

Minna Hautio (toim.)

TAVOITTAAKO TAIDE?

Kokemuksia kunta- ja aluetaitelija-
sekä lähiöhankkeista

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Minna Hautio (toim.)

TAVOITTAAKO TAIDE?

Kokemuksia kunta- ja aluetaitelija-
sekä lähiöhankkeista

Minna Hautio (toim.)
Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaiteilija-
sekä lähiöhankeista

Humanistinen ammattikorkeakoulu
© tekijät ja Humanistinen ammattikorkeakoulu 2016

Kannen kuva: Kuntataiteilija Jarkko Liutun vetämässä
nuorten veistopajassa syntynyt teos Savonlinnan
katukuvassa. Kuva: Jarkko Liutu

Piirroskuvat: Vilma Saarela
Ulkoasu ja taitto: Emilia Reponen

ISBN 978-952-456-249-2 (painettu)
ISBN 978-952-456-250-8 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-0664 (painettu)
ISSN 2343-0672 (verkkojulkaisu)

Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25

Sisällys:

Esipuhe	11
Opetus - ja kulttuuriministeriön tervehdys	15

1. Minna Hautio: Tutkimuskohteena

osallistava taidetoiminta	17
1.1 Tutkimuksessa mukana olevat hankkeet	23
1.2 Tutkimuksessa käytetty terminologia	28
1.3 Tutkimuksen toteutus	33

2 Minna Hautio: Osallistavan taidetoiminnan

toteutuksia ja tuloksia	36
2.1 Ikäihmiset	37
2.2 Lapset ja nuoret	44
2.3 Avoin työpajatoiminta ja kurssit	51
2.4 Näyttelyt ja esitystoiminta	59
2.5 Verkostot	65
2.6 Yhteenveto	68

3 Arto Lindholm: Lähiöiden eriytymiskehityksen jarruttaminen kulttuurin keinoin

3.1 Lähiöiden eriytyminen Suomessa	73
3.2 Lähiöiden etninen eriytyminen	74
3.3 Onko kulttuurista lähiöiden elvyttäjäksi?	75
3.4 Kokemuksia lähiöiden osallistamisesta kulttuurin keinoin	78
3.5 Lopuksi: leppoisa lähiö-unelma?	79

4 Emma Abendstein & Mona Lahtinen:

Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaaressa	81
4.1 Valokuvakeräys	83
4.2 Muraali	85
4.3 Itseohjautuva katugalleria	87
4.4 Katutaidetapahtuma	89
4.5 Lopuksi	89

5 Marjut Eskola, Saara Hakala, Riikka Heiskanen, Jari Hoffrén, Elli Hokkanen, Johanna Hurme, Essi Id, Mikko Järvinen, Aino Jääski, Asta Kantonen, Teemu Leisalo, Suvi Lindell-Mäkelä, Riikka Parviainen & Anniina Tainio:	
Hankevaikutuksia havainnoimassa.....	91
5.1 Jyväskylä	92
5.2 Savonlinna	94
5.3 Vieremä.....	96
5.4 Maarianvaara.....	98
5.5 Karstula.....	100
 6 Mira Mykkänen: Kulttuuri kylässä.....	 102
6.1 Työpajat ja tapahtumat.....	103
6.2 Hanketaiteilijoiden näkökulma.....	106
6.3 Kuntien näkökulma.....	107
6.4 Osallisuuden toteutuminen.....	108
6.5 Saatavuuden ja saavutettavuuden toteutuminen	111
6.6 Toiminnan integrointi osaksi kyläyhteisöjen toimintaa.....	112
6.7 Markkinoinnin tehostaminen	114
 7 Karoliina Hult: Sosiaalinen media	
kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna .	115
7.1 Kulttuurikonttori ja Harvialan kartano toimijoina	116
7.2 Kulttuuritapahtumien tuottaminen avoimessa yhteisössä.....	117
7.3 Käyttäjien toiveet ja niiden toteutuminen	119
7.4 Sosiaalinen media joukkoistamisen keskiössä.....	120
7.5 Hankkeessa syntynyt joukkoistamismalli	122
7.6 Hankkeen onnistuminen ja tulokset	124
7.7 Lopuksi.....	128
 8 Elina Ala-Nikkola & Veera Antikainen: Kulttuurisia seniorikohtaamisia verkossa	 129
8.1 Kulttuurisen vanhustyön lähtökohtia	130
8.2 Streamauspalvelun palvelumuotoilua käytännössä	132
8.3 Streamauspalvelupiloteista pysyväksi palvelutuotteeksi?	140
 9 Niila Tamminen: Kaupunkitila taiteilijan työhuoneena	 146

10 Laura-Kristiina Moilanen: Kuvataiteilijana	
kunta- ja aluetaiteilijahankkeissa	152
10.1 Taiteilijan roolista – taiteilijoiden omia kokemuksia	154
10.2 Taiteilijoiden tuen tarve hanketyöskentelyssä.....	157
10.3 Taiteilijan ja osallistujien välisestä vuorovaikutuksesta.....	159
10.4 Taiteilijan rooli muiden silmin.....	160
10.5 Kehittämistoimenpiteitä.....	164
10.6 Lopuksi.....	165
 11 Minna Hautio: Osallistavan taidetoiminnan	
merkityksiä ja mahdollisuuksia	167
11.1 Toiminnan vaikutukset osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen ...	168
11.1.1 Oikeus osallistua	169
11.1.2 Vastaanottaminen	174
11.1.3 Osallistuminen	176
11.1.4 Osallisuus	178
11.1.5 Yhteisöllisyys	184
11.2 Kunta- ja aluetaiteilijatyöskentely kokemuksena.....	188
11.2.1 Taiteilijoiden motivaatiot.....	189
11.2.2 Taiteilijoiden näkökulma.....	191
11.2.3 Työn vaikutus taiteilijaidentiteettiin	192
11.2.4 Ammattitaiteilijuuden merkitys toiminnalle	195
11.2.5 Onnistumisia yhdistävät tekijät.....	196
11.3 Toiminnan rakenteet.....	198
11.3.1 Mahdollisuudet	200
11.3.2 Haasteet ja esteet	204
11.3.3 Uudet ideat ja tarpeet	206
11.3.4 Kunta- ja aluetaiteilijatoiminnan tulevaisuus.....	209
11.4 Lopuksi	215
11.4.1 Osallistuvatko ihmiset?	215
11.4.2 Mikä on taiteilijan rooli?	220
11.4.3 Miten toimintaa voidaan kehittää?	222
 LÄHTEET	224
KIRJOITTAJAESITTELYT	266
LIITTEET	269

Esipuhe

Opetus- ja kulttuuriministeriö on viime vuosina tukenut osallistumista ja osallisuutta lisäävän ammattitaiteilijavetoisen toiminnan kehittämistä eri puolilla Suomea. Ministeriön myöntämän *Taiteen ja kulttuurin kehittämis- ja kokeilutoiminta sekä erityistehtävät kunnissa ja alueilla* -rahoituksen avulla on järjestetty toimintaa eri puolilla Suomea, ja kohderyhminä ovat olleet niin haja-asutusalueiden kuin lähiöidenkin asukkaat. Haasteet ovat olleet moninaisia, samoin niihin kehitetyt ratkaisutkin.

Rahoitettujen hankkeiden kokemuksista, hyvistä käytänteistä ja toiminnan vaikutuksista on haluttu koota tietoa sekä suunnittelun tarpeisiin että levi-tettäväksi kaikille aiheesta kiinnostuneille tahoille. Tätä varten ministeriö myönsi Humanistiselle ammattikorkeakoululle (Humak) vuonna 2015 eril-lisen hankerahoituksen, jonka avulla tutkittiin kuuttatoista hanketta. Tutki-muksen tavoitteena oli tuottaa seurantatietoa hankkeista erityisesti kunta-laisten osallistumisen ja osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi tarkasteltiin sitä, kuinka hankkeet edistävät taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta kohdealueilla. Tämän työn tulokset ovat nyt luettavissa tästä teoksesta.

Humakin tutkimuksen kohteena olevia hankkeita, joita tässä teoksessa kutsutaan kunta- ja aluetaiteilija- tai lähiöhankkeiksi, toteuttivat Savonlin-nan, Tampereen, Riihimäen ja Jyväskylän kaupungit, Vieremän, Karstulan, Suonenjoen, Petäjäveden ja Janakkalan kunnat sekä Pirfest ry, Hakunilan kansainvälinen yhdistys ry, Keski-Uudenmaan Teatterin kannatusyhdistys ry, Maarianvaaran nuorisoseura ry, Satakunnan ammattikorkeakoulu sekä Kulttuuriosuuskunta Uulu.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamat kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankkeet voidaan nähdä suurena toimintakokeilujen ryppäänä, joka muodostaa ytimen toimintatutkimukselliselle tarkastelulle. Humakin osuus toimintatutkimuksessa on ollut tutkia ja samalla tukea hankkeita niiden ollessa vielä käynnissä. Tämä on tapahtunut tuottamalla palautetietoa kyse-lyjen, havainnoinnin ja haastattelujen avulla, mutta myös vaikuttamalla aktii-visesti itse toimintaan. Tällaisia uusia, hankkeissa esiin nousseiden tarpeiden myötä tehtyjä toiminnallisia interventioita on tehty Riihimäen Kulttuuriviri-tys-hankkeessa sekä Tampereen Tessun kulttuurihöntsyt -hankkeessa.

Kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankkeilla pyrittiin tuomaan iloa, hyvinvointia ja viihtyvyyttä sekä tarjoamaan kuntalaisille luovuuden ja

itseilmaisun kokemuksia. Niillä haluttiin tuoda taidetta sinne, missä sitä ei normaalisti ole – laitoksiin, lähiöihin ja ihmisten arkeen. Suurella osalla hankkeita oli kosketuspintaa sosiaali- ja terveyssektorin tai kansalaisopistojen, koulujen ja kirjastojen kanssa. Osa puolestaan toteutui kaikille avoimena toimintana tapahtumissa, lähiöiden pihilla ja käytöstä poistetuissa liiketiloissa.

Lisäksi hankkeilla oli syvemmälle ulottuvia päämääriä, kuten aluekehittäminen, kansalaisaktiivisuuteen innostaminen ja taiteilijoiden työllistyminen. Tavoitteena oli myös löytää rakenteita, joihin toiminta voisi kiinnittyä hankkeiden jälkeen. Näiltä tavoitteiltaan hankkeet olivat mitä ajankohtaisimpia, sillä niin aluehallintomalli, kulttuurin valtionosuusjärjestelmä kuin valtakunnallinen sote-rakennekin ovat merkittävän uudistamisen kohteena ja myös prosentti-taideperiaatetta kehitetään. Samaan aikaan julkisen sektorin rahoitus vähenee ja kolmannelle sektorille asetetaan yhä enemmän toiveita ja tavoitteita myös hyvinvointipalvelujen tuottajana. Juuri nyt onkin olennaista miettiä, miten taidetyö saadaan linkitettyä sosiaali- ja terveyssektorin rakenteisiin, miten sitä tuotetaan sekä laadullisesti että taloudellisesti kestäväällä tavalla ja miten varmistetaan taidetoiminnan saatavuus erityisesti harvaanasutulla maaseudulla.

Olen toiminut Humakin tutkimushankkeen projektipäällikkönä ja tämän teoksen toimittajana. Hanke on tarjonnut niin minulle, kollegoilleni kuin Humakin opiskelijoillekin ainutlaatuisen mahdollisuuden tutustua siihen tärkeään työhön, jota taiteilijat, hankevetäjät, kunnat sekä kulttuurialan yhdistykset ja yritykset tänä päivänä taiteen eteen tekevät. Haluankin kiittää Opetus- ja kulttuuriministeriötä tästä mahdollisuudesta. Niin ikään haluan kiittää ministeriötä ja Taiteen edistämiskeskusta kaikesta saamastamme tuesta. Erityiskiitokset haluan osoittaa Kirsi Kaunisharjulle, Heli Talvitiele, Eva-Maria Hakolalle ja Paula Karhuselle, mutta haluan samalla kiittää myös kaikkia muita, jotka ovat jakaneet asiantuntemustaan hankkeelle.

Suuri kiitos kuuluu luonnollisestikin myös hankkeiden taiteilijoille, hankevetäjille sekä kuntien edustajille, jotka ovat vastanneet hankkeiden ideoinnista ja toteuttamisesta. He ovat auliisti jakaneet tietoaan ja kokemuksiaan, mahdollistaneet tutkimuksen toteuttamisen hankkeissaan sekä ennakkoluulottomasti lähteneet mukaan mahdollistamaan kokeilujamme.

On selvää, että Humakin hanketta ei olisi voitu toteuttaa tässä laajuudessa, ellei sen tekijöinä olisi ollut huomattava määrä niin Humakin henkilökuntaa kuin opiskelijoitakin. Lehtorit Jari Hoffrén, Arto Lindholm ja Niila Tamminen ovat tehneet arvokasta työtä viedessään hanketta eteenpäin alueyksiköissään ja kirjoittaessaan artikkeleita tähän julkaisuun. Kiitokset kuuluvat myös innovaatiopäällikkö Timo Parkkolalle, joka on saattanut hankkeen alkuun sekä asiantuntija Nina Luostarislle, joka on lietsunut sen toimintaan kipinää työpajassa. Kiitän lisäksi yliopettaja Pekka Vartiaista, joka on hionut julkaisun kieliasua.

Opiskelijat ovat saaneet hankkeesta mielekkään ja työelämälähtöisen kohteen erilaisille tutkimuksellisille interventioille. Viisi kulttuurituottajaopiskelijaa on tutkinut aihetta opinnäytetyöksi asti: Emma Abendsteinin, Veera Antikaisen, Mona Lahtisen, Laura-Kristiina Moilasen ja Mira Mykkäsen opinnäytetöistään kirjoittamat artikkelit löytyvät tästä teoksesta. Edellä mainittujen opiskelijoiden lisäksi kulttuurituottaja Elina Ala-Nikkola on ollut yhteiskirjoittajana streamauspalvelujen kehittämistä käsittelevässä artikkelissa.

Jyväskylän alueyksikön opiskelijat Marjut Eskola, Saara Hakala, Riikka Heiskanen, Elli Hokkanen, Johanna Hurme, Essi Id, Mikko Järvinen, Aino Jääski, Asta Kantonen, Teemu Leisalo, Suvi Lindell-Mäkelä, Riikka Parviainen ja Anniina Tainio ovat tuottaneet teokseen koosteen tutkimiensa Keski- ja Itä-Suomen kohteiden tuloksista ja Tampereen ryhmän opiskelija Karoliina Hult on kirjoittanut artikkelin Harvialan kartanon joukkoistamishankkeesta. Turun alueyksikön opiskelijat Julia Innilä, Kaisa Huova, Elina Lindroos, Ida Myllärinen, Camilla Pitkäniemi, Emma-Liina Sutinen, Maaria Toskala ja Ada Vakker ovat tutkineet ja tehneet kokeiluja Tampereen, Pirfestin ja Satakunnan ammattikorkeakoulun hankkeissa. Pääkaupunkiseudun opiskelijat Veronika Demina, Pia Koivisto, Veera Teittinen, Maija Lehtimaa, Jaakko Niska-Virta, Oona Hänninen, Krista Maarajärvi ja Heidi Lundberg ovat olleet mukana kehittämässä Riihimäen ja Itä-Vantaan hankkeita.

Kiitos teille kaikille korvaamattomasta panoksestanne!

Turussa, 22.11.2016

Minna Hautio

Opetus- ja kulttuuriministeriön tervehdys

Kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankeiden tavoitteena on ollut yhtäältä parantaa asukkaiden mahdollisuutta osallistua taide- ja kulttuuripalveluiden sekä -toimintojen suunnitteluun, toteuttamiseen ja käyttämiseen sekä toisaalta kehittää erityisesti taiteilijoiden tuottamia taide- ja kulttuuripalveluita.

Hankkeet voidaan nähdä yhtenä osana jatkumoa, joka linkittyy professori Anita Kankaan ja ministeri Kalevi Kivistön vuonna 2011 julkaistuun selvitykseen kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämispolitiikasta. Selvityshenkilöiden mukaan kulttuurin voimavarat vaihtelevat paljon kuntien välillä.

Selvityksen pohjalta käynnistettiin ministeriön rahoituksella KUULTO-hanke, jonka toteutuksesta vastasi Jyväskylän yliopisto. Hankkeessa toteutettiin 22 toimintakokeilua 44 kunnassa. Toimintakokeiluista osa muodostui pysyviksi toimintamalleiksi. Toteuttajina olivat kuntien kulttuuritoimet, yhdistykset ja yritys.

Kangas ja Kivistö kiinnittivät jo selvityksessään huomiota taiteilijoiden mahdollisuuksiin kuntien kulttuuritoimintaan liittyen. Taiteilijoiden mahdollisuudet nousivat yhä enemmän esille KUULTO-toimintakokeilujen edetessä. Taiteilijoiden toiminta ja työmenetelmät saivat aikaan yhtäältä myönteisiä muutoksia, mutta toisaalta taiteilijoiden työn rahoitus ja täydennyskoulutus koettiin haasteiksi. Yhtenä toimintakokeilun johtopäätöksenä oli taiteilijoiden työskentelyn ja yhteisöllisyyden menetelmien vahvistaminen.

KUULTO-hankkeen ollessa käynnissä päätettiin opetus- ja kulttuuriministeriössä suunnata rahoitusta kunta- ja aluetaiteilijahankkeisiin. Taiteen edistämiskeskus antoi asiantuntijatukea hankehakijoille. Hankkeita käynnistyi vuosina 2014 ja 2015 yhteensä 11. Lisäksi käynnistyi 5 asukkaiden osallistumiseen tähtäävää lähiöhankeita, joissa oli mukana myös taiteilijoita. Hankkeita käynnistettäessä etsittiin yhteistyömuotoja opetus- ja kulttuuriministeriön ja Taiteen edistämiskeskuksen välille.

Hankkeista päätettiin käynnistää toimintatutkimus, jonka tuloksena tämä julkaisu on syntynyt. Yhtäältä näkökulmana oli tutkia asukkaiden osallistumista, toisaalta taiteilijoiden näkökulmasta kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiötoimintamallin vakiinnuttamis- ja kehittämismahdollisuuksia.

Hankkeet antoivat Taiteen edistämiskeskukseksi mahdollisuuden etsiä uusia toimintaympäristöjä, joihin ammattitaiteilijan työ voisi soveltua. Hankkeet toivat esille ammattitaiteilijoiden korkean osaamistason ja monipuolisen potentiaalin, kun heitä työllistetään uusiin ja ennakkoluulottomiin toimintaympäristöihin. Taiteen edistämiskeskus ottaa huomioon hankkeista saadun palautteen tulevissa kehittämisohjelmissaan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee parhaillaan kulttuuripolitiikan strategiaa. Sen keskeisinä kulttuuripoliittisina tavoitteina ovat mm. osallisuuden ja osallistumisen edistäminen kulttuuriin sekä luovan työn ja tuotannon vahvistaminen. Kunta- ja aluetaitelijat- sekä lähiöhankeet toteuttavat molempia näistä tavoitteista.

Haluamme kiittää kunta- ja aluetaitelijat- sekä lähiöhankeiden toteuttajia sekä tutkimuksen ja julkaisun toteuttajana Humanistista ammattikorkeakoulua, erityisesti julkaisun toimittanutta Minna Hautiota, kaikkia artikkelien kirjoittajia sekä Taiteen edistämiskeskuksesta mm. Sari Ilmolaa ja Paula Karhusta.

Julkaisu on tarkoitettu kunta- ja aluetaitelijat- sekä lähiötoiminnan kehittämiseen eri puolilla Suomea. Erilaiset mallit asukkaiden osallistumisen lisäämiseksi kulttuuriin sekä taiteilijoiden toimeentulon ja työllisyyden vahvistaminen ovat jatkossakin tärkeitä kulttuuripolitiikan teemoja. Niitä voidaan toteuttaa niin valtakunnallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Julkaisu antaa toivottavasti ideoita mallien toteuttamiseen uusilla paikkakunnilla ja mallien edelleen kehittämiseen.

Ylijohtaja
Riitta Kaivosoja
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kulttuuriasianneuvos
Kirsi Kaunisharju
Opetus- ja kulttuuriministeriö

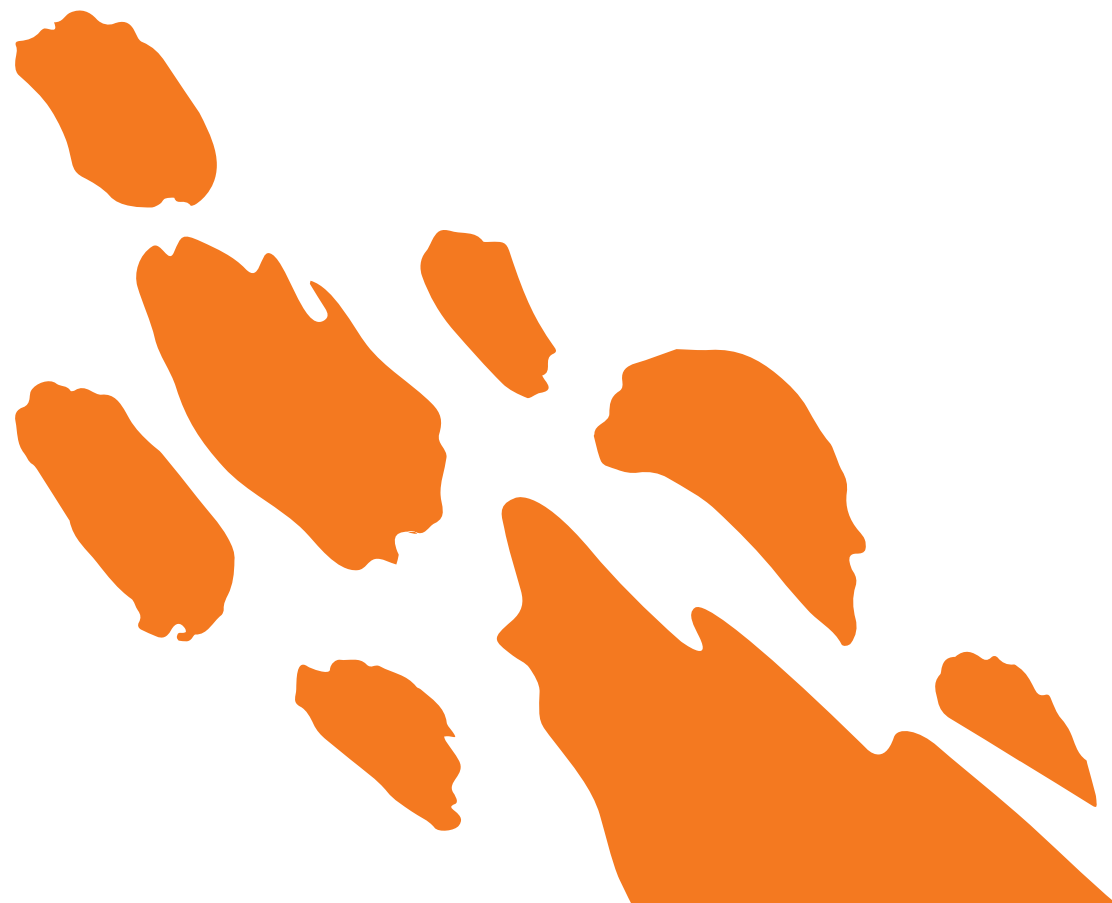
Johtaja
Minna Sirnö
Taiteen edistämiskeskus

Kehittämispäällikkö
Eva-Maria Hakola
Taiteen edistämiskeskus

1

Minna Hautio

Tutkimuskohteena
osallistava taidetoiminta

1 Minna Hautio Tutkimuskohteena osallistava taidetoiminta

Oikeus osallistua kulttuuriin ja taiteeseen on määritelty ihmisoikeudeksi ja sivistykselliseksi perusoikeudeksi.¹ Tästä huolimatta taide- ja kulttuuri-toimintoihin osallistuminen on paikoin hankalaa, sillä niiden saatavuuden ja saavutettavuuden tiellä on erilaisia fyysisiä, taloudellisia sekä sosiaalisia esteitä.

Tutkimusten mukaan kulttuurin kuluttaminen on Suomessa alueellisesti hyvin jakautunutta tiheästi ja harvaan asuttujen alueiden välillä. Alueelliset erot kuuluvat EU-maiden suurimpiin. Kulttuuritoimintaan osallistuminen on aktiivisinta kaupunkimaisissa kunnissa.² Samoilta alueille keskittyvät myös valtionosuutta saavat taide- ja kulttuurilaitokset sekä valtionavustusta saavat kulttuuritapahtumat. Kirjastojen ja kansalaisopistojen palvelut ulottuvat kuitenkin kaikkiin kuntiin.³ Eriarvoisuus palvelujen saatavuudessa näkyy myös siinä, että kunnat rahoittavat kulttuuritoimintaa hyvin eri tavoin – lähes puolet (2,4 miljoonaa) suomalaisista asuu kunnissa, joiden yleisen kulttuuritoiminnan menot ovat 0–15 € / asukas. Muiden osalta luku on 16–74€ / asukas.⁴ Rahoituksen tarkastelu tarjoaa kuitenkin vain yhden näkökulman kulttuuritarjonnan arviointiin. Esimerkiksi kolmannen sektorin tarjoama kulttuuritoiminta jää tämän kaltaisessa tarkastelussa näkymättömiin, sillä sitä ei systemaattisesti tilastoida. Järjestöjen ja yhdistysten merkitys kulttuuripalvelujen tarjoajina voi kuitenkin olla paikallisesti sangen merkittävä.⁵

Erot kulttuurin kuluttamisessa ovat suuria myös sosiaaliryhmien välillä. Osallistumisinnokkuuteen vaikuttavat tulotason lisäksi mm. koulutus, lapsuuskodin perheenjäsenten antama esimerkki, sukupuoli ja ikä.⁶ Vaikka kulttuuria kuluttavatkin eniten hyvätuloiset, koulutetut ja kaupunkimaisissa ympäristöissä asuvat, passiivisten osuus on kaikissa ryhmissä melko suuri. Passiivisuuden taustalla olevat syyt liittyvät useimmiten käytännön tuomiin esteisiin, kuten etäisyyksiin, taloudellisiin puitteisiin ja yleiseen elämäntilanteeseen, esimerkiksi perhesyihin tai heikentyneeseen terveyteen.⁷ Yksi merkittävä syy kulttuuritoimintaan osallistumattomuudelle on myös seuran puute – yksin ei tule lähdettyä.⁸ Joidenkin osallistumattomuuden taustalla on se, että taide ja kulttuuri, erityisesti korkeakulttuuriksi luo-

¹Suomen perustuslaki 731/1999, 16§; YK 1948, artikla 27; YK 1966, artikla 15

²Kangas & Kivistö 2011, 27–28.

³OKM 2012, 214

⁴Kangas, Jakonen & Havimäki 2014, 13

⁵OKM 2012, 216; Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2010, 19

⁶Kangas & Kivistö 2011, 27; Kangas 2015, 60; Heikkilä 2015, 28–42; Lindholm 2015b, 66–68

⁷Heikkilä 2015, 42–52

⁸Lindholm 2011, 58; 2015; 69; Pynnönen & Mitchell 2012, 164

kiteltava, ei tarjoa sellaista kosketuspintaa, joka houkuttelisi osallistumaan. Kulttuuritoimintaa kohtaan saatetaan kokea myös suoranaista vihamielisyyttä.⁹

Näiden havaintojen myötä on herännyt tarve tutkia ja kehittää kulttuuritoiminnan edellytyksiä erityisesti niillä alueilla, joilla tarjonta on niukkaa sekä niiden kohderyhmien parissa, jotka käyttävät kulttuuripalveluita hyvin vähän tai eivät lainkaan. Professori Anita Kankaan johtamassa KUULTO-hankkeessa tehtiin toimintakokeiluja 44 kunnassa 22 eri hankkeen myötä. Saadut tulokset vahvistivat käsitystä kulttuuripalvelujen vähäisistä henkilö- ja taloudellisista resursseista sekä haasteista, jotka kohdistuivat erityisesti sektorirajat ylittävän toiminnan vakiinnuttamiseen.¹⁰

Kulttuuritoimintaa on jo pitkään pyritty integroimaan erityisesti sivistys- sekä sosiaali- ja terveyssektoreiden toimintaan. Luontevinta yhteistyön luominen on ollut varhaiskasvatuksen ja koulutoimen suuntaan. Tällä saralla toimintaa on edistetty mm. erilaisilla opetukseen linkitetyillä kulttuurikasvatusohjelmilla, jotka toteutetaan yhteistyössä kulttuuritoimijoiden kanssa.¹¹

Taiteen hyvinvointia ja terveyttä edistävät vaikutukset tunnetaan hyvin.¹² Tästä huolimatta taide- ja kulttuuripalvelujen hyödyntäminen on sosiaali- ja terveyssektorilla edelleen vähäistä.¹³ Asia sai kuitenkin merkittävää nostetta vuonna 2015, kun pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmassa¹⁴ asetettiin tavoitteeksi prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Tarkoituksena on luoda toimintatapa, joka sujuvoittaa taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen hankintaa sosiaali- ja terveyssektorille. Pitkän tähtäimen tavoitteena on vakiinnuttaa taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita.¹⁵ Tätä kehittämisprosessia, jota on nyt lähdetty edistämään hallituksen kärkihankkeen muodossa, ei ollut vielä ehditty julkaista ennen tämän tutkimuksen tekemistä. Siten tutkimuksessa ei vielä heijastu se, miten tieto siitä vaikuttaa kulttuurikentän näkemyksiin mahdollisuuksista integroida taide- ja kulttuuritoimintaa sosiaali- ja terveyssektorin toimintoihin.

Keskeinen taide- ja kulttuuritoimintaan vaikuttava ilmiö on nyky-yhteiskunnassa vallitseva yleinen osallisuuden ja osallistamisen trendi. Siellä se näkyy erityisesti yleisötyön ja joukkoistamiskampanjoiden lisääntymisenä. Tämän lisäksi omaehtoisen kulttuuritoiminnan tuottaminen on yleistynyt¹⁶. Kulttuuritoimintoihin osallistumista ja osallistumisen merkityksiä onkin viime

⁹Heikkilä 2015, 42–52

¹⁰Kangas 2015

¹¹Mm. Kangas & Kivistö 2011, 32; Kulttuurikasvat-
tushjelmat kulkevat usein nimellä Kulttuuripolku.
Internet-haun perusteella tämän nimisiä ohjelmia
toteutetaan ainakin Turussa, Kuopiossa, Nokialla,

Hyvinkäällä, Hämeenlinnassa, Espoossa, Porissa, Hanka-
salmella ja Lohjalla

¹²Mm. Hyypää 2013; Liikanen 2010, 64–66

¹³Ks. kuitenkin Rosenlöf 2014

¹⁴Valtioneuvosto 2015, 18

¹⁵Valtioneuvosto 2016

¹⁶Lindholm 2015a, 18–23

aikoina tarkasteltu laajasti kokonaiskatsauksena¹⁷ ja erillisinä tutkimushankkeina¹⁸. Tutkimusstrategiat ovat sisältäneet niin laajoja kysely- ja haastattelututkimuksia kuin kokeilukulttuuriakin¹⁹. Tutkimuksen ja selvitysten lisäksi on tehty erittäin paljon hankkeita, joiden kautta on saatu runsaasti kokemustietoa ja kehitetty hyviä käytänteitä.

Osallistavalla kulttuuri- ja taidetoiminnalla on monia tavoitteita – yhtäältä halutaan aktivoida asukkaita yksilöinä ja toisaalta halutaan tuottaa yhteisöllisiä osallistumisen ja osallisuuden kokemuksia. Kauaskantoisena tavoitteena on kansalaisten aktivointi oman elämänsä, ympäristönsä ja yhteisönsä kehittämiseen. Osallistumisen ja osallisuuden olemukseen liittyy likeisesti myös yhteisöllisyyden käsite, mikä osaltaan avaa kiinnostavia näköaloja yhteisötaiteeseen ja sen kehittämiseen. Näiden päämäärien saavuttamiseksi tutkimuksen kohteina olevissa hankkeissa on testattu erilaisia menetelmiä, joilla on mm. pyritty herättelemään yksilöiden sisäistä luovuutta, tukemaan yhteisöllisyyttä ja jopa uudistamaan julkishallinnon toimintatapoja.

Toinen ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö on työn muutos. Jälkiteollisessa tietoyhteiskunnassa työnkuvat muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti ja työn tekeminen perustuu yhä suuremmassa määrin tiedon käyttöön ja hallintaan sekä verkostomaiseen toimintaan. Työn muotoilussa ja osaamisen markkinoinnissa vastuu lankeaa pitkälti työn tekijälle itselleen²⁰. Työelämätaitojen kehittämisessä painottuvat siten sisältöosaamisen ohella sosiaaliset ja verkostoitumistaidot, tiedonhankintataidot sekä yrittäjämäinen asenne.

Työn muutos koskettaa myös taiteilijoita, joiden perinteisen ydintaitojen kannalta edellä mainitut ominaisuudet eivät ole kaikkein keskeisimpiä, vaikka taiteilijat niiden merkityksen toimintaympäristöön liittyvinä taitoina toki tunnistavatkin²¹. Sen sijaan taiteellisen toiminnan metataidoista, joihin lukeutuvat mm. luova ajattelu, leikkisyys, intuitiivisuus, kuvittelukyky, merkitysten hahmottaminen, kyseenalaistaminen, toisinajattelu, kyky hallita epävarmuutta sekä muutoksen sietokyky ja muutoksiin reagoimisen tärkeys²², on tullut nyky-yhteiskunnassa yhä tärkeämpiä työelämä- ja kansalaistaitoja. Lisäksi tietotyöpainotteisen työn sisällöt ja reunaehdot ovat sinänsä muuttuneet enemmän taidetyön kaltaisiksi – työ on usein projektimaista ja sen tekemisessä korostuu tekijän yksilöllinen osaaminen ja luovuus. Sitä voidaan yhä useammin tehdä ajasta ja paikasta riippumatta, mikä hämärtää työn teon ja vapaa-ajan välistä eroa ja tekee työn tekemisestä elämäntavan kaltaista²³.

Taiteilijan työn näkökulmasta työn murros tarjoaa siis entistä enemmän liittymäpintaa muihin aloihin mutta myös mukautumisen haasteita. Lähtö-

¹⁷Virolainen 2015

¹⁸Mm. Helsingin yliopiston Kulttuurinen pääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa (Heikkilä 2015); Myrsky-hanke (Siivonen, Kotilainen & Suoninen 2011); KUPLI-hanke (Sokka, Kangas, Ikonen, Matilainen & Räisänen 2014); 50+-kulttuuribarometri (Pynnönen & Mitchell 2012)

¹⁹Mm. Humakin Vetovoimaa kulttuurikeskuksiin (Lindholm 2015d), KUULTO-hanke (Kangas ym. 2014; Kangas 2015)

²⁰Kiiski Kataja 2013

²¹Houni & Ansio 2014, 379–383

²²Herranen ym. 2013, 161–163; Kuusimäki 2016, 11; Ikonen 2016, 190–191

²³Houni & Ansio 2014, 385

kohtaisesti yhteiskunnan ja työn muutos tuo taiteilijoille kuitenkin mahdollisuuksia entistä vahvempaan ja monialaisempaan rooliin. Myös taiteilijat itse kokevat työkentän ja siihen liittyvien mahdollisuuksien muuttuneen yhä moninaisemmiksi ja suurin osa heistä on sitä mieltä, että täydentävien taitojen hankkiminen ja ylipäättään työalan laajentaminen on tarpeen²⁴.

KUULTO-hankkeen tuottaman tiedon pohjalta yksi tällainen uusi työkenttä voisi olla kunta- tai aluetaiteilijana toimiminen.²⁵ Kunta- tai aluetaiteilijalla tarkoitetaan yhden tai useamman kunnan palkkaamaa taiteilijaa, jonka tehtävänä on ideoida ja toteuttaa taide- ja kulttuuritoimintaa alueella eri kohderyhmien parissa. Keskeistä työssä on yhteisöllinen ja asukkaita aktivoiva toiminta. Samansuuntainen toive ammattitaiteilijan työskentelystä kunnissa nousi esiin myös Kuvataiteen koulutustoimikunnan toimeenpanemassa laajassa tutkimuksessa, jolla selvitettiin kuvataiteilijoiden ammattiroolia ja osaamistarpeita tulevaisuuden työelämässä²⁶. Opetus- ja kulttuuriministeriö suuntasikin vuonna 2014 Taiteen ja kulttuurin kunta- ja aluehallinnon kehittämishankkeista rahoitusta erityisesti kunta- ja aluetaiteilijatoiminnan kehittämiseen.

Edellä kuvattujen teemojen ympärille tiivistyy Humakin tekemä tutkimus, jonka kohteena on ollut kuusitoista OKM:n osarahoittamaa kunta- ja aluetaiteilijasekä lähiöhanketta eri puolilla Suomea. Tutkimuksella on haluttu selvittää, *miten em. hankkeet vaikuttavat alueen kulttuuritoimintaan kuntalaisten osallistumisen ja osallisuuden toteutumisen näkökulmista ja miten ne edistävät taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta kohdealueilla*. Tämän lisäksi tutkimusintresseihin on kuulunut sen selvittäminen, *miten taiteilija kokee oman osaamisensa suhteessa tähän työhön ja millaisia vaikutuksia sillä on hänen taiteilijaidentiteettiinsä*. Tutkimuksella on vahva kehittämisintressi, joka voidaan ilmaista kokoavalla kysymyksellä: *Miten kunnissa, alueilla ja lähiöissä toteutetun taide- ja kulttuuritoiminnan osallistavuutta, saatavuutta sekä saavutettavuutta voidaan edistää*.

Työ on toteutettu työryhmänä, johon on kuulunut laaja joukko Humakin lehtoreita, yliopettaja, TKI-henkilöstöä ja opiskelijoita. Laajuus ja sen kautta muodostuneet mahdollisuudet syventyä erityisesti johonkin teemaan kuvastuvat myös tässä julkaisussa, joka koostuu kokoavien osioiden lisäksi useista erillisartikkeleista.

Tutkimuskohteena osallistava taidetoiminta-luvussa käsitellään aiheen taustoja sekä kerrotaan tutkimuksen vaiheista. Sen jälkeen seuraa Minna Haution kirjoittama ensimmäinen hankekooste *Osallistavan taidetoiminnan*

²⁴Herranen ym.2013, 171–173

²⁵Kangas 2015. ¹⁷Herranen, Houni & Karttunen 2013, 164–165

²⁶Herranen, Houni & Karttunen 2013, 164–165

toteutuksia ja tuloksia, jossa käsitellään hankkeiden toimintoja sekä niistä saatuja tuloksia, palautetta ja kehittämisohdotuksia ikä- ja toimintoryhmittäin jaoteltuina. Tämän jälkeen seuraa joukko erillisartikkeleita.

Kaksi ensimmäistä erillisartikkelia käsittelee lähiöitä asuin- ja toimintaympäristöinä. Arto Lindholm tarkastelee artikkelissaan *Lähiöiden eriytymiskehityksen jarruttaminen kulttuurin keinoin* lähiöiden eriytymiskehitystä parempiin ja huonompiin asuinalueisiin ja pohtii, voidaanko huonoiksi asuinalueiksi leimautuneiden lähiöiden mainetta kääntää toiseen suuntaan taiteen ja kulttuurin avulla. Seuraavassa artikkelissa, *Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaarella*, Emma Abendstein ja Mona Lahtinen kuvaavat riihimäkeläisessä lähiössä tehtyjä toiminnallisia kokeiluja, joiden tavoitteena on ollut vuokratalovaltaisen kerrostaloalueen asukasosallisuuden, yhteisöllisyyden ja viihtyisyyden edistäminen taidetoiminnan avulla.

Kolmas ja neljäs artikkeli painottuvat kunta- ja aluetaiteilijatyöskentelyyn. *Hankevaikutuksia havainnoimassa* -artikkeli on kooste Keski- ja Itä-Suomessa sekä Pohjois-Savossa toteutetun viiden hankkeen tuloksista ja sen ovat kirjoittaneet Humakin Jyväskylän alueyksikön opiskelijat lehtori Jari Hoffrénin johdolla. Mira Mykkäsen kirjoittama artikkeli *Kulttuuri kylässä* pohjautuu *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeen läpiviemisestä saatuihin kokemuksiin. Näkökulmassa painottuvat harvaan asutun maaseudun aktiivointi ja yhteisöllisyyden elävöittäminen taidetoiminnan kautta sekä ammattitaitelijoiden verkostomainen yhteistyö.

Viidennen artikkelin on kirjoittanut Karoliina Hult ja sen nimi on *Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna*. Artikkeli kertoo Harvialan kartanon joukkoistamisprosessista, jonka lähtökohtana oli ruohonjuuritasolta lähtevä innostaminen ja yhteiskehittely. Toiminnan tavoitteena oli saada alueen asukkaat, yhdistykset, taiteilijat, yritykset ja muut toimijat kehittämään kartanosta yhteisöllinen, taiteeseen ja kulttuuriin painottuva toimintatila.

Kuudennen artikkelin, *Kulttuurisia seniorikohtaamisia verkossa*, ovat kirjoittaneet Elina Ala-Nikkola ja Veera Antikainen. Tässä tuotteistamisnäkökulmaisessa artikkelissa kuvataan ja analysoidaan Keski-Uudenmaan Teatterin kannatusyhdistyksen streamauspilottia, jossa esittävää taidetta välitettiin palvelukeskuksiin ja koteihin verkon kautta. Artikkelissa pohditaan streamauspalveluun sisältyvien toimintojen suhdetta ja sitä, mikä on tällä tavoin luodun tuotteen ydinpalvelu.

Seitsemäs ja kahdeksas artikkeli käsittelevät taiteilijan työnkuvaa kunta- ja aluetaiteilijatyössä. Niila Tammisen artikkeli *Kaupunkitila taiteilijan työhuoneena* on kuvaus yhteiskuntaiteilijan työnkuvasta ja se perustuu kir-

joittajan keskusteluihin kuvataiteilija Marjukka Korhosen kanssa. Artikkelin avaa taiteilijan työnkuvan muutosta perinteisestä yksin puurtavasta ateljeetyöskentelijästä monialaisissa työryhmissä työskenteleväksi taiteen asiantuntijaksi. *Kuvataiteilijana kunta- ja aluetaiteilijahankkeissa* -artikkelin on kirjoittanut Laura-Kristiina Moilanen. Artikkelin käsittelee taiteilijan monia rooleja ja työnkuvaa kyseisissä hankkeissa niin taiteilijoiden kuin kunnan edustajienkin näkökulmasta ja siinä annetaan runsaasti konkreettisia ehdotuksia työn edelleen kehittämiseksi.

Julkaisun viimeinen osio on Minna Hauton kirjoittama artikkeli nimeltä *Osallistavan taidetoiminnan merkityksiä*, jossa analysoidaan hankkeiden toimijoille osoitetun kyselyn tulokset ja tarkastellaan sen sekä julkaisun muiden artikkeleiden tuottamaa tietoa tutkimuskysymysten valossa. Artikkelin päättyy kehittämis ehdotuksiin.

1.1 Tutkimuksessa mukana olevat hankkeet

Tutkimukseen valittiin mukaan 16 hanketta, jotka ovat saaneet OKM:n avustusta taiteen ja kulttuurin kunta- ja aluehallinnon kehittämishankkeisiin joko vuonna 2014 (11 hanketta) tai 2015 (5 hanketta). Hankkeiden painopistealueet vaihtelevat siten, että vuoden 2014 hankkeet ovat pääosin kunta- tai aluetaiteilijahankkeita ja vuoden 2015 hankkeet lähioihin keskittyviä hankkeita, joissa aluetta kehitetään ja asukkaita aktivoidaan taide- ja kulttuuritoiminnan avulla. Tästä syystä hankkeita kutsutaan tässä julkaisuissa näillä yleistävillä nimillä. Hankkeiden kohderyhmät ja toteutustavat vaihtelevat kuitenkin huomattavan paljon, joten nimitykset eivät tyhjentävästi kuvasta kaikkien hankkeiden sisältöjä.

Hankkeita mukaan valikoitaessa otettiin huomioon niiden yleinen kiinnostavuus sekä toimintaympäristöjen ja tavoitteiden moninaisuus. Toisaalta mukaan haluttiin saada myös jossain määrin samankaltaisia hankkeita, jotta pystyttäisiin vertailemaan niistä saatuja kokemuksia. Keskeinen kiinnostuksen kohde oli nimenomaan kunta- ja aluetaiteilijan työ ja siksi mukana on runsaasti hankkeita, joissa kuntiin palkattiin yksi tai useampi taiteilija työskentelemään eri kohderyhmien parissa. Yhteistä näille hankkeille on se, että ne toteutettiin pääosin maaseutuvaltaisilla alueilla ja toiminta ulottui yhtä kuntaa laajemmalle alueelle. Toinen keskeinen teema on kansalaisten aktivointi omien alueidensa kehittämiseen kulttuuritoiminnan avulla, mikä näkyy erityisesti lähiohankkeissa. Tämän lisäksi mukana on hankkeita, joilla edistetään ammattitaiteilijoiden toimeentulon mahdollisuuksia, kehitetään verkostoitumista, joukkoistamista ja virtuaalisia kulttuuripalveluja sekä tutkitaan sitä, miten taiteellista työtä voi integroida aluesuunnitteluun.

KUNTA- JA ALUETAITEILIJAHANKKEET

Aluetaiteilija hyvinvoinnin edistäjänä

Hankkeen toteuttajia olivat Karstulan (päähakija), Kannonkosken, Kivijärven ja Kyyjärven kunnat ja siinä taiteilijana toimi kuvataiteilija Laura Hetemäki. Hankkeen konkreettisena tavoitteena oli lisätä kuvataiteen harrastamista ja näyttelytoimintaa alueella, jolta se on voimakkaasti vähentynyt. Laajempuna yhteisöllisenä tavoitteena oli edistää asukkaiden keskinäistä vuorovaikutusta ja hyvinvointia kuvataiteen keinoin. Taiteilijan tehtäviin kuului yleisöjen aktivointi sekä oma taiteellinen työskentely.²⁷

Harvialan kartano luovan toimialan keskuksiksi

Hankkeen toteuttaja oli Janakkalan kaupunki ja sen tavoitteena oli kehittää Harvialan kartanosta alueen toimijoiden yhteinen toimintakeskus joukkoistamisen periaatteella. Koordinaattorina toimi kuvataiteilija ja kulttuurituottaja Sirpa Haapaoja. Hankkeessa alueen yrittäjät, asukkaat ja muut toimijat haastettiin tuottamaan ruohonjuuritason ideoita sekä nostamaan esiin tarpeita, joita toiminnalla pyrittiin tyydyttämään. Joukkoistamista edistettiin sekä sosiaalisen median alustojen kautta että kutsumalla ihmisiä yhteisiin suunnittelutapaamisiin.²⁸

Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille – Ylä-Savon aluetaiteilija

Hankkeen toteuttajia olivat Vieremän (päähakija), Keiteleen, Kiuruveden, Lapinlahden ja Sonkajärven kunnat ja Iisalmen kaupunki. Taiteilijana hankkeessa toimi kuvataiteilija ja artesaani Leena Mulari. Hankkeen tavoitteena oli tarjota kulttuuripalveluja ikäihmisille, jotka eivät ole aktiivisen ja saatutettavan ammatillisen kulttuuritarjonnan piirissä. Tavoitteena oli tämän kautta tutkia ja löytää uusia ammatillisia käytänteitä ja malleja, joissa yhdistyvät julkinen, yksityinen ja kolmas sektori.²⁹

Kulttuuri kuuluu maaseudulle

Hankkeen toteuttajana oli Maarianvaaran nuorisoseura ry. Sen yhtenä tavoitteena oli vilkastuttaa ja rikastuttaa maaseudun kulttuurielämää tuomalla palveluita lähelle ihmisiä. Tavoitteena oli tämän lisäksi parantaa taitelijoiden työmahdollisuuksia Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon alueella. Tätä tavoitetta haluttiin edistää kehittämällä esiintyvien taiteilijoiden vierailusitystoimintaa sekä lastenkulttuurin esitysvälitystoimintaa. Hankkeella ei ollut erikseen nimettyä taiteilijaa, vaan hankkeen kärkenä toimivat nuorisoseuran kiertuetoiminnan kehittämistä vastaava Ohjelmapaja sekä hankkeen myötä perustettu, lastenkulttuuripalveluja välittävä Lastenkulttuuriagentuuri.³⁰

²⁷Karstulan kunta 2014

²⁸Janakkalan kunta 2014

²⁹Vieremän kunta 2014

³⁰Maarianvaaran nuorisoseura ry 2014

Kuntataiteilija

Hankkeen toteuttajia olivat Petäjäveden (päähakija) ja Multian kunnat sekä Keuruun kaupunki ja sen aluetaitelijoina toimivat kuvataiteilijat Johanna Juvonen ja Biagio Rosa. Hankkeen tavoitteena oli tuoda taidetta ja kulttuuria näkyväksi kuntalaisille ja tuottaa kulttuurielämyksiä mahdollisimman lähellä ihmistä osallistavalla ja yhteisöllisellä tavalla. Tämän lisäksi haluttiin viedä kulttuuria organisoituihin, poikkihallinnollisiin verkostoihin ja vakiinnuttaa sen asema mm. koulujen, varhaiskasvatuksen, ikäihmisten ja kuntalaisten arjessa.³¹

Kuntataiteilijapilotti

Hankkeen toteuttajana oli Savonlinnan kaupunki ja siinä kuntataiteilijana toimi kuvataiteilija Jarkko Liutu. Hankkeen tavoitteena oli aktivoida ja osallistaa erityisesti vanhuksia ja nuoria. Hankkeen toimilla haluttiin edistää yhteistöllisyyttä, vähentää yksinäisyyttä, estää syrjäytymistä ja lisätä hyvinvointia. Lisäksi haluttiin kehittää alueiden elinvoimaisuutta, viihtyisyyttä, yhteistyötä ja henkistä ilmapiiriä.³²

Luovaa voimaa luonnosta

Hankkeen toteuttajia olivat Suonenjoen kaupunki (päähakija), Hankasalmen, Konneveden ja Rautalammin kunnat, Sisä-Savon kansalaisopisto, Hankasalmi-Konneveden kansalaisopisto sekä Lievestuoreen Setlementin kansalaisopisto. Aluetaitelijoina toimivat musiikkipedagogi Milja Markkanen, tekstiilitaiteilija Jaana Harlin, kädentaitojen opettaja Ritva Hänninen, nukketatterin tekijä ja draamaopettaja Annukka Martikainen, muotoilija Erja Puoskari, teatteri- ja tanssitaiteilija Laura Rukola, tanssinopettaja Hanna Vilander sekä näyttämötaiteilija Jukka Virtala. Hankkeen tavoitteena oli osallistaa taiteen tekemiseen haja-asutusalueiden kuntalaisia, jotka eivät siihen pitkien etäisyyksien takia muutoin pysty sekä kehittää sellaisia kulttuuripalveluja, jotka ovat vietävissä harvaan asuttujen alueiden kyliin ja jotka ovat toteutettavissa tilojen asettamista rajoituksista huolimatta. Lisäksi haluttiin verkottaa eri alojen taiteilijoita suuremmaksi kokonaisuudeksi ja luoda työtilaisuuksia ammattitaiteilijoille.³³

Lähi(ö)artisti

Hankkeen toteuttaja oli Pirkanmaan festivaalit – Pirfest ry ja sen taiteilijana toimi muusikko Ville Leinonen. Lähi(ö)artisti kiersi erityisesti niillä alueilla, joilla taidetta ei yleensä ole tarjolla. Hankkeen tavoitteena oli nostaa esiin pirkanmaalaista taidetta ja kulttuuria ja lisätä asukkaiden kiinnostusta taidetta kohtaan. Lisäksi haluttiin vahvistaa alueen kulttuuri-identiteettiä sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä niin lähiöissä kuin haja-asutusalueellakin. Projektilla haluttiin saada lisäksi tietoa siitä, miten festivaalien saavutettavuutta voisi jatkossa kehittää.³⁴

³¹Petäjäveden kunta 2014

³²Savonlinnan kaupunki 2014

³³Suonenjoen kaupunki 2014; Sisä-Savon kansalaisopisto 2016d

³⁴Leinonen 2015; Pirkanmaan festivaalit ry 2015

Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija

Hankkeen toteuttaja oli Satakunnan ammattikorkeakoulu ja sen taiteilijana toimi yhteisötaiteilija Saija Mustaniemi. Hanke koostui pilottiprojekteista, joita toteutettiin eri puolilla Satakuntaa. Tavoitteena oli suunnitella yhteisöjen kanssa tehtävä taiteellinen toiminta kohderyhmän tarpeita kuunnellen ja yhteiskehittelyn avulla. Hankkeen avulla haluttiin saada alueen ihmisten ääni kuuluvaksi ja toiminta näkyväksi sekä luoda maaseutumaisten alueiden käyttöön soveltuva yhteisötaiteilijamalli.³⁵

Taidebussi

Hankkeen toteuttaja oli Kulttuuriosuuskunta Uulu ja sen toiminta kohdistui Pirkanmaan alueelle. Taiteilijaryhmä koostui kulttuuriosuuskunnan omista muusikoista, soitinrakentaja Juhana Nyrhisestä, kansanmusiikkiyhtye Puhdista sekä ammattitanssijoiden VAPAAkollektiivista. Välillä bussin mukana kulki myös Pirfestin Lähi(ö)artisti. Hankkeen tavoitteena oli viedä taidetta Taidebussin avulla erityisesti niille alueille, joilla kulttuuritarjonta on vähäisempää ja mahdollistaa kunnille ja muille yhteisöille helposti tilattava ja tuotantorakenteeltaan näppärästi saatavissa oleva palvelu. Yksi hankkeen tavoitteista oli taiteilijoiden parempi työlistyvyys näkyvyyden ja tunnettisuuden lisääntymisen sekä poikkitaiteellisen yhteistyön kautta.³⁶

Yhteiskuntataiteilija

Hankkeen toteuttaja on Riihimäen kaupunki ja se toiminta-alueeseen kuuluvat kaikki HHT-kasvukäytävän kunnat. Yhteiskuntataiteilijana toimi kuvataiteilija Marjukka Korhonen. Hankkeen tavoitteena oli tuoda taiteen asiantuntijatyötä osaksi kuntien kaavoitus- ja rakennushankkeiden suunnittelua ja toteutusta. Hankkeella haluttiin lisäksi edistää kuntien yhteistyötä taidehankkeiden avulla. Samalla kehitettiin ja tehtiin näkyväksi taiteilijan työnkuvaa monialaisten suunnitteluryhmien jäsenenä.³⁷

LÄHIÖHANKKEET

Kulttuurikolmio

Hankkeen toteuttaja on Jyväskylän kaupunki ja sen toiminta oli suunnattu Pohjois-Korpilahden kylään sekä Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäki-Mustalammen asuinalueille ja Jyväskylän keskustan Yläkaupungin yö-tapahtumaan. Hankkeen tavoitteena oli osallistaa kansalaisia aluekehittämistyöhön joukkoistamisen periaatteella sekä nostattaa alueen kansalais-toimintaa ja aktivoida kansalaisia kulttuuritoimintaan niin tekijöinä kuin

³⁵Satakunnan ammattikorkeakoulu 2014

³⁶Kulttuuriosuuskunta Uulu 2014

³⁷Riihimäen kaupunki 2014; Korhonen 2015

kokijoinakin. Toiminnassa keskeistä oli yhteistyö kylä- ja asukasyhdistysten kanssa. Tavoitteena oli myös kehittää pysyviä uusia toimintatapoja kaupungin omaan toimintarakenteeseen ja -kulttuuriin.³⁸

Kulttuuriviritys

Hankkeen toteuttaja on Riihimäen kaupunki ja sen toiminta oli suunnattu Peltosaaren lähiöön. Tavoitteena oli parantaa taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta alueella, jonka asukkaista suuri osa ei ole aktiivisia kulttuurin kuluttajia tai sen tuottamiseen osallistujia. Samalla haluttiin poistaa kulttuuriin osallistumisen tiellä olevia esteitä ja lisätä asukkaiden osallisuutta kulttuuripalveluiden suunnittelussa. Toiminnan jalkauttamisessa keskeistä oli matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen ja kulttuurin harrastamiseen innoittavien toimintatilojen saaminen alueen asukkaille.³⁹

Lähellä – Kulttuurista yhteistyötä ja saavutettavuutta kunnissa

Hankkeen toteuttaja on Keski-Uudenmaan Teatterin kannatusyhdistys ry ja sen tavoitteena oli parantaa kulttuurin saavutettavuutta kehittämällä erityisesti jakelukanavia. Tämä tapahtui tuomalla palveluita lähiöihin ja kyliin kulttuuribussin avulla sekä hyödyntämällä digitaalisia väyliä. Samalla haluttiin osallistaa yhteisöjä kulttuurin sisällöntuotantoon.⁴⁰

Otetta elämään kulttuurin keinoin – Tessun kulttuurihöntsyt

Hankkeen toteuttajana oli Tampereen kaupunki ja sen toiminta oli suunnattu Tesoman lähiöön. Sen tavoitteena oli kehittää erityisesti nuorille suunnattua kulttuuri- ja harrastustoimintaa ja lisätä sen kautta nuorten osallisuutta ja hyvinvointia. Lisäksi haluttiin edistää sukupolvien välistä yhteistoimintaa toiminnallisuuden keinoin. Laajempaan tavoitteena oli osallistaa asukkaita kulttuuri-toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä ehkäistä asuinalueen mahdollisia ongelmia.⁴¹

Taidetta Itä-Vantaan lähiöihin

Hankkeen toteuttaja oli Hakunilan kansainvälinen yhdistys ry ja se oli kohdistettu Vantaan Länsimäen, Hakunilan, Kontulan, Mellunmäen ja Vesalan alueille. Hankkeen tavoitteena oli tarjota alueen asukkaille mahdollisuus harrastaa kuvataidetta, kirjallisuutta ja runoutta sekä kehittää alueen kulttuuripalveluja taiteilijoiden ja alueen asukkaiden kanssa. Samalla haluttiin edistää maahanmuuttajataiteilijoiden tunnettuutta ja toimeentuloa.⁴²

³⁸Jyväskylän kaupunki 2015

³⁹Riihimäen kaupunki 2015

⁴⁰Keski-Uudenmaan teatterin kannatusyhdistys ry 2015

⁴¹Tampereen kaupunki 2015

⁴²Hakunilan kansainvälinen yhdistys 2014

1.2 Tutkimuksessa käytetty terminologia

Tämän julkaisun keskeinen terminologia liittyy osallisuuteen ja saavutettavuuteen. Osallisuus on termeistä keskeisin ja siihen liittyvät luonnollisesti osallistaminen ja osallistuminen. Saavutettavuus on kaikkien kolmen kannalta keskeinen tekijä ja kaikkien välttämätön lähtökohta on palvelujen saatavuus.

Saatavuus ja saavutettavuus

Kulttuuripolitiikan vuoteen 2020 ulottuvan strategian mukaan yksi kulttuuripolitiikan tavoitteista on kulttuuripalvelujen tasa-arvoinen saatavuus kaikilla alueilla⁴³. Saatavuus ei kuitenkaan ole jakautunut tasaisesti, vaan keskittyy pääkaupunkiseudulle ja isoihin keskuksiin. Samalla pienten paikkakuntien sekä haja-asutusalueiden tarjonta ja palvelut vähenevät⁴⁴. Välineeksi saatavuuden parantamiseen on ehdotettu erityisesti palvelujen järjestämistapojen kehittämistä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi lisäämällä seudullista yhteistyötä ja verkostoitumista muiden kulttuuritoimijoiden kanssa sekä hyödyntämällä digitaalisia ratkaisuja.⁴⁵ Tästä huolimatta nähdään, että tasa-arvoisten kulttuuripalveluiden kattava saatavuus kaikilla alueilla ei tule toteutumaan ilman erityisiä tukitoimenpiteitä.⁴⁶ Kulttuuripalveluiden saatavuudessa on eroja myös kaupunkien sisällä. Esimerkiksi Helsingin kaupunginkulttuurivastustusten on havaittu kohdistuvan suurimmaksi osaksi keskusta-alueelle⁴⁷. Sama koskee myös taiteen perusopetuksen tarjontaa⁴⁸.

Saavutettavuus on laaja kattotermi. Sen eri näkökulmien avulla voidaan tarkastella sitä, kuinka helposti informaatio, järjestelmä, laite, ohjelma tai palvelu ovat käytettävissä riippumatta henkilön ominaisuuksista, esimerkiksi toimintarajoitteesta, vähemmistöön kuulumisesta tai vähävaraisuudesta.⁴⁹ Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat pääasiassa saavutettavuuden alueelliset ja sosiaaliset osa-alueet sekä taloudellinen saavutettavuus. Saavutettavuus-terminologiaan kuuluu lisäksi esteettömyys, jolla tarkoitetaan ympäristön, palvelun ja tarjonnan toimivuutta etenkin toimintarajoitteisten ihmisten kannalta⁵⁰. Tässä tutkimuksessa esteettömyyttä ei tarkastella erikseen, mutta sitä sivutaan kuitenkin jossain määrin niissä yhteyksissä, kun tarkastellaan taidetoimintaa laitoshoitoympäristössä toteutettuna.

Sosiaalisella saavutettavuudella tarkoitetaan sitä että kaikkia kohdellaan tasa-arvoisella tavalla ja että kaikki voivat tuntea itsensä tervetulleiksi kulttuuripalvelujen pariin⁵¹. Eri väestöryhmien (ikä-, kieli-, vammais-, seksuaali- ja sukupuoli-, kulttuuri-, romani- ja saamelaisvähemmistöt, katsomukset,

⁴³OPM 2009a, 30–31

⁴⁴OKM 2011, 18

⁴⁵OPM 2009a, 30–31

⁴⁶OKM 2011, 18

⁴⁷Räsänen 2014

⁴⁸Helsingin kulttuurikeskus 2016

⁴⁹OKM 2013, 15

⁵⁰mt.; 15

⁵¹Kulttuuria kaikille 2016c

kulttuuriset viiteryhvät ym.) kulttuuristen oikeuksien toteutuminen, saavutus, saavutettavuus ja osallisuus kulttuurisessa merkityksenannossa on mainittu edistettävien asioiden joukossa valtioneuvoston kulttuurin tulevaisuutta koskevassa selonteossa.⁵² Opetusministeriön asettaman Taiteen ja kulttuurin saavutettavuustyöryhmän raportissa keskeisiksi tavoitteiksi nostetaan lisäksi mm. monikulttuurisuustyön ja moninaisuuden edistäminen taide- ja kulttuurilaitosten toiminnassa sekä kulttuuripalvelujen taloudellisen saavutettavuuden edistäminen. Moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että yksilöt ja yhteisöt hyväksyvät toistensa erilaisuuden yhteiskunnassa ja kunnioittavat sitä. Taide- ja kulttuurilaitosten toimintaan siirrettynä se liittyy siihen, kuinka hyvin erilaisten yleisöjen kiinnostuksen kohteita huomioidaan taide- ja kulttuuripalvelujen tarjonnassa ja kuinka hyvin erilaiset kokemukset ja vähemmistökulttuurit pääsevät esille.⁵³

Sosiaaliseen saavutettavuuteen liittyy lisäksi erityisen tuen ja räätälöityjen osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen niille, joiden sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt. Tällaisia kohderyhmiä voivat olla esimerkiksi mielen-terveyskuntoutujat. Myös monet vähemmistöt voivat kokea osallistumisen kynnyksen korkeaksi ja tästä syystä kulttuuritoimijoilta peräänkuulutetaan-kin aktiivista asennetta ja kiinnostusta yhteisölähtöiseen kehittämiseen, jalkautumista epätavallisiin ympäristöihin sekä monialaista yhteistyötä eri sektoreiden kanssa. Esimerkiksi erilaiset kulttuurikummi- tai -luotsipalvelut kuuluvat sosiaalisen saavutettavuuden edistämistoiimiin.⁵⁴

Taloudellista saavutettavuutta voidaan edistää siten, että palvelujen hinnat on porrastettu asiakasryhmien maksukyvyn mukaan tai ne ovat kokonaan tai osan aikaa ilmaisia. Sitä voidaan myös suoraan tukea kunnan tai muun toimijan taloudellisesti subventoitujen pääsylippujen jakamisella pienituloisille. Jotta erityisryhmien ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden avustajien sisäänpääsymaksuista ei tulisi taloudellista estettä osallistumiselle, avustajien sisäänpääsyn tulisi aina olla maksutonta. Kulttuuripalvelujen käyttämiseen liittyvät myös ne kustannukset, jotka liittyvät palvelujen äärelle matkustamiseen ja siksi myös niiden tulisi olla kohtuulliset.⁵⁵

Saavutettavuuden lisäämiseksi on olemassa runsaasti asiantuntijatietoa ja työkaluja mm. Kulttuuria kaikille -palvelun⁵⁶ ja Kynnys ry:n⁵⁷ kautta. Tämän lisäksi fyysisen ja digitaalisen ympäristön esteettömyyttä ohjataan erilaisilla säädöksillä⁵⁸. Saavutettavuuden toteutumisesta voidaan tehdä päätelmiä alueellisen saatavuuden, maantieteellisten etäisyyksien ja toimintaan sijoitettavan rahoituksen jakautumisen näkökulmista⁵⁹ ja kulttuuritoimintojen sosiaalista saavutettavuutta voidaan selvittää esimerkiksi ei-kävijyyttä tutkimalla⁶⁰.

⁵²OKM 2011, 27

⁵³OKM 2014, 12–16, 57, 63

⁵⁴OKM 2014, 52–54, Kulttuuria kaikille 2016c

⁵⁵OKM 2014, 51–52, 62; Kulttuuria kaikille 2016b

⁵⁶Kulttuuria kaikille 2016a

⁵⁷Kynnys ry 2016

⁵⁸OKM 2014, 15

⁵⁹OKM 2012; Kangas & Kivistö 2011

⁶⁰mm. Lindholm 2011; 2015c; Heikkilä 2015

Osallisuus, osallistaminen ja osallistuminen

Tavoite lisätä kansalaisten osallisuutta on eri tavoin läpäissyt yhteiskunnan kaikki sektorit ja tasot, mukaan lukien kulttuurialan. Se mainitaan myös yhdeksi valtion kulttuuripolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi, moninaisuuden ja luovuuden edistämisen ohella⁶¹. Kulttuuritoiminnan osallisuutta tukeva tavoite heijastuu myös Terveyden edistämisen politiikkaohjelmaan kuuluvan Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaehdotuksessa. Sen mukaan kulttuuripolitiikalla tavoitellaan mm. arjen kulttuurisuuden vahvistumista. Tällä tarkoitetaan sitä, että taide ja kulttuuri linkittyvät arkielämään ja tuottavat siihen lisää merkityksellisyyttä ja mielekkyyttä.⁶² Elämän merkitykselliseksi kokemisen tarve onkin osallisuutta tukevan toiminnan tärkeimpiä motiiveita⁶³. Arjen kulttuurisuuden kasvattamisella tavoitellaan myös osallistumisen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääntymistä. Tähän tavoitteeseen pyrkimisessä yhteistyö taiteilijoiden, vapaan sivistystyön toimijoiden, järjestöjen, seurakuntien ja vapaaehtoistoimijoiden koetaan erittäin tärkeäksi.⁶⁴

Osallisuus on osattomuuden vastapari ja sanana se herättää vahvoja mielikuvia. Osallisuuden tai vastaavasti osattomuuden tunteet syntyvät yksilön kokemusmaailman kautta itsenäisesti. Ne ovat siten ensisijaisesti yksilöllisiä kokemuksia tai tunteita. Tämän lisäksi niitä voidaan tarkastella toimintakyvyn ja -mahdollisuuksien näkökulmasta⁶⁵. Kokemuksellisuuksien laadut vaihtelevat elämyskokemuksen vastaanottamisesta merkittävämmän kokemuksen ja osallisuuskokemuksen kautta aina vahvaan toimijuuskokemukseen saakka. Siinä, missä elämyskokemuksen perustana on oman mielihyvän

	Elämys	Merkittävä kokemus	Osallistumiskokemus	Toimijakokemus
Laatu	Passiivinen	Merkityksellinen	Aktiivinen	Vaikuttava
Perusta	Oma mielihyvä	Ymmärrys itsestä ja maailmasta	Kuuluminen ryhmään ja toimiminen siinä	Vaikuttaminen omaan ja toisten elämään

KUVIO 1. Kokemuksellisuuksien tasot ⁶⁶

⁶¹OPM 2009a, 11

⁶²Liikanen 2010, 16, 25

⁶³Pirnes & Tiihonen 2010, 205

⁶⁴Liikanen 2010, 17

⁶⁵Raivio & Karjalainen 2013, 14

⁶⁶Pirnes & Tiihonen 2010, 208–209, Taulu 1

tydyttämisen tarve, merkittävän kokemuksen taustalla on kokijan lisääntynyt ymmärrystä itsestä ja maailmasta. Osallistumiskokemus puolestaan pohjautuu ryhmään kuulumiseen ja siinä toimimiseen. Toimijakokemuksessa toiminnan taustalla on myös pyrkimys vaikuttaa omaan ja toisten elämään. Myös kokemuksen muoto muuttuu yksilöllisestä enemmän yhteisölliseen suuntaan, kun siirrytään elämyksestä kohti toimijuutta.⁶⁷

Osallisuuden syntymistä voidaan pyrkiä edistämään erilaisilla toimenpiteillä. Tällöin puhutaan osallistamisesta. Termi sisältää ajatuksen instituutioiden kansalaista kohtaan osoittamista toimenpiteistä, joten sellaisena siihen voi katsoa sisältyvän myös negatiivista latausta⁶⁸. Osallistamiseen ei kuitenkaan aina sisälly ajatus ylhäältä alas suuntautuvasta toiminnasta vaan osallistamista voi tapahtua esimerkiksi vertaisten kesken. Parhaimmillaan osallistaminen onkin vuorovaikutteinen prosessi, jossa osallistajan ja osallistettavan roolit liudentuvat.

Osallisuus on kattotermi, joka pitää sisällään monen tasoista osallistumista ja osallistamista. Jutta Virolainen on määritellyt kulttuuritoimintaan osallistamisen neliportaisen mallin perusteella seuraavasti:

Osallisuuden ensimmäinen taso on *oikeus osallistua*. Tämä sisältää ajatuksen kansalaisten tasa-arvoisuudesta, yhtäläisistä sivistyksellisistä oikeuksista ja kulttuuripalvelujen tasavertaisesta saavutettavuudesta. Tästä seuraava taso on palveluiden *vastaanottaminen*, joka tarkoittaa valmiisiin palveluihin osallistumista lähinnä katsojan tai kävijän ominaisuudessa. Asukkaan päätöksentekovalta tarjottuihin palveluihin nähden rajoittuu jälkikäteen tapahtuvan asiakaspalautteen antamiseen tai kävijäkyselyn täyttämiseen. Kolmas taso, *osallistuminen*, sisältää jo ajatuksen yksilöstä aktiivisempänä toimijana ja vuorovaikuttajana palveluntarjoajan suuntaan. Aktiivisuus on osallistumista erilaisiin yhteisöllisiin kulttuuriaktiiviteetteihin ja toimimista kohderyhmän edustajana palveluja suunniteltaessa. Toiminnot ovat kuitenkin vielä melko lailla ylhäältä käsin päätettyjä. Neljättä tasoa nimitetään *osallisuudeksi* ja siinä kansalaisesta on tullut päätösvaltainen toimija kulttuuripalvelujen toteuttamisessa. Tämä taso sisältää toimintojen yhteisöllisen kehittämisen ja siinä on nähtävissä poliittisen ulottuvuuden lisäksi myös voimaantumisen ja valtaistumisen elementtejä.⁶⁹

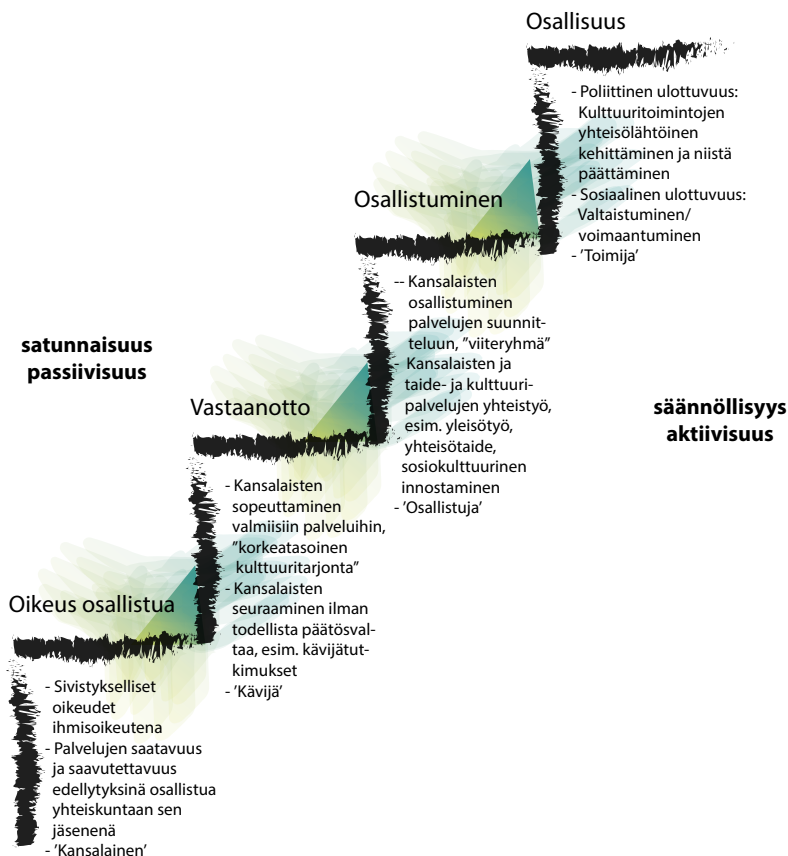
Yleisesti ottaen kulttuuritoimijoiden tarjoama toiminta vaikuttaa painottuvan enimmäkseen palvelujen vastaanottamisen ja yleisötyöhön osallistumisen tasoille. Sen sijaan syvemmät osallisuuden tasot, joihin liittyy käyttäjän

⁶⁷Pirnes & Tiitonen 2010, 208–209, Taulu 1

⁶⁸mm. Lindholm 2015a, 15

⁶⁹Virolainen 2015, 96–97, kuvio 5

päätöksentekoa ja sitoutuvaa osallistumista suunnitteluun, ovat harvemmin saavutettuja. Näitä myös tuetaan ainakin julkisen rahoituksen näkökulmasta niukasti⁷⁰. Vaikka asiakkaita aktivoidaan osallistumaan ja kokemustietoa sekä kehittämisehdotuksia kerätään, saadun tiedon kulku ja tiedon hyödyntäminen kunnallisessa toiminnassa jää vähäiseksi⁷¹. Osallistuvalla demokratialle ei vaikuta toistaiseksi olevan kuntarakenteessa selkeitä paikkoja ja tekijöitä⁷². Jarruttava tekijä kulttuuritoiminnan yleiselle kehittämiselle kunnissa on myös sen marginaalinen asema ja vähäinen painoarvo kunnallispolitiikassa⁷³.

KUVIO 2. Osallistamisen tasot kulttuuripolitiikan näkökulmasta.⁷⁴

⁷⁰Virolainen 2015, 97

⁷¹Kangas 2014, 51

⁷²Kangas 2015, 24

⁷³Kangas 2011, 30

⁷⁴Virolainen 2015, 97, kuvio 5

1.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus on toteutettu toimintatutkimuksena. Siinä keskeisintä on toiminnan kautta saatu uusi tieto ja sen analysointi. Tavoitteena on pyrkimys vallitsevan tilanteen muutokseen toiminnan avulla, joten kysymyksenasettelu on vahvasti ongelmanratkaisukeskeistä ja käytännönläheistä. Toimintatutkimus toteutetaan aina toimijoiden ja tutkijoiden yhteistyönä, jolloin tutkimuksen kohteet ovat samalla aktiivisia toimijoita myös itse tutkimusprosessissa⁷⁵.

Pyrkimys muutokseen tutkimuksen kestäessä ja tutkimuskohteen aktiivinen osallistuminen prosessiin ovat tekijöitä, jotka erottavat toimintatutkimuksen perinteisemmistä tutkimuksen lajeista. Näennäisen suurista ja periaatteellisista toimintatapaeroista huolimatta toimintatutkimus ja muut tutkimuksen lajit ovat lähellä toisiaan, sillä toimintatutkimuksessa muutoksen mittaamiseen ja analysointiin käytetään samoja määrällisiä ja laadullisia menetelmiä kuin muussakin tutkimuksessa.

Toimintatutkimuksen rakenne on väistämättä kronologinen: Prosessi rakentuu ajallisesti peräkkäiseksi jatkumoksi, joka alkaa tutkimusongelman määrittelystä ja tutkimuskysymyksen asettamisesta. Kun muutostarve on saatu määriteltä, määritellään toimintatavat, jonka avulla muutosta ryhdytään toteuttamaan. Toimintaa havainnoidaan, dokumentoidaan ja arvioidaan koko sen keston ajan.⁷⁶ Arviointi voi olla laadullista tai määrällistä. Muutosprosessin aikana saadut havainnot voivat ja saavat ohjata prosessia eri suuntaan kuin aluksi on ollut suunniteltu, joten kaikkia toiminnan yksityiskohtia ei voi päättää etukäteen⁷⁷. Toimintaa arvioivat kaikki toiminnan osalliset — niin toimijat kuin toiminnan kohderyhmätkin. Arvioinnin jälkeen muodostetaan kehittämisohdotuksia, jotka testataan ja arvioidaan, jne. Toimintatutkimus etenee siis syklisesti suunnittelusta toteutuksen kautta arviointiin ja edelleen testaukseen. Syklejä voidaan toteuttaa yksi tai useampia.⁷⁸

Tässä tutkimushankkeessa toimintatutkimusta voidaan tarkastella sekä yhtenä 16 hankkeen muodostamana kokonaisuutena että 16 erillisenä toimintatutkimuksena. Kokonaisuutena tarkastellen kyseessä on toimintakokeilujen ryvä, jonka tuottaman tiedon avulla etsitään vastausta kysymykseen: *Miten alueellisen taide- ja kulttuuritoiminnan osallistavuutta, saatavuutta sekä saavutettavuutta voidaan edistää*. Erikseen tarkasteltuna jokaisella osahankkeella on tarkempia alueeseen, toimintaan ja taidelajeihin liittyviä rajoituksia ja tavoitteita, jotka määrittelevät niihin liittyviä kysymyksenasetteluja sekä niistä johdettuja toimintakokeiluja.

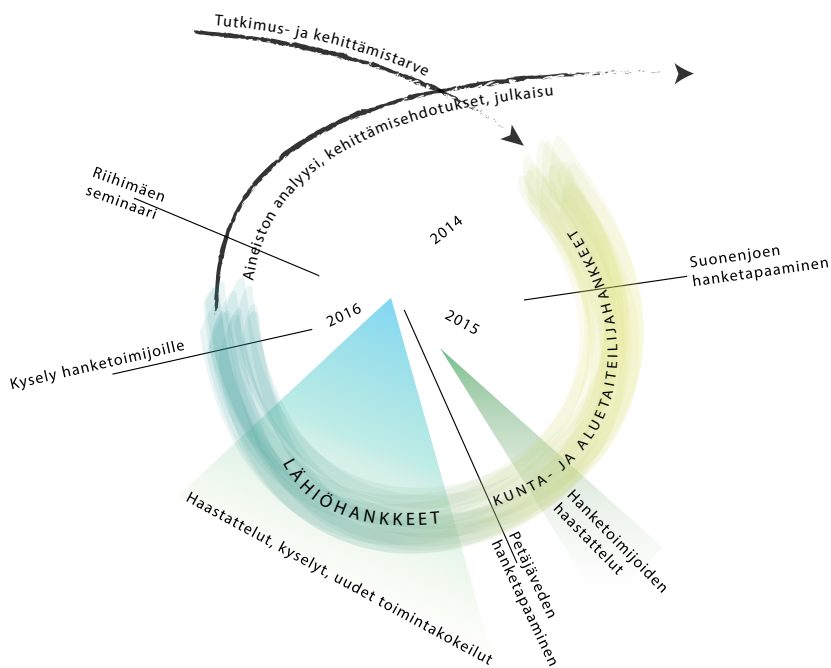
⁷⁵Kuula 2006

⁷⁶mt.

⁷⁸Toikko & Rantanen 2009, 30

Koska hankkeet alkoivat eri vuosina, ne luonnollisestikin ovat eläneet omaa ajallista kaartaan. Eriaikainen toteutus on vaikuttanut myös siihen, että osa myöhemmistä hankkeista on ollut tämän tutkimusprosessin aikana vielä kesken. Siten niistä ei ole ollut mahdollista saada samanlaista seurantatietoa kuin aikaisemmin aloitetuista. Toisaalta myöhemmin aloitetut hankkeet ovat hyötynet aiemmin aloitettujen hankkeiden tuomasta vertaistiedosta ja niihin on ollut mahdollista toteuttaa enemmän uusia toiminnallisia kokeiluja ja muita muutoksia kuin varhaisemmin aloitettuihin.

Toimintatutkimuksen sykliin (Kuvio 3) on sisältynyt hankkeiden oman toiminnan lisäksi myös hanketoteuttajien, OKM:n, Taiteen edistämiskeskuksen ja Humakin yhteisiä tapaamisia erilaisten hankeseminaarien muodossa. Nämä tapaamiset ovat olleet erittäin tärkeitä osaamisen, kokemuksen sekä vertaistuen jakamisen paikkoja. Ensimmäinen hanketapaaminen järjestettiin Suonenjoella 25.3.2015. Siihen osallistui sen ajankohdan vuoksi vain niitä hankkeita, jotka olivat saaneet rahoitusta vuoden 2014 haussa. Tapaamisen tarkoituksena oli tutustuttaa hanketoimijat toisiinsa ja avata eri hankkeiden tavoitteita. Tuloksena syntyi sekä vertaisverkostoja että konkreettisia

KUVIO 3. Toimintatutkimuksen vaiheet. Kuva: Nina Luostarinen

yhteistyökuvioita. Toinen tapaaminen järjestettiin Petäjävedellä 9.9.2015. Sen tavoitteena oli työstää saatuja kokemuksia yhdessä sekä pohtia taidetoiminnan organisointia ja malleja sekä sitä, miten vallitsevia toimintatapoja voidaan muuttaa. Riihimäellä 6.4.2016 järjestetyn päätösseminaarin järjesti Luova ja osallistava Suomi -verkosto ja sen tavoitteena oli jakaa näistä hankkeista kerättyä tietoa ja kokemuksia sekä kehittää uusia hankkeita yhdessä eri rahoittajatahojen kanssa.

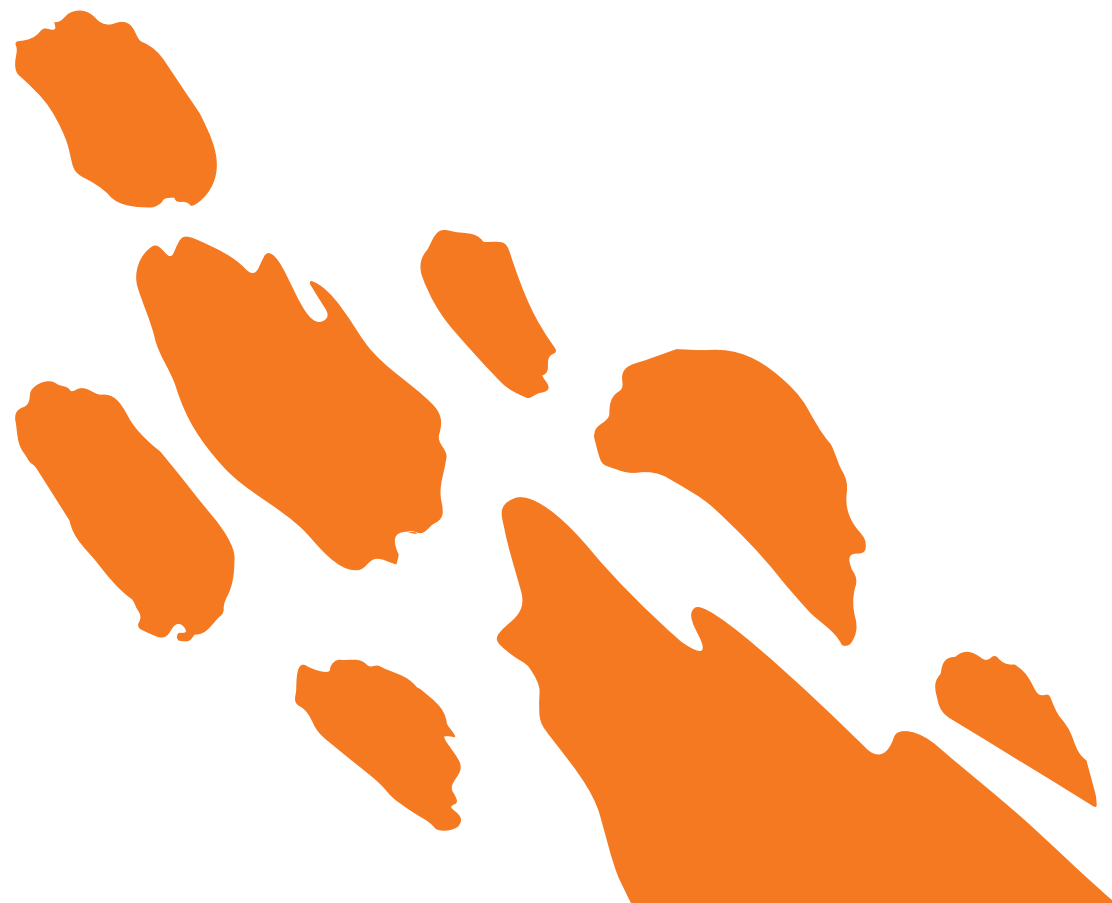
Humakin roolina oli koordinoita toimintatutkimuksen prosessia sen eri vaiheissa. Tämä tapahtui tarjoamalla erilaisia syötteitä uusien toimintakokeilujen, tapaamisten työpajojen ja keskustelujen kautta sekä keräämällä palautetta kohderyhmiltä, sidosryhmiltä sekä toteuttajilta. Tiedonkeruun ensimmäisestä vaiheesta vastasi Taiteen edistämiskeskus toteuttamalla Suomenjoen aloitustapaamisessa kyselyn, jolla kerättiin tietoa hankkeiden taustoista ja tavoitteista⁷⁹. Vuoden 2015 elo-syyskuun taitteessa Humak suoritti kenttähaastattelukierroksen, jossa vierailtiin jokaisessa kohteessa haastattelemassa niin taiteilijoita kuin hankkeen muita toimijoitakin. Haastattelut olivat luonteeltaan keskustelunomaisia, jolloin keskustelujen lomassa pysytettiin jakamaan tietoa myös aiemmasta tutkimustiedosta sekä välittämään tietoa toisten hankkeiden hyvistä käytänteistä.

Tämän jälkeen Humakin lehtorit ja opiskelijat suunnittelivat kullekin hankkeelle omat tutkimusprosessit, joihin sisältyi havainnointia, haastatteluja, kyselyjä ja toimintakokeiluja. Kokeiluja toteutettiin Tampereen *Tessun kulttuurihöntsyt* -hankkeessa sekä Riihimäen *Kulttuuriviritys*-hankkeessa. Lopuksi kaikille hanketoteuttajille sekä -taiteilijoille lähetettiin yhteinen kysely, jolla koottiin hankkeen kokemustieto sekä virinneet kehittämistarpeet ja -ehdotukset yhteen. Aineiston analysointi, tulosten perusteella muotoillut kehittämis ehdotukset ja tiedon levittäminen mm. tämän julkaisun myötä ovat tämän toimintatutkimuksen viimeiset vaiheet.

⁷⁹Taiteen edistämiskeskus 2015

2 **Minna Hautio**

Osallistavan taidetoiminnan
toteutuksia ja tuloksia

2 Minna Hautio: Osallistavan taidetoiminnan toteutuksia ja tuloksia

Tässä artikkelissa käsitellään kaikkien kuudentoista hankkeen toimintoja ja niiden tuloksia. Toiminnot on ryhmitelty kohderyhmittäin niiltä osin, kun kohderyhmä on selkeästi rajattu. Osa toiminnoista on kohdistettu tarkemmin rajaamattomalle kohdeyleisölle tai sen ponttimena on jokin muu kuin kohderyhmäkohtainen toiminta. Näiltä osin toiminta käsitellään toimintokokonaisuuksittain. Kohderyhmiä ovat ikäihmiset, lapset ja nuoret ja toimintoja avoin työpajatoiminta ja kurssit, näyttely- ja esitystoiminta sekä verkostot.

2.1 Ikäihmiset

Ikäihmisille suunnattu taidetoiminta on sisältynyt usean hankkeen toimintoihin. Vieremän hanke oli omistettu pelkästään sille ja myös Savonlinnan hankkeessa siihen oli erityisen vahva painotus. Ikäihmiset olivat yhtenä kohderyhmänä myös Petäjaveden ja Karstulan hankkeissa. Palvelutaloissa ovat vierailleet myös Pirfestin Lähiartisti ja Uulun Taidebussin taiteilijat ja Keski-Uudenmaan Teatterin pilotoi niissä streamauspalveluja. Tässä luvussa aihetta käsitellään kuitenkin nimenomaan palvelutaloissa ja vanhainkodeissa tehdyn taidetyöpajatoiminnan näkökulmasta ja siksi tarkastelussa ovat pääasiassa Vieremän ja Savonlinnan hankkeet, joissa tähän toimintoon ja kohderyhmään on ollut enemmän mahdollisuuksia keskittyä.

Toiminta

Palvelutaloissa toiminta keskittyi työpajoihin, joissa pääasiallisena menetelmänä oli maalaaminen joko sellaisenaan tai yhdistettynä musiikkiin, muisteluun, yms⁸⁰. Lisäksi palvelukodeissa on järjestetty streamattuja teatteripalveluja⁸¹, trubaduuri-⁸² ja kansanmusiikkikonsertteja, interaktiivisia nykytanssiesityksiä⁸³ sekä tehty muita tanssiin ja liikkeeseen liittyviä harjoituksia⁸⁴, muotoilutöitä savesta⁸⁵ ja yhteistöllisiä teoksia veistos- ja maalaus-tekniikoilla⁸⁶.

⁸⁰Liutu 2016, 11–14, 24–30; Juvonen & Rosa 2015h, 7; 2015g, 5; Hetemäki 2015

⁸¹Ks. Elina Ala-Nikkolan ja Veera Antikaisen tähän julkaisuun sisältyvä artikkeli *Kulttuurisia seniorikokemuksia verkossa*

⁸²Myllärinen & Sutinen 2016, 1

⁸³Leisiö 2016, 3

⁸⁴Mulari 2015a; 2015b, 1

⁸⁵Liutu 2016, 36–37, 43–46

⁸⁶Mulari 2015b, 13, 16

Kokemukset toiminnasta ovat olleet pääsääntöisesti erittäin hyviä. Moni levoton ja jopa aggressiivinen vanhus on rauhoittunut taiteen äärellä, vaikka on aluksi saattanut vastustaa kaikenlaista tekemistä. Passiiviset vanhukset puolestaan ovat virkistyneet ja aktivoituneet toimintaan.⁸⁷ Hoitohenkilökunnan kommenttien perusteella toiminnan vaikutukset ovat näkyneet mm. yleisenä elämänilon ja naurun lisääntymisenä, mikä vaikuttaa suoraan hyvinvointiin. Toiminta, teokset ja niiden esilläpito ovat myös virittäneet keskustelua jopa niiden asukkaiden keskuudessa, joilla puhekyky on merkittävän heikkoa.⁸⁸ Myös ikäihmisten omaisilta on tullut vastaavan suuntaisia viestejä – työskentelyn on havaittu jäävän pitkäksi ajaksi jopa muistisairaana ihmisen mieleen⁸⁹, ja omaisen on yleisesti ottaen havaittu virkistyneen⁹⁰. Toiminnan mieleenpainuvuudesta kertoo myös se, että jotkut asukkaat ovat nähneet siitä jälkeenpäin unta tai yöllä herättyään olleet tekemässä lähtöä taidetyöpajaan.⁹¹

Taiteelliseen toimintaan liittyy aina omakohtaisuus ja kokemuksellisuus ja siksi tekeminen ei aina tuota iloa. Muistot, joita tekeminen nostaa mieleen, voivat olla myös surullisia ja ahdistavia. Nämä tilanteet on osattava ottaa huomioon ja niille on annettava tilaa, jolloin niidenkin merkitys voi kääntyä positiiviseksi⁹². Yhtä lailla on totta, että kaikkia tekeminen ei kiinnosta ja joillekin se voi jopa aiheuttaa ärtymystä. Ryhmädynamiikka saattaa olla huono, taiteilijan läsnäolo voi hämmentää tai toiminta ei onnistu muista syistä, esimerkiksi huonosti alkaneen päivän tai toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi.⁹³ Kuitenkin on ollut nähtävissä, että kiinnostus toimintaa kohtaan enimmäkseen lisääntyy ajan oloon ja passiivinen sivustaseuraajakin on usein aktivoitunut tekemään itse. Kiinnostus tekemiseen näkyy myös siinä, että vanhukset kyselevät oma-aloitteisesti, koska seuraava tapaaminen on ja odottavat sitä.⁹⁴

Vaikka moni vanhus aluksi vastustelee tekemiseen ryhtymistä ja vähättelee osaamistaan, lopputuloksesta ollaan yleensä ylpeitä. Toiminnan tulokset tuottavat vanhuksille mielihyvää myös huomatuksi tulemisesta, kun heidän teemmänsä taidetta katsotaan yhdessä ja siitä keskustellaan. Kokemusta korostaa erityisesti se, mikäli teokset kootaan näyttelyksi ja ne saavat julkisuutta teki-jäpiiriin ulkopuolellakin.⁹⁵ Seniorien töistä koostettuja julkisia näyttelyitä on järjestetty ainakin Lapinlahdella, Petäjavedellä, Multialla ja Karstulassa.⁹⁶

Taiteen kohtaaminen uudelleen voi innostaa takaisin aikaisemman, iän myötä tulleiden vaivojen takia jo hylätyn taideharrastuksen pariin. Hoitohenkilökunta on lisäksi kertonut yllättyneensä joidenkin asukkaiden luultua paremmasta pikkutarkkuudesta, joka on tullut esille taideharjoituksia

⁸⁷Mulari 2015a; 2015b, Liutu 2016, 14, 27, 31, 45, 49; Myllärinen & Sutinen 2016, 1

⁸⁸Jääski & Parviainen 2016, 14; Mulari 2015b, 28.

⁸⁹Hakala ym. 2016, 22

⁹⁰Mulari 2015b, 31

⁹¹Mulari 2015, 15, 28

⁹²Hakala & Hokkanen & Leisalo 2016, haastatteluaiaineisto

⁹³Mulari 2015a; 2015b, 10, 13, 27, 32–33

⁹⁴Mulari 2015b, 28; Liutu 2016, 14, 31, Jääski & Parviainen 2016, 14

⁹⁵Mulari 2015a; 2015b, 11

⁹⁶Hurme, Kantonen & Tainio 2016, 16; Juvonen & Rosa 2015g; 2015h; Mulari 2015b, 12

tehdessä.⁹⁷ Työskentely voi myös palauttaa jo unohtuneita muita taitoja. Tämä havaittiin konkreettisesti Savonlinnassa, kun eräs vanhus, joka oli jo unohtanut kirjaimet, alkoi sivellinharjoitusten kautta muistaa niitä uudelleen ja muutaman harjoituskerran jälkeen hän jo pystyi kirjoittamaan sujuvasti⁹⁸.

Vieremällä ja Savonlinnassa on tuotu yhteen nuoria ja ikäihmisiä. Kokeilut ovat sisältäneet yhteisiä maalaustuokioita (Vieremä) sekä lyriikkaa ja maala-uksia yhdistäviä työpajoja (Savonlinna).⁹⁹ Myös Tampereen Tesoman hankkeessa on tehty nuoria ja vanhuksia yhdistäviä toimintoja pienimuotoisesti. Hankkeeseen sisältyi suunnitelma nuoria ja vanhuksia yhdistävästä draamatyöpajasta, mutta se jouduttiin osanottajien vähyyden takia peruuttamaan. Vastaavaa toimintaa on kuitenkin aikaisempina vuosina järjestetty onnistuneesti ja sen avulla on pystytty murtamaan alueen vanhusten ja nuorten toisiaan kohtaan tuntemia ennakkoluuloja.¹⁰⁰

Hyvä esimerkki nuorten ja ikäihmisten kohtaamisesta on Savonlinnan Mertalan yhtenäiskoulun 9. luokan ja Palvelukoti Kangasvuokon asukkaiden tekemä projekti, joka keskittyi musiikin kautta ilmaistuihin tunteisiin ja jatkui veistotyöpajana: Työpajan aluksi kumpikin ikäryhmä valitsi yhden lempikappaleensa. Nuoret valitsivat Robinin kappaleen *Onnellinen* ja vanhuksat Olavi Virran kappaleen *Täysikuu*. Tämän jälkeen käytiin keskustelua siitä, mistä kappaleiden sanoissa oli kyse – onnesta ja rakkaudesta. Sen jälkeen keskustelua jatkettiin siihen, mikä tekee onnelliseksi ja tästä tehtiin yhdessä veistos, toinen toistaan auttaen. Työpajalla huomattiin, että elämä koostuu jokaisella, ikään katsomatta, pääosin samoista iloista ja murheista.¹⁰¹

Päiväkotikiäisten lasten ja vanhusten yhteistyö on luontevaa ja mutkatonta; aikuiset nauttivat lasten tuomasta energiasta ja lapset auttavat vanhuksia mielellään. Ylä-Savon hankkeessa päiväkotilapset ja myös muutama nuori ovat vierailleet palvelutalossa maalaustyöpajoissa. Yhteisenä teemana on ollut lintuaihteiden töiden maalaaminen kangaspohjille, joiden materiaalina on osin käytetty laitoksen vanhoja pussilakanoita. Lintuaihetta pohjustettiin kuuntelemalla lintujen ääniä ääninauhalta, tarkastelemalla lintukirjoja sekä muistelemalla lintuihin liittyviä havaintoja ja kokemuksia. Yhteisen teeman äärellä työskennellessä syntyi yhteistyötä tekijöiden välille – päiväkotilapset auttoivat linnun muodon piirtämisessä kankaalle, kun vanhuksen käsi ei enää siihen pystynyt. Tuloksena syntyi yksilöllisiä mutta yhdessä tehtyjä teoksia, jotka koottiin tauluryhmäksi laitoksen seinälle. Tauluja tehtiin yhtä monta kuin laitoksessa on asuinhuoneita – ajatuksena onkin, että niitä voidaan haluttaessa siirtää myös asukkaiden huoneiden seinälle ilahduttamaan vuodepotilaita.¹⁰²

⁹⁷Hakala ym. 2016, 9

⁹⁸Liutu 2016, 14

⁹⁹Mulari 2015b; Liutu 2016

¹⁰⁰Tampereen kaupunki 2015; Koivumäki 2015

¹⁰¹Liutu 2016, 64

¹⁰²Mulari 2015a; 2015b

Lasten ja ikäihmisten yhteistyö taideprojekteissa on luontevaa.

Laitoksissa ja palveluasumisyksiköissä asuvat vanhuksat on helppo tavoittaa verrattuna niihin kotona asuviin vanhuksiin, jotka eivät osallistu edes päivätoimintaan. Ylä-Savon hankkeessa on tehty kokeiluja myös tämän kohderyhmän suuntaan: Lapinlahdella taiteilija vei yksilöllisiä taidekohtaamisia kolmen yksinasuvan vanhuksen kotiin yhdessä sosionomiopiskelijan kanssa. Kun asiakas ei ole päivittäisessä kontaktissa hoitohenkilökuntaan, myös taidetoiminnassa alkuun pääseminen hankaloituu: Muistisairas asiakas ei ehkä muista sopineensa tapaamista, kun kukaan ei ole häntä siitä muistuttamassa. Hänellä saattaa olla vaikeuksia hahmottaa, miksi taiteilija on tullut, koska viestintä on ollut paperiesitteen varassa, jota hän ei muista lukeneensa. Tästä huolimatta taidetuokiota olivat onnistuneita, kohtaamisessaan intensiivisiä ja yksilöllisiä, koska ne tapahtuivat asiakkaan kotona ja kohderyhmänä oli kerrallaan vain yksi ihminen.¹⁰³

Tulokset, palaute ja kehittämistarpeet

Vanhuksilta saatu palaute toiminnasta on ollut pääasiassa positiivista. Kaikkeen arjen katkaisevaan toimintaan oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä. Vahvasti työorientoitunutta elämää viettänyt ikäluokka ei ole tottunut taiteen

¹⁰³Mulari 2015a

tekemiseen osana arkeaan eikä kysyttäessä osaa tai tohdi eritellä toiveitaan taidetoiminnan ja sen tarjonnan suhteen.¹⁰⁴ Tämä tulee tulevaisuudessa muuttumaan, kun palvelutaloihin tulevat ne sukupolvet, joiden työelämässä vapaa-aikaa ja siten taide- ja kulttuuriharrastustakin on ollut runsaammin.

Asukkaat olivat yleisesti hyvin kiitollisia ja vaatimattomiakin. Suuri osa palautteesta on tullut toiminnan ohessa ja osittain sanattomasti, kiitoksina ja hymyinä. Työskentelyn ohessa on havaittu osallistujien keskinäisen sosiaalisuuden lisääntymistä, kannustamista sekä yhteistyötä. Erityisesti yhteisöllisten teosten tekemisen on havaittu nostattaneen jopa me-henkeä. Jotkut osallistujat ovat osoittaneet ihailtavaa heittäytymistä ja taideharjoitukset ovat auttaneet irtautumaan arjesta. Oman tekemisen kautta taiteesta on löydetty sisältöjä ja taidekuvia katsottaessa teoksiin on rohkeasti liitetty omia tulkintoja ja kertomuksia pelkän ulkoisen tarkastelun ja kommentoinnin sijaan. Ylä-Savon hankkeen taiteilija Leena Mulari kertoo erään rouvan kuvanneen taiteen ja taiteilijuuden olemusta seuraavasti: *”Kun taiteilija ruppee jotakin puhumaan, hän ei tiedä, onko se unta vai totta.”*¹⁰⁵

Käytännön haasteet ikäihmisten kanssa toimiessa liittyvät useimmiten siihen, että harva taiteilija tuntee ainakaan toiminnan alussa riittävästi niitä psyykkisiä, muistisairauksiin liittyviä ja fyysisiä ominaispiirteitä, jotka voivat vaikuttaa vanhusten tarpeisiin ja toimintakykyyn. Taiteilijan ei tietenkään ole tarpeenkaan kohdata vanhuksia ”geriatristen silmälasien” läpi nähtynä, vaan nimenomaan toisella tavalla, yksilöinä ja taiteen kautta. Kuitenkin hänen tarvitsisi riittävässä määrin tuntea asiakkaansa, heidän taustansa, toimintakykynsä ja tarpeensa jo ennakolta, jotta hän voisi kohdata ja ymmärtää heitä paremmin sekä löytää toiminnalle sopivat menetelmät. Taiteilijan työtä auttaisiikin suuresti, mikäli hänellä olisi työparinaan hoitohenkilökunnan edustaja.

Taiteilija tarvitsee hoitoalan ammattilaista kumppaniksi toimintaan myös siksi, ettei vanhusten terveys ja turvallisuus vaarannu. Vanhuksen kunto saattaa kesken työskentelyn äkisti huonontua tai hän tarvitsee muuta apua. Taiteilija ei pysty riittävästi ennakoimaan tällaisia tilanteita eikä tunnistamaan riskejä. Hän ei siten voi vastata osallistujien turvallisuudesta kaikissa olosuhteissa. Hän ei voi myöskään jättää muuta ryhmää yksin, mikäli joutuu viemään vaikkapa yhden asiakkaistaan wc:hen. Vähältä piti -tilanteet ovat myös taiteilijan kannalta pelottavia ja ne vaikeuttavat työhön keskittymistä jatkossa.¹⁰⁶

On tärkeää, että palvelukeskuksissa ja laitoshoidossa myös hoitohenkilökunta tutustuu taidetoimintaan sekä mahdollistajan että kokijan roolissa.

¹⁰⁴ Mulari 2015a, 24

¹⁰⁵ Mt, 16, 21, 24–25, 27–28, 33

¹⁰⁶ Juvonen & Rosa 2015b

Ilman omakohtaista kokemusta on vaikea hahmottaa, mitä taidetoiminta on ja mitä sillä voidaan saavuttaa. Virikevastaavat ja joissakin paikoissa myös hoitohenkilökunta ovatkin olleet mukana työpajoissa¹⁰⁷. Lisäksi Ylä-Savossa on järjestetty kokemuksellisia työpajoja hoitajille ja hankkeessa mukana olleille Savonia-ammattikorkeakoulun sosionomi- ja hoitotyön opiskelijoille¹⁰⁸. Hoitajien mukanaolo työpajoissa on tärkeää myös siksi, etteivät tuokiot jäisi ulkopuoliseksi ja yksittäisiksi tapahtumiksi vaan muodostuisivat osaksi palvelutalon asukkaiden ja henkilöstön yhteistä kokemuspohjaa. Kun kaikilla olisi jaettu tieto ja kokemus tapahtuneista asioista, niistä voisi keskustella myös niinä päivinä, kun taiteilija ei ole paikalla. Näin asiakkaiden muistia ja innostusta, jotka hoitohenkilökunnan palautteen mukaan lisääntyvät toiminnan jälkeen selvästi¹⁰⁹, voitaisiin pitää yllä myös taiteilijan käyntien välillä ja niistä riippumatta. Näin voidaan varmistaa myös palvelun eettisyys, eli se, että asukkaan mieleen mahdollisesti pitkälläkin viiveellä nousevat erilaiset hyvät ja huonotkin tunteet eivät jää huomiotta¹¹⁰.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan taiteen ja hoivatyön yhdistäminen parantaa myös henkilökunnan työhyvinvointia. Parhaimmillaan palvelutalon arkeen sovitettua toiminnasta voi tulla asukkaiden ja henkilökunnan yhteinen kokemus ja kokonaisvaltainen elämys.¹¹¹ Myös kunta- ja aluetaitelijahankkeissa hoitohenkilökuntaa on kannustettu ottamaan taidelähtöisiä menetelmiä osaksi omaa työtään. Tähän onkin kysely- ja haastatteluaineiston perusteella löytynyt hankkeen kokemusten myötä lisää innostusta.¹¹² Tarpeita ja ideoita tulee myös henkilökunnan puolelta – Lapinlahdella aloite yhteisöllisen teoksen tekemisestä tuli nimenomaan palvelukeskuksen viriketoiminnan ohjaajalta, joka toivoi talon yhteistä projektia rutiinin murtamiseksi ja työn sisällön laajentamiseksi.¹¹³

Työpajat on suunniteltu siten, että ne on jatkossakin mahdollista toteuttaa helposti, käytännönläheisesti ja edullisesti. Työpajamateriaaleja on Savonlinnassa ja Ylä-Savossa jätetty laitoksiin edelleen käytettäväksi. Näin työpajoista voi varioiden ottaa osia osaksi hoitotyötä.¹¹⁴ Ylä-Savon hankkeessa materiaaleja on koottu helposti mukaan otettavaksi tarvikkekoriksi ja osastoille on hankittu mm. mp3-soittimia, joiden kautta voidaan viedä musiikkia kuunneltavaksi myös huonokuntoisille vuodepotilaille¹¹⁵. Hankkeissa on myös hyödynnetty jo olemassa olevia materiaaleja, jotka ovat helposti saatavissa: Savonlinnan hankkeessa on jaettu Ateneumin taidemuseon tuottamia taidekorttipakkoja¹¹⁶, joiden avulla voi virittää keskustelua ja muistelua¹¹⁷. Hoitajien haastatteluissa kävi ilmi, että näitä onkin jo käytetty interviuhyksissä¹¹⁸. Ylä-Savon hankkeessa on hyödynnetty alueen paikallismuseoiden tuottamaa muistelusalukkaa osana työskentelyä ja myös siellä ovat taidekuvat olleet käytössä muistelemisen apuvälineinä ja omaishoitajien työpajoissa¹¹⁹.

¹⁰⁷ Liutu 2015; Mulari 2015b, 13

¹⁰⁸ Mulari 2015b, 21, 25

¹⁰⁹ Jääski & Parviainen 2016, kyselyaineisto.

¹¹⁰ Ks. Elina Ala-Nikkolan ja Veera Antikaisen artikkeli *Kulttuurisia seniorikohtauksia verkossa tässä teoksessa*.

¹¹¹ Liikanen 2013, 70

¹¹² Hakala ym. 2016, haastatteluaineisto

¹¹³ Mulari 2015b; 12

¹¹⁴ Liutu 2015; 2016, 7, Hakala ym. 2016, 10; Jääski & Parviainen 2016, 15

¹¹⁵ Mulari 2015b, 11, 18, 20, 25

¹¹⁶ Valtion taidemuseo 2013

¹¹⁷ Liutu 2015

¹¹⁸ Hakala ym. 2016, haastatteluaineisto

¹¹⁹ Mulari 2015b, 11, 20; Halosten Museosäätiö 2014

Vaikka tekemisen integrointia hoitotyön arkeen onkin hankkeissa mahdollistettu materiaaleja, ohjeita ja esimerkkejä tarjoamalla, nimenomaan taiteilijan osaamista ja näkemystä kaivattiin edelleen organisoimaan toimintaa sekä tuomaan siihen uutta syötettä, jotta se pysyisi yllä ja kehittyisi myös jatkossa. Tämä tuli ilmi niin hoitohenkilökunnan kuin toimintaan osallistuneiden päiväkodin henkilöstön ja SPR:n vapaaehtoistenkin kommentoissa.¹²⁰

Kyselyjen ja haastattelujen perusteella hoitohenkilökunta kokee taidetoiminnan positiiviseksi ja tärkeäksi¹²¹. Sen nähdään tukevan hoitotyön asiakas-keskeisyyttä perinteisemmän sairauskeskeisen ajattelun sijaan¹²². Toiminnan vaikutuksiksi kuvattiin mm. asukkaiden henkisen ja fyysisen vireyden paraneminen sekä sosiaalisten taitojen säilyminen. Toiminnan koettiin myös tuovan vaihtelevuutta arkipäiviin ja vahvistavan asukkaan oman arvokkuuden ja tärkeyden tunnetta. Tärkeiksi koettiin myös toiminnan myötä tuomat osallisuuden, onnistumisen ja yhteisöllisyyden tunteet. Lisäksi taide- ja kulttuuri mainittiin jokaiselle kuuluvaksi perustarpeeksi.¹²³

Sote-sektorilla työskentelevä taiteilija tarvitsee työparikseen sote-alan osaajan.

¹²⁰ Jaäski & Parviainen 2016, 10, 15, haastatteluaineisto

¹²¹ Jaäski & Parviainen 2016; 13; Hakala ym. 2016, 9; Mulari 2015b, 25, 30

¹²² Mulari 2015b, 30; Hakala ym. 2016, haastatteluaineisto

¹²³ Jaäski & Parviainen 2016, 13–14

Oman osallistumisen suurimmaksi haasteeksi hoitohenkilökunta koki pääasiassa ajan puutteen muun hoitotyön viedessä kaiken ajan.¹²⁴ Toisaalta tähänkin voi vaikuttaa toimintatapoja muuttamalla, kuten eräässä hoitohenkilökuntaan kuuluvan henkilön palautteessa todetaan: ”*Priorisoidaan työ siten, että onnistuu. Hoitajan asennoitumisestahan se on kiinni. Asiakkaita vartenhan me ollaan*”¹²⁵. Hoitohenkilökunnan palautteessa peräänkuulutettiin myös asennemuutosta ja arvostusta, joka välittyisi toimintaketjussa jo päättäjien taholta alkaen¹²⁶. Hoitohenkilökunta kokee myös itse saavansa toiminnasta hyötyä ja iloa. Erityisesti toiminta antaa tietoa asukkaiden taustoista, mieltymyksistä, osaamisesta ja voinnista.¹²⁷

Hoitotyön ja taidetoiminnan pyrkimykset ovat siis vanhustyössä jo lähtökohtaisesti hyvin samankaltaiset, vaikka yksityiskohdissa ja terminologiassa onkin eroa. Leena Mulari kiteyttää yhteistyön tarpeen ja merkityksen seuraavasti:

*Taiteen soveltava käyttö on kuitenkin monille vielä outo termi. Luovasta työotteesta on kuitenkin puhuttu. Vaatii aikaa tulla tutuksi puolin ja toisin, löytää toiminnalle otollisin aika, toteutustapa ja tila. Myös taiteilija hyötyy siitä, että toimintaympäristö on vakiintunut ja valmiutta ottaa vastaan palvelua on. Tällöin myös taiteellisen sisältö voi kasvaa ja teemoittua paremmin tuottaen hyvinvointia ympärilleen.*¹²⁸

2.2 Lapset ja nuoret

Päiväkoti- ja kouluikäisten lasten ja nuorten kanssa on tehty paljon työpajoja, joiden tuotoksia on usein myös asetettu esille. Päiväkotien¹²⁹, koulujen¹³⁰ ja nuorisotilojen¹³¹ lisäksi myös julkiset tilat, kuten kirjastot¹³², hyvinvointitupa, kauppakeskus¹³³, kyläyhdistyksen talo¹³⁴, taajama- ja kaupunkitila¹³⁵ – jopa bussikatokset¹³⁶ – ovat olleet näiden töiden joko tilapäisinä tai pysyvinä sijoituspaikkoina.

Lapsille suunnattu toiminta

Kankaanpäässä Samk:in kuvataideopiskelijat tekivät paikallisen alakoulun oppilaiden kanssa suuria yhteisöllisiä veistoksia ulkoilualueelle joen varteen. Opiskelijat rakensivat puutavarasta runkoja ja lapset päättivät, mitä niistä yhdessä tehtäisiin. Materiaalina olivat risut ja tuloksena syntyi suurikokoisia

¹²⁴ Jääski & Parviainen 2016, 16–17

¹²⁵ Mulari 2015b, 30

¹²⁶ Jääski & Parviainen 2016, kyselyaineisto

¹²⁷ Hakala ym. 2016, haastatteluaineisto

¹²⁸ Mulari 2015b, 25

¹²⁹ Juvonen & Rosa 2015f, 2-7

¹³⁰ Juvonen & Rosa 2015f, 8–14; 2015g,

4; Liutu 2016, 19

¹³¹ Liutu 2016; Juvonen & Rosa 2015f, 17–18

¹³² Juvonen & Rosa 2015g, 2–3

¹³³ Hurme ym. 2016

¹³⁴ Sisä-Savon kansalaisopisto 2016a

¹³⁵ Liutu 2016, 52–56; Mustaniemi 2015; Juvonen & Rosa 2015h, 9; Lindroos, Huova, Pitkämäki & Vakker 2016, 11

¹³⁶ Mustaniemi 2015

eläinveistoksia. Toinen, yhdessä paikallisen energiayhtiön kanssa toteutettu työpajakokonaisuus liittyi valokuvaustekniikalla toteutettuun valoteemaan, jossa etsittiin erilaisia keinoja kuvata loistoa, sisäistä valoa ja positiivista energiaa. Työssä oli mukana alakoulun oppilaita sekä paikallisen urheiluseuran juniorit. Syntyneistä teoksista valittiin yleisöäänestyksellä 10 parasta, jotka kiinnitettiin sähkökaappeihin eri puolille kaupunkia. Näistä muodostui noin viiden kilometrin mittainen Positiivisen energian reitti.¹³⁷

Petäjävedellä taiteilijoiden työpajakäytössä on ollut Toinila-niminen vanha paperikauppa, joka sijaitsee kirkonkylän keskustassa. Itse rakennus on huonokuntoinen ja siitä puuttuu mm. juokseva vesi, wc ja lämmitys. Talo on lisäksi melko pieni ja rakennussuojelulailla suojeltu, joten sen sisätiloja ei voi muunnella tarkoitukseen paremmin sopivaksi. Siksi taiteilijat päättivät laajentaa taidetoimintaa myös piha-alueelle, jolloin tarjoutuu enemmän mahdollisuuksia toiminnallisuuteen. Pihamaalle tuotuna toiminta on myös avoimempaa ja näkyvämpää ja myös toimintaan osallistumisen kynnyksensä madaltuu.¹³⁸

Toinilassa järjestetään erilaisia taidetyöpajoja kesäaikaan. Aluksi toiminta oli suunnattu tietoisesti lapsille, mutta nykyisin se on yhä enemmän koko perheen taidetoimintaa. Piha-alueelle on lasten töistä pikku hiljaa muodostunut ympäristötaiteen polku, jonka hahmot ovat lasten luomia kuvitteellisia ”Toinilan asukkaita”.¹³⁹

Taidetyöpajoissa haluttiin tietoisesti välttää stereotypiaa siitä, että kuvataiteen tekeminen olisi ensisijaisesti piirtämistä ja maalaamista. Taiteilijat halusivat ennemminkin ohjata lapsia rakentelemaan erilaisia asioita. Toimintaan sisältyi myös ympäristökasvatuksellisia tavoitteita, sillä siinä käytetään kierrätysmateriaaleja ja työt sijoitetaan ulkotilaan pihamaalle. Tavoitteena on lisäksi kehittää lasten kykyä jakaa ja lainata niin ideoita kuin materiaalejakin: Toinilassa kaikki on yhteistä ja muunneltavaa, myös toisten aikaisemmin tekemistä töistä saa vapaasti ottaa osia ja liittää niitä omaan työhönsä. Kasvatuksellisesti tärkeää on myös sen ymmärtäminen, että tehdyt työt kestävät vain aikansa ja rapistuvat tai muuntuvat toisiksi töiksi.¹⁴⁰

Taiteilijat eivät halua liikaa määritellä sitä, mitä ja miten lasten tulisi tehdä. Tavoitteena on, että lapset suunnittelevat ja tekevät töitä yhdessä ja taiteilijat ovat mukana auttamassa. Usein lapset haluavat tehdä melko suurikokoisia ja -töisiä teoksia, jollaisten tekeminen vaatiikin ryhmätyötä. Taiteilijoiden mukaan lapsilla ei ole ollut mitään ongelmaa ymmärtää jakamisen ideaa eivätkä he tarvitse apua luomisprosessissa. Apu, jota he taiteilijoilta tarvitsevat, liittyy lähinnä vain teknisten haasteiden ratkaisemiseen.

¹³⁷ mt.

¹³⁸ Juvonen & Rosa 2015j

¹³⁹ mt.

¹⁴⁰ Juvonen & Rosa 2015j

Taidekasvatuksellisessa mielessä taiteilijat pyrkivät siihen, että käytettävät materiaalit olisivat edullisia ja yleisesti saatavilla ja tekeminen niin helppoa ja innostavaa, että sitä tekisi mieli jatkaa kotona¹⁴¹. Varsinaista palautetta ei ole kerätty, mutta ainakin kerran lapsen vanhempi on ilmaissut kiitoksensa siitä, että taidetoiminta on vaikuttanut positiivisella tavalla hänen lapsensa elämään. Lapset ovat myös joskus maininneet ”ehkä haluavansa joskus jotain taidetta oppia” tai pyytävät näyttämään, miten jokin asia tehdään siksi, että ”haluavat oppia sen”.¹⁴²

Nuorille suunnattu toiminta

Nuoria on eri hankkeissa pyritty saamaan mukaan erilaisiin projekteihin osana koulutyötä mutta myös koulujen ulkopuolella. Nuorten rekrytointi mukaan heidän vapaa-ajallaan on kuitenkin osoittautunut hyvin haasteelliseksi, ellei siihen ole liittynyt jo valmista organisoitumista esimerkiksi urheiluseuran, 4H-toiminnan tai nuorisotalojen kautta. Mukana olleet nuoret ovat pääsääntöisesti kokeneet toiminnan sinänsä kiinnostavaksi ja työpajojen tarjoaman toiminnallisuuden on havaittu rauhoittavan myös niitä, jotka yleensä eivät jaksa keskittyä tai käyttäytyvät häiritsevästi¹⁴³.

Uulun Taidebussi on tehnyt vierailuja yläkouluihin ja nuorisotaloille, erityisesti koulujen joustavan opetuksen luokkiin. Työpajoissa nuoret tekivät soitinrakentajan kanssa kierrätysmateriaaleista soittimia, jotka on esitelty laajemmalle yleisölle Taidebussin saman päivän yleisöesityksessä.

Savonlinnassa tullaan ripustamaan Kerimäen terveyskeskuksen vuodeosastolle yläkoululaisten tekemä luontoaiheinen taideteos. Oppilaat tekivät ensin kuvataidetunnilla pienoiskoossa erilaisia aiheeseen liittyviä sommitelmia itsekovettuvasta muovailumassasta. Tämän jälkeen he suurensivat samat aiheet teknisessä työssä styroxille sekä leikkasivat ja maalasivat ne.¹⁴⁴

Savonlinnassa tehtiin lisäksi paikallisen nuorisotilan kanssa projekti, jossa nuoret tekivät katiskaverkosta erilaisia eläin- ja ihmishahmoja, joita sijoitettiin kaupungille¹⁴⁵. Nuoriso-ohjaajalta saadun palautteen mukaan toiminnan vahvuutena oli se, että toteutustavat olivat riittävän yksinkertaisia. Silloin nuorten oli helppo liittyä mukaan toimintaan, vaikkei kiinnostus tai motivaatio olisikaan ollut aluksi korkealla.¹⁴⁶

¹⁴¹Juvonen & Rosa 2015a

¹⁴²Juvonen & Rosa 2015j

¹⁴³Leisiö 2015; Kuvataiteilija Jarkko Liutun vastaus Kunta- ja aluetaitelijja- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

¹⁴⁴Liutu 2016, 57–63

¹⁴⁵mt. 51–56

¹⁴⁶Hakala ym. 2016, 17

Suonenjoen hankkeessa tehtiin 4H-nuorten kanssa kylätalon seinämaalaus-projekti ja tanssiesitys kylätalon avajaisiin¹⁴⁷. Petäjävedellä taiteilijat maalasivat nuorten kanssa yhdessä jalkakäytävän alikulkutunnelin. Maalauksen teemaksi valikoitui suvaitsevaisuus ja sen taustalla oli nuorten tästä teemasta kirjoittamia viestejä. Toinen teos tehtiin nuorisotalolle.¹⁴⁸

Tampereen hankkeeseen oli suunniteltu useita Tesoman nuorisolle suunnattuja aktiviteetteja, sillä aikaisemmissa hankkeissa näitä oli menestyksellä käästi saatu toteutettua. Esimerkiksi nuorten ja ikäihmisten yhteisten draamatyöpajojen koettiin vähentäneen alueen nuorten ja vanhusten toisiaan kohtaan tuntemia ennakkoluuloja. Nuoret oli muutenkin otettu huomioon tätä hanketta suunniteltaessa mm. kysymällä heiltä itseltään, millaiset asiat heitä kiinnostaisivat¹⁴⁹. Nuorten osallistumisaktiivisuus jäi osassa toimintoja kuitenkin toivottua vähäisemmäksi. Siksi Humakin opiskelijoille annettiin tehtäväksi ideoida toimintaa, jolla nuoret saataisiin paremmin mukaan.

Tesomalla nuorten saamisessa toimintaan mukaan oli kaksi pääongelmaa – kiinnostuksen puute sekä nuorten tavoittaminen. Selvittääkseen nuorten käsityksiä ja saadakseen tietoa nuorten suosimista viestintäkanavista opiskelijat jalkautuivat paikallisen yläkoulun tapahtumaan. Mobiilikyselyn avulla saatiin selville, että opiskelijat käyttävät kommunikointiinsa eniten Snapchat-sovellusta ja mieluisimmaksi tavaksi toteuttaa itseään luovasti koettiin liike ja video. Saadun tiedon perusteella opiskelijat innostivat nuoria tekemään omasta elämästään lyhyitä videoita ja viestivät hankkeesta pääosin Snapchatin kautta. Videot editoitiin yhteiseksi teokseksi, joka projisoitiin Tesoman vanhan ostoskeskuksen tyhjilleen jääneistä tiloista ulospäin kaupungille.¹⁵⁰

Paraskaan virtuaalinen kommunikaatio ei kuitenkaan korvaa ihmiskontaktia ja siksi opiskelijat vierailivatkin usein nuorten parissa nuorisotalolla. Innostamisessa apuna olivat lisäksi paikallisen nuorisotalon nuorisotyöntekijät ja hankkeen yhdyshenkilöt. Luottamuksen ja motivaation synnyttämiseksi tarvitaan pitkäaikaista tutustumista puolin ja toisin. Tapaamisten aikana päästiin keskustelemaan siitä, mikä saisi nuoret kiinnostumaan taidelähtöisestä toiminnasta. Kommenteissa kiteytyi nuorten halu päättää itse omasta tekemisestään myös tämän tyyppisessä toiminnassa. Siksi he toivoivat siltä erityisesti toiminnan vapautta ja sitä, että kukin saa tehdä sitä, mitä osaa.¹⁵¹ Saman tyyppistä, pop-up-henkistä avointa työpajaa, jossa toimintaan voi osallistua haluamallaan tavalla eikä pitkäaikaista sitoutumista vaadita, kuvaa myös Savonlinnan nuorisotilan edustaja parhaaksi tavaksi houkutella nuoria mukaan.¹⁵² Vaikka motivaatio ei nuorilla aina olisikaan korkea, Tesoman

¹⁴⁷ Sisä-Savon kansalaisopisto 2016a

¹⁴⁸ Juvonen & Rosa 2015f, 17–18; 2015h, 9–10

¹⁴⁹ Tampereen kaupunki 2015

¹⁵⁰ Lindroos ym. 2016, 7

¹⁵¹ mt. 11, kyselyaineisto

¹⁵² Hakala ym. 2016, kyselyaineisto

nuorille osoitetun kyselyn vastauksissa pari nuorta kommentoi kaikenlaisen positiivisen toiminnan ja ”järkevä tekemisen” tarjoamisen olevan kuitenkin hyvää.¹⁵³

Tulokset, palaute ja kehittämistarpeet

Päiväkotien, koulujen ja nuorisotalojen kanssa tehtyjen hankkeiden tavoitteena on paitsi opettaa tekniikoita ja kannustaa luovuuteen, myös tuottaa lapsille ja nuorille näkyvyyttä ja sitä kautta osallisuutta yhteisössä. Erityisesti viimeksi mainittu vaikuttaa myös nuorista olevan erityisen tärkeää, mikä näkyi esimerkiksi Tesoman nuorten halukkuudessa tuottaa yhteisöönsä jotain näkyvää. Myös nuoret itse tekevät aloitteita tähän suuntaan: Punkaharjun yläkoulun nuoret tekivät veistoksia katiskaverkosta ja kipsistä. Teemana oli ihminen ja muotoiluun käytettiin tekijöiden omia kehoja. Eräs ryhmä halusi kuitenkin tehdä kirahvin ja sen valmistuttua he ehdottivat sen lahjoittamista läheisen päiväkodin pihalle, lapsia ilahduttamaan. Näin tehtiinkin.¹⁵⁴ Näkyvyyden nähdään myös auttavan nuorten oman imagon parantamisessa. Eräs tesomalainen nuori kommentoi kyselyvastauksessaan, että projektin kautta ”mummot saavat paremman käsityksen nuorista”.¹⁵⁵

Myös aikaisemmin kuvatussa Savonlinnan Mertalan yhtenäiskoulun 9. luokan ja Palvelukoti Kangasvuokon yhteisprojektissa mukana olleiden nuorten kokemuksiä työpajasta tiedusteltiin kyselyllä. Sen perusteella nuoret olivat kokeneet työpajan mielekkääksi, sillä se toi heille vaihtelua kouluarkeen ja antoi mahdollisuuden toteuttaa omaa luovaa puolta. Kaikki kyselyyn vastanneet 14 nuorta kuvasivat vanhusten kanssa työskentelyä onnistuneeksi ja kaksi heistä mainitsi havainneensa myös vanhusten viihtyneen. Pari vastaajaa tosin koki vanhukset hieman varautuneeksi. Eräs oppilas tiivisti työpajan merkityksen mainitsemalla, että vanhusten kanssa voitaisiin tehdä lisää yhteistyötä, sillä se tasoittaisi ikäluokkien välisiä eroja ja vähentäisi ennakkoluuloja. Opettajan kokemus oli, että vaikka nuoret olivat ensin hieman hämmentyneitä joutuessaan työskentelemään uudessa ympäristössä ja tilanteessa palvelukodin asukkaiden kanssa, he kotoutuivat tilanteeseen toiminnan kautta nopeasti. Tärkein oppimiskokemus oppilaille oli hänen mukaansa se, että kaikki ihmiset ovat loppujen lopuksi hyvin samanlaisia, eikä näennäistä erilaisuutta tarvitse hämmästellä tai pelätä.¹⁵⁶

Kerimäen terveyskeskuksen vuodeosastolle luontoaiheista teosta tehneiden nuorten havaittiin opettajan mukaan myös aidosti ymmärtäneen työnsä mer-

¹⁵⁴Liutu 2015; 2016, 19, 22

¹⁵⁵Lindroos ym. 2016, kyselyaineisto

¹⁵⁶Hakala ym. 2016, 13, 15, kyselyaineisto

kitys kohderyhmälle. He ymmärsivät olevansa auttamassa vanhuksia ja siksi tekivät työnsä huolellisesti. Nuoret myös pohtivat vanhusten asemaa ja oloja suhteessa ympäristön visuaalisuuteen, siihen, mitä vanhukset näkevät, miettivät ja kokevat. Opettajan mukaan työ oli hyödyllistä ja sai oppilaat uskomaan siihen, että omalla tekemisellä on paikallista vaikutusta. Tämän lisäksi opettaja koki työn tarjonneen koululle uuden näkökulman taiteen viemiseen ulos koulusta ja lisänneen opettajien välistä yhteissuunnittelua. Samankaltaisia havaintoja henkilökunnan yhteistyön lisääntymisestä projektin myötä oli tehnyt myös nuorisotilan työntekijä, joka oli mukana aiemmin mainitussa katiskaverkko-veistostyöpajassa.¹⁵⁷

Taiteilijan työn ulottuvuudet projekteissa nähtiin myös laajempana kuin ideoiden tuottamisena, prosessin ohjaamisena tai tekniikan opettamisena. Taiteilijan koettiin omalla esimerkillään tekevän taiteilijan ammattia ymmärrettävämmäksi ja tutummaksi. Joissakin hankkeissa, esimerkiksi Karstulassa, taiteilijuuden tämä näkökulma olikin näkyvästi sisäänkirjoitettuna jo hankkeen tavoitteisiin. Tähän liittyen taiteilija kävi kertomassa yläkoululaisille ja lukiolaisille taiteilijan työstä.¹⁵⁸ Myös Pirfestin Lähiartisti on toisinaan laajentanut esitystään myös artistin työstä ja laulunteosta kertovaksi esittelyksi.¹⁵⁹ Taiteilijan kouluvierailujen sisältöjen laajentamista myös taiteilijuudesta kertomiseen toivottiin myös Savonlinnan ja Satakunnan ammattikorkeakoulun hankkeiden opettajapalautteessa¹⁶⁰. Samaan viittaa erään opettajan Pirfestin Lähiartistitoiminnalle esittämä toive, jonka mukaan Lähiartisti voisi toimia myös ”esikuvana” opiskelijoille. Tämä tarkoittaisi vastaajan mukaan sitä, että taiteilija voisi olla mukana innostamassa opiskelijoita johonkin kouluprojektiin ja käydä muutaman kerran lukuvuoden aikana inspiroimassa heidän työskentelyään.¹⁶¹

Peruskoulujen uusi opetussuunnitelma on otettu käyttöön vuoden 2016 syksynä. Sen lähtökohtana on opittavien asioiden laaja, ilmiöpohjainen tarkastelu ja oppimisen halutaan tapahtuvan joustavissa ja monipuolisissa oppimisympäristöissä, jotka mahdollistavat myös yhteistyön koulun ulkopuolisten yhteisöjen tai asiantuntijoiden kanssa.¹⁶²

Opetussuunnitelman pohjana on laaja-alaisen osaamisen tavoite, joka perustuu siihen, että nyt ja tulevaisuudessa tarvitaan tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Opetussuunnitelma, joka on laadittu seitsemän laaja-alaisen osaamiskokonaisuuden ympärille, mahdollistaa-kin aiempaa paremmin erilaisten menetelmien ja näkökulmien yhdistämisen opettamisessa. Siten myös taiteen integroimiselle opetukseen on entistä enemmän mahdollisuuksia. Esimerkiksi *Ajattelun ja oppimisen*

¹⁵⁷ mt., kyselyaineisto

¹⁵⁸ Hetemäki 2015a; Hurme ym. 2016

¹⁵⁹ Myllärinen & Sutinen 2016, kyselyaineisto

¹⁶⁰ Hakala 2016, haastatteluaineisto; Innilä & Toskala 2016, kyselyaineisto

¹⁶¹ Myllärinen & Sutinen 2016, 1–3, kyselyaineisto

¹⁶² Opetushallitus 2016, 29–31

osaamiskokonaisuudessa kannustetaan taiteen käyttöön, toiminnallisuuteen ja kokeilevuuteen.¹⁶³ *Kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja itseilmaisun* osaamiskokonaisuudessa yhteys taiteeseen on vielä selkeämpi:

*Oppilaat saavat mahdollisuuksia kokea ja tulkita taidetta, kulttuuria ja kulttuuriperintöä. He oppivat myös välittämään, muokkaamaan ja luomaan kulttuuria ja perinteitä ja huomaamaan niiden merkityksen hyvinvoinnille. [--] Oppilaita rohkaistaan vuorovaikutukseen ja itsensä ilmaisemiseen [--]. Yhtä tärkeitä on oppia käyttämään matemaattisia symboleita, kuvia ja muuta visuaalista ilmaisu-
draamaa sekä musiikkia ja liikettä vuorovaikutuksen ja ilmaisun välineinä. Koulutyöhön sisältyy myös monipuolisia mahdollisuuksia käsillä tekemiseen. [--] Koulutyössä rohkaistaan mielikuvituksen käyttöön ja kekseliäisyyteen. Oppilaita ohjataan edistämään toiminnallaan esteettisyyttä ja nauttimaan sen eri ilmenemismuodoista.¹⁶⁴*

Myös *Monilukutaito*-osaamiskokonaisuus pitää sisällään mahdollisuuksia taiteen integroinnista opetukseen: siinä mainitaan monilukutaidon tarkoittavan ymmärrystä tiedosta, jota ilmaistaan sanallisten, kuvallisten, auditiivisten, numeeristen ja kinesteettisten symbolijärjestelmien sekä näiden yhdistelmien avulla. *Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen* -osaamiskokonaisuuden tavoitteena puolestaan on oppilaan osallisuuden vahvistaminen. Tähän liittyy tavoite saada kokemuksia yhteisöllisestä työskentelystä myös koulun ulkopuolella. Oppilaiden halutaan näiden avulla oppivan vaikuttamista, päätöksentekoa ja vastuullisuutta. *Työelämätaidot ja yrittäjyys* -osaamiskokonaisuudessa tavoitteena on ryhmätyötaitojen, ongelmanratkaisukyvyyn ja työprosessien suunnittelun lisäksi rohkaista oppilaita sitkeyteen työn loppuun saattamisessa sekä kannustaa työn ja sen lopputuloksen arvostamiseen.¹⁶⁵

Tätä taustaa vasten koulujen opetustyön ja taidetoiminnan integroinnille vaikuttaa tulevaisuudessa olevan entistä enemmän sekä mahdollisuuksia että tarvetta. Tämän mahdollisuuden tunnistavat myös opettajat – *eräs Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija* -hankkeen palautekyselyyn vastannut kankaanpääläisen alakoulun opettaja tiivistikin asian näin:

Koulun toiminnassa ja uudessa opetussuunnitelmassa painotetaan oppilaiden osallisuutta ja tekemällä ja kokemalla oppimista. Tämä taidetoiminnan integrointi on parhaimmillaan juuri sitä.¹⁶⁶

¹⁶³Opetushallitus 2016, 21

¹⁶⁴mt.

¹⁶⁵mt, 22–24

¹⁶⁶Innilä & Toskala 2016a, kyselyaineisto

Karstulan lukion kuvataideopettaja puolestaan kuvaa asiaa seuraavin sanoin:

*Nyt, kun on nähty, mikä kaikki on mahdollista, löytyy koulultakin joka oppia-
neesta mahdollisuuksia hyödyntää taidetta uuden oppimisessa. Uudet opetus-
suunnitelmat laaja-alaisine oppimiskokonaisuuksineen olisi ihana nähdä otet-
tavan käyttöön taiteen keinoin.*¹⁶⁷

Jotta taidetoiminta voitaisiin integroida osaksi koulutyötä, opettajat toivovat em. palautekyselyn perusteella erityisesti tiiviimpää yhteissuunnittelua taiteilijoiden kanssa. Tähän tarpeeseen Humakin opiskelijat järjestivätkin paikallisen alakoulun opettajien ja Satakunnan ammattikorkeakoulun hankkeen vetäjien yhteisen suunnittelupalaverin. Sen keskeisiksi teemoiksi nousivat taidetoiminnan suunnittelun tapa ja itse toiminnan toteuttamisen muodot.

Kävi ilmi, että suunnittelulle voidaan helposti rakentaa vuosikellomaisia aikataulullisia rutiineja, jotka ottavat huomioon koulutyön suunnittelun aikataulut ja toisaalta antavat Taidekoululle (osa Satakunnan ammattikorkeakoulua) tärkeää ennakkoivaa tietoa koulutyöskentelyn teemoista. Todettiin myös, että toiminnan on hyvä perustua pikemminkin säännöllisesti toteutettaviin pienempiin projekteihin kuin mittaviin hankkeisiin.¹⁶⁸

Peruskouluilla on uuden opetussuunnitelman mukaisesti tarvetta koulun ulkopuolisten yhteisöjen kanssa toimimiseen. Sama yhteisöön päin avautumisen tarve on myös Kankaanpään Taidekoululla¹⁶⁹, joten yhteistyön näkyminen oppilaitoksen seinien ulkopuolella on molemmille tärkeää. Taidetoiminta ja erityisesti siihen liittyvä näyttelytoiminta nähtiin lisäksi hyväksi keinoksi lisätä koulujen ja kotien välistä yhteistyötä, koska vanhemmat ovat kiinnostuneita lasten tekemistä, julkisesti esillä olevista teoksista¹⁷⁰.

2.3 Avoin työpajatoiminta ja kurssit

Kaikille avoimia työpajoja ja kursseja järjestettiin erikseen tälle toiminnalle osoitetuissa tiloissa (Hakunila, Karstula, Petäjävesi, Riihimäki, Janakkala) tai osana erilaisia tapahtumia (Savonlinna, Karstula, Suonenjoki). Tämän lisäksi Tampereen Tesomalla kokeiltiin itseohjautuvaa toimintaa muissa kuin kulttuuritoiminnalle varsinaisesti osoitetuissa tiloissa.

¹⁶⁷ Hurme ym. 2016, kuvataideopettaja Heini Tenokosken sähköpostihaastattelu

¹⁶⁸ Innilä & Toskala 2016a, 9–11; 2016b

¹⁶⁹ Mustaniemi 2015

¹⁷⁰ Innilä & Toskala 2016a, 9–11; 2016b

Toiminta

Hakunilassa työpajat järjestettiin Hakunilan kansainvälisen yhdistyksen Länsimäen toimintakeskuksen tiloissa, joka toimii myös yhdistyksen monenlaisten muiden toimintojen, mm. neuvonnan, kulttuuri-iltojen ja keskustelutilaisuuksien tilana. Taide- ja kulttuurisisältöisellä toiminnalla on toimintakeskuksessa pitkät perinteet ja se onkin nykyään vetovoimatekijä, jonka avulla asukkaita saadaan tulemaan paikalle ja tutustumaan toisiinsa. Yhdistys kokeekin taiteen tärkeäksi välittäjäksi kulttuurienvälisessä tutkimistyössä¹⁷¹. Koska toimintakeskuksesta on muodostunut alueen maahanmuuttajaväestön tärkeä kohtaauspaikka, sinne on sijoitettu myös muita väestön aktivointiin tähtääviä palveluja. Näin saadaan tavoitettua kohderyhmiä, joiden kontaktointi muuten olisi vaikeaa.¹⁷² Tässä tapauksessa taide- ja kulttuuritoiminta on siis ensisijainen toiminto, joka vetää puoleensa ja tukee muita toimintoja.

Toimintakeskuksessa on myös esillä maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden näyttelyitä ja yksi taidetoiminnan tavoitteista onkin lisätä heidän näkyvyyttään ja tunnettuuttaan. Koska tilassa on muutenkin kuin taiteelle omistettua toimintaa, kävijöiden joukossa on todennäköisesti myös niitä, jotka muuten eivät taiteen äärelle hakeutuisi. Taide herättää kiinnostusta ja keskustelua ja mahdollisesti madaltaa kynnystä hakeutua mukaan yhdistyksen järjestämille kursseille ja työpajoihin.¹⁷³

Taideaktiiviteetteihin osallistuu pääasiassa aikuisia ja lapsia. Nuoriksi kasvetuaan lapset jäävät usein pois toiminnasta, mutta osa heistä palaa aikuisiikään ehdittyään takaisin ja ryhtyy kurssien ohjaajiksi. Nuorten osallistujien määrän on havaittu lisääntyvän mikäli taide- ja kulttuuritoimintaa vetävä taiteilija on itsekin nuori. Yhdistys on myös järjestänyt erikseen taideprojekteja, joiden kohderyhmänä ovat nuoret.¹⁷⁴

Taidetoiminta on myös keino tutustua suomalaiseen kulttuuriin. Yhdistys organisoii retkiä suomalaisiin kulttuurikohteisiin, esimerkiksi taidemuseoihin, ja järjestää suomalaisiin juhlapäiviin liittyviä teemapäiviä, jolloin tutustutaan esimerkiksi pääsiäisen, Runeberginpäivän ja Kalevalanpäivän taustoihin. Tavoitteena on, että yhdistyksen toimintaan osallistuisi aiempaa enemmän myös suomalaisia ja tästä syystä suomalaisten taiteilijoiden näyttelyiden määrää on suunniteltu lisäävän.¹⁷⁵

Karstulan vetämässä hankkeessa pääpaino oli kuvataiteen näkyväksi tekemisellä, sillä alueella ei ole ollut ammatillista kuvataidetoimintaa enää

¹⁷¹Hamdon 2015; di Roberti 2015; Järvinen 2015

¹⁷²Kenttä 2015

¹⁷³Hamdon 2015; di Roberti 2015; Järvinen 2015

¹⁷⁴mt., mt., mt.

¹⁷⁵mt., mt., mt.

muutamaan vuoteen.¹⁷⁶ Yksi keskeisistä menetelmistä oli laaja työpaja- ja kurssitoiminta. Taiteilijan työhuoneeksi ja työpajatilaksi annettiin osa kuntakeskuksen liepeillä olevasta entisestä vanhainkodista.

Verkostoituakseen ja markkinoidakseen toimintaansa Karstulan hankkeen taiteilija järjesti avoimet ovet -tilaisuuden, johon saapuikin runsaasti väkeä. Tämän jälkeen hän järjesti työhuoneellaan viikoittaisia avoimia työpajoja, joihin kuka tahansa sai piipahtaa. Työpajoissa taiteilija työskenteli omien töidensä parissa ja auttoi tarvittaessa. Pajoissa vieraili muutamia henkilöitä kerrallaan, jotkut kävivät useammankin kerran. Aina ei tehty taidetta; eräskin vanha herra tuli paikalle vain keskustellakseen taiteesta taiteilijan kanssa.¹⁷⁷ Karstulan hankkeen saamasta palautteesta päätellen työpajat ja kurssit ovat houkuttelleet mukaan myös ensikertalaisia. Toiminnan kokeileminen on innoittanut joitakin jatkamaan harrastusta myös kotona.¹⁷⁸ Työpajat palvelivat paikallisen taidetoiminnan elävöittämistä siten monella tavalla.

Osallistavaa avointa taidetoimintaa tuotiin helpommin lähestyttäväksi yhdistämällä sitä ”matalamman kynnyksen” toimintoihin, kuten kahvilatoimintaan. Karstulassa perustettiin pop-up-taidekahvila Porkkana. Ensimmäinen

Kynnyksen taiteen kohtaamiselle madaltuu, kun se tuodaan muualta tuttuun ympäristöön.

¹⁷⁶Karstulan kunta 2014, 2–3.

¹⁷⁷Hetemäki 2015a

¹⁷⁸Hurme ym. 2015, 11

kahvila järjestettiin ravintolapäivänä toukokuussa kuntataiteilijan ateljeella. Sen jälkeen kahvilaa on kierrätetty hankkeen yhteistyökumppaneiden tiloissa eri kunnissa. Kahvilatoiminnan yhteydessä järjestettiin avoimia taidetyöpajoja sekä taide- ja käsityömyyntiä.¹⁷⁹ Ravintolapäivä-konseptia on käytetty myös Riihimäen *Kulttuuriviritys*-hankkeessa Peltosaaren asukkaiden alustavaan aktivointiin ja yhteisöllisyyden herättelyyn¹⁸⁰, jonka päätavoite on ollut myöhemmin toteutuvassa laajemmassa taiteellisessa yhteistyössä. Kahvilaa ja taidetyöpajaa yhdistävää ideaa on hyödynnetty myös Keuruulla, jossa järjestettiin kaikille avoin kahvimaalaustyöpaja Kahvitaidepäivän ajan toimineessa taidekahvilassa¹⁸¹.

Savonlinnassa ja Karstulassa työpajoja järjestettiin muiden yleisötapahutumien yhteydessä. Savonlinnassa työpajoissa on tehty ympäristötaidetta¹⁸², Karstulassa pieniä teoksia, jotka tekijä on saanut mukaansa¹⁸³. Molemmissa periaatteena on ollut se, että kynnys aloittaa on matala ja erityistä osaamista ei ole vaadittu. Savonlinnassa esimerkiksi Punkaharjun Kesäraitti -tapahutumassa toteutetun Ilon pipanoita -teoksen tekemisessä on tarvinnut vain osata maalata kivi. Kivet ja maalit löytyivät työpajasta ja taiteilija selitti työpajaan osallistujille teoksen idean, eli värikkään kivikummin kokoamisen Punkaharjun keskustan puistoon. Samalla yksinkertaisella tavalla toimi Savonlinnan toinen ympäristötaideteos, jossa Kerimäen muikkupäivien yleisöä pyydettiin maalaamaan valmiiksi kalan muotoon leikatuille vanerisilueteille ”unelmiensa muikku”. Vanerimuikut kiinnitettiin puurimoihin ja pystytettiin parven muotoon Kerimäen rannan puistoalueelle.¹⁸⁴ Näin näistä näennäisen pienistä yksittäisestä teosta syntyi pitkäaikaisia, näkyviä merkkejä maisemaan ja ne virittävät puhetta julkisesta taiteesta ja taiteen tekemiseen osallistumisesta paitsi toimintaan osallistuneissa ja heidän läheisissään, myös yhteisössä laajemminkin.

Pyyntöjä työpajojen pitämiseen voi tulla myös yhteisöistä itsestään. Savonlinnassa toivottiin kuntataiteilijaa toteuttamaan yhteisöllinen teos kylälle, jonka koulu tultiin lakkauttamaan. Taiteilija suunnittelemassa työpajassa tehtiin suurikokoinen kollaasimainen työ, joka laitettiin paikallisen metsäystyöseuran seinälle. Työtä oli tekemässä noin 60 iältään 5–84-vuotiaista kyläläistä. Taiteilijan mukaan *”työpaja oli ennen kaikkea yhteisöllisyyttä edistävä ja eri ikäpolvia yhdistävä tapahtuma, jolla oli myös silminnähden lohduttava vaikutus paikallisen koulun lakkautukseen liittyen”*.¹⁸⁵ Samaa kuvaa hankkeen alullepanija, kyläaktiivi Ulla Saarenpää:

Varsinaisena tapahtumailtana tunnelma koululla oli iloisen haikaa. Iloitsimme yhteisöstä, surimme koulun loppumista. Tämä projekti osaltaan kuitenkin auttoi käsitte-

¹⁷⁹ Hetemäki 2015a

¹⁸⁰ Hänninen, Lundberg & Maarajärvi 2015

¹⁸¹ Juvonen & Rosa 2015f, 23

¹⁸² Liutu 2016, 32–35, 38–42

¹⁸³ Hetemäki 2015a

¹⁸⁴ Liutu 2016, 32–35, 38–42

¹⁸⁵ Liutu 2016, 15–18

*lemään koulun loppumista: kaikki saivat tuoda oman muistonsa koulusta esille ja esimerkiksi itse kahden alakouluikäisen äitinä maalasin kuvaan surun lähikoulun lakkaamisesta ja toisaalta toivon siitä, että yhteisön voima kantaa jatkossakin.*¹⁸⁶

Riihimäen Peltosaareissa on otettu tyhjiin jääneitä liikehuoneistoja taidetyöpajakäyttöön. Yksi näistä on vanha R-kioski joka sai uudeksi nimekseen Taideärrä. Siellä järjestettiin Tanssiviikot-tapahtuma, joka sisälsi sekä Ihmiskoe-tanssiteoksen avoimet harjoitukset että sen esitykset. Tanssija Emmi Ihalainen kuvasi yhteisöllistä työpajaprosessia näin:

*Avoimiin harjoituksiin luomamme moninainen konsepti oli muodoltaan erittäin kokeellinen ja meillekin tanssitaiteilijoina uusi tapa työskennellä. Konsepti osoittautui erittäin kehityskelpoiseksi, sekä matalan kynnyksen tavaksi osallistaa ihmisiä esityksen muodostamiseen heidän haluamallaan tavalla. Harjoituksissa sai seurata sivusta meidän tanssitaiteilijoiden työskentelyä, kommentoida näkemäänsä, istua hiljaa, juoda kahvia, piirtää, kirjoittaa, äänittää haastattelun, soittaa soittimia, laulaa, keskustella ja tanssia. Se, että oli monta tapaa osallistua, eikä tilaan astuminen edellyttänyt mitään synnytti ajoittain hyvinkin yhteisöllisiä ja hedelmällisiä hetkiä. Saimme hyvin lyhyessä ajassa muodostettua taiteellisesti korkeatasoisen esityksen, jossa kuului peltosaarelaiten ääni. Pelkäsimme, että kukaan ei tulisi paikalle ja mikäli joku uskaltautuisi astumaan työtilaamme, ei hän viipyisi kauaa tai osallistuisi millään tavoin. Yllätyimme kuitenkin erittäin positiivisesti. Kaikki, jotka harjoituksiin saapuivat, viipyivät noin 15–120 minuuttia ja kaikki osallistuivat jollain tapaa.*¹⁸⁷

Peltosaareissa toteutettiin myös laaja osallistava projektikokonaisuus, johon liittyi mm. suuren seinämaalauksen toteuttaminen taiteilijan ja yhteisön yhteistyönä sekä asukkaille avoimen näyttelytilan perustaminen. Tästä prosessista ovat kirjoittaneet tarkemmin Emma Abendstein ja Mona Lahtinen tässä julkaisussa olevassa artikkelissaan *Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaareissa*.

Jyväskylän Korpilahdella on aloitettu digitaalisen kyläalbumin kerääminen Muuratjärven kylien alueella. Tähän toimintaan halutaan innostaa kaikki kylien asukkaat. Tavoitteena on tuottaa kokonaisuus kultakin kylältä kerätyistä valokuvista ja tarinoista. Keräyksessä ei pyritä pelkästään menneiden aikojen muistelemiseen vaan myös nykyhetken taltioimiseen. Alueella on aikaisempaakin kokemusta vastaavanlaisesta toiminnasta, joten peruskonsepti on tuttu. Kokemuksesta tiedetään, että kuvia kokoavat pääasiassa keski-ikäiset tai iäkkäämmät ihmiset, mutta nuorempiakin toivotaan mukaan.¹⁸⁸

¹⁸⁶Saarenpää 2015

¹⁸⁷Emmi Ihalaisen kyselyvastaus kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

¹⁸⁸Heiskanen, Id & Järvinen 2016, 14

Osallistumisen kynnyks laskee, kun sen tavan ja pituuden voi itse valita.

Suonenjoen hanke keskittyy nimenomaan työpaja- ja tapahtumatoimintaan. Hankkeeseen kuuluvien kuntien alueella onkin on toteutettu runsaasti työpajoja kahdeksan taiteilijan voimin. Yhteistä työpajoille on se, että ne jalkautettiin syrjäkylille ja niiden järjestäminen perustui laajaan yhteistyöhön paikallisten yhdistysten ja yritysten kanssa. Usean eri taiteenalan taiteilijoiden voimin on voitu laajentaa työpajojen kirjo kattavaksi – aina lumiveistosten tekemisestä ulvontaharjoituksiin. Mira Mykkäsen tässä julkaisussa olevassa artikkelissa *Kulttuuri kylässä* kerrotaan näistä työpajoista ja yhteistyön tuloksista laajemmin.

Janakkalassa työpajatoiminnan lähtökohta on ollut, että alueen asukkaita ja yhdistyksiä kannustetaan järjestämään työpaja- ja muuta toimintaa itse, omien tarpeittensa pohjalta. Hankkeessa onkin syntynyt muutamia ryhmiä mm. digivalokuvauksen ja pelimannitoiminnan ympärille.¹⁸⁹ Janakkalan hankkeesta kerrotaan tarkemmin Karoliina Hultin artikkelissa *Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna* tässä julkaisussa.

Tampereella innostettiin asukkaita tekemään neulegraffiteja. Siinä eri puolille Tesomaa sijoitettiin neulekoreja, joiden äärelle kiireinenkin kulkija saattoi hetkeksi pysähtyä osallistumaan yhteisen taideteoksen tekemiseen.

¹⁸⁹Haapaoja 2015, 3

Lankakorien yhteydessä oli pieni teline, jossa kerrottiin neulegraffitin ideasta ja siitä, että teokset tulitaisiin sijoittamaan ympäristöön. Korissa olevaan viestivihkkoon kutojat saivat kirjoittaa ajatuksiaan ja terveisiiään muille neulojille sekä järjestäjille ja antaa ehdotuksia teosten sijoituspaikaksi. Lankakoreja oli viety erilaisiin kokoontumispaikkoihin, kuten kirjastoon, uimahallin kahvioon, kansalaisten olohuone -tyyppisiin yhteisiin tiloihin ja palvelukeskukseen. Valmiit työt sijoitettiin eri puolille Tesomaa ja kirjastoon pystytettiin aiheesta näyttely.¹⁹⁰

Tulokset, palaute ja kehittämistarpeet

Karstulassa asukkaiden näkemystä ja kokemusta hankkeen toiminnasta selvitettiin kyselyllä, johon vastasi 83 kuntalaista. Vastauksia kerättiin sekä sähköisesti että jalkautumalla paikallisiin kauppaliikkeisiin jakamaan kyselylomakkeita. Vastaajista suurin osa (71) oli naisia, noin puolet (51 %) oli iältään 30–59-vuotiaita. Kuvataiteen harrastajiksi lukeutui vastaajista noin joka toinen (53 %).¹⁹¹ Kyselyllä tavoitettiin siis melko hyvin myös ei-harrastajia.

Vastaukset vahvistivat osaltaan sitä, että eniten kysyntää on työpajoilla ja lyhytkursseilla (46 % vastaajista). Sama kokemus on ollut myös toiminnan järjestäjillä¹⁹². Toiminnan sisällöltä toivottiin eniten mahdollisuuksia kokeilla erilaisia tekniikoita (41 %). Vastaajat halusivat myös mahdollisimman suurta vapautta päättää itse, mitä haluavat tehdä ja toivottiin avoimia ja vapaita tiloja, joissa tätä mahdollisuutta voisi harjoittaa (38 %). Vastauksissa heijastuneen vastaajien kokemus hankkeen toiminnoista, sillä yleisimmin vastaajat olivat osallistuneet juuri tämän tyyppisiin lyhytkestoisin matalan kynnyksen toimintoihin: avoimiin työpajoihin, Porkkana-taidekahvilaan ja tapahtuman yhteydessä olleeseen sokerimarmorointi-työpajaan.¹⁹³

Kysyttäessä syitä osallistumiseen vastaajat kertovat yleisimmiksi syiksi sisällön kiinnostavuuden; halun kokeilla uutta tai vahvistaa vanhaa osaamista (7). Pari vastaajaa viittasi myös siihen, että on suorastaan *velvollisuus* osallistua, kun kunnassa on jotain uutta tarjolla. Vastauksista heijastuu tietoisuus kunnan vähäisistä mahdollisuuksista tuottaa toimintaa ja vastaajat olivat huolissaan siitä, että se loppuu, mikäli siihen ei osallistuta. Osa (2) ilmaisi huolensa myös siitä, että toiminta loppuu joka tapauksessa hankkeen loppuessa, vaikka se juuri on saatu alkuun.¹⁹⁴

¹⁹⁰Kurela 2016b; Tessun kulttuurihöntsyt 2016

¹⁹¹Hurme ym. 2016, kyselyaineisto

¹⁹²mt. 11

¹⁹³Hurme ym. 2016, kyselyaineisto

¹⁹⁴mt.

Toiminnan merkityksiä kysyttäessä vastauksissa painotettiin odotetusti luovuuden ja itseilmaisun tärkeyttä sekä sen yhteyttä virkeyteen ja hyvinvointiin (7). Erityisen usein (9 kertaa) kuitenkin mainittiin toiminnan mahdollistama yhteisöllisyys ja sosiaalisuus – erään vastaajan mukaan nimenomaan se, että *”tapahtumissa tapaa myös muita samanhenkisiä ihmisiä ja pääsee keskus-telemaan harrastuksestaan”*. Toiminta näyttää siis täyttävän erityisen hyvin nämä tarpeet, joiden tyydyttämiseen ymmärrettävästi on muuten niukasti mahdollisuuksia taidetoiminnan vähäisyyden vuoksi.¹⁹⁵

Taiteilijan ammattitaidon heijastuminen työskentelyssä nostettiin esiin muutamassa vastauksessa (3) ja merkittäväksi koettiin myös se, että ylipäättään on mahdollisuus tutustua ammattitaiteilijaan (2). Yksittäisissä vastauksissa mainittiin myös hankkeen kautta syntynyt mahdollisuus kiinnittyä taiteen harrastamiseen jo varhain ja todettiin sen voivan olla *”jopa uran alku joillekin”*.¹⁹⁶

Kaikista näistä merkityksistä tärkeimmäksi nousee kuitenkin taiteilijan oman persoonan merkitys työskentelylle sekä se, että toimintaan osallistumisen kynnys on laskettu matalalle. Karstulan hankkeen taiteilijan on vastausten perusteella koettu olleen helposti lähestyttävä, miellyttävä, positiivinen ja innostava sekä ns. ”hyvä tyyppi”. Toimintaa on vastauksissa kuvailtu ilmapiiriltään mm. vapaaksi, rennoksi ja hauskaksi. Tästä huolimatta se on ainakin yhden vastaajan mukaan koettu olevan myös ”rajoja rikkovaa”, ja eräässä vastauksessa toivottiinkin, etteivät aihevalinnat muuttuisi ”pliisummiksi”.¹⁹⁷

Kyselyvastauksissa yleisimpänä syynä osallistumattomuudelle mainittiin ajan (12) puute.¹⁹⁸ Tämä vahvistaa osaltaan myös taiteilijan ja ohjausryhmän käsitystä siitä, että ihmisten kiireinen arki työn muiden harrastusten lomassa vaikeuttaa ainakin vähääkään pidempikestoiseen toimintaan sitoutumista.¹⁹⁹ Samansuuntaisia havaintoja on myös Janakkalan hankkeessa, jossa on pyritty innostamaan työikäisiä ihmisiä kehittämään yhteistä toimintaa Harvialan kartanolle²⁰⁰. Muita vastauksissa esiintyviä syitä ovat kiinnostuksen (3) puute, johon ehkä myös yksittäiset maininnat laiskuudesta ja saamattomuudesta viittaavat.²⁰¹ On myös otettava huomioon, että osa ajan puutteesta kertovista maininnoista voi olla kiinnostuksen puutteeseen liittyviä kohtelaita kiertoilmauksia.

Myös Korpilahdella on havaittu haasteellisimmaksi saada kiireistä arkea viettävät lapsiperheet mukaan kyläalbumin kokoamiseen. Tekeminen pitäisikin saada osaksi arkea.²⁰² Arkiston jatkuva täydentäminen on tärkeä osa yhteisöllistä prosessia. Siksi siitä ei tule antaa kuvaa, jonka mukaan se on

¹⁹⁵mt.
¹⁹⁶mt.
¹⁹⁷mt.
¹⁹⁸mt.

¹⁹⁹mt. 11
²⁰⁰Haapaoja 2015, 6
²⁰¹Hurme ym. 2016, kyselyaineisto
²⁰²Heiskanen ym. 2016, haastatteluaiaineisto

vain osa jotain projektia. Toimintaa voisi tukea ja ylläpitää erilaisten tapahtumien ja tapaamisten kautta, joissa kerrotaan tarinoita kyläalbumiin kootuista henkilöistä ja tapahtumista.²⁰³ Vastaavanlaisia kokemuksia alkuperäisen toiminnan laajenemisesta kollektiiviseksi muisteluksi – ja siitä edelleen uudennaisiksi teoksiksi – on Vieremän hankkeesta jossa ikäihmisten taidetoimintaa vietiin kyliin: taiteilija ohjasi tapaamisissa asukkaita sitomaan albumeja, joista kukin teki oman, persoonallisen ”muistojen kirjan”. Työskentelyn lomassa Palosenmäen kyläläiset intoutuivat muistelemaan kotikylänsä persoonallisia asukkaita. Näiden tarinoiden pohjalta he lopulta toteuttivat kolme veistosta.²⁰⁴

Kaikille avoimella työpajatoiminnalla on siis ollut useita tavoitteita ja sen avulla on täytetty monia tarpeita: Lähtökohtaisesti toiminnalla on haluttu madaltaa kynnystä taiteen kokemiseen ja kokeilemiseen. Sen lisäksi on tuotettu mahdollisuuksia kehittää omaa luovuutta ja oppia uusia tekniikoita. Erityisen tärkeäksi kokemukseksi on myös yleisöpalautteen perusteella noussut työpajojen kehittämä yhteisöllisyyden tunne ja jopa voimaantuminen. Yksilöllisen kokemuksen ja toiminnan lisäksi osassa työpajoja on tuotettu yhteisöllistä taidetta joko siten, että yhteisö toteuttaa taiteilijan ideoiman teoksen yhdessä taiteilijan kanssa tai siten, että yhteisö vaikuttaa suoraan taiteellisen teoksen sisältöön sen työstöprosessin kautta.

2.4 Näyttelyt ja esitystoiminta

Useissa hankkeissa taiteilijan oman taiteellisen työn näkyvyys ja saatavuus ovat keskiössä. Näissä hankkeissa on pyritty viemään toimintaa epätavallisiin esiintymisympäristöihin (Pirfest) ja asutuskeskusten ulkopuolelle mm. kulttuuribussien (Uulu, Keski-Uudenmaan teatteri) ja kiertuetoiminnan (Pirfest, Maarianvaaran nuorisoseuran Ohjelmapaja) avulla. Julkisissa tiloissa, erityisesti ulkotiloissa, on järjestetty paljon tapahtumia niin maaseudulla (Suonenjoki) kuin kaupungeissakin.

Näissä on esiintynyt laaja kirjo ammattitaiteilijoita, jotka yhteensä edustavat kutakuinkin kaikkia taiteenlajeja. Karstulassa kuvataiteen näkyvyyden lisääminen ylipäättään on ollut hankkeen kattavin teema, minkä vuoksi siellä on panostettu näyttelyiden tuottamiseen ja erilaisten matalan kynnyksen näyttelypaikkojen hyödyntämiseen. Esityksiä on myös välitetty suoratoistopalveluna internetin kautta, jolloin niitä on voitu seurata reaaliaikaisesti kotona tai laitoksesta käsin²⁰⁵.

²⁰³mt. 34

²⁰⁴Mulari 2015b, 18

²⁰⁵Näistä kokeiluista kerrotaan tarkemmin tässä julkaisussa olevassa Veera Antikaisen ja Elina Ala-Nikkolan artikkelissa *Kulttuurisia seniorikohtaamisia verkossa*.

Toiminta

Maarianvaaran nuorisoseuran Ohjelmapajan tavoitteena on ollut laajentaa ammattitaiteilijoiden ansaintamahdollisuuksia maaseudulla myös perinteisen kesäteatterisesongin ulkopuolella. Tässä toiminnassa keskeistä on ollut talvikiertue toiminnan kehittäminen ja kokonaisansaintalogiikan luominen näitä yhdistämällä. Keskeiseksi toimintamuodoksi talvikiertueiden järjestämisessä on nähty yhteistyö kyläyhdistysten ja muiden maaseutuyhteisöissä toimivien yhdistysten kanssa. Kiertue toiminnan tavoitteena on ollut lisätä maaseutualueiden kulttuuritarjonnan saatavuutta tuomalla niiden kylä- ja seuraintaloihin rillumarei-henkisiä näyttämötaide-esityksiä. Iltamaperinteestä ammentavalla tarjonnalla on lisäksi haluttu elvyttää maaseutukylien vähenevää yhteisöllisyyttä.²⁰⁶ Iltamamuoto on myös tuotannollisesti kätevä, koska esityksen voi tehdä tarpeen mukaan erikokoisilla kokoonpanoilla ja näin esitystä voi varioida paremmin kullekin tilaajalle sopivaksi²⁰⁷. Myös ohjauksellisesti sen rakentaminen on helpompaa kuin täysimittaisen teatteriesityksen eikä sen esittämiseksi tarvita mittavaa teknistä varustelua²⁰⁸. Esityskonseptina iltamaperinne on houkutelut yleisöön yleisesti enimmäkseen vanhempaa väkeä, joka onkin ollut tietoisesti kiertueiden kohderyhmänä.²⁰⁹ Tarkemmin Maarianvaaran nuorisoseuran hankkeen tuloksista on luetta-
vissa tämän julkaisun artikkelissa *Hankevaikutuksia havainnoimassa*.

Keski-Uudenmaan Teatterin pääasiallinen streamauspalveluiden kohde oli palvelukeskuksissa asuva vanhusväestö, mutta samat esitykset olivat myös kotikatsojien nähtävinä suorana lähetyksenä internetin kautta.

Pirkanmaan festivaalit ry:n (Pirfest) Lähiartisti-hankkeella on kaksi tavoitetta: yhtäältä tuoda esiin pirkanmaalaista taidetta ja kulttuuria ja toisaalta lisätä esitystoimintansa avulla Pirfestin festivaaliverkoston tunnettuutta²¹⁰. Pirfestin Lähiartisti on laulaja-lauluntekijä, joka esiintyy yksin tai bändin kanssa. Lähiartisti on esiintynyt esimerkiksi kouluissa, kirjastoissa, vanhustentaloissa, seniorien iltapäiväkerhoissa, pubeissa, toreilla ja kehitysvammaisten tapahtumassa.²¹¹ Lisäksi hän voi esiintyä Pirfestin verkoston festivaaleissa, muttei kuitenkaan osana festivaalien varsinaista perusohjelmaa.²¹²

Kulttuuribussitoimintaa on toteutettu Pirkanmaan alueella sekä Tuusulassa. Molempien hankkeiden tavoitteena on ollut tavoittaa ihmisiä, jotka taidetta eivät varsinaisesti harrasta tai eivät muuten sen pariin hakeudu²¹³. Pirkanmaalla kulttuuriosuuskunta Uulun Taidebussilla on viety tanssi- ja musiikkiesityksiä, etnisten musiikki-instrumenttien esittelyä sekä kierrätysinstrumenttien työpajoja laitoksiin ja toreille²¹⁴. Tuusulassa

²⁰⁶Maarianvaaran nuorisoseura ry 2014; Räsänen 2015a

²⁰⁷Räsänen 2015a

²⁰⁸Joensuu 2015

²⁰⁹Eskola & Lindell-Mäkelä 2016, 9

²¹⁰Pirkanmaan festivaalit ry 2014

²¹¹Leinonen 2015

²¹²Saarela 2015

²¹³Leisiö 2015; Ala-Nikkola, Juutilainen & Pakkinen 2016

²¹⁴Leisiö 2015

Keski-Uudenmaan teatterin tuottamat Taidebussipalvelut on yhdistetty kirjastoauton toimintaan²¹⁵.

Uulun interaktiiviset esitykset ja työpajat on tuotteistettu sisällöiltään samanlaisiksi, jolloin niitä on helppo markkinoida. Tästä huolimatta niitä jonkin verran modifioidaan kohderyhmäkohtaiseksi ja tilanteen mukaiseksi. Osa toiminnoista, kuten tanssiryhmän esitys vanhainkodeissa, perustuu puhtaasti improvisaatioon ja siinä otetaan huomioon yleisön reaktiot. Esimerkiksi, jos jonkun yleisön joukosta havaitaan alkavan ojennella käsiään esityksen inspiroimana, tanssijat lisäävät esitykseensä käsien ojennuksia. Mikäli yleisö kertoo haluavansa jonkun jo laulavankin pelkän tanssin sijaan, joku tanssiyoista aloittaa laulamisen.²¹⁶

Uulun toiminta perustuu paljon myös yllätyksellisyyteen. Tuottaja Henna Leisiön mukaan parhaita kokemuksia on saatu vapaista harjoituksista puistoissa. Puistoissa kulkee paljon väkeä, esimerkiksi koiranulkoiluttajia, äitejä lastenrattaiden kanssa ja senioreita kävelyllä. Leisiön mukaan sattumalta paikalle osuvat ihmiset ovat ensin ällistyneitä ja hämmentyneitäkin, mutta havaitsivat pian, että toimintaa on oikeastaan hauska seurata ja jäävät paikalle. Taidebussin taiteilijoilla on myös tapana mennä hakemaan katsojia lähiympäristöstä henkilökohtaisesti ja osallistaa heitä esitykseen.²¹⁷

Keski-Uudenmaan Teatterin hankkeessa taidebussitoimintaa on päästy toistaiseksi kokeilemaan vasta pienemmässä mittakaavassa. Siellä yhteistyökumppanina on kirjasto, jonka monitoimitilaksi jo valmiiksi suunniteltuun uuteen kirjastoautoon on järjestetty esitystilaa artisteille. Taidebussin toiminta haluttiin liittää osaksi kirjastoauton toimintaa siksi, että se mahdollisti kustannustehokkaan ja ympäristöystävällisen ajattelun. Lisäksi kirjastoauto on jo yleisesti tunnettu palvelumuoto, joten sen kautta voi tehdä uudenlaisia toimintamuotoja helposti löydettäväksi ja saavutettaviksi. Toimintaan liittymisen kynnys on myös matala, kun uuden palvelun pariin ei tarvitse erikseen hakeutua. Tähän mennessä artistina on ollut trubaduuri, lisäksi on tehty lastenkirjallisuutta ja draamaa yhdistäviä työpajoja sekä street dance -työpajoja.²¹⁸

Karstulan hankkeessa taiteilijan toivottiin kehittävän alueen näyttelytoimintaa. Oman näyttelynsä järjestämisen lisäksi hänen haluttiin etsivän alueelta uusia näyttelytiloja ja kuratoivan niihin näyttelyitä.²¹⁹ Taiteilija onkin tuottanut ammatti- ja harrastajataiteilijoiden näyttelyitä mm. kirjastoihin, kunnantalon, palvelutaloon, hyvinvointitupaan, tyhjiin liiketiloihin ja kauppakeskukseen. Näyttelytiloja on haluttu sijoittaa paikkoihin, joissa kuntalaisten

²¹⁵Ala-Nikkola 2016

²¹⁶Leisiö 2015

²¹⁷mt.

²¹⁸Ala-Nikkola ym. 2016

²¹⁹Karstulan kunta 2014

tiedetään liikkuvan ja joissa heidän on ajateltu ehtivän pysähtyä teosten äärelle vaikka vain pienemmäksikin hetkeksi.²²⁰

Tulokset, palaute ja kehittämistarpeet

Maarianvaaran nuorisoseurassa koetaan hankkeen tuottaman lisäarvon olevan ensisijaisesti sitä, että se on parantanut toiminnan näkyvyyttä ja auttanut kehittämään teatterin toimintaa. Vaikka hankkeella ei saatukaan ratkaistua teatteritoiminnan ympärivuotisuuden kaikkia haasteita, sen avulla saatiin kuitenkin selkiytettyä ne kysymykset, joihin organisaatiossa on haettava ratkaisua. Näihin kuuluvat tekemisen selkeämpi strukturointi ja työnjako, eli sen määrittely, mitä kaikkea tehdään, miten toiminnot jakautuvat aikataulullisesti ja millaisia työntekijöitä missäkin vaiheessa tarvitaan.²²¹

Lähiartisti-hankkeessa yksi tavoitteista on taiteilijan uran tukeminen. Hän saa apua markkinointiinsa ja esiintymispalkkio on hankkeen kautta taattu. Tunnettuus lisääntyy keikkojen myötä ja tätä syntynyttä verkostoa taiteilija voi käyttää myöhemminkin hyväkseen. Taiteilija saa lisäksi kokemusta erilaisille yleisöille esiintymisestä, mikä onkin kehittänyt hänen osaamisrepertuaariaan sekä kykyään toimia eri tilanteissa. Omien sanojensa mukaan hän on mm. oppinut yleisön kanssa kommunikoimista.²²² Hän saa myös asiantuntija- ja vertaistukea omaan tekemiseensä Pirfestin henkilöstöltä.²²³ Lisääntyneen tunnettuuden ja verkostoinnin kautta onkin alkanut tulla yhteydenottoja sekä taiteilijalle itselleen että hankkeelle.²²⁴

Kokemuksia Lähiartistin esiintymisestä on kerätty oppilaitoksille sekä vanhusten palvelutaloille osoitetuilla kyselyillä. Vastauksista käy ilmi, että niiden osalta mahdollisuudet hankkia esityksiä ja muita maksullisia kulttuuripalveluja olivat olemassa, vaikkakin ne olivat sängen rajalliset. Esitykseen ja tilaamisprosessin sujuvuuteen oltiin tyytyväisiä ja artisti sai kiitosta kyvystään toimia luontevasti sekä vanhus- että oppilaitosyleisön kanssa. Niin oppilaitosten kuin palvelutalojenkin osalta toivottiin esiintymisten lisäksi myös pitkäjänteisempää yhteistyötä, joka suunniteltaisiin osallistujien tarpeet ja toimintakyky huomioon ottaen. Kyselyyn vastanneet yläkouluun 9. luokan oppilaat olivat suurimmaksi osaksi pitäneet esityksestä, vaikka aivan kaikkia kyseinen genre ei miellyttänytäkään. Oppilaat mainitsivat esityksen musiikillisen annin lisäksi pitäneensä rentoutumisesta ja ”*siellä [keikalla] olemisesta*”, millä tarkoitettaneen yleistä tunnelmaa. Eräs vastaaja myös ilmaisee arvostaneensa vierailua sinällään – hän mainitsee pitäneensä siitä, että heille tar-

²²⁰Hurme ym. 2016, 12

²²¹Räsänen 2015b

²²²Leinonen 2015

²²³Saarela 2015; Moisio 2015

²²⁴Leinonen 2015; Moisio 2015

jottiin musiikkia ja ”että joku uskalsi tulla soittamaan ihan itse”.²²⁵ Pirfest on saanut positiivista palautetta myös siitä, että Lähiartistitoimintaa on viety lähiöiden pubeihin, joissa normaalisti ei järjestetä mitään.²²⁶

Uulun Taidebussin toiminnan etuja oli se, että bussikiertueen avulla pystyttiin viemään pieniä esityksryhmiä tehokkaasti eri paikkoihin.²²⁷ Usean eri taiteenlajin taiteilijoiden yhteisö mahdollisti monitaiteelliset yhteisesitykset. Taidebussi fyysisenä tilana muodosti myös intensiivisen ympäristön, jossa oli erityisesti siirtymätaipaleiden aikana selkeästi havaittavissa eri taiteilijaryhmien välistä spontaania verkostoitumista, vertaistuen ja vinkkien antamista sekä kokemusten jakamista. Taidebussin mukana keikkaillut Pirfestin Lähiartisti Ville Leinonen totesi, että hänen kaltaiselleen laulaja-lauluntekijälle, joka ei normaalisti kohtaa muiden taiteenalojen taiteilijoita, Taidebussin mahdollistama vertaisilta oppiminen ja yhteisöllisyys on ollut ammatillisesti erityisen antoisa ja rohkaiseva kokemus.²²⁸

Haasteiksi koettiin se, että toiminnan yhteisorganisointi sekä esityksistä tiedottaminen kuntien kanssa ei kaikin osin ollut sujuvaa. Kunnat halusivatkin mielellään ulkoistaa myös nämä toimet Uululle, mikä toisaalta olisi tehokasta ja tarkoituksenmukaista. Kunnat halusivat kuitenkin edelleen olla mukana päättämässä, mihin toimintaa kohdistettaisiin. Toisaalta kunnilla ei ollut sijoittaa juurikaan rahaa toimintaan ja mikäli hankerahoitusta ei olisi ollut, toimintaa ei olisikaan kyetty viemään aivan pienimpiin kuntiin. Tulevaisuudessa bussi voisi liikennöidä ympärivuotisesti ja konseptiin voitaisiin integroida paikallisia taiteilijoita bussin vieraillessa paikkakunnalla.²²⁹

Taidebussitoiminta mahdollistaa esitysten siirtämisen kohderyhmän luo ja tarjoaa taiteilijalle yhteisön.

²²⁵ Myllärinen & Sutinen 2016, 1–3, kyselyaineisto

²²⁶ Saarela 2015; Moisio 2015

²²⁷ Leisiö 2015

²²⁸ Leinonen 2015

²²⁹ Leisiö 2015; 2016

Kotona näyttöpäätteen ääressä seuratuista suorista lähetyksistä saadun palautteen perusteella lähetyksissä on edelleen teknisiä haasteita. Tekniset haasteet eivät kuitenkaan liittyneet esityksen lähettämistekniikkaan vaan sen vastaanottotekniikkaan. Esityksen seuraaminen ja tunnelman säilyminen vaikeutuivat kuvan välillä pysähdellessä. Kuudesta testikatsojasta kolme kertoi esityksen seuraamisen olleen kuitenkin miellyttävää, vaikkakin erilaista kuin paikan päällä. Yhden vastaajan mielestä seuraaminen tuntui lähes samalta kuin paikan päällä ja yksi ei kokenut seuraamista miellyttäväksi. Kokemusta kuvattiin kuitenkin luonteeltaan melko etäiseksi. Eräs katsoja kuvasi sitä näin: *”Muuten hyvin sellainen kokemus mitä odotinkin: näkee esityksen ja sen tapahtumat, mutta tunnelmasta jää toki paljon paitsi kun ei ole paikalla live-tilanteessa.”* Reaaliaikaisen katsomisen tunnetta oli melko haasteellista tavoittaa – kolme vastanneista sanoi huomanneensa katsovansa esitystä reaaliajassa, kaksi puolestaan ei.²³⁰

Näyttelytoiminnan lisääntyminen Karstulan, Kyyjärven, Kannonkosken ja Kivijärven kunnissa on havaittu myös yleisölle osoitetun kyselyn vastausten perusteella: Harrastajataiteilija, jonka töitä on ollut esillä aluetaitelijan järjestämässä näyttelyssä, kertoo että aluetaitelijan rohkeus on antanut hänelle itseluottamusta. Toinen vastaaja puolestaan harmittelee kauppakeskuksen hälyistä ympäristöä taiteen esittämipaikkana, mikä osoittaa sen, että esille asetettu taide huomataan ja se herättää mielipiteitä taiteen roolista ja esittämisympäristöistä yleisesti.²³¹

Yritysrahoituksen saamisesta esityksiä tuottavilla tahoilla on kahtalaisia kokemuksia: Uulun mukaan Taidebussitoiminta koetaan luonteeltaan vielä niin erikoiseksi, että sponsorointia ei ole yrityksistä huolimatta saatu²³². Pirfest on päässyt Lähiartistitoiminnan sponsorointineuvotteluissa lupaavasti eteenpäin, mutta varsinaisia sopimuksia ei ole toistaiseksi solmittu²³³. Maarianvaaran Ohjelmapaja puolestaan sai iltamakseptilleen taloudellisesti merkittävän tilauksen metsäyhtiöltä, joka koki esityksen genren ja toimintaympäristön sopivan oman myynninedistämis- ja asiakassuhdetoimintansa tueksi²³⁴.

Näyttelyiden ja esitystoiminnan kehittämistarpeet liittyvät siis sekä näkyyvyyden ja tunnettuuden lisääntymiseen että tuotannollisen tehokkuuteen. Jotta ansaintalogiikka olisi mahdollista saada toimivaksi, tuotannon markkinointi ja aikatauluttaminen vaativat tehostettuja toimia. Ilman ulkopuolisia avustuksia ja/tai sponsorointia siihen on kuitenkin edelleen sangen vaikea päästä, sillä toiminnan suuresta kysynnästä huolimatta esitystoimintaa on ainakin joissakin toimintaympäristöissä vaikea saada kannattavaksi pelkkien

²³⁰Antikainen 2016, 30

²³¹Hurme ym. 2016, kyselyaineisto

²³²Leisiö 2016

²³³Saarela 2015

²³⁴Räsänen 2015a

esityspalkkioiden ja pääsymaksujen avulla. Joissakin toiminnoissa (kirjaston kanssa tehtävä yhteistyö, näyttelytoiminta) toiminnan oletetaan olevan asiakkaalle lähtökohtaisesti ilmaista, jolloin maksajana toimisi joka tapauksessa joku muu kuin loppukäyttäjäasiakas.

2.5 Verkostot

Verkostot ja kumppanuudet ovat kaikissa hankkeissa tärkeitä. Muutamien mukana olleiden hankkeiden toiminta perustuikin nimenomaan verkostomaisen toimintamallin luomiseen, kehittämiseen ja hyödyntämiseen. Näitä ovat Pirfestin Lähiartistitoiminta, Maarianvaaran nuorisoseuran Lastenkulttuuriagentuuri, Riihimäen Yhteiskuntataiteilijatoiminta sekä Harvialan kartano luovan toimialan keskuksiksi -joukkoistamistyö. Myös Jyväskylän *Kulttuurikolmio*-hankkeessa kylä- ja asukas yhdistysten aktivointi yhteistyöhön oli keskeisessä asemassa.

Toiminta

Pirfestin Lähiartisti-hankkeen yhtenä tärkeänä tavoitteena oli, että artisti tul-taisiin tunnistamaan oman taiteensa lisäksi myös eräänlaisena Pirfest-verkoston ”lähettiläänä”. Tähän tavoitteeseen sisältyi uusien kohderyhmien tavoittamista mutta myös verkoston oman toiminnan sekä sen brändin ja kumppanuusverkostojen kehittämistä. Tavoitteena oli, että vakiintuneen verkoston ja toimintakonseptin kautta kuntiin saadaan vietyä myös muita taiteenlajeja ja tehtyä niitä tunnetummaksi. Lähiartistin valitsee Pirfest ry:n hallituksen edustajista koottu taiteellinen työryhmä. Yhdistykseen kuuluu 38 eri festivaalia, joiden ohjelmisto kattaa lähes kaikki taiteenlajit. Tavoitteena on, että lähiartistitoiminta jatkuu hankkeen jälkeen ja artistiksi valitaan eri vuosina eri taiteenalan taiteilija.²³⁵

Lähiartistitoiminnan lähtökohta on, että tapahtumiin osallistumisen tulee olla loppukäyttäjäasiakkaalle ilmaista. Tavoitteena on löytää kohderyhmiä, jotka eivät normaalisti koskaan ostaisi pääsylippua festivaaleille. Toki toivotaan sitäkin, että ilmaisesitykset innostavat osallistumaan myös festivaaleille. Lähiartistin palkkiot on nyt maksettu hankebudjetista, mutta toiminnan maksaja täytyy hankekauden jälkeen löytää toiselta taholta; esityksen tilan-neilta asiakkailta, sponsoreilta, hankkeista sekä Pirfestiltä.²³⁶

²³⁵Saarela 2015
²³⁶mt.

Maarianvaaran nuorisoseuran hankkeeseen sisältyy myös Lastenagentuuri-toiminta. Nuorisoseuran Ohjelmapajatoiminnan kiertuetoiminnan lailla sillä pyritään edistämään ammattitaiteilijoiden toimeentulon mahdollisuuksia harvaan asutulla maaseudulla. Myynnin lisäämisen lisäksi agentuuritoiminnalla pyritään keventämään kohdealueen taiteilijoiden työtaakkaa vapauttamalla resurssia tuotannollisesta työstä taiteelliseen toimintaan²³⁷. Agentuuri toimii Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon alueen lastenkulttuuritarjoavien tahojen ohjelmanvälittäjänä.²³⁸

Agentuuri kokoaa yhteen tarjonnan ja markkinoi sitä keskitetysti päiväko-deille, kouluille, järjestöille ja tapahtumiin. Agentuurin palveluun sisältyy myyntityön lisäksi ostaja-asiakkaan laskuttaminen ja maksun tilittäminen palveluntuottaja-asiakkaalle. Vastaavasti palveluntuottaja-asiakkaalta peritään esityksen hinnasta kiinteällä prosenttiperiaatteella muodostettu myyntiprovisio. Agentuurilla ei ole yksinoikeutta välittämiinsä palveluihin. Tähän ei ole haluttu ryhtyä, koska agentuurin toiminnan volyymillä ei nykyisellään pystyttäisi vastaamaan tähän tarpeeseen. Toiminnalla on kyetty aikaansaamaan jonkin verran myyntiä, mutta markkinointitoimenpiteiden vaikutus näkyy vasta pidemmällä viiveellä. Tämä johtuu suurimmaksi osaksi siitä, että toiminta suuntautuu pääosin kouluille, joiden toimintasuunnitelmat ja talous lyödään lukkoon jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Suunnitelmiin kuulumattomien esitysten tilaaminen kesken toimintakautta ei kouluille siten useinkaan ole mahdollista. Kuitenkin tieto tarjonnasta on tärkeää, sillä se voi vaikuttaa seuraavan vuoden toiminnan suunnitteluun.²³⁹

Riihimäen *Yhteiskuntataiteilija*-hankkeessa verkostoitumistyö kohdistuu kuntien ja kaupunkien alue- ja infrastruktuurin suunnittelutyön rakenteisiin. Taiteilija toimii näissä rakenteissa osana asiantuntijatyöryhmiä ja tuo niihin oman taiteellisen panoksensa.²⁴⁰

Janakkalan hankkeessa kehittämisen ytimessä puolestaan ovat kolmannen ja neljännen sektorin toimijat sekä heidän tarpeensa ja verkostonsa. Harvialan kartanosta pyrittiin kehittämään kulttuurikeskusta yhteissuunnittelun ja joukkoistamisen näkökulmasta²⁴¹.

Jyväskylän *Kulttuurikolmio*-hankkeessa tavoitteena on kaupunki- ja maaseutualueiden kulttuuritoiminnan elävöittäminen erityisesti kylä- ja asukas-yhdistysten kanssa tehtävän yhteistyön avulla. Kaupungin tavoitteena on lisäksi ollut löytää ja kehittää joukkoistamiseen liittyviä toimintatapoja sekä tutkia sitä, miten joukkoistamista voisi käyttää kaupungin toimintatavoissa laajemminkin. Tavoitteena on ollut sekä delegoida ”valtaa kansalle”,

²³⁷ Toiminnanjohtaja Henry Räsänen vastaus alue- ja lähiötaiteilijakyselyssä 2016

²³⁸ Maarianvaaran nuorisoseura ry 2014

²³⁹ Laasonen 2015a; 2015b

²⁴⁰ Tästä työstä ja sen tuloksista kerrotaan enemmän

tässä julkaisussa olevassa Niila Tammisen artikkelissa *Kaupunkitila taiteilijan työhuoneena*

²⁴¹ Tästä työstä ja sen tuloksista kerrotaan enemmän tässä julkaisussa olevassa Karoliina Hultin artikkelissa *Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna*

mutta myös saada joukkoistamisen avulla resurssia tavallisesti virkamies-työnä tehtävään kehittämistyöhön.

Hankkeessa pyritään löytämään jokaisen toimijan kanssa sellainen toimin-tamuoto, joka pitää yllä kulttuuri- ja taidesidettä kyseiseen ryhmään tai asuinalueeseen. Kun tällaisia tarpeita tai toimintoja löydetään, pohditaan, mitkä ovat ne tahot ja toimijat, joita sen ylläpitämiseen tarvitaan ja mah-dollistetaan ne.²⁴² Hankkeessa toiminnot on kohdistettu maaseutualueen aktiiviseen kyläyhdistysryppääseen sekä kahteen lähioon. Hankkeesta ja sen tuloksista kerrotaan tarkemmin tämän julkaisun artikkelissa *Hanke-vaikutuksia havainnoimassa*.

Tulokset, palaute ja kehittämistarpeet

Pirfestin jäsenille tehdyn kyselyn perusteella Lähiartisti-toimintaa käytettiin jonkin verran (4 vastaajaa kymmenestä) osana omien tapahtumien elävöit-tämistä, mutta ei kuitenkaan kovin usein. Syiksi sille kerrottiin, että toimin-nasta ei joko tiedetty tarpeeksi, sen ei koettu sopivan tapahtuman profiiliin tai aikatauluja ei saatu onnistumaan. Tiedottamisessa ja toimintamahdolli-suuksien yhteisessä kehittälyssä on siten vielä kehittämisen varaa. Festivaai-lit, joissa artisti oli esiintynyt, liittyivät musiikin lisäksi runouteen, elokuvaan ja teatteriin, mikä osoittaa, että artistin taiteenala ei määrittele hänen toimin-tansa mahdollisuuksia liikaa. Lähiartistitoiminnan merkitys sekä festivaalien että Pirfestin näkyvyyden lisäämisessä tunnistettiin, mutta itse toiminnalta toivottiin kuitenkin selkeämpää profiloitumista.²⁴³ Eräs vastaaja kuvaa tar-vetta näin:

*Hankkeen tarkoitusta voisi viestinnässä tuoda huomattavasti voimakkaammin esiin: onko tämä hyväntekeväisyyttä, onko tässä sosiaalinen ulottuvuus (esim. vierailut vanhainkodeissa) vai onko tarkoitus edistää artistin uraa ja jos, niin millä keinoin?*²⁴⁴

Maarianvaaran nuorisoseuran Lastenkulttuuriagentuurin palveluita käyttä-neiden koulujen ja muiden toimijoiden palautekyselyvastauksista käy ilmi, että sen tarjoaman keskitetyn palvelun koettiin helpottavan palvelun osta-mista jonkin verran tai paljon (7 vastaajaa). Muutama (3) vastaaja oli sitä mieltä, että palvelun ostamisessa ei ollut mitään eroa sen suhteen, ostiko sen agentuurilta vai suoraan taiteilijoilta. Kukaan ei ollut sitä mieltä, että palve-lun ostaminen agentuurin kautta olisi ollut sen suoraa ostamista vaikeampaa. Kysyttäessä millä tavoin ostaminen koettiin helpommaksi, vastaajat kertoivat

²⁴²Aholainen 2014

²⁴³Myllärinen & Sutinen 2016, kyselyaineisto

²⁴⁴mt.

syiksi mm. valinnan helppouden nettisivuille keskitetysti kootun tarjonnan avulla sekä sen, että agentille saattoi esittää toiveita palvelusta ja hän etsi sopivan palveluntarjoajan. Koettiin myös, että agenttuuria oli helppo lähestyä, toiminta oli joustavaa ja asiakaslähtöistä, kontaktit sujuivat vaikeuksitta ja sopimusten tekeminen sekä laskutus oli helppoa. Eräs vastaaja kommentoi, että: *”Taiteilijaryhmät saattavat välillä olla vähän epäorganisoituja, joten agenttuurin kautta asiat hoituvat suhteellisen mutkattomasti.”*

Agenttuurin palveluntuottaja-asiakkaat toivoivat palautekyselyn perusteella agenttuuritoiminnalta ennen kaikkea lisävoimaa myyntiin ja markkinointiin (5). Myös toiminta-alueen laajeneminen mainittiin yhdessä vastauksessa. Agenttuurin toiminnan koettiin lisänneen edustamiensa toimijoiden näkyvyyttä melko paljon ja asiakkuuksien määrää jonkin verran, mutta myynnin merkittävää lisääntymistä ei ollut vielä havaittu. Toiminta on tosin vielä melko alussa. Agenttuurin perimän provision ei koettu olevan ongelma ja agentin toimintaa kiiteltiin vastauksissa muutenkin. Kehittämistoiveena oli yleisesti myyntitoiminnan lisääminen ja eräässä vastauksessa ehdotettiin, että agenttuuriin kuuluvien toimijoiden piirissä voitaisiin järjestää tapaamisia, joissa toimijat voisivat tavata toisiaan, verkostoitua ja löytää synergiaetuja.

Harvialan kartanon kehittämistyössä joukkoistaminen tapahtui sekä fyysisissä tapaamisissa että verkossa. Toimijoita saatiinkin innostettua mukaan jonkin verran, mutta kehittämistyö vaatisi lisää resursseja nimenomaan sosiaalisessa mediassa tapahtuvan toiminnan ylläpitoon. Sosiaalinen media elää erittäin nopeassa syklissä, minkä vuoksi siellä toimiminen vaatii jatkuvaa fasilitointia ja toistuvaa syötettä tai se hiipuu. Toimintatapa, jossa idullaan olevia ideoita jaetaan ja kehitellään yhdessä, ei myöskään ole kaikille luonteva tapa toimia – osa toimijoista haluaa mieluummin kehittää toimintaa pienemmän piirin kesken kuin kaikille avoimissa ympäristöissä.²⁴⁵

2.7 Yhteenveto

Toimintojen ja kohderyhmien kirjo on hankkeissa mitä moninaisinkin. Sekä yksittäisten toimintojen että osallistujien lukumäärän perusteella suurimpia kohderyhmiä ovat olleet päiväkotijärjestöt ja kouluikäiset nuoret sekä palvelu- ja vanhainkodeissa olevat vanhuksien ryhmät. Tämä ei ole yllättävää, sillä nämä ryhmät on helpoin tavoittaa ja toisaalta näin toimien tarjoutuu mahdollisuus kohdentaa toimintaa lukumääräisesti suurelle joukolle kuntalaisia. Kun hankkeen toimeenpanijana on kunta, valinnassa korostuu myös vaatimus toiminnan

²⁴⁵Haapaoja 2015

mahdollisimman demokraattisesta jakautumisesta kuntalaisten hyödyksi. Yhtä lailla on ollut nähtävissä, että yleisöjä on hankala tavoittaa, mikäli he eivät jo valmiiksi ole jonkin keskitetyn toiminnon piirissä. Hankkeissa on tehty kokeiluja inaktiivisempien nuorten ja kodeissa yksin asuvien vanhusten tavoittamiseksi, mutta tämä työ on vaatinut huomattavan paljon aikaa ja koitunut lukumääräisesti vähäisen yleisön hyödyksi. Toiminnan merkitystä yksittäiselle kokijalle ei silti sovi aliarvioida, sillä henkilökohtaiset kontaktit ovat tarjonneet yksilöllisemmän kohtaamisen mahdollisuuden. Nuorison osalta on myös havaittu, että toiminnan tulee mahdollistaa siihen osallistuvalla nuorella mahdollisimman suuri päättäväisyys sen suhteen, mitä ja miten hän haluaa tehdä. Toiminta ei saa myöskään ainakaan alkuvaiheessa vaatia suurta sitoutumista.

Vanhusten kanssa työskentelystä saadut kokemukset vahvistavat aiempien selvitysten²⁴⁶ tietoja: Taidetoiminnalla on havaittu olevan selkeää merkitystä vanhusten vireyden ja sosiaalisuuden sekä jopa kognitiivisten taitojen palautumisen ja ylläpitämisen kannalta. Hoitohenkilökunnan osallistuminen taidetyöskentelyyn on yleisesti ottaen vielä vähäistä, vaikkakin hankkeilla on ollut sen suhteen aktivoivaa vaikutusta. Taidetoiminnan ja hoitotyön yhdistämiselle jatkossa on kuitenkin olemassa edellytyksiä, sillä hankkeiden konkreettisena tuloksena palvelutaloihin on voitu toimittaa sekä toimintaohjeita että materiaaleja, joita voidaan integroida hoitotyön osaksi. Toiminnan tulokset ovat myös tuoneet hoitohenkilökunnalle ja virikevastaaville lisää tietoa ja osaamista taidelähtöisten menetelmien käytöstä sekä uskoa niiden käytön merkitykseen, jolloin toiminnan jatkumisen mahdollisuudet paranevat.

Taiteen integroinnille koulutyöhön näyttää avautuvan hyviä mahdollisuuksia uuden, laaja-alaisuutta, toiminnallisuutta ja ilmiökeskeistä oppimista korostavan opetussuunnitelman tullessa käyttöön. Opettajat tunnistavat jo näitä mahdollisuuksia, mutta vaaditaan ennakoivaa ja säännöllistä yhteistyötä, jotta taiteilijoiden ja koulujen yhteistyö saadaan käytännön tasolla toimimaan. Koulutyössä opetussuunnitelman noudattaminen ja sen tavoitteisiin pääseminen on tärkeää. Siksi koulujen mahdollisuudet irrottaa koulutyöstä aikaa projekteihin, joiden yhteys opittaviin aihesisältöihin ei näyttäyty selkeänä, on hyvin rajallinen. Heillä ei myöskään yleisesti ottaen ole riittävästi tietoa koulun ulkopuolisen taidetyöskentelyn mahdollisuuksista ellei heillä ole taiteilijakontakteja. Siksi olisikin tärkeää, että taiteilijat perehtyisivät opetussuunnitelmiin, pohtisivat omia mahdollisuuksiaan tukea opetuksen tavoitteita taidetyöskentelynsä avulla ja lähestyisivät kouluja opetussuunnitelmalähtöisesti ja aktiivisesti.

²⁴⁶mm. Rosenlöf 2014

Vaikka omatoimisesti jatkettavalle taidetoiminnalle on rakennettu edellytyksiä, kohderyhmien ja tilaajaorganisaatioiden kommentaateista on kuitenkin selkeästi havaittavissa, että taiteilijaa tarvitaan taidetoiminnan ylläpitämiseen jatkossakin. Taiteilijaa ei tarvita ainoastaan toiminnan käytännön organisointiin vaan taidelähtöiseen ideointiin, luovan osaamisen soveltamiseen, taidekäsityksen laajentamiseen ja taiteen merkitysten avaamiseen.

Taiteilijalla on merkitystä myös taiteeseen ja taiteilijoihin liittyvien ennakkoluulojen ja vinoutuneiden käsitysten rikkojana ja toisinaan myös taiteilijaesikuvana olemiseen. Tästä näkökulmasta taiteilijan persoonalla ja soveltuvuudella yleisöjen kanssa tehtävään työhön on erityisen suuri merkitys. Kaikki taiteilijat ovat saaneet kiitosta siitä, että he ovat osanneet kommunikoida, innostaa ja rohkaista eri kohderyhmien yleisöjä ja ovat kyenneet luovimaan vaativissa ja muuttuvissa tilanteissa kannustavalla ja asiakaslähtöisellä tavalla. Taiteen yleisötyö onkin mitä suurimmassa määrin vuorovaikutus- ja pr-työtä, jolla luodaan edellytyksiä osallistujan oman taidesuhteen syntymiselle.

Taiteen saatavuutta erityisesti harvaanasutulla maaseudulla on lisätty taidebussi-, kiertue- ja agentuuritoiminnalla. Näillä toimilla pyritään saatavuuden lisääntymisen lisäksi myös mahdollistamaan taiteellisen työn taloudellinen kannattavuus ja siten sen jatkuvuuden mahdollisuus. Tähän tavoitteeseen pyrittäessä toiminnan kehittäminen nimenomaan tuotannollisesta näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää. Tuotantoprosessissa palvelujen tuotteistaminen ja markkinointi ovat avainasemassa. Siksi niihin tulee kiinnittää erityistä huomiota ja ne tulee mieltää omaksi, ydinpalvelua tukevaksi prosessikseen. Näiden palveluiden ammattimaiseen tuottamiseen voi myös erikoistua ja sitä kautta luoda taloudellisesti kannattavan toiminnan edellytyksiä myös muille.

Verkostomainen toiminta ja joukkoistaminen ovat vakiintuneet osaksi kulttuurialan toimintamuotoja. Joukkoistaminen tuottaakin parhaimmillaan hyviä tuloksia, mutta sen alkuun saattaminen edellyttää runsaasti aikaa ja aktiivisuutta myös kulttuuritoimijoiden puolelta. Vaikka yhdistystoimijoilla ja kansalaisilla olisikin alustavaa kiinnostusta omaehtoisen kulttuuritoiminnan virittämiseen alueillaan, heillä ei aluksi yleensä ole riittävää tietoa kulttuuritoiminnan mahdollisuuksista, verkostoista eikä tuotannollisesta osaamisesta.²⁴⁷ Tässä he tarvitsevat apua²⁴⁸, jota voidaan hankkia joko vertaisneuvontana toimintaa jo pidempään organisoineilta yhdistyksiltä tai kuntien kulttuuritoimilta.

Verkostoihin voidaan sijoittaa taiteellista työtä myös muilla tavoin: Taiteilijan tehtävänä voi olla esimerkiksi verkoston brändin vahvistaminen ja sen näky-

²⁴⁷ks. artikkeli *Hankevaikutuksia havainnoimassa*

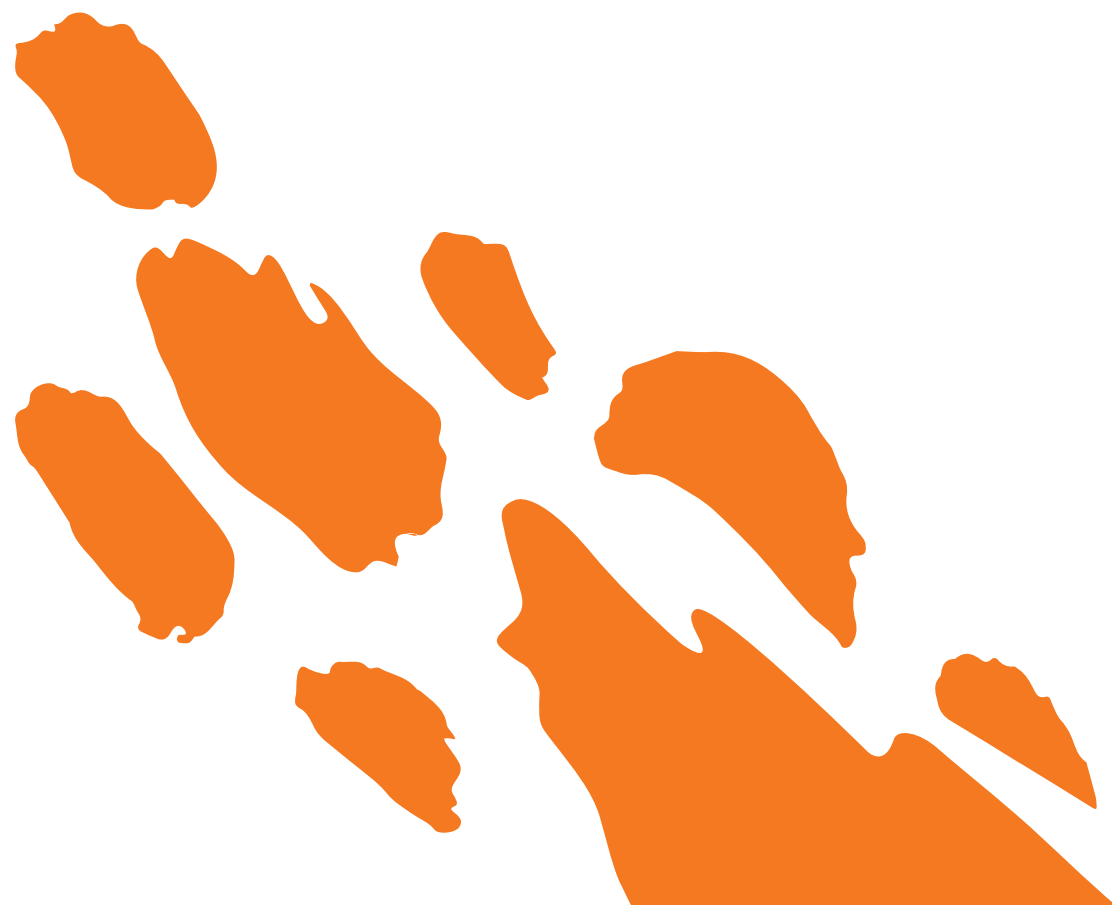
²⁴⁸Vrt. Diges ry 2010, 37

vyöden edistäminen. Työn lähtökohta on silloin se, että hän toimii verkoston hyväksi nimenomaan omaa sisällöllistä ydiosaamistaan hyödyntäen, mutta sitä joustavasti eri tilanteissa soveltaen. Taiteellista työtä voidaan integroida verkostoihin myös esimerkiksi aluekehitystyössä. Tällöin taiteilija toimii osana työryhmiä, joihin kuuluvat myös kaavoittajat, ympäristösuunnittelijat, kuntien teknisten toimien asiantuntijat, jne. Työn tarkoituksena on vaikuttaa alueiden kokonaissuunnitelmiin jo alkuvaiheessa, jolloin taiteen sisällyttäminen rakennusprojekteihin ja niiden budjetteihin on helpompaa.²⁴⁹ Molemmilla yllä kuvatuissa toimintatavoissa taiteilijan oma sisällöllinen osaaminen on tärkeintä. Työ verkostoissa sisältää kuitenkin myös mahdollisuuksia siihen, että siinä hyödynnetään tämän lisäksi taiteilijan metataitoja: kykyä nähdä toisin, luovaa ajattelua, leikkisyyttä, merkitysten hahmottamista ja kykyä hallita epävarmuutta.

²⁴⁹ks. artikkeli *Kaupunkitila taiteilijan työhuoneena*

3 **Arto Lindholm**

Lähiöiden eriytymiskehityksen
jarruttaminen kulttuurin keinoin

3 Arto Lindholm: Lähiöiden eriytymiskehityksen jarruttaminen kulttuurin keinoin

Tässä artikkelissa luodaan katsaus lähiöiden eriytymiskehitykseen ja sen syihin. Tämän jälkeen pohditaan, voiko taiteen ja kulttuurin keinoin vähentää lähiöiden jakautumista hyviin ja huonoihin asuinalueisiin. Artikkelin lopuksi pohditaan, minkälainen voisi olla unelmalähiö – sellainen, jonka eriytymiskehitys on kääntynyt toiseen suuntaan ja jonka leppoisaan tunnelmaan halutaan muuttaa keskustasta.

3.1 Lähiöiden eriytyminen Suomessa

Kaupunginosien väliset erot olivat Suomessa verrattain maltillisia 1990-luvun alkuun asti. Tämän jälkeen suomalaiset kaupungit ovat jakautuneet kiihtyvällä vauhdilla keskiluokkaisen kantaväestön suosimiin ”hyviin” kaupunginosiin ja moniongelmaisiin ”huonoihin” lähiöihin, joiden arvostustaso vähenee sosiaalisten ongelmien kasautumisen vuoksi. Erityisen huonomaisia ovat monet 1960- ja 1970-luvuilla suurten kaupunkien laitamille rakennetut vuokra-asuntovaltaiset kerrostalolähiöt.

Kasvaneet erot näkyvät selvästi väestön koulutustasossa, työttömyysasteessa, sairastavuudessa ja vieraskielisten määrässä. Erityisesti monissa 1960- ja 1970-luvuilla kaupunkien laidoille rakennetuissa lähiöissä on käynnistynyt itse itseään ruokkiva sosiaalisen, teknisen ja taloudellisen taantumisen kierre. Kyse on voimakkaasta kansainvälisestä trendistä, jossa kuilu menestyvien sekä kasvavien alueiden ja taantuvien alueiden välillä kasvaa.²⁵⁰

Tärkein eriytymisen ehkäisemisen keino on asukasrakenteen monipuolistaminen: kaupunginosiin pyritään rakentamaan erilaisia talotyyppejä ja välttämään vuokra-asuntojen keskittymistä vain tietyille alueille. Monipuolisen asukasrakenteen uskotaan tasapainottavan yhteisöjä.²⁵¹ Toinen tärkeä keino on lisätä lähiöiden arvostusta kunnostusrakentamisen avulla. Noin 50 vuotta sitten rakennetut kerrostalolähiöt alkavat tulla ensimmäisen elinkaarensa päähän ja ne ovat mittavien perusparannusten kynnyksellä. Kunnostusrakentaminen on täydessä käynnissä monissa 1960-luvulla rakennetuissa lähiöissä.

²⁵⁰ Stjernberg 2015, 549–550

²⁵¹ Turvallinen kaupunki 2016

Perimmäinen syy alueiden välisten erojen repeämiselle ovat kasvaneet tuloerot, jotka taas johtuvat teollisuustyöpaikkojen katoamisesta ja uusien työpaikkojen syntymisestä joko korkeaa osaamista vaativille aloille tai matalapalkkaisille palvelualoille²⁵². Toisin sanoen työväkeä varten rakennetuissa lähiössä on nykyään paljon työttömyyttä ja työlliset ovat usein matalapalkka-aloilla. Hyvätuloisilla on varaa valita asuinalueensa ja he muuttavat arvostettuihin kaupunginosiin. Jäljelle jäävät ne, joilla valinnanvaraa ei ole, mikä vähentää huonojen lähiöiden arvostusta entisestään. Helsingissä kaupunginosien väliset erot ovat vielä kuitenkin vähäisempiä kuin monissa Euroopan suurkaupungeissa²⁵³.

Mediassa on ollut viime vuosina lukuisia huomiota herättäviä artikkeleita ongelmalähiöistä, mikä luultavasti edelleen kiihdyttää halukkuutta muuttaa pois eriytyneistä lähiöistä. Esimerkiksi Helsingin Sanomat²⁵⁴ kertoo kuinka ”Eriytyminen kiihtyy lähiöissä” tai ”Sosiaaliset ongelmat ajavat väkeä karkuun lähiöistä”²⁵⁵. Viimeksi mainitussa kerrotaan perheestä, joka muuttaa huonomaineisesta Helsingin lähiöstä espoolaiseen lintukotoon, jotta ”hiekkalaatikolla ei olisi huumeneuloja”.

3.2 Lähiöiden etninen eriytyminen

Eriytymis- tai taantumiskiarteeseen liittyy usein myös etninen eriytyminen. Tämä on selvä kansainvälinen trendi monissa Euroopan suurkaupungeissa. Esimerkiksi Amsterdamissa ja Lontoossa maahanmuuttajien osuus on jo yli 30 prosenttia ja osuuden ennustetaan nousevan yli puoleen lähivuosisikymmeninä. Maahanmuutto ei kuitenkaan suuntaudu tasaisesti suurkaupunkien kaikkiiin osiin, vaan tiettyihin kaupunginosiin ja kortteleihin. Maahanmuuttajataustainen väestö on usein keskittynyt alueille, joilla väestön tulo-, työllisyys- ja koulutustaso ovat muita alueita alhaisempia.²⁵⁶

Kantaväestön kokemusmaailmassa sosiaaliset ongelmat ja etninen rakenne liittyvät toisiinsa, mikä kiihdyttää maahanmuuttajavaltaisten lähiöiden etnistä eriytymistä. Kansainvälisessä keskustelussa tunnetaan valkoinen pako (*White Flight*) -ilmiö, joka viittaa juuri kantaväestön haluun pyrkiä pois maahanmuuttajavaltaisiksi mielletyltä asuinalueilta. Katja Vilkama²⁵⁷ on osoittanut, että valkoinen pako on totta myös Suomessa ainakin pääkaupunkiseudulla. Kantaväestö ei kuitenkaan muuta pelkästään maahanmuuttajien määrän vuoksi, vaan siksi että sosiaaliset ongelmat, turvattomuus, epäsiisteys, huono maine ja maahanmuuttajien määrä kietoutuvat ihmisten kokemuksissa yhdeksi vyyhdeksi.

²⁵²Stjernberg 2015

²⁵³Helsingin kaupungin tietokeskus 2013, 15–16

²⁵⁴HS 2013

²⁵⁵Kuokkanen 2013

²⁵⁶Dhalmann 2011

²⁵⁷Vilkama 2011

Myös koulutussegregaatio on alkanut ruokkia itse itseään, kun kantaväestö sijoittaa lapsensa parempiin oppilaitoksiin²⁵⁸. Arvailujen varaan jää, ovatko viimeaikaiset terrori-iskut lisänneet halua muuttaa ”valkoisiin kaupunginosiin” ja pyrkiä etnisesti eriytyneistä lähiöistä pois. Vaikka Brysselin terrorilähiö Molenbeek ja sen saama lisänimi ”Euroopan Jihadistan” onkin ääritapaus, saattavat terrori-iskut kiihdyttää lähiöiden etnistä eriytymistä.

Etninen eriytyminen ei johdu pelkästään siitä, että kantaväestö muuttaa maahanmuuttajavaltaisilta alueilta pois. Maahanmuuttajavaltaisiin kaupunginosiin syntyy kansainvälisiä yhdistyksiä, palveluita ja liiketoimintaa. Lisäksi maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen helpottaa tukiorganisaatioiden toimintaa ja maahanmuuttajille tarjottua palvelut tavoittavat helposti asiakaskuntansa. Nämä seikat ovat uusille maahanmuuttajille vetovoimatekijöitä. Tutkimustiedon mukaan maahanmuuttajien keskittyminen joihinkin kaupunginosiin ei heikennä kotoutumista Suomeen²⁵⁹.

Kaupunkitutkijat ovat erimielisiä siitä, onko hyvä vai huono asia, jos maassa on maahanmuuttajien sisäänheittolähiöitä. Assimilaatioteorioiden kannattajat uskovat siihen, että maahanmuuttajien tulo- ja koulutustason noustessa he muuttavat lopulta parempiin lähiöihin ja tekevät tilaa uusille tulijoille. Kriitikot taas huomauttavat, että työmarkkinoiden vaatimustason kiristyessä myös yhteiskunnallisen nousun mahdollisuudet ovat olennaisesti heikentyneet, minkä vuoksi sisäänheittolähiöistä ei helposti pääse irtautumaan.

Valkoisen paon on arveltu käynnistyvän siinä vaiheessa, kun maahanmuuttajien määrä ylittää kriittisen pisteen. Tätä pistettä ei voi yksiselitteisesti määrittää, mutta 20 prosentin rajasta on puhuttu paljon²⁶⁰. Helsingin seudulla on kolmisenkymmentä aluetta, joissa ulkomaalaisia asuu yli 20 prosenttia, ja näissä valkoinen pako on käynnistynyt vaihtelevassa määrin. Tyypillisesti etnisesti eriytyneet lähiöt ovat juna- tai metroradan varrella sijaitsevia kerrostalolähiöitä Vantaalla sekä Itä- ja Pohjois-Helsingissä.²⁶¹

3.3 Onko kulttuurista lähiöiden elvyttäjäksi?

Kulttuuri on ollut tärkeä osa monien lähiöiden palvelurakennetta. Erityisesti kirjastoa pidetään tärkeänä lähiöpalveluna. Nykyaikaiset lähikirjastot ovat paljon muutakin kuin lainaamoja: ne ovat myös tapahtumapaikkoja, kulttuurikeskuksia, nuorisotiloja, kokoustiloja, harrastus- sekä etätyöpaikkoja ja

²⁵⁸Dhalmann 2011, 12; Vilkama 2011, 14–16

²⁵⁹Vilkama 2011, 32–36

²⁶⁰Vaattovaara & Schulman & Kortteinen 2011

²⁶¹Hänninen 2014

yhteisöllisiä tiloja. Kirjastoverkkoa on kuitenkin karsittu monissa kaupungeissa, esimerkiksi Lahdessa, kovalla kädellä.

Pääkaupunkiseudulla toimii myös alueellisten kulttuurikeskusten verkosto. Helsingissä alueellisia kulttuurikeskuksia on Kannelmäessä, Itäkeskuksessa, Vuosaarella ja Malmilla. Niiden juuret ulottuvat 1960- ja 1970-luvun hyvinvointivaltion kulta-aikaan, joka oli myös taiteelle suotuinen. Kulttuurin demokratisoinnin hengessä haluttiin viedä taide ja kulttuuri mahdollisimman lähelle ihmisiä. Tavoitteeksi asetettiin kaikkien kansalaisryhmien oikeus ja mahdollisuus nauttia laadukkaasta taiteesta. Samalla haluttiin edistää kulttuurin avulla lähiöiden asukkaiden sosiaalisia kontakteja ja ihmisten välistä kanssakäymistä.²⁶² Humakin tekemien tutkimusten mukaan alueelliset kulttuurikeskukset ovat onnistuneet perimmäisissä tavoitteissaan hyvin: niistä ei ole tullut lähiöiden eliitin ajanviettopaikkoja, sillä koulutus ja tulotaso eivät selitä millään tavoin alueellisissa kulttuurikeskuksissa käymistä. Niiden vaikutusalue on laajempi kuin yksi kaupunginosa.

Kulttuuripoliittinen tuki suuntautuu Helsingissä pääasiassa kaupungin keskustaan ja trendikkäille asuinalueille, kuten Kallioon, Käpylään ja Arabiaan. Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunnan avustuksia ei suuntaudu lainkaan monille Pohjois-Helsingin alueille. Esimerkiksi Jakomäkeen ei suuntautunut vuonna 2013 euroakaan kohdeavustuksia tai kulttuuriyhteisöjen toiminta-avustuksia.²⁶³ Saattaa olla, että kulttuuripolitiikka itse asiassa kiihdyttää kaupunginosien leimautumista huono-osaisten taantuvien lähiöihin ja vauraan keskiluokan suosimiin kaupunginosiin. Vähentääkseen keskustan ja lähiöiden eriarvoisuutta Helsingin kulttuurikeskus on käynnistänyt nk. Helsingin mallin pilottivaiheen, jossa 12 taidelaitosta jalkautuu neljään lähiöön, Maunulaan, Kaarelaan, Jakomäkeen ja Vuosaareen.

Humanistinen ammattikorkeakoulu teki keväällä 2016 esitutkimuksen Helsingin mallin pilottialueiden asukkaiden toiveista. Tutkimustulosten mukaan vaikuttaa siltä, että mitä vähemmän kaupunginosassa mitään tapahtuu, sitä vähemmän sinne mitään halutaan, taide ja kulttuuri mukaan lukien. Kääntäen tämä kuitenkin tarkoittaa, että mitä enemmän kulttuuritapahtumia järjestetään, sitä enemmän niitä aletaan vaatia. Sama pätee aktiiviseen osallistumishalukkuuteen: aktiivisten lähiöiden asukkaat haluavat osallistua tapahtumiin muutenkin kuin vain katsojana enemmän kuin passiivisten lähiöiden asukkaat. Huomionarvoista oli myös se, että leimautuneimmankin lähiön asukkaat itse näkevät asuinalueensa varsin positiivisessa valossa. Esimerkiksi Helsingin Jakomäki on asukkaiden itsensä mielestä viihtyisä, turvallinen ja mukava asuinpaikka.²⁶⁴

²⁶²Cantell, Linko & Silvanto 2005, 13–14

²⁶³Räisänen 2014

²⁶⁴Humak 2016

Humakin tutkimus paljasti myös, että kulttuuria kulutetaan eriytyneissä lähiöissä hyvin eri tavalla. Hieman yllättäen yksin asuvat kuluttavat kaikenlaista kulttuuria vähiten, kun taas lapsiperheet käyvät ahkerasti muun muassa elokuvissa. Lähiöiden paikallinen kulttuuritarjonta vaikutti olevan tärkeintä erityisesti senioreille, sillä nuoret käyvät varsin paljon keskustan populaaritapahtumissa. Keskustan taidetapahtumissa taas kävivät lähinnä vain työikäiset. Tulo- ja koulutustaso selittivät voimakkaasti kulttuurin kulutusta lähiöissä: hyvätuloiset ja koulutetut käyvät keskustan tapahtumissa, kun taas pienituloiset ja vähän koulutetut ovat kiinnostuneita lähinnä paikallisista tapahtumista. Yksi johtopäätöksemme olikin, että lähiökulttuurin elävöittäminen on myös kulttuurin sosiaalista saavutettavuutta lisäävää toimintaa, sillä se lisää tyypillisesti vähän kulttuuria kuluttavien mahdollisuuksia osallistua tapahtumiin.²⁶⁵

Kulttuurituottajille tulee harvoin edes mieleen järjestää tapahtumia leimautuneissa lähiöissä, eikä se yleensä ole taloudellisesti järkevää. Joitakin poikkeuksia tähän sääntöön kuitenkin on. Esimerkiksi vuonna 2016 ensimmäistä kertaa järjestetty Kontula Electronic menestyi erinomaisesti ja samassa kaupunginosassa jo seitsemänä vuonna järjestetty KontuFestari on kasvanut varsin suureksi tapahtumaksi. Tämä tapahtuma tosin on Helsingin kulttuurikeskuksen ja Lähiöprojektin tukema.

Jos taiteen ja kulttuurin keinoin todella halutaan ehkäistä eriytymiskehitystä, niin pelkästään tapahtumien ”vienti” lähiöihin ei riitä. Tavoitteen pitää olla kunnianhimoisempi ja mahdollistaa asukkaista itsestään kumpuava yhteisöllinen kulttuurituotanto. Humakin tutkimuksen²⁶⁶ mukaan lähiöiden asukkaita saattaa suurestikin ärsyttää, jos ulkopuolelta ja yläpuolelta lähiöihin kannetaan heitä ”parantavia” toimenpiteitä. Asukkaista itsestään kumpuava kulttuuri on tärkeää, koska vain näin syntyy aitoa ihmisten välistä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä. Ainoastaan osallisuuden kokemus voi sitouttaa ihmiset kulttuuritapahtumien jatkamiseen yksittäisten hankkeiden jälkeen. Yhteisöllisyyden kokemus on myös sidoksissa ylpeyteen omasta asuinalueesta: parhaimmillaan osallistavat taidetempaukset ovat silloin, kun ihmiset tuntevat olevansa kulttuurituotteen *omistajia*²⁶⁷.

Lähiöön jalkautuvissa tempauksissa on usein vaara, että ne tavoittavat vain sen alueen harvat kulttuuriaktiivit²⁶⁸. Tämänkin on toki arvokasta, mutta jos jalkautuviin projekteihin halutaan myös taiteen ja kulttuurin epätodennäköisiä osallistujia, on mietittävä miten alueille jalkaudutaan. Oikea tapa ei ainakaan ole taidelaitoksen järjestämä työpaja, johon valitaan ”hyviä” tai ”parhaita” hakemusten perusteella. Ylipäänsä taidelaitoksen järjestämiin

²⁶⁵mt.

²⁶⁶mt.

²⁶⁷mt.

²⁶⁸Lindholm 2015c, 145

²⁶⁹Sorjonen & Sivunen 2015, 64–95

työpajoihin on kuitenkin useimmilla vähän kulttuuria kuluttavilla ihmisillä hyvin korkea kynnys osallistua²⁶⁹. Parempi idea saattaakin olla unohtaa taide hetkeksi ja lähestyä ihmisiä aivan muilla keinoin ja antaa taiteen tulla vasta perässä²⁷⁰. Tarjoamalla mahdollisuuksia tehdä asioita yhdessä naapurin kanssa tai antaa syyn kutsua naapureita käymään toistensa luona ovat keinoja lisätä sosiaalista pääomaa ilman vaatimuksia erityisistä tiedoista tai taidoista. Tästä strategiasta on hyviä kansainvälisiäkin kokemuksia²⁷¹.

Tapahtumista viestittäminen on isolta osaltaan siirtynyt sosiaaliseen mediaan. Tapahtumajärjestäjän on kuitenkin muistettava, että läheskään kaikki eivät ole Facebookissa. Monissa lähiöissä asuu paljon senioreita, joiden kokemusmaailmaan sosiaalisen median kanavat eivät kuulu. Kaupunginosan Facebook-ryhmä tavoittaa tehokkaasti alueen aktiivit, mutta eivät isoa osaa asukkaista. Digitaalisen viestinnän lisäksi tarvitaan ”low-tech” -markkinointia: esimerkiksi ilmoituksia paikallislehdissä, kaupan ilmoitustaululla ja kerrostalojen rappukäytävillä. Jalkautuminen palvelu- ja nuorisotaloihin sekä kouluihin ja päiväkoteihin on myös tärkeää. Ovelta ovelle -markkinointi saattaa tavoittaa kaikkein yksinäisimmät lähiöiden asukkaat. Myös kielivallinnoilla on suuri merkitys: jos maahanmuuttajia lähestytään vain suomen ja englannin kielillä, tämä rajaa ison osan maahanmuuttajaväestöstä pois. Olisi tärkeää löytää aktiiviset maahanmuuttajat, joiden avulla tieto tapahtumista tavoittaa maahanmuuttajat heidän omalla äidinkielellään.

3.4 Kokemuksia lähiöiden osallistamisesta kulttuurin keinoin

Vaikka eriytyneiden lähiöiden asukkaiden vähäinen osallistuminen kulttuuriin tunnetaan hyvin, konkreettiset toimenpiteet ongelman poistamiseksi ovat jääneet vähäisiksi. Osa ”lähiöihin” suuntautuneista hankkeista onkin suunnattu keskikluokan osittain suosimille trendialueille, kuten Helsingin Kallioon. Hyviä esimerkkejä onnistuneista yhteisöllisistä kulttuurihankkeista ovat Lahden Liipolan asukaslähtöinen valotaideteos ja vastaavan kaltainen hanke Jyväskylän Pupuhuhdassa²⁷².

Ympäristötaiteeseen kytkeytyy tavoite tehdä jokin tietty paikka erityiseksi. Tavoitteena on mukavoittaa tämä tila ja tehdä se persoonalliseksi ja siten enemmän omaksi kuin mitä banaali betoniarkkitehtuuri tarjoaa. Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi joutomaaksi jäänyt liikenneympyrä, alikulkusillat, sähkökaapit, betonivallit ja rakennusten seinät²⁷³. Betonin taiteistamisessa

²⁶⁹Ks. Heikkilä 2015

²⁷⁰Lindholm 2015c, 144

²⁷¹Ruutiainen & Suomela 2015

²⁷²Ks. MTV3 2016

²⁷³Kopomaa 2011, 4

on kaksi strategiaa: joko taiteilija pyrkii yksin mahdollisimman korkeatasoiseen lopputulokseen tai laatua tärkeämmäksi asetetaan se, että ihmiset pääsevät vaikuttamaan ja osallistumaan lopputulokseen. Jotkut taitelijat, kuten helsinkiläinen Maikki Rantala, ovat erikoistuneet osallistavaan ympäristötaiteeseen²⁷⁴.

Humakin ja Riihimäen kulttuuripalvelujen yhteistyönä tuottama yhteisöllisen taiteen hanke Riihimäen Peltosaaressa osoitti, että eriytyneessäkin lähiössä ihmiset saattavat aktiivisesti osallistua taidehankkeisiin. Jos Peltosaaressa osallistuu yhteisöllisen muraalin tekemiseen yli 100 ihmistä²⁷⁵, niin oletettavasti yhteisöllisellä taiteella on mahdollisuudet menestyä myös Suomen muissa eriytyneissä lähiöissä.

Seuraavaksi Humak jalkautuu Turun, Jyväskylän, Vantaan ja Helsingin haasteellisimpiin lähiöihin vuosien 2016–17 aikana. Tavoitteena on mahdollistaa ihmisten osallistuminen yhteisölliseen toimintaan taiteen ja kulttuurin keinoin ilman, että taide sinänsä olisi tärkeää. Tavoitteena on tuottaa toimintaa, joka on kivaa ja kevyttä yhdessä tekemistä, eräänlaista urbaania kevytaktivismia.

3.5 Lopuksi: leppoisa lähiö-unelma?

Kaupunkitutkija Timo Kopomaa²⁷⁶ hahmottelee mielenkiintoisen ja realistisen lähiövision, jonka ydinajatus on ”leppoistettu lähiökaupunginosa”. Leppoistettu lähiö on enemmän kuin pelkkä nukkumapaikka: siellä on hyvät ulkoilumahdollisuudet, paljon kansanjuhlia, tapahtumia ja festivaaleja. Taideharrastukset nivoutuvat leppoisten lähiöiden arkeen ja juhlaan. Grillikatokset, yhteisöpuutarhat, leikkimökit ja yhteiset saunat lisäävät naapureiden yhteistoimintaa. Kirjastot, kirkot, koulut ja yhteisöalat avautuvat asukkaille normaalin palveluaikansa ulkopuolella. Kaikkea tätä yhdistää ajatus kiireettömyydestä ja yhteisestä hyvästä tunnelmasta.

Kopomaan ajatuksia voisi hyvin jatkaa: muodikkaan jakamistalouden hengessä lähiöissä voisi olla yhteisiä polkupyöriä, kirjoja, työkaluja tai vaikkapa kimpapakyytejä keskustaan ja työmatkoille. Naapureiden (monikulttuuriset) yhteiset illalliset, kotona pidettävät taidenäyttelyt, naapurivun tarjoaminen ja kaveruuden tarjoaminen yksinäisille voisivat olla tavanomainen tapa toimia. Lähiöissä voisi olla jopa yhteinen kanala tai lampola – vain mielikuvi- tus rajoittaa yhteistoiminnan lisäämistä. Olennaista toiminnassa on vain se,

²⁷⁴Ks. Kallion kulma 2016.

²⁷⁵Ks. Abendsteinin ja Lahtisen artikkeli *Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaaressa tässä teoksessa*.

²⁷⁶Kopomaa 2016

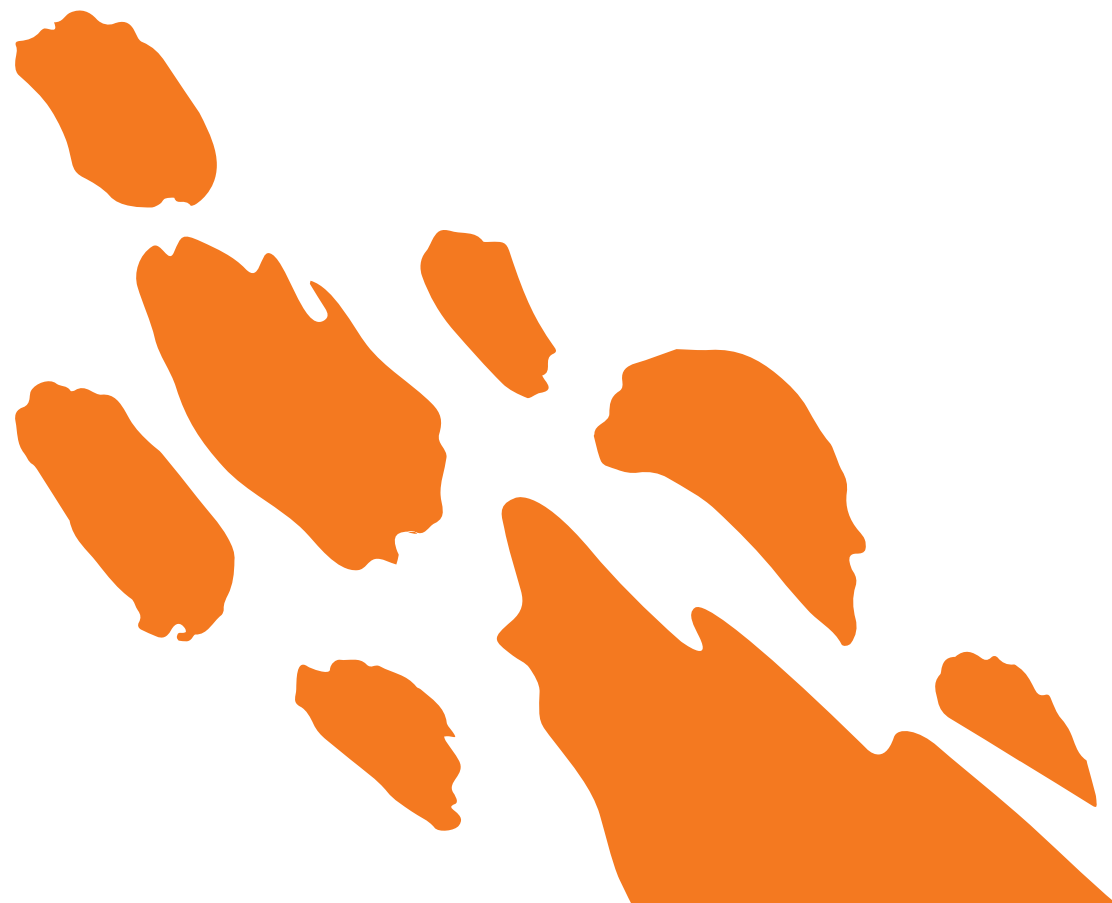
että yhteisöllisyyttä ei koordinoida ulkopuolelta, vaan toimintaaideoivat ja koordinoivat lähiöiden asukkaat itse. Julkisen tuen on vain mahdollistettava oma-aloitteinen toiminta.

Olellainen kysymys on, voiko lähiöiden monikulttuurisuus kääntyä voimavaraksi – ja voiko etninen eriytyminen alkaa vähentyä? Tästä on jo joitakin merkkejä: esimerkiksi YLE²⁷⁷ uutisoi, että Kontulan ostoskeskusta hallinneet kaljakuppilat ovat alkaneet korvautua maahanmuuttajataustaisilla yrityksillä. Samalla Kontulaan on alettu tulla kauempaakin muun muassa itämaisten makujen perässä. Myös kulttuuritapahtumien järjestämisessä paikallinen monikulttuurisuus on iso voimavara ja naapureiden kesken voitaisiin järjestää esimerkiksi monenkeskisiä kielikylpyjä.

²⁷⁷YLE 2016

4 Emma Abendstein & Mona Lahtinen

Asukasosallisuuden kehittäminen
taiteen keinoin Riihimäen Peltosaarella

4 Emma Abendstein & Mona Lahtinen

Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaaressa

Liikettä Lähiöön – Peltosaari -projekti keskittyi Riihimäellä sijaitsevan Peltosaaren lähiön asukasosallisuuden kehittämiseen sekä asuinalueen ympäristön elävöittämiseen katu- ja yhteisötaiteen keinoin. Asukasosallisuuden ja uusien kulttuuritoimintojen kehitystarve Peltosaaren alueella on jo pitkään ollut merkittävä. Alueen heikko maine, vuokra-asuntojen suuri määrä, maahanmuuttajien sijoittelu, palveluiden puute, korkea työttömyysaste sekä sitoutumaton asukaskanta ovat johtaneet eriytyneen asuinalueen muodostumiseen, jossa konkreettisia kulttuuritoimintoja ei juurikaan ole ollut. Liiketilojen puute, 70-luvun lähiörakenne, vähitellen rapistuneet sekä töhrityt julkisivut taas ovat luoneet synkän ja elottoman katukuvan.

Liikettä lähiöön -projekti alkoi syksyllä 2015 yhteistyötahojen tapaamisella Riihimäellä. Saimme vapaat kädet ideoita ja suunnitella uudenlaisia, osallistavia toimintoja ja ratkaisuja Peltosaareen. Lähtökohtanamme oli luoda ja toteuttaa

- useampia osallistavia toimenpiteitä kevään 2016 aikana
- luoda Peltosaareen jotain pysyvää, joka ei katoa projektin päätyttyä
- elävöittää katukuvaa siten, että asukkaat saadaan osallisiksi ainakin havahtumalla ja katsomalla

Kymmenistä ideoista valikoitui lopulta neljä toimenpidettä jotka päätettiin toteuttaa. Toimenpiteet valikoituivat resurssien, sopivuuden, osallistavien mahdollisuuksien sekä uutuusarvon mukaan. Jokainen toimintakokeilu edustaa eritasoisia osallisuutta.

Kokeilukulttuuri ja eri toimintakokeilut olivat opinnäytetyömme ydin kehittäessämme asukasosallisuutta Riihimäen Peltosaaressa. Halusimme löytää uusia ratkaisuja lähiöiden ongelmakohtiin kokeilujen ja konkreettisen tekemisen kautta. Tietoperusta Suomen lähiöiden haasteista ja ongelmista on kattava ja erilaisia hankkeita ja projekteja lähiöiden kehittämiseen on kuluneiden vuosien aikana tehty runsaasti. Myös Riihimäen Peltosaaressa on toteutettu monia kehitystehtäviä ja laajamittaisia aluekatsauksia, jotka antoivat hyvän perustan ja lähtökohdan työllemme.

KUVA1: Hankkeelle suunniteltiin tunnistettava visuaalinen ilme, jonka tavoitteena on kuvastaa aktiivista lähiöelämää. Visuaalista ilmettä hyödynnettiin monipuolisesti sosiaalisessa mediassa sekä painomateriaaleissa. Visuaalisen ilmeen suunnitteli graafinen suunnittelija Anna Salmi.

Koska tutkimuksia ja raportteja Suomen lähiöistä on jo tehty, koimme mielenkiintoisena suunnitella ja toteuttaa Peltosaaren lähiöön muutaman kevyen ja nopean kokeilun, joiden pohjalta olisi mahdollista luoda uudenlaisia toimintamalleja lähiökehittämiseen laajemminkin. Toimintakokeilujen tavoitteena oli löytää erilaisia keinoja eriytyneen asuinalueen asukkaiden osallistamiseen ja luoda paikkoja, jotka muodostuisivat asukkaille merkitykselliseksi. Halusimme kokeilla neljää eri toimintaa, joissa osallisuuden kynnys vaihtelisi helpon ja haastavan välillä. Kokeilujen kautta halusimme myös löytää välineitä siihen, miten osallistujat voisivat itse osallistua asuinalueen kehittämiseen.

4.1 Valokuvakeräys

Minun Peltosaareni -valokuvakeräys oli ensimmäinen toimintakokeilu, jota lähdimme ideoimaan ja toteuttamaan. Aloitimme ideoinnin loppusyksystä ja ajatus pimeästä vuodenajasta inspiroi tuottamaan jotain, minkä olisi mahdollista tarjota piristystä talven keskelle ja valaista synkkää vuodenaikaa. Minun Peltosaareni -valokuvakeräyksessä heijastettaisiin asukkaiden ottamia valokuvia projektorilla kerrostalon seinään viikon ajan ja pimeän tullen asukkaiden oli mahdollista kerääntyä Peltosaaren Telluskadulle katsomaan heijastusta tai nauttia kuvista ohikulkumatkalla.

Koska valokuvakeräys oli ensimmäinen tempaus, jota lähdimme tuottamaan Peltosaareen, halusimme lähestyä asukkaita tapauksella, johon olisi mahdollisimman helppoa ja vaivatonta osallistua. Valokuvakeräyksessä osallisuus

voi olla vaikkapa vain heijastuksen havaitseminen. Ajatus tämän takana oli, että alueen asukkaat tapaus tapauksen jälkeen totuttelevat ajatukseen osallistumisesta ja muodostavat jonkinlaisen mielipiteen tulevasta Liikettä lähioon -projektista.

Valokuvakeräys aloitettiin siis miettimällä osallisuuden tasoa ja keräyksen saavutettavuutta. Halusimme pitää keräyksen teeman mahdollisimman laajana, jotta se ei rajoittaisi kenenkään osallistumista. Kuvia haluttiin kerätä pääsääntöisesti Peltosaaren asukkailta, mutta myös Riihimäen puolelta ja kaikilta, joilla oli jokin yhteys asuinalueeseen. Koimme tärkeänä, että kaikkien asukkaiden olisi käytännössä mahdollista osallistua, mikä merkitsi sitä, että valokuvat saivat olla vanhoja, uusia, puhelimella tai kameralla otettuja. Valokuvia oli myös mahdollista skannata Riihimäen kaupungin Peltosaari-projektin tiloissa.

KUVA 2: Telluskatua elävöittänyt valokuvaheijastus loi väriä talven keskelle. Kuvassa heijastusta katsomaan saapunut perhe, joka viipyi paikalla pitkään. Kuva: Mona Lahtinen.

Minun Peltosaareni -valokuvakeräykseen osallistui yhteensä 52 henkilöä ja kuvia kertyi yhteensä 148 kappaletta. Sähköpostitse lähetettiin yhteensä 105 kuvaa, Instagram-kuvapalvelun kautta 23 kuvaa ja vanhoja valokuvia skannattiin yhteensä 20 kappaletta. Lähetetyistä kuvista tehtiin oma diashow, jonka pituus oli 10 minuuttia. Skannatut kuvat olivat lähes kaikki vanhoja maisemakuvia Peltosaaresta. Nämä vanhat kuvat herättivät huomattavan paljon keskustelua heijastusta seuranneiden kesken.

Valokuvaheijastuksessa koimme tärkeänä sattumanvaraisuuden ja tavoitteena oli yllättää katsoja. Heijastus oli sijoitettu Peltosaaren vilkkaimmalle kävelykadulle, missä heijastuksen aikaan oli paljon liikennettä. Heijastuksen näki keskimäärin illan aikana noin 50 henkilöä, joista noin puolet joko jäi katsomaan heijastusta tai huomioi sen. Kuvien julkinen esittäminen osoittautui tärkeäksi niille, jotka osallistuivat kuvien lähettämiseen ja suuri osa heistä tulikin myös paikan päälle katsomaan heijastusta. Valtaosa paikalle tulleista jakoi katsoa koko esityksen. Ohikulkevat aikuiset, jotka huomasivat heijastuksen ohikulkumatkallaan, jäivät katsomaan näytöstä alle 10 kuvan verran. Ohikulkevat nuoret ja lapset jäivät katsomaan noin 20 kuvaa, mutta huomasivat myös oman varjon rakennuksen seinässä, mikä näytti ajoittain kiinnostavan enemmän kuin itse valokuvat.

4.2 Muraali

Muraalit eli suuret seinämaalaukset ovat hiljalleen rantautuneet myös suomalaisten kaupunkien katukuvaan. Muraali on keino luoda väriä ja eloa kaupunkiympäristöön ja mahdollisesti myös laajentaa olohuoneen käsitettä julkiseen tilaan. Koska Liikettä Lähiöön -projektin lähtökohtaisena tavoitteena oli luoda pysyviä, uudenlaisia ja konkreettisia tuotoksia Peltosaaren katukuvaan, oli muraali yksi ensimmäisistä ideoista, joita syksyllä 2015 lähdettiin työstämään. Jotta seinämaalauksella olisi vielä merkittävämpi funktio, haluttiin muraalin osallistavan asukkaita monipuolisesti niin ideointi- kuin toteutusvaiheissakin. Muraalin tavoitteena osallistamisen lisäksi oli vahvistaa alueen asukkaiden alueidentiteettiä. Yhteisöllinen teos luo mielikuvan omaleimaisesta ja kehittyvästä Peltosaaresta, joka on erilainen kuin muut. Suuri seinämaalaus harmaassa lähiötilassa pakottaa ihmiset havainnoimaan omaa ympäristöään ja luo merkityksellisyyttä.

Riihimäkeläinen taiteilija Edwina Goldstone suunnitteli Liikettä Lähiöön -projektille kolmiosaisen osallistavan muraalin, joka päätettiin toteuttaa keskeiselle sijainnille Peltosaaren lähiössä. Muraalin eri työpajat päätettiin toteuttaa niin, että kohderyhmä olisi mahdollisimman laaja. Työpajat suunniteltiin eritasoisiksi siten, että tekemiseen pystyivät osallistumaan sekä lapset että aikuiset. Muraalin osallistavat toimenpiteet edustivat kuitenkin

jo haasteellisia osallisuuden tasoja perustuen siihen, että osallistujien tarvitsee konkreettisesti olla läsnä työpajoissa, käyttää käsiään ja luovuuttaan sekä olla osana vaikuttamassa lopullisen teoksen visuaalisuuteen. Mitään taiteellista kokemusta tai osaamista osallistuminen ei kuitenkaan vaatinut. Monivaiheinen muraali osallisti asukkaita seuraavissa eri työpajoissa:

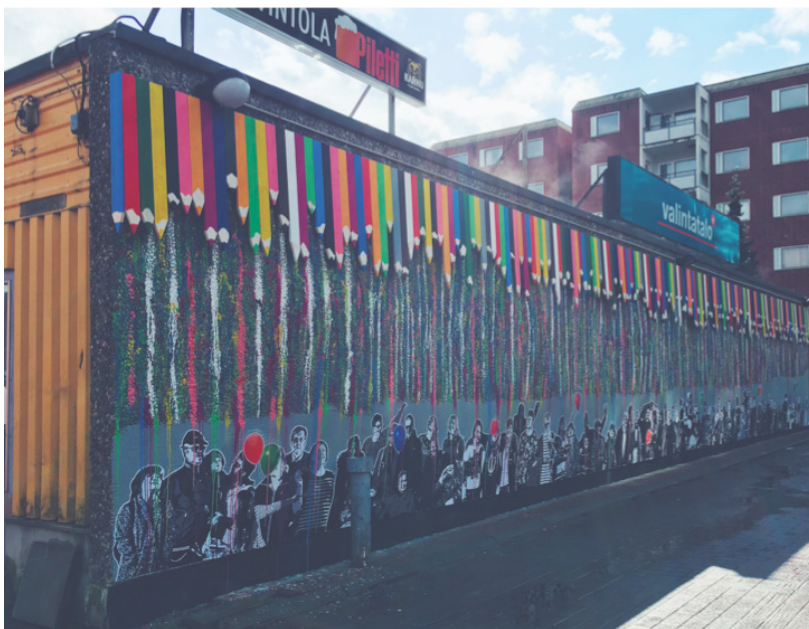
- Keskusteluilta asukkaiden kanssa
- Asukkaiden valokuvaus
- Kynien maalaus
- Muraalin keskiosan drip-workin maalaus
- Wheat-paste -työn kiinnitys

Ensimmäinen työpaja oli avoin keskustelutilaisuus asukkaiden sekä projektiryhmän kesken. Tilaisuudessa esiteltiin muraalin luonnos ja käytiin läpi muraalin työvaiheita, vaikutusta katukuvaan sekä kuunneltiin asukkaiden mielipiteitä ja mahdollisia epäilyksiä. Keskusteluyhteys oli tärkeää koko projektin kannalta ja tilaisuuden kautta luotiin luotettava pohja tulevalle. Asukkaat ottivat myös katutaiteen ja sen mahdollisuudet hyvin vastaan.

Toisessa työpajassa valokuvattiin alueen asukkaita ja ohikulkijoita. Valokuvatuista asukkaista jälkikäsiteltiin 21 metriä pitkä mustavalkoinen valokuvaprintti muraalin alareunaan. Valokuvaukseen oli mahdollista osallistua myös anonymisti siten, että henkilö ei muraalissa olisi tunnistettavissa. Oletimme valokuvauksen anonymiteetista huolimatta olevan haasteellinen toimenpide, johon on hankala osallistaa peltosaarelaisia.

Valokuvattavaksi osallistui lopulta 73 yksittäistä asukasta sekä ohikulkijaa. Osallistujien määrä ylitti siten odotukset moninkertaisesti. Asukkaat osallistuivat kuvaukseen mielellään ja kokivat oman osallistumisensa muraalin tekoon merkityksellisenä. Merkittävää on huomioida myös osallistujien monipuolisuus. Valokuvattavien joukossa oli vauvoja, lapsia, kouluikäisiä, nuoria, aikuisia sekä senioreita. Kuvattavat edustivat tasaisesti kumpaakin sukupuolta. Valokuvaukseen osallistui myös noin kymmenen maahanmuuttajataustaista asukasta. Työpajassa huomioitiin lisäksi osallistumisen saavutettavuus, sillä noin kymmenelle liikuntarajoitteiselle asukkaalle järjestettiin valokuvaus ulkona. Valokuvaustyöpajan tulokset tukevat ajatusta kevyestä asukasosallisuudesta. Asukasosallisuuden tulee olla riittävän helppoa, spontaania, lyhytkestoista sekä helposti saavutettavaa, jotta erilaiset kulttuuritoimenpiteet keräävät osallistujia.

Muraalin kolmannessa, neljännessä sekä viidennessä työpajassa osallistuminen oli tarjolla konkreettisempaa käsillä luomista. Työpajat sisälsivät maalaukseen tulevien suurikokoisten ”puukynien” maalausta, muraalin keskiosan drip-workin maalausta sekä valokuvaprintin kiinnittämisen. Työpajat pyrittiin rakentamaan mahdollisimman helpoiksi ja perinteisiksi keinoiksi

KUVA 3: Valmis muraali on näyttävä näky Peltosaarella. Säänkestävä teos tulee ihahtuttamaan alueen käyttäjiä vielä pitkään, sillä rakennus on tarkoitus purkaa vasta 2026. Kuva: Emma Abendstein.

osallistua teoksen tekoon. Koska työpajat vaativat kuitenkin fyysistä läsnäoloa, aikaa sekä konkreettista tekemistä, koimme osallisuuden tasot myös viimeisissä työpajoissa melko haastaviksi. Tästä huolimatta osallistujamäärät olivat odotettua suuremmat.

4.3 Itseohjautuva katugalleria

Peltosaaresta kuljetaan päivittäin Riihimäen puolelle alikulkutunnelin kautta ja aseman edusta toimii myös porttina Peltosaareen. Asema-alue on päässyt melko huonoon kuntoon; alikulkutunnelin töhrityt pinnat ja keltaiset loisteputkivalaisimet tekevät tunnelista ankean ja ahtaan. Alueella on päivittäin paljon liikennettä ja asema on ensimmäinen asia, jonka Peltosaaren kävijä kohtaa. Tästä syystä koimme tärkeänä ottaa aseman huomioon jo kehittämissuunnitteluvaiheessa. Asukkaiden päivittäistä ohikulkureittiä haluttiin ehostaa ja luoda jotain, mikä mahdollistaisi spontaanit kohtaamiset asukkaiden välillä ja vahvistaisi yhteisöllisyyden tunnetta.

Kohteeseen toteutettiin Katugalleria, jonka tavoitteena oli elävöittää aseman edustaa ja rohkaista asukkaita osallistumaan ja vaikuttamaan oman asuinalueen viihtyisyyteen. Aseman kävelykadun vieressä sijaitsee kaksi pitkää tummanruskeaa aitaa, jotka saimme ottaa käyttöön. Ajatuksena oli toteuttaa Peltosaaren näyttelytila tee-se-itse-periaatteella – tyhjää seinää olisi mahdollista käyttää juuri niin kuin itse tai yhdessä haluaa. Katugallerian ajatuksena on toimia näyttelytilana, joka mahdollistaa uuden vapaan tilan taiteelle. Katugalleria on käytettävissä Riihimäen ja Peltosaaren asukkaille, kouluille, päiväkodeille, seuroille ja taiteilijoille. Omia teoksia saa viedä seinälle omalla vastuulla ja sillä varauksella, että joku saattaa käydä poistamassa tai töhrimässä teoksen.

Katugallerian konseptia ja toimintamallia suunniteltaessa mietittiin paljon sitä, miten osallistujien teoksille käy, kun ne laitetaan julkiseen avoimeen tilaan. Kannattaako oma teos viedä seinälle, jos teokset pilataan tai revitään kuitenkin alas? Katugallerian teokset saivat lopulta paljon positiivisia kommentteja ohikulkijoilta ja Peltosaaren asukkailta. Peltosaaren koulun oppilaiden teokset piristivät tyhjää asema-aluetta ja korostuivat hyvin lumen ja rätäsateen keskeltä. Kuvat saivat olla rauhassa seinällä, eikä kukaan käynyt repimässä tai töhrimässä teoksia. Oppilaat kävivät itse poistamassa maalaukset seinältä noin kuukauden jälkeen.

KUVA 4: Itseohjautuvan katugallerian ensimmäisistä teoksista vastasivat Peltosaaren ala-asteen oppilaat. Jatkossa kuka tahansa saa tuoda katugalleriaan omaa tai hankittua taidetta. Kuva: Emma Abendstein.

3.4 Katutaidetapahtuma

Koska Liikettä Lähiihön – Peltosaari sisälsi useita erilaisia osallistavia toimenpiteitä, haluttiin luoda tapahtuma, jossa olisi mahdollista esitellä asukkaille kaikki kevään 2016 aikana toteutuneet teokset ja tempaukset. Meille tekijöille oli myös tärkeää löytää keino koota asukkaat yhteen ja kuulla asukkaiden mielipiteitä projektin lopputuloksesta. Mitä mieltä Peltosaarelaiset ovat muraalista? Entä onko katugalleria asukkaiden mielestä toimiva? Lähiötapahtuma on myös mainio keino edistää yhteisöllisyyttä sekä tutustuttaa asukkaita toisiinsa, toimijoihin sekä katutaiteen pariin. Katutaidetapahtuman ja muraalin julkistamisen ympärille suunniteltiin monipuolisia toimintoja koko perheelle ja kaikenikäisille. Päivän ohjelmaan päätyi lopulta katuliitupiirtelyä, avoimia maalausseiniä, katugallerian elävöittäminen taidetyöpajoissa, musiikkia, muraalin nimiäänestys, pop-up kahvilatoimintaa, puheita, Peltosaari-aiheisen lyhytelokuvan ensiesitys sekä muita pieniä toimintoja.

Keväällä 2016 vietetyn Katutaidepäivän muraalin julkistamista oli seuraamassa miltei 100 asukasta ja alueen käyttäjää. Valmis lopputulos oli enemmän kuin projektin alussa uskallettiin edes toivoa: onnistunut ja erilainen katseenvangitsija harmaassa katukuvassa, teos, josta poikkeuksetta jokainen tapahtumaan osallistunut koki olevansa ylpeä. Asukkaat olivat selvästi ylpeitä myös itsestään ja siitä, että he ovat saaneet osallistua teoksen eri vaiheisiin. Iloisessa Katutaidetapahtumassa huokui positiivinen ja osittain ylpeäkin tunnelma. Asukkaat olivat eritoten ylpeitä siitä, että Liikettä Lähiihön -projekti toteutettiin juuri heidän asuinalueellaan ja monet toivoivat lisää vastaavanlaista aktiivisuutta ja toimintaa alueelle.

4.5 Lopuksi

Projektin tavoitteena oli asukasosallisuuden kehittäminen Peltosaaren lähiossa. Tiedossa oli, että Peltosaaren asukkaiden osallistuminen aikaisempiin tapahtumiin ja työpajoihin oli ollut heikkoa, joten osallistaminen nähtiin lähtökohtaisesti haasteellisena. Tästä johtuen halusimme tuoda Peltosaareen toimintakokeiluja, joissa osoitettaisiin asukkaille, että osallistuminen ei lopulta vaadi paljoa. Eri toimintakokeilujen kautta saimme asukkaat odotettua suuremmalla joukolla mukaan osallistumaan eri työpajoihin, taidetempauksiin sekä lopputapahtumaan, joiden kautta asukasosallisuus Peltosaaressa kehittyi asukkaiden toimesta. Pelkästään jo muraalin tekoon osallistui yli sata yksittäistä asukasta. Asukkaiden kommenttien ja tekijöiden havaintojen perusteella pääteltiin ainakin seuraavien syiden vaikuttaneen korkeaan osallisuuteen:

- Työpajat olivat maksuttomia
- Osallistujilta ei vaadittu minkäänlaisia erikoistaitoja, jotka olisivat olleet osallisuuden esteenä
- Osallistujilta ei vaadittu minkäänlaista ennakoilmoittautumista, käytännössä riitti että osallistuja saapui paikalle
- Työpajat oli suunnattu kaikenikäisille ilman, että tekeminen olisi kuitenkaan aikuisten mielestä ollut enemmän lapsille kuin aikuisille suunnattua

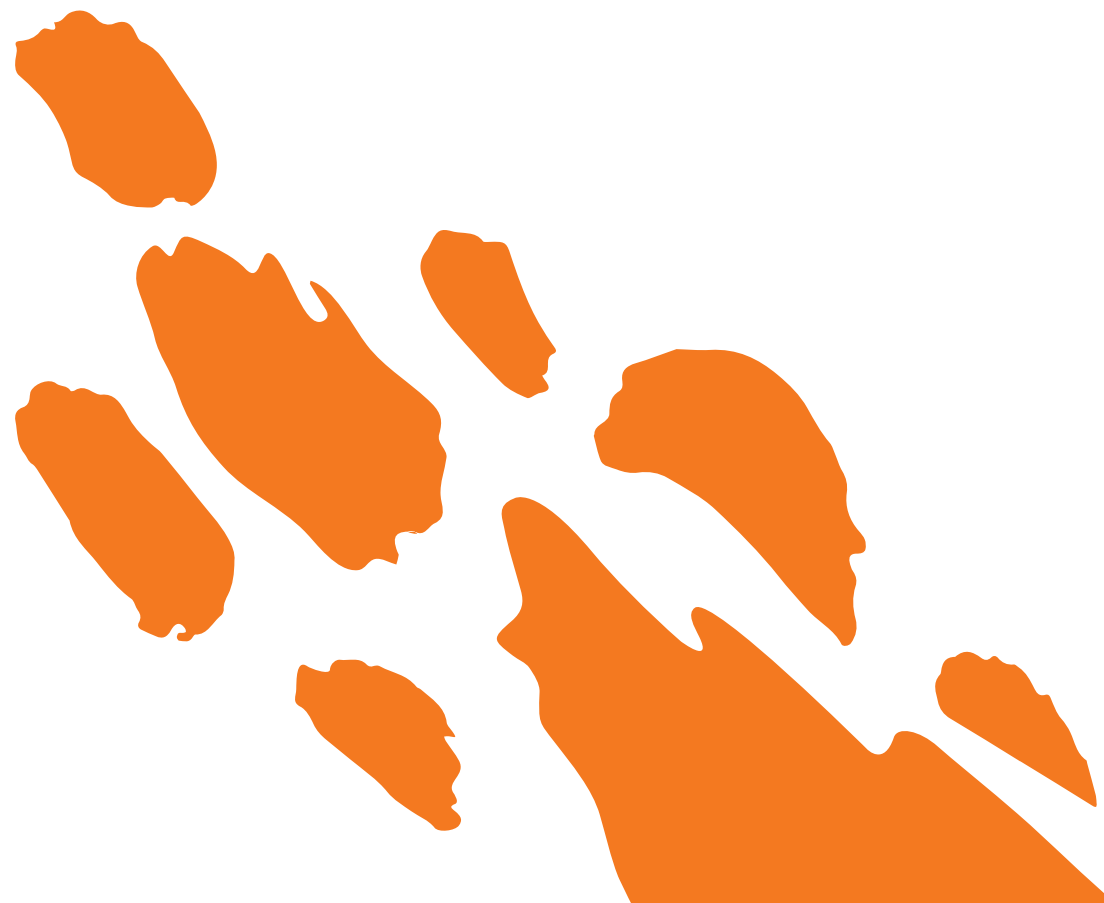
Myös osallisuuden kokemus koettiin arvokkaana osallistujien keskuudessa: Työpajojen suuri määrä ja säännöllisyys mahdollistivat osakseen korkean osallistavuuden. Kapea kuilu tekijöiden ja asukkaiden välillä loi leppoisan pohjan matalakynnyksiseen asukasaktiivisuuteen. Myös vaikuttaminen oman asuinympäristön visuaalisuuteen nousi tärkeäksi osaksi osallistujien positiivista kokemusta. Konkretiaa ja funktioita luoneet toimintakokeilut koettiin asukkaiden kommenttien perusteella alueen uusina vetovoimatekijöinä.

Asukkaat huomioon ottava asuinympäristön kehittäminen on tärkeää kaikkialla ja kaikilla asuinalueilla. Päämäärätietoinen palvelujen ja toimintojen suunnittelu on välttämätöntä. Jotta eri alueiden toimijat ja asukkaat saavat kokea arjen miellyttäväksi, on tärkeää muistaa, että suunnitelmien tulee saavuttaa myös toteutusvaihe. Pelkkä tietoisuus toimintojen puutteesta ja mahdolliset kehityssuunnitelmat eivät kerro alueen kehityksestä eivätkä ne myöskään riitä muutoksen syntymiseen. On tärkeää pyrkiä luomaan resursseja itse tekemiseen ja toteuttamiseen.

Asukkaille ei ole myöskään mielekästä lukea suunnitelmista, jotka saattavat vaikuttaa vasta seuraavaan sukupolveen. Kuntien ja kaupunkien tulisi pohtia ja huomioida kokeilukulttuurin mahdollisuudet varsinkin asukasosallisuutta ja sosiaalista ympäristöä kehitettäessä. Asukkaita tulisi kannustaa erilaisin keinoin vaikuttamaan omaan asuinympäristöönsä. Kevyt, tehokas ja toimiva asukasosallisuus on parhaimmillaan ilmaista kulttuurin ja toimintojen ylläpitoa. Liikettä Lähiöön -projekti on esimerkki siitä, miten toteutuskeskeinen kehittäminen saa nopeasti aikaan tuloksia ja toimintoja, joiden vaikutuksista saa nauttia pitkään. Kokeilukulttuurilla voidaan taata jatkuva, pienimuotoinen kehitys, jolla voidaan vaikuttaa asukkaiden kokemuksiin omasta asuinalueesta. Toivommekin esimerkiksi Peltosaaren muraalin tuottavan asukkaille kokemuksen siitä, että he ja heidän asuinympäristönsä on tärkeä ja kehittämisen arvoinen. Kansiin painetut suunnitelmat eivät välttämättä pysty luomaan asukkaisiin samaa tärkeyden tunnetta.

5

**Marjut Eskola, Saara Hakala,
Riikka Heiskanen, Jari Hoffrén,
Elli Hokkanen, Johanna Hurme,
Essi Id, Mikko Järvinen, Aino Jääski,
Asta Kantonen, Teemu Leisalo, Suvi
Lindell-Mäkelä, Riikka Parviainen
& Anniina Tainio**
Hankevaikutuksia havainnoimassa

Marjut Eskola, Saara Hakala, Riikka Heiskanen, Jari Hoffrén, Elli Hokkanen, Johanna Hurme, Essi Id, Mikko Järvinen, Aino Jääski, Asta Kantonen, Teemu Leisalo, Suvi Lindell-Mäkelä, Riikka Parviainen & Anniina Tainio:

5 Hankevaikutuksia havainnoimassa

Humakin Jyväskylän toimipisteen kolmannen vuoden kulttuurituotannon opiskelijat saivat tilaisuuden tuottaa tutkimustietoa hankkeelle ja jalkautuivat kuntiin haastattelemaan aluetaiteilijoita ja kuntalaisia. Tämän artikkelin teksteissä tiivistyvät pääasialliset havainnot viidestä eri hankkeesta, joiden toteuttamisvastuussa olivat Jyväskylän ja Savonlinnan kaupungit, Vieremän ja Karstulan kunnat sekä Maarianvaaran nuorisoseura ry.

5.1 Jyväskylä

Jyväskylän kaupungin *Kulttuurikolmio*-hanketta ovat tutkineet Riikka Heiskanen, Essi Id ja Mikko Järvinen. Hanke on alkanut vasta loppuvuonna 2015, joten onnistumista on tähän asti voitu mitata pääasiallisesti vain kylä- ja asukasyhdistysaktiivien kokemusten kautta.

Hankkeen tavoitteena on edistää yhteisöjen oma-aloitteista toimintaa. Veto vastuussa hankkeen puitteissa suunniteltujen tapahtumien ja parannusten osalta ovat paikalliset asukasyhdistykset. Osallistavaa toimintaa järjestetään Pohjois-Korpilahdella sekä Keltinmäellä, Myllyjärvellä ja Mäyrämäki-Mustalammella. Mukana on myös Jyväskylän keskustaan sijoittuva Yläkaupungin yö -tapahtuma. Tällä pitkään toimineella tapahtumalla on tässä hankkeessa erityisesti sparraajan rooli toiminnan järjestämiseen liittyvissä kysymyksissä.

Kolmion yksi kärki on Pohjoisen Korpilahden yhteistyöyhdistys ry, tutummin Poko. Yhdistys osallistaa erilaisin keinoin kaikenikäisiä kyläläisiä ja hyödyntää toiminnassaan aktiivisesti erilaisten hankkeiden ja projektien tuomia mahdollisuuksia. Kulttuurikolmio-hankkeen puitteissa on hyödynnetty esimerkiksi niin museotalon ammattilaisen kuin maisema-arkkitehdinkin ammattitaitoa kylän kulttuuritarjonnan ja yleisen viihtyvyyden kehittämisessä.

Pokon toiminta hankkeessa pitää sisällään sekä kulttuurimaiseman ylläpitoa että alueen asukkaiden osallistamista erilaisiin toimintoihin. Vuonna 2015

hankkeen puitteissa ehdittiin kerätä esineitä alueen omaan museoon sekä aloittaa kuvien ja tarinoiden kokoaminen verkkoalbumiin. Lisäksi järjestettiin jouluihin tapahtuma, jonka järjestämisestä paikallisen Tikkanen koulun oppilaat olivat osin vastuussa. Vuonna 2016 aletaan julkaista asukkaiden itse toimittamaa paikallislehteä, järjestetään tapahtumia sekä kylätaloilla että Tikkanen koulun tiloissa ja kehitetään alueen ilmettä sekä yleistä viihtyvyyttä kulttuurimaisemoinnin keinoin. Kaikessa tekemisessä näkyy kotiseuturakkaus: tavoitteena on ylläpitää eloisaa kyläelämää ja säilyttää kulttuurihistoriallisesti tärkeitä esineitä, muistoja ja alueita.

Asukasyhdistysten hankesuunnitelmat olivat kehitystyötä tehdessä vielä ideatasolla. Hankesuunnitelmista on kevääseen 2016 mennessä toteutettu kolmen asukasyhdistyksen yhteisen projektorin hankinta ja pikkujouluyhtyeen varaaminen Keltinmäelle. Näiden ei voida katsoa edistävän kovinkaan vahvasti hankkeen kokonaistavoitetta, vaan kyseessä on enemmän hankerahan sijoittaminen yksittäisiin tarpeisiin. Asukasyhdistyksissä, eritoten Keltinmäellä, painittiin asukasyhdistysten perinteisten ongelmien kanssa: toimijoita on liian vähän, toimijat ovat iäkkäitä ja toiminta ei tavoita tai kiinnosta nuorempaa sukupolvea. Nämä ongelmat tiedostettiin, mutta niihin ei ollut hankkeen kautta tuotettu vielä ratkaisua.

Myllyjärvellä suunniteltiin lisäksi latupohjan kunnostamista hankerahalla ja Mäyrämäki-Mustalammella suunniteltiin nuorisotilan perustamista. Hanke siis antoi toimijoiden käsiin paljon toivottua rahallista lisäresurssia, mutta selvityksemme perusteella yhdistykset tarvitsevat myös henkilöresurssia sekä suunnitteluapua siinä, miten mm. markkinointia ja tavoitettavuutta voidaan parantaa ja nykyaikaistaa.

Kohderyhmittäin tarkasteltuna kaikkia osahankkeita yhdistivät seuraavat haasteet: nuoret eivät ole erityisen kiinnostuneita toiminnasta ylipäätään. Iäkkäät ihmiset eivät välttämättä fyysisesti pääse lähtemään kodistaan toiminnan luo. Myös perheiden sitouttaminen toimintaan arkisten kiireiden keskellä on haaste – tämän kohderyhmän osalta, kyläalbumiprojektia vetävää Jaakko Luomaa lainaten, ”tekeminen pitäisi saada osaksi arkea”. Nuoria voidaan innostaa mukaan toimintaan antamalla heille tilaisuus vaikuttaa itse tapahtumien sisältöön ja tekoon. Ideaalitapauksessa eri kohderyhmien toimintaa voisi yhdistää – esimerkiksi ohjaamalla nuoria ideoimaan ja toteuttamaan toimintaa, joka voidaan viedä suoraan ikäihmisten koteihin. Arkirutiinien ja totunnaisten toimintatapojen muokkaaminen vie aikaa, mutta yhteisellä ideoinnilla ja määrätietoisella tekemisellä päämäärään on mahdollista päästä.

Toiminnan yleisissä kehittämistarpeissa korostuvat:

- kirjallisen ohjeistuksen tuottamisen tarve, eli hiljaisen tiedon tallentaminen
- tarve saada tukea myös itse toiminnan ohjaukseen pelkän rahallisen tuen sijaan
- yhteistyö asukasyhdistysten sekä muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa synergian ja vaikuttavuuden lisäämiseksi

Kehittämisehdotukset asukasyhdistyksille ovat:

- laajennetun yhteistyön ylläpitäminen
- hiljaisen tiedon jakaminen
- vertaistuen antaminen
- yhteinen ideointi ja yhdessä järjestettävät tapahtumat

Jokaisen asukasyhdistyksen olisi hyvä keskittää vähäisiä resurssejaan ratkaisukeskeisesti ja pohtia, kuinka lisätä yhdistysten toiminnan näkyvyyttä ja kuinka saada lisäresursseja toimintaan. Näkyvyyden lisäämisessä olisi tarpeen arvioida esimerkiksi sosiaalisen median markkinointikeinojen etuja verrattuna perinteiseen printtimediaan. Työvoima- ja osaamisresurssien turvaamiseksi on tärkeää muokata yhdistyksen toimintaa entistä läpinäkyvämmäksi ja muuttaa sen viestintää sellaiseksi, että ulkopuolistenkin on helppo hahmottaa resurssitarpeet ja tarjota omaa osaamistaan yhdistyksen avuksi.

Edellä mainitut kehitysehdotukset on otettu huomioon *Kulttuurikolmio II* -hankesuunnitelmaa laadittaessa. Jatkohankkeessa mukana ovat Kulttuurikolmion toimijat ja sitä hallinnoi Jyväskylän kaupungin sijaan Jyväskylän kestävä kehitys JAPA ry. Tavoitteena on ylläpitää hyvin alkanutta toimintaa, vakiinnuttaa se osaksi arkipäiväistä toimintaa ja laajentaa sitä myös muille alueille.

5.2 Savonlinna

Kuntataiteilija -hanke toteutettiin Savonlinnassa. Sen tavoitteena oli yhdistää ihmisiä ja sukupolvia, lisätä alueellista viihtyvyyttä, luoda kestävä ja jatkuva pohja kulttuurin ajatteluun sekä harrastamiseen sekä madaltaa taideprojektien tekemisen kynnystä. Kuntataiteilija-hankkeen osallistumista, osallistamista, saatavuutta ja saavutettavuutta Savonlinnan, Kerimäen, Punaharjun sekä Savonrannan alueilla selvittivät Saara Hakala, Elli Hokkanen sekä Teemu Leisalo.

Menetelminä käytettiin haastatteluja, joiden avulla saatiin kerättyä henkilökohtaisia kokemuksia työpajoista sekä kyselyitä, joista saatiin määrällistä

informaatiota ja vahvistusta haastattelujen tuottamalle tiedolle. Haastattelujen kohteena oli Kerimäen vanhainkodin ja Palvelukoti Kangasvuokon henkilökunnan edustajia, hankkeeseen osallistuneen Mertalan koulun kuvataideopettaja sekä kuntataiteilijana toiminut Jarkko Liuttu. Kaikille niille hankkeeseen osallistuneille tahoille, joita ei haastateltu, tehtiin sähköinen kysely. Näihin lukeutuivat työpajatoimintaan osallistuneet oppilaat ja opettajat, palvelutalojen ja vanhainkotien henkilökunta sekä Nuorisotalo Possen työntekijät. Myös Mertalan koulun 9.-luokkalaista olisi haluttu lähestyä kyselyllä, mutta tätä ei koulun kautta ollut mahdollista järjestää.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että työpajat lisäsivät viihtyisyyttä Savonlinnan alueella ja hankkeen avulla saatiin kartoitettua tarve kuntataiteilijatoiminnalle. Kuntataiteilija Jarkko Liutun mielestä hanke sujui hyvin, mutta pitkäkestoinen toiminta olisi osallistujien kannalta parempi. Vanhainkodeissa, palvelutaloissa ja vuodeosastoilla on nyt oppilaiden ja asukkaiden itsensä tekemää taidetta piristämässä harmaita seinä. Savonlinnasta voi löytää myös nuorten tekemiä teoksia esimerkiksi nuorisotalo Possen läheisyydestä. Teokset tuovat mukavasti väriä Savonlinnan ympäristöön.

Kuntataiteilija-pilottihankkeen aikana sekä kuntataiteilija että Savonlinnan kulttuuritoimi keräsivät runsaasti palautetta eri tahoilta. Kehitysehdotuksia kerättiin palautteen muodossa heti työpajan jälkeen, haastatteluilla sekä kyselyillä. Varsinkin vanhainkodeissa ja palvelutaloissa huomattiin työpajojen positiivinen vaikutus asukkaisiin. Monen asukkaan kohdalla huomattiin vanhojen taitojen, kuten kirjoitus- tai maalaustaidon, säilyneen, vaikka niistä ei aiemmin ollut ollut minkäänlaisia merkkejä. Taiteen tekemisellä oli selkeästi virkistävä vaikutus ja sen kautta työpajat toivat iloa niin asukkaille kuin työntekijöillekin.

Vanhainkotien ja palvelutalojen osalta toistui toisaalta monesti sama kehittämis ehdotus: vanhainkodin ja palvelutalojen asukkaille, varsinkin miespuolisille asukkaille tulisi suunnata enemmän niin sanotusti ”miehisempää” tekemistä, kuten nikkarointia tai muuta vastaavaa. Vanhukset olivat siis kokeneet kuvataiteeseen pohjautuvat työpajat enemmän naisille suunnatuksi toiminnaksi. Lisäksi kuntataiteilijalla pitäisi kommenttien mukaan olla enemmän aikaa käytettävänä työpajoihin ja monipuolisemman työpajatarjonnan saamiseksi pitäisi käyttää eri osaamisalojen ammattilaisia. Nuorten osalta toivottiin kuntataiteilijan käyvän kuvaamataidon oppitunneilla kertomassa oppilaille taiteilijan työstä. Tämä voisi olla hyvä keino alasta kiinnostuneille tutustua taide- ja kulttuurialaan.

Huomionarvoinen seikka on myös se, että työpajat sytyttivät kipinän hankkeeseen osallistuneissa toimijoissa. Lähes jokainen taho aikoo itse jatkaa työpajojen järjestämistä omien resurssiensa puitteissa. Hankkeen aikana on myös herätelty uudestaan eri tahoja tekemään yhteistyötä. Yhteistyöllä voi

saada paljonkin aikaan, ja resurssiviisaasti. Tämän ovat myös huomanneet useat eri tahot, joissa kuntataiteilija on käynyt.

5.3 Vieremä

Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille – Ylä-Savon aluetaiteilija -hanke toteutettiin useassa Ylä-Savon alueen kunnassa. Hankkeen päätavoitteena oli tuoda taidetta ja kulttuuria alueen ikäihmisille, jotka eivät ole aktiivisen taiteen ja kulttuurin piirissä. Hankkeeseen palkattiin taiteilija, jonka tehtävänä oli kartoittaa tietoa toivotuista kulttuurisisällöistä sekä toteuttaa kohderyhmille sisältöä kerättyjen toiveiden mukaisesti. Hankkeen aikana tuotetut kulttuuri-palvelut kohdistettiin päivätoiminnassa, palveluasumisessa ja laitoshoidossa oleville sekä maaseutukylien kotona asuville ikäihmisille. Pyrkimyksenä oli myös luoda keinoja, joilla taataan tuotetun kulttuurisisällön jatkuvuus ja vakiintuminen. Taiteilija pyrki etsimään malleja, joissa julkinen sektori, yksityiset yritykset sekä kolmas sektori voisivat toimia yhteistyössä ja toistensa toimintoja täydentäen. Hanketta selvittivät Riikka Parviainen ja Aino Jääski.

Hankkeen toimintayksiköiksi valikoituivat vain kunnalliset hoitolaitokset ja yksiköt. Yksityiset hoitokodit rajattiin pois palvelun piiristä hankkeen kuntarahoitussuuden vuoksi. Valikoituneiden kohteiden perusteella taiteilija on pystynyt toteamaan, että palveluasumisyksiköissä ja laitoshoidossa on pääsääntöisesti liian vähän luovaa toimintaa. Yksikkökohtaisesti toiminta on voinut olla esim. yhteislaulua, tanssien järjestämistä, vuotuisten juhlien viettämistä ja vierailevien esiintyjien käyntejä.

Hoito henkilökunta pyrkii parhaansa mukaan järjestämään monipuolista toimintaa asukkaille ja asiakkaille. Vaihtelevien rahallisten, ajallisten ja työvoimallisten resurssien vuoksi sisältöä ei kaikkialla ole pystytty ylläpitämään halutulla tavalla. Kiinnostusta sekä tarvetta on, mutta puuttuu tarvittavaa suunnitelmallisuutta, joka auttaisi esim. viikoittaisten taidetuokioiden jatkuvuuden rakentamisessa. Myös hankkeen tiedottamisen edetessä kysyntää hankkeen tuottamille palveluille tuli enemmän kuin mihin hankkeen puitteissa oli mahdollista vastata. Hankkeen toiminta vastaa siis aitoon tarpeeseen ja osoittaa selvästi, että kysyntä ja tarjonta asian suhteen eivät kohtaa.

Hankkeen taiteilija Leena Mulari teki hankkeen alussa selvitystyötä, jonka pohjalta hän on suunnitellut erilaisia yhteisöllisiä taide- ja kulttuurisisältöjä. Hän otti toiminnalleen tietoisesti ja käyttöön sanan “taidetuokio”. Perusteena termin käytölle on, että sillä voidaan laajentaa toiminnan sisältöä myös varsinaisen työpajamaisesta käsillä tekemisen sijasta myös aistielämysten ja kulttuurillisten kokemusten suuntaan. Taidetuokiot pidettiin avoimina kaikille halukkaille ja osallistujien palaute taidetuokioista on ollut pääsään-

töisesti vain myönteistä. Sanallisesti taidetuokioita on luonnehdittu mm. mukaviksi ja tärkeiksi. Sanaton palaute on voinut olla puolestaan esim. hymy tai osallistujasta välittyvä lämpö ja kiittolisuus.

Loppukäyttäjän kannalta toiveena on ollut saada lisää taide- ja kulttuurisisältöä laitoshoidossa asuvien päivittäiseen arkeen. Taide- ja kulttuurisisältö lisäisi sekä asukkaiden viihtyvyyttä, virkeyttä että yhteisöllisyyttä. Näihin tarpeisiin taiteilija on työssään pyrkinyt luomaan toimintamalleja ja ratkaisuja. Hän on taidetuokiotoiminnallaan luonut ikään kuin konseptin ja pohjan, jonka pystyy monistamaan ja jakamaan työkaluina sekä hoitolaitosten henkilökunnalle että omaisille ja muille sidosryhmille. Hankkeen tavoitteena onkin saattaa eri sektorit yhteen ja saada luotua pysyvää, mutta omalla painollaan toteutuvaa taide- ja kulttuuritoimintaa, joka sisällytetään osaksi arkea ja muuta toimintaa. Ylä-Savon alueella taidetuokioiden sisältöä ja toimintamallia on lähdetty levittämään sidosryhmille ja kouluttamalla henkilöitä, jotka ovat kohderyhmän kanssa tekemisissä. Tästä esimerkkinä ovat Sonkajärvellä toimiva SPR Vanhusten ystävät ry sekä Savonia ammatikorkeakoulun lähihoitajaopiskelijat, joita taiteilija on perehdyttänyt taiteen soveltavaan käyttöön hoitotyössä. Myös hoitolaitoksissa on otettu vinkeistä vaari ja pyritty sisällyttämään taiteilijan luomia sisältöjä entistä enemmän asukkaiden arkeen. Myös omaiset ovat saaneet osallistua tuokioihin ja heitä on kannustettu toiminnan jatkamiseen vierailujen yhteydessä.

Hanketta ja sen onnistumista on voitu analysoida erilaisilla mittareilla. Hankkeen saama monipuolinen medianäkyvyys alueellisissa uutiskanavissa kertoo siitä, että aihe on ajankohtainen, kiinnostava ja tuore Ylä-Savossa. Myöskin kentältä tulleet viestit ja signaalit hankkeen kaltaisen sisällön kysynnästä kertovat sen tarpeellisuudesta. Kyvyttömyys vastata määrälliseen kysyntään kertoo sekin sekä hankkeen suosiosta että tarpeellisuudesta.

Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille – Ylä-Savon aluetaitelija -hanke on kiistatta onnistunut pilotoinnissaan. Hanke on saanut erittäin lämpimän vastaanoton sekä kohderyhmien, sidosryhmien että alueen asukkaiden keskuudessa. Hanke on päässyt asettamiinsa tavoitteisiin ja onnistunut luomaan sekä uusia perustason toimintamalleja kulttuurisen sisällön luomiseen että konkreettisesti tuottamaan hyvinvointia kohderyhmälleen toteutetuilla taidehetkillä. Hankkeen sidosryhmiä haastatellessa korostui hankkeen kaltaisen toiminnan jatkuvuuden tärkeys, mutta ennen kaikkea myös perehdyttäminen sekä ammatillinen osaaminen, jotka takaavat jatkumon. Jatkon kannalta onkin tärkeää luoda selvä konseptimalli. Palvelumuotoilu ja tuotteistaminen olisivatkin seuraavat varteenotettavat toimintavaiheet hankkeelle. Tarvitaan taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdistävä palvelukonsepti, joka olisi tarpeen tullen tilattavissa, monistettavissa sekä räätälöitävissä kulloiseenkin yhteyteen sopivaksi. Konseptointi takaisi hankkeen toiminnan jatkuvuuden sekä työllistäisi tekijöitä kulttuurin ja hoiva-alan rajapinnalla.

5.4 Maarianvaara

Kulttuuri kuuluu maaseudulle -hankkeen tavoitteena oli vahvistaa Maarianvaaran nuorisoseura ry:n Ohjelmapajan toimintaa esittävän taiteen vierailuesityksien välittäjänä ja itäsuomalaisen maaseudun kulttuuritarjonnan elävöittäjänä. Tähän tavoitteeseen pyrittiin toteuttamalla noin 30 esityksen kyläiltamakiertue kevättalvella 2015 Pohjois- ja Etelä-Savon sekä Pohjois-Karjalan alueella. Lisäksi Ohjelmapaja pyrki hankkeen aikana vahvistamaan alueen lastenkulttuuritarjontaa Lastenkulttuuriagentuurin avulla. Tämän hankkeen toiminnan tuloksia selvittivät Marjut Eskola ja Suvi Lindell-Mäkelä. Tiedonkeruussa käytettiin haastatteluja ja kyselyitä. Haastattelujen kohteina oli Ohjelmapajan ja Lastenkulttuuriagentuurin henkilökunta ja kyselyt lähetettiin teatterikiertueen sidosryhmille.

Maarianvaaran kesäteatterin toiminnanjohtaja ja Ohjelmapajan organisaattori Henry Räsänen²⁷⁸ mukaan työryhmän jäsenet ovat olleet hankkeeseen tyytyväisiä. OKM:n rahoitus on ollut suuressa roolissa Ohjelmapajan toiminnan kehittämisessä. Toiminnalle saatiin myös julkisuutta, jonka avulla vakiinnutettiin organisaation asemaa Itä-Suomessa merkittävänä kulttuuri-toimijana. Hanke on myös osaltaan parantanut Pohjois- ja Etelä-Savon sekä Pohjois-Karjalan yhteisöllisyyttä, sillä yhteistyö kuntien ja kylien välillä on lisääntynyt teatterikiertueiden myötä.

Hankkeelle asetetut tavoitteet teatterikiertueiden osalta täyttyivät hyvin, vaikka hankekiertueen (Höpelöhumujen kylägaala) kävijätavoitteesta jäätikin jonkin verran. Kiertueen esityspaikoiksi valittiin pääasiassa syrjäkyläien kylätaloja. Syrjäseudulle meneminen on ollut ydintekijä osallisuuden lisäämisessä, kun erilaiset ja eri-ikäiset ihmiset, jotka eivät halua tai voi matkustaa muualle Suomessa esimerkiksi teatteriesitysten perässä, tulevat katsastamaan mitä omalla kylällä on ollut tarjota.

Apulaistuottajana sekä näyttelijänä ja muusikkona kiertueella toimineen Timoi Munnen²⁷⁹ mukaan iltamien esiintymistapa oli välitön ja interaktiivinen: rempsä ja aktiivinen esitystyyli iski yleisöön. Yhteistyö katsojien kanssa tapahtui myös osittain improvisoiden. Improvisoinnista syntyikin esityksille eräänlainen kantava voimavara. Yhteisöllisyyden Munne koki omakohtaisesti esiintyjien ja yleisön välillä²⁸⁰.

Kiertueeseen sisältyi 35 esitystä, joiden kävijämäärät vaihtelivat suuresti. Joissakin paikoissa oli vain muutama kymmenen ihmistä, toisissa 150. Yleisön enemmistö koostui selkeästi naiskatsojista, joiden keski-ikä oli noin

²⁷⁸Räsänen 2015b

²⁷⁹Munne 2015

²⁸⁰mt.

60 vuodesta ylöspäin. Yleisössä oli myös jonkin verran myös miehiä, lapsia ja nuoria, määrät vaihtelivat luonnollisesti esiintymispaikkojen mukaan. Esityskonseptina iltamaperinne on houkutellut yleisöön yleisesti enimmäkseen vanhempaa väkeä. Varttuneempi väki olikin tietoisesti kiertueiden kohderyhmänä. Esitykset tavoittivat esiintyjien mukaan myös katsojia, jotka eivät aktiivisesti käy katsomassa teatteriesityksiä. Passiivisten kylien aktivoimiseen täytyisi löytää jatkoon kannalta erilaisia keinoja, vaikkakin jo itse kiertueteatteriesitysten vieminen pienen kokoluokan kyliin toimii aktivoivana eleenä.

Talvi- ja kesäteatterissa on merkittävä ero: Kesällä lomailijat lähtevät yleensä pidemmänkin matkan päähän katsomaan teatteriesityksiä. Kuntakeskuksiin pitäisi saada synnytettyä samanlaista kulttuuria myös talvikaudeksi. Usein kesäteatterien toiminta on vaatinut vuosien työn ja kanta-asiakkaita on vuosien saatossa kertynyt paljonkin. Näin on käynyt myös Maarianvaaran kesäteatterin kohdalla. Ohjelmapajan ajatuksena olisikin rakentaa kesä- ja talvikiertueiden välille linkki, jotta esityksiin saataisiin innokkaita katsojia ympäri vuoden. Myös markkinoinnin näkökulmasta kiertueet olisivat samaa kokonaisuutta. Jatkossa talviteatterikiertueen osalta olisi hyvä pyrkiä samoihin katsojalukuihin kuin kesäteatterin esityksissä.

Koska esiintyjät ja tuotantohenkilökunta koostuvat samoista ihmisistä, kiertueen järjestelyt vaikuttavat muun muassa markkinointiresursseihin. Jatkoon kannalta olisi tärkeää, että tuotannosta vastaavat ihmiset voisivat keskittyä vain tuotantoon ja sisällöstä vastaavat sisältöön. Tulevaisuudessa myös kävijämääriä pitäisi nostaa, jotta Ohjelmapajan toiminta voisi pyöriä jouhevasti ilman julkista rahoitusta. Vaihtoehtoisesti tuotantokustannuksia täytyisi saada alas päin. Lisäksi yhteistyötä pitäisi kehittää erilaisten julkisten toimijoiden kanssa. Julkisen tuen osalta Henry Räsänen²⁸¹ toivoisikin hankerahoituksen hankkimisen helpottumista, jolloin tekijöiltä vapautuisi enemmän resursseja konkreettiseen teatterikiertueiden tekemiseen. Hankkeen avulla Ohjelmapajan toimintaa on yleisesti saatu selkeämmäksi, vaikka ratkaistavia pulmia vielä riittääkin. Ohjelmapajan tulevaisuuden tavoitteena on saada työllistettyä useampi puolipäiväinen työntekijä toiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi. Jatkorahoitusta tähän on jo haettu.

Lastenkulttuuriagentuurin osalta pohjatyön tekeminen, eli koulujen, päiväkotien ym. tahojen kontaktointi on saatu tehtyä. Asetetusta tavoitteesta jäätin kuitenkin jälkeen välitettyjen esitysten ja katsojamäärien osalta. Koulut ja päiväkodit eivät ole kiinnostuksestaan huolimatta aina kysyneet ostamaan esityksiä. Tähän olivat syynä mm. huono taloudellinen tilanne ja myyntiajankohta: Syksyllä koulujen budjeteissa ei yleensä ole enää varaa

²⁸¹ Räsänen 2015b

ylimääräisiin kuluihin. Kevät olisikin esitysten myyntiajankohtana sopivampi.

Tulevaisuutta varten Lastenkulttuuriagentuuri haluaa panostaa entistä enemmän esitys- ja työpajakatalogiinsa. Tavoitteena on optimaalinen määrä välitettäviä esityksiä ja työpajoja sekä optimaalinen hinnoittelu kaikkia osapuolia ajatellen. Pyrkimyksenä on myös esitysten tilaamisen helpottaminen selkeyttämällä viestintää Ohjelmapajan internetsivuilla. Ylipäättään markkinointia ja viestintää kannattaisi kehittää lisää.

Ohjelmapajan Lastenkulttuuriagentuurin tulevaisuuden pelkona on, ettei se mahdu vapaan kentän toimijana mukaan lastenkulttuuriverkostoon. Jos Lastenkulttuuriagentuuri jää kulttuuriverkoston ulkopuolelle, välityspalveluja on vaikea myydä. Ohjelmapajan kannattaisikin yleisesti tulevaisuutta ajatellen panostaa entistä enemmän toimintansa markkinointiin, viestintään ja verkostoitumiseen sekä lisäksi identifoida rooliaan Etelä- ja Pohjois-Savon sekä Pohjois-Karjalan kulttuurialan toimijana.

5.5 Karstula

Aluetaiteilija hyvinvoinnin edistäjänä -hanke toteutettiin Keski-Suomessa Karstulan, Kannonkosken, Kivijärven ja Kyyjärven alueella. Hankkeen pääkoordinaattorina on toiminut Karstulan kansalaisopiston rehtori ja kunnan kulttuuripalveluista vastaava Hannu Patamaa. Hankkeen sisällöstä on vastannut kuvataiteilija Laura Hetemäki, joka on tehnyt erilaisia taidekursseja ja luonut mahdollisuuksia kuvataiteen harrastamiseen eri ikäpolvien ryhmille erilaisissa paikoissa. Johanna Hurme, Asta Kantonen ja Anniina Tainio keräsivät tietoa ja arvioivat hanketta 2015 syksystä alkaen.

Hankkeen myötä näyttelytoimintaa ja näyttelypaikkoja on tullut alueelle lisää. Kuvataide on myös näkynyt alueen tapahtumissa suuremmassa määrin ja joistain tapahtumista on tullut toistuvia. Alueen asukkaiden mielestä hanke on ollut tärkeä kuvataiteen edistäjä, sillä alueen kuvataidetoiminta on ollut jo pitkään hiipumassa. Ilmapiiri on ollut kannustava ja innostava niin taiteilijan kuin asukkaidenkin taholta.

Hankkeen teemoja ovat olleet osallistaminen, saavutettavuus, yhteisöllisyys ja eri ikäryhmät. Hankkeen ohjausryhmän mukaan kuvataidepajoilla tai tapahtumissa on ollut kävijöitä kaikissa kunnissa. Osallistumista ja osallisuutta on pyritty luomaan ilmaisilla työpajoilla ja taiteen viemisellä suoraan erilaisten kohderyhmien luokse, esimerkiksi kouluihin, vanhainkoteihin ja kahvitauoille: paikkoihin, joissa ihmiset ovat jo valmiiksi, ja joissa kuvataiteiluun on helppo osallistua.

Osallistumista ja saavutettavuutta lisättiin myös kaikille avoimilla kuvataidepajoilla, joihin kuka tahansa saattoi tulla kokeilemaan ja taiteilemaan mitä tahansa, millä tahansa tekniikalla. Erityisesti kävijöitä on ollut erilaisissa tapahtumissa ja tempauksissa, kuten Porkkana Taidekahvilassa. Yksittäiset ilmaiset tapahtumat ovat vetäneet varsinkin ensikertalaisia kuvataiteen pariin.

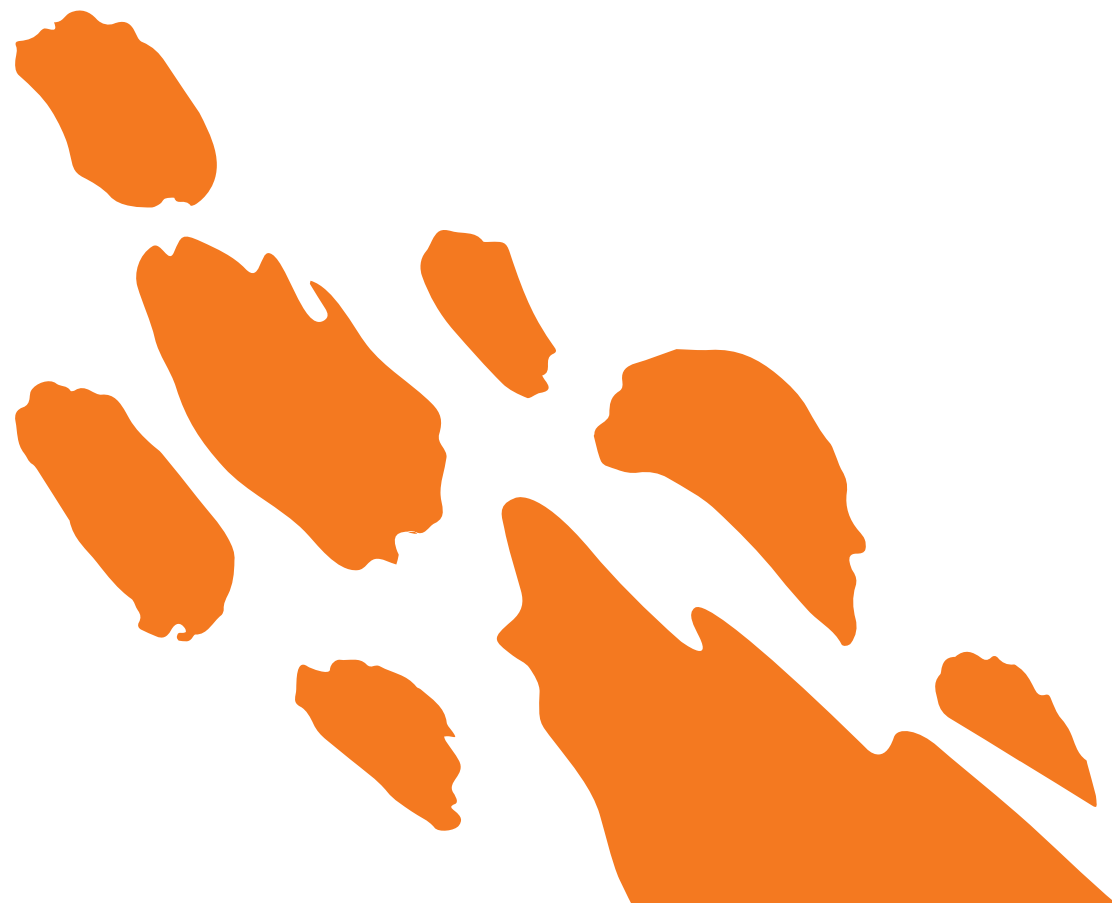
Yhtenä hankkeen tavoitteista on ollut löytää tiloja paikkakunnilta, joissa kuvataidetta voisi olla esillä taidenäyttelyn muodossa tai joissa olisi mahdollisuus jatkaa kuvataideharrastustaan sopivissa tiloissa. Näyttelytiloina on käytetty hankkeen aikana mm. Kivijärven, Kannonkosken ja Karstulan kirjastoja, Karstulan kunnantaloa ja palvelutaloa, Karstulan avointa monitoimitilaa ”Heikin Tupaa”, tyhjiä liiketiloja Karstulassa ja Kyyjärven kauppakeskus Palettia. Näyttelyt ovat värittäneet kuntalaisten arkea heille tutuissa paikoissa. Näyttelyiden tiloiksi näin pienillä paikkakunnilla ovat pitkälti valikoituneet sellaiset matalan kynnyksen paikat, joihin kuntalaisen on ajateltu ehtivän pysähtymään näyttelyä katsomaan. Kynnys näyttelyyn menemiselle on myös pienempi, kun näyttely sijaitsee maksuttomana tutun instituution sisällä, kuten kirjastossa. Ohjausryhmän toiveena oli jatkossakin edistää kuntarajoja ylittävää yhteistoimintaa kuvataiteen parissa. Osittain toive oli jo toteutunut, mikä näkyi esimerkiksi lähikunnista tulleissa kursseilla kävijöissä.

Markkinointi oli hankkeessa pitkälti yksinomaan taiteilijan vastuulla. Jotta markkinointi tavoittaa tavoitellut kohderyhmät, markkinoinnin ja tiedotuksen suunnitelmallisuuteen kannattaa jatkossa kiinnittää erityistä huomiota ja kohdistaa siihen lisää sekä taloudellisia että erityisesti henkilöresursseja. Tulevaisuuden tavoitteissa panostetaan markkinoinnissa erityisesti tiedotukseen ja tiedotusväylien etsimiseen, parantamiseen ja jakamiseen kulttuuri-toimen edustajien keskuudessa.

Jatkuvuuden ja kulttuuritoiminnan pysyvyyden alueilla eteen on jo tehty toimenpiteitä. Jatkohankkeita on suunnitteilla, hakemukset on laitettu eteenpäin, sekä samalla tietenkin on haettu rahoitusta. Pienille paikkakunnille on elintärkeää saada tuotua toimintaa lähelle ihmistä ja tarjottua erilaisia sisältöjä elämään. Suurin huolenaihe niin kuntalaisilla kuin ohjausryhmäläkin oli hankkeen päätyminen ilman jatkonäkymiä, jolloin toiminta alueilla tyrehtyisi. Hieno, hitaasti ja varmasti tehty pohjatyö on jo nyt tehty. Kuvataidetoiminnan vakiinnuttaminen paikkakunnilla on seuraavan hankkeen tavoite ja haaste.

6 Mira Mykkänen

Kulttuuri kylässä

6 Mira Mykkänen: Kulttuuri kylässä

Luovaa voimaa luonnosta oli Sisä-Savon kansalaisopiston koordinoima hanke, joka toteutettiin vuosina 2014–2015. Yhteistyötä tehtiin Hankasalmen kansalaisopiston, Savonia-ammattikorkeakoulun sekä Rautalammin museon kanssa. Hankkeen tavoitteena oli haja-asutusalueiden asukkaiden aktivoiminen, kansalaisopistojen osa-aikaisten opettajien työllistyminen opetuskauden ulkopuolella sekä verkoston luominen taiteilijoiden, yhdistysten, yritysten ja asukkaiden välille. Hanke työllisti kahdeksan taiteilijaa, joista yksi toimi hankkeessa osa-aikaisena hankekoordinaattorina.

Kohderyhmäksi valikoituivat haja-asutusalueen pienten kylien asukkaat. Kulttuuritapahtumien alueellista saavutettavuutta haluttiin lisätä viemällä niitä kaupunkikeskusten ulkopuolelle ja luontoon. Taustalla oli ajatus siitä, ettei kulttuuritoiminnan tarvitse olla sidoksissa mihinkään tiettyyn paikkaan. Hanke haastoi miettimään erilaisia paikkoja, jotka voivat toimia kulttuuriareenoina haja-asutusalueilla, joista ihmiset eivät helposti pääse kuntakeskusten kulttuurilaitoksiin.

Taiteilijat haastettiin toimimaan myös oman erikoistumisalansa ulkopuolella ja osallistujille mahdollistettiin moneen eri taiteenalaan tutustuminen. Hankkeen laadulliseksi tavoitteeksi olikin määritelty uusien poikkitaiteellisten työpajojen luominen sekä taiteilijoiden monipuolisen osaamisen näkyväksi tuominen. Taiteilijat toimivat yhteistyössä kylien alueilla toimivien kyläyhdistysten sekä muiden yhdistysten ja yritysten kanssa.

Hankkeessa olivat mukana Suonenjoki, Rautalampi, Hankasalmi ja Konnevesi. Jokaisesta kunnasta oli mukana kaksi sivukylää. Toiminnot koostuivat poikkitaiteellisista työpajoista, jotka jakautuivat usean päivän ajalle. Jokainen työpajaprosessi kulmineoitiin lisäksi yleisölle avoimeen tapahtumaan. Seurantatietoa hankkeesta ja sen vaikutuksista kerättiin haastatteluin, havainnoin ja kyselyin.

6.1 Työpajat ja tapahtumat

Hankasalmen Häähinnmäellä järjestettiin lumiveistostyöpaja, johon osallistui 61 henkilöä. Suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat Ristimäen kyläyhdistys, Häähinnintupa, paikallinen 4H-kerho, kolme hanketaiteilijaa sekä lumenveistotekniikassa avustanut tuotemuotoilun opettaja Kuopiosta.

Suonenjoen Iisvedellä järjestetty kesänavaus koostui villiyrityttäytelystä, liike- ja runotyöpajasta, teatterityöpajasta, Muistojen maisemat -tarinan-keruukierroksesta sekä koko perheen tapahtumasta. Osatapahtumat järjestettiin viiden päivän aikana useassa eri paikassa Iisveden kylän alueella. Yhteensä osatapahtumiin osallistui 172 henkilöä. Suunnittelussa ja toteutuksessa oli mukana viiden hanketaiteilijan lisäksi paikallinen yhteistyöyrittäjä Sininen Majatalo.

Suonenjoen Myllykosken työpajakokonaisuus koostui toukokuussa 2015 järjestetyistä pajumaja- ja kyltityöpajoista sekä kaikille avoimesta Touko-tontun kadonnut aarre -luontopolusta sekä elokuussa 2015 järjestetyistä Vilja-tontun puutarhajuhlilla. Luontopolku oli osallistava seikkailu, jonka varrella ratkottiin tehtäviä suomalaisten taruolentojen kanssa. Puutarhajuhlissa opeteltiin muun muassa juhlatanssia ja laulettiin live-karaokea. Toukokuun toimintoihin osallistui yhteensä 220 henkilöä ja elokuun tapahtumaan 45 henkilöä. Suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat hanketaiteilijat, Savonia-ammattikorkeakoulun musiikki- ja tanssinopettajaopiskelijat sekä paikallisena yhteistyökumppanina Myllykosken Kievari.

Hankasalmen Venekoskella järjestettiin Ulvovan myllärin matkassa -työpaja. Kokoontumisissa kokeiltiin ulvontatekniikkaa, laulettiin yhteislauluja ja liikuteltiin jättinukkeja. Osallistujia oli kolmessa tapahtumassa yhteensä 17 henkilöä. Suunnitteluun osallistui neljä Venekosken nuorisoseuran jäsentä mutta toimintoihin osallistujat olivat kaikki Hankasalmen kirkonkyläläisiä ja ulkopaikkakuntalaisia. Toteutuksessa oli mukana hanketaiteilijoiden lisäksi Savonia ammattikorkeakoulun opiskelijoita.

Konneveden Sirkkamäellä järjestettiin erityisesti lapsille ja nuorille suunnattuja maalaus- ja tanssityöpajoja sekä kyläjuhla. Työpajoja järjestettiin yhteensä 11 kappaletta ja kuhunkin pajaan osallistui 4–11 henkilöä. Kyläjuhlaan osallistui 180 henkilöä. Maalaustyöpajoissa toteutettiin yhteisöllinen maalaus uudistetun kylätalon seinälle. Tanssityöpajoissa suunniteltiin osallistava flashmob-tanssi, joka esitettiin kyläjuhlassa. Suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat hanketaiteilijat, joukko Savonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoita, Sirkkamäen kyläyhdistys sekä paikallinen 4H-kerho.

Konneveden Majaniemessä järjestettiin luontopäivä, joka piti sisällään päivän aikana toteutettuja kädentaitotyöpajoja sekä illemmalla järjestetyt ”karhunpeijaiset”. Tapahtumapaikka sijaitsi Etelä-Konneveden kansallispuistossa hankalien kulkuyhteyksien päässä ja sinne oli hankkeen puolesta järjestetty laivakuljetus. Paikalle pääsi myös omalla veneellä. Työpajat vetivät niukasti yleisöä; kaikki osallistujat olivat kesäpaikkakuntalaisia. Suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat hanketaiteilijat ja Savonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat yhteistyössä Konneveden Luontopalvelujen kanssa.

Rautalammin Kerkonkosken teatterityöpajat oli suunnattu aikuisille. Kokonaisuuteen kuului ilmaisutaitotyöpajojen lisäksi kädentaitotyöpajoja, joissa valmistettiin Seuralan lavasteverhot, maalattiin lavan seinät ja katto sekä rakennettiin uudet lavasesermit. Ilmaisutaitotyöpajoissa valmisteltu esitys sai ensi-iltansa Seuralan Iltamissa. Tapahtumassa esiintyi hanketaiteilijoiden ja työpajoihin osallistuneiden lisäksi Kerkonkosken alakoululaisia sekä lausuntataiteilija Raili Vesterinen. Pajatyöskentelyyn osallistui vaihtelevasti noin 19 henkilöä, joista 11 henkilöä ilmaistutaitopajoihin ja loput 9 henkilöä kädentaitopajoihin. Esiintyjien lisäksi yleisöä oli noin 60 henkilöä. Suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat hanketaiteilijat, Savonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat ja kylän edustajana paikallinen urheiluseura Kerkonkosken Ketterä.

Viimeinen tapahtuma järjestettiin Rautalammin Törmälässä. Tavoitteena oli koota yhteen kaikkien osatapahtumien toteuttajat ja osallistujat Taiteiden yön merkeissä. Konseptista kehiteltiin mahdollisimman osallistava: toimijoiksi kutsuttiin myös paikallisia taiteen harrastajia ja ammatilaisia. Tapahtumassa myös yksittäisillä toimijoilla oli mahdollisuus luoda kontakteja ja verkottua sekä saada näkyvyyttä. Työpajoja, esityksiä, taidenäyttelyjä ja työnäytöksiä tuottikin hanketaiteilijoiden lisäksi suuri joukko paikallisia osajia. Toteutus onnistui yli odotusten: tapahtumakokonaisuus kasvoi pienen kylän mittakaavassa massiiviseksi. Esiintyviä ryhmiä oli yli 30 kappaletta ja tapahtumapaikalla kävi viiden tunnin aikana arviolta 600 henkilöä. Tapahtumaan järjestettiin bussikuljetus muilta hankkeesta mukana olleilta kyliltä.

Tapahtumat ja niitä edeltäneiden työpajojen prosessit ja tulokset dokumentoitiin näyttelyksi, joka on esillä vuoron perään kaikissa mukana olleissa kunnissa.

Hankkeen toiminnoista Sirkkamäen, Kerkonkosken ja Törmälän työpaja- ja tapahtumakokonaisuudet olivat johtoryhmän ja yhteistyökumppaneiden mukaan erityisen onnistuneita. Kaikissa edellä mainituissa kokonaisuuksissa onnistuttiin osallistamaan asukaslukuun nähden suuri joukko kyläläisiä ja kyläyhteisö itse koki kulttuurin saavutettavuuden ja saatavuuden parantuneen toiminnan myötä.

Venekosken työpajakokonaisuutta pidettiin yleisesti epäonnistuneimpana toimintona. Vaikka ohjelmaideoita oli läpikäyty yhdessä paikallisen yhteistyökumppanin kanssa ja toiminnan sisältö oli suunniteltu nimenomaan paikallisia tarpeita silmällä pitäen, ei Venekosken kylältä kukaan osallistunut työpajoihin eikä lopputapahtumaan. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei osallisuus sen paremmin kuin kulttuurin alueellinen saavutettavuus parantunut Venekoskella hankkeen myötä lainkaan. On kuitenkin harhaanjohtavaa tulkita, että osallistumattomuus johtuisi Venekoskella olemattomasta kinnostuksesta kulttuuria kohtaan. Venekoskella toimii esimerkiksi paikallisen

nuorisoseuran alainen aktiivinen kesäteatteriryhmä, joka on Suomen vanhin yhtäjaksoisesti toiminut harrastajakesäteatteri. Epäonnistumista voidaan sen sijaan selittää sillä, ettei paikallista yhteistyötahoa onnistuttu sitouttamaan toimintaan. Myös aikataulutuksella on saattanut olla vaikutusta: kesäteatterin oma ohjelmakausi osui päällekkäin hankkeen toimintojen kanssa.

Häähninmäellä paikallinen yhteistyötaho oli puolestaan mahdollisesti odottanut valmista kokonaisuutta, vaikka ajatuksena oli ollut kaikkien osapuolten suunnitteluun ja toteutukseen osallistuminen. Toimijoiden roolit eivät olleet täysin selvillä kaikille osapuolille.

6.2 Hanketaiteilijoiden näkökulma

Toimintaan osallistuneiden taiteilijoiden odotukset hankkeesta saatavien hyötyjen suhteen liittyivät verkostoitumiseen, työllistymiseen ja oman taiteellisen työn näkyvyyden parantamiseen. Kuntarajojen ylittäminen ja eri taiteenalojen rajapinnoilla toimiminen ja siten oman toiminta-alueen laajentaminen koettiin hyvin positiiviseksi asiaksi. Kaikki mukana olleet taiteilijat kokivat hyötynsä mukana olosta merkittävästi. Erityisen tyytyväisiä he olivat yhteistyön myötä muodostuneen verkoston toimivuuteen. Uusien ja yhä laajempien verkostojen avulla mahdollisuudet erilaisten yhteistyöprojektien hakemiseen ja toteuttamiseen kasvavat tulevaisuudessa. Yhteistyön koettiin myös lisänneen tunnettuutta ja ammattiuskottavuutta.

Taiteilijaverkostot ovat tärkeitä täällä suurten kaupunkien kulttuurielämän ulkopuolella. Tärkeää on olla eristäytymättä ympäristöstä, koska myös sen tulkkinä on [taiteilijana] kyettävä toimimaan. Verkostot ovat ensisijaisen tärkeitä, jos meinaa saada produktioita valmiiksi ja yleisöä niille. Kaikissa näissä Luovaa Voimaa Luonnossa -hanke auttoi minua.²⁸²

Saa kasvaa siinä ja löytää semmosta itelle, ettei junnaa siinä samaa omaa juttua, ku oppii kattomaan toisesta vinkkelistä ja sitte että saa voimaa myöski siihen omaan työhön ja ideointiin ja sitte saa niitä yhteistyötahoja, joihin kanssa voi tehdä niitä juttuja myöhemminki.²⁸³

Hankkeeseen osallistui myös joukko Savonia-ammattikorkeakoulun musiikin- ja tanssinopettajaopiskelijoita, jotka toimivat hanketaiteilijoiden ohjauksessa. Opiskelijat kokivat yksimielisesti hankkeeseen osallistumisen lisänneen ymmärrystä taiteen sovellettavuudesta, omista työmahdollisuuksista

²⁸²Hanketaiteilija 6

²⁸³Hanketaiteilija 5

eri yhteisöissä ja verkostoitumisen tärkeydestä. He kokivat hankkeen myös kehittäneen improvisointitaitoja ja antaneen valmiuksia hallita monialaisia työtehtäviä aiempaa tehokkaammin.

6.3 Kuntien näkökulma

Kunnat osallistuivat hankkeen rahoittamiseen 2000 euron omarahoitus-osuudella. Vastineeksi odotettiin uudenlaista kulttuuritoimintaa ja asukkaiden aktivoimista. Omavastuuosuutta pidettiin kohtuullisena ja jopa tarpeellisenä osana sitouttamisprosessia.

Hankkeen arviointivaiheessa kuntien kannalta oli merkittävintä selvittää, loiko hanke jatkuvuutta kylien kulttuuritoiminnalle, vaikuttivatko hankkeen toiminnot kylien vireystasoon ja kehittivätkö ne alueen matkailuyrittäjien toimintaa. Hankkeesta toivottiin ponnahduslautaa ja innoketta vapaaehtoiseen, yhteisöllisyyttä edistävään toimintaan. Hankkeen toimintojen toivottiin tavoittavat myös sellaiset henkilöt, joiden kosketus kulttuuriin ja taiteeseen on ollut vähäinen.

Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu -julkaisussa²⁸⁴ linjataan, että kylä-kulttuurin kehittämisen tulisi pitää sisällään esimerkiksi kulttuurijärjestöjen, toimintaryhmien, koulujen, kansalaisopistojen ja vaikkapa kirjastojen toiminnan yhteistyön kehittämistä, joka vastaa kylän kulttuurielämän tarpeisiin. Yhtenä mahdollisuutena omaehtoisen kyläkulttuurin edelleen kehittämiseen nähdään nimenomaan asukkaiden yhteistyö paikallisten taitelijoiden kanssa. Juuri tämä ajatus oli *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeen taustalla. Myös kansalaisopistojen välinen yhteistyö tukee edellä mainittua linjausta.

Kuntien kulttuuritoimen edustajat kokivat kuntarajojen yli toimineen yhteistyön erittäin positiiviseksi asiaksi. Yhteistyön jatkokehittämistä kuvattiin tarpeelliseksi. Rautalammin ja Konneveden osalta tiivis yhteistyö jatkuu muun muassa yhteisen kansallispuistohankkeen tiimoilta. Kulttuuripalvelut halutaan sisällyttää toimintaan. Sisä-Savon kansalaisopistopiirin alueella hankeyhteistyö jatkuu jo rahoitusta saaneen jatkohankkeen muodossa.

Paikalliset hanketaiteilijat olivat tyytyväisiä hankkeen myötä lisääntyneistä kulttuuritoiminnan aktivointimahdollisuuksista maaseudulla. Hallintokuntien yhteistyössä erityisesti koulu- ja kulttuuritoimien yhteistyö oli keskeisessä asemassa.

²⁸⁴Maaseutupoliitikan yhteistyöryhmä 2010, 35

Olen iloinen, että [muun muassa] OKM ja Taike näkyvät täällä pääkaupungin ja maakuntien ykköskaupunkien ulkopuolella. [Esimerkiksi] läänintaiteilijaprojektien toteuttaminen vaatii paikallisia verkostoja ja sellaisia syntyy tällaisten hankkeiden myötä myös keskuskaupunkien ulkopuolelle.²⁸⁵

Kyläyhdistykset ja muut paikalliset yhdistykset saivat hankkeen toiminnoista innoketta aiempaa aktiivisempaan ja yhteisöllisempään toimintaan, joskin mukana olleet kyläyhdistykset ovat aiemminkin järjestäneet oman alueensa asukkaille yhteistä tekemistä. Hanketaiteilijoilta kyläläiset kokivat kuitenkin saaneensa uusia, tuoreita ideoita sekä oppia ja henkistä tukea myös kulttuuritoiminnan järjestämiseen.

Kyläyhdistys on heräämässä uinuvasta unesta aktiiviseksi toimijaksi.²⁸⁶

Toimintoihin osallistuneet yrittäjät toivoivat saavansa alueellista näkyvyyttä ja tukea omaan yritystoimintaansa. Kaikki mukana olleet yrittäjät olivat tyytyväisiä yhteistyöhön. Hankkeen toimintojen suurimmat ongelmat liittyivät yrittäjien mukaan markkinointiin ja tuotteistamiseen. He kaipasivat yksinkertaistamista ja selkeyttä tiedottamiseen sekä työpajojen kohdentamista erilaisille kohderyhmille. Myös toimintojen aikataulutuksella on paljon merkitystä osallistumisaktiivisuuden kannalta. Toimintojen poikkitaiteellisuutta pidettiin hyvänä ja ajanmukaisena piirteenä.

Uusia kulttuuriyleisöjä etsiessä on syytä pohtia osa-aikaisesti maaseudulla asuvien kuten kesämökkiläisten mahdollisuuksia osallistua paikallisen kulttuuritoiminnan kehittämiseen. Heidän joukossaan voi olla runsaasti maaseudun kulttuurielämän kehittämistyössä tarvittavaa koulutusta, kulttuurielämän tuntemusta ja uusia näkökulmia.

6.4 Osallisuuden toteutuminen

Maaseudun kulttuurin elinvoimaisena säilyminen edellyttää paikallisten asukkaiden ja kulttuuritoimijoiden osallistamista aluekehittämisen prosesseihin ja hankkeisiin. *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeessa paikalliset asukkaat, yhdistykset ja yritykset olivat mukana toimintojen suunnitteluvaiheesta lähtien. Eri väestöryhmien saattaminen yhteen kulttuuritoiminnan avulla on oivallinen tapa vahvistaa alueellista yhteisöllisyyttä.

²⁸⁵ Hanketaiteilija 6

²⁸⁶ Johtoryhmän jäsen 12

Hankkeen tärkeimmiksi osallistamiskeinoiksi nousivat nimenomaan paikallisten taiteilijoiden, kyläyhdistysten ja matkailuyrittäjien kanssa yhteistyössä kyläläisille järjestetyt työpajat. Pienessä yhteisössä tuttu ja luotettu järjestäjätaho madaltaa kyläläisten kynnystä osallistua toimintaan. Sitouttamisvaiheessa on pyrittävä luomaan molemminpuolinen luottamus mukana olevien tahojen välille. Eri toimijoiden roolien tulee olla selkeät ja kaikkien osapuolten tiedossa.

Hanketaiteilijoiden ja muiden asianosaisten mukaan osallisuuden toteutusta tulee tarkastella laajemmin kuin laskemalla työpajoihin osallistujia. Osallisuus on monitahoinen kokonaisuus eikä sen tulkitseminen pelkästään taidetyöpajatoimintaan osallistumiseksi ole tarkoituksenmukaista. Varsinaisten osallistujien lisäksi hankkeen työpajoihin osallistui suuri joukko muita kyläläisiä paikallaolon ja toiminnan seuraamisen merkeissä.

[--] kun menee tuttujen ihmisten kanssa tekemään jotain vierasta, niin oppii uusia piirteitä ja sitte tavallaan saa yhteisiä kokemuksia, niin se ehkä luo sitä yhteisöllisyyttä [ja] tiivistää sitä yhteisöä.²⁸⁷

Hankkeen työpajojen sisältö ja markkinointi pyrittiin pitämään tarpeeksi käytännönläheisenä ja helposti lähestyttävänä; tällä pyrittiin välttämään potentiaalisissa osallistujissa mahdollisesti heräviä negatiivisia mielleyhtymiä liian elitistisestä ja korkealentoisesta taiteesta. Työpajoihin ja tapahtumiin haettiin matalaa osallistumiskynnystä. Haastattelujen perusteella useat sellaiset henkilöt, jotka eivät olleet aiemmin olleet kulttuuritoiminnoissa mukana, olivat hankkeen toimintojen myötä innostuneet kulttuurin harrastamisesta. Työpajat houkuttelivat siis kulttuuriharrastajien lisäksi myös ihmisiä, jotka eivät koe itseään taiteellisiksi.

[--] ihmiset on usein silleen et mitä – mitä se taide nyt on vähän semmosten korkeampien ihmisten juttu ja että kun tuodaan tänne kylälle nii tavalliset maalaiset tulee kanssa tänne tapahtumiin, et ne ei aattele et siel on vaan se kirkonkylän kerma. Et mä luulen, että se oikeesti tuo sellasta halua osallistua myös muuhunkin taiteeseen.²⁸⁸

Moni olisi saattanut jättää tulematta paikalle, jos työpajoja olisi markkinoitu yksinomaan taide- ja kulttuuritoimintana. Moninaiset työpajatiimit koostuivat hyvin erilaisten alojen ja ikäryhmien edustajista. Lopputuloksessa jokaisen työpanos näkyi taiteellisena kokonaisuutena. ”Vahingossa” koettu kulttuurielämys saattaa herättää vastaanottajassa uudenlaista kiinnostusta kyseiseen toimintaan.

²⁸⁷ Hanketaiteilija 3

²⁸⁸ Johtoryhmän jäsen 1

*[--] moniki ehkä lähtee [--] luontotapahtumaan mukaan, niin se ei välttämättä ehkä tule tietosesti ajatelleeks sitä [--] kulttuurinäkökulmaa, [--] koska varmaan jos ois oikeen vahvasti sitä tuonu esille niin moni ois voinu jäähä kotiinki, koska se voi olla se semmone vieras alue siinä, mut et se tulee tavallaan huomaamatta.*²⁸⁹

Omaehtoisuus näyttäytyi hankkeen toiminnoissa siinä, että paikalliset toimijat ja kyläyhteisöt otettiin mukaan toimintaan jo suunnitteluvaiheessa. Kyläyhteisöjen osallistaminen suunnitteluun toteutui kaikissa kahdeksassa työpaja- ja tapahtumakokonaisuudessa. Toimintojen koettiin lisänneen alueella asuvien omaehtoista kulttuuritoimintaa. 23 haastattelusta vain kahdelle toteuttajatahon edustajalle oli jäänyt käsitys, ettei omaehtoinen kulttuuritoiminta ollut merkittävästi lisääntynyt hankkeen myötä.

Arviointivaiheessa oltiin yksimielisiä kyläyhteisöjen mukanaolon ja alueen asukkaiden kuulemisen tärkeydestä hankkeen onnistumisen kannalta. Myös mukana olleiden taiteilijoiden paikallisuus oli merkittävä tekijä: olemassa olevia kontakteja ja hyvää paikallistuntemusta pidettiin yhtenä osatekijänä työpajojen osallistujien ja yleisön löytämisessä. Toimivan verkoston luominen tulevaa yhteistyötoimintaa varten on tämänkin vuoksi hyvin tärkeää. Olennaisen tärkeäksi koettiin myös selkeä eri toimijoiden välinen viestintä, jolla varmistetaan riittävä tiedonkulku kaikille asianmukaisille tahoille.

Hankkeen koettiin helpottaneen dialogin käymistä organisaatioiden ja kuntalaisten välillä ja siten lisänneen asukkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa kulttuuritoimintaan. Hankkeen myötä kylien alueella etsittiin uusia kulttuuriareenoita luonnosta ja hyödynnettiin jo olemassa olevia fyysisiä tiloja. Ajatuksena oli lisätä tilojen monikäyttöä.

Palvelujen suunnitteluideoita on käsitelty hanketyöryhmän lisäksi alueen kunta- ja kulttuuritoimijoiden kanssa. Yhteisöistä tulleet toiveet on huomioitu hanke- ja kulttuuritoiminnan suunnittelussa. Viestiä on viety päättävillä tahoille toimijoiden omia verkostoja hyödyntäen ja on kehoitettu yksilöitä ja yhteisöjä omaan aktiivisuuteen ideoiden esilletuomisessa. Useiden haastattelujen mukaan ihmisten aktiivisuus ja yhteisöllisyys on hankealueella lisääntynyt ja monia uusia kulttuurihankkeita on hankkeeseen osallistuneiden kyläläisten taholta vireillä. Kulttuuritoimintaa on kuitenkin hankalaa juurruttaa osaksi alueen vakiintuneita toimintamalleja hanketyöskentelyn rajallisten aikaresurssien puitteissa. Yhteinen toimintakulttuuri ja toimivat verkostot voidaankin saavuttaa ainoastaan varmistamalla toiminnan jatkuvuus. Jos kulttuuritoiminta jää kertaluontoiseksi tai lyhytaikaiseksi, on sen vaikutuksia hankalaa arvioida ja osallisuuden toteutumista lähes mahdotonta todentaa.

²⁸⁹Hanketaiteilija 4

Maaseudun kulttuuritoimintaa on kehitettävä paikallisista lähtökohdista. Tässä hankkeessa kyläyhdistyksillä ja muilla paikallisilla toimijoilla oli merkittävä rooli. Kyläyhdistysten tulee jatkossakin pyrkiä mahdollistamaan ihmisten omaehtoinen kulttuuritoiminta esimerkiksi tarjoamalla fyysisiä tiloja erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden ja yksityishenkilöiden käyttöön. Tiloja kannattaa hyödyntää myös muihin kuin niiden alkuperäisiin tarkoituksiin. Kulttuuritoiminnalle voi etsiä uusia areenoita myös luonnosta, kuten *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeessa tehtiinkin.

6.5 Saatavuuden ja saavutettavuuden toteutuminen

Hanketoimintojen koettiin yksimielisesti parantaneen kulttuurin alueellista saatavuutta ja saavutettavuutta alueella. Hanke toteutettiin syrjäkyliässä kuntakeskusten ulkopuolella, missä palvelujen karsiminen ja pitkät välimatkat estävät usein kulttuuritoimintaan osallistumista. Pitkät välimatkat kaupunkikeskuksiin selittävät osaltaan kulttuuriharrastusten vähyyttä hankealueella ja haja-asutusalueilla yleensä, joten on tärkeää yrittää eliminoida niiden kulttuuritoimintaa estävää vaikutusta. Kulttuuritoiminnan jalkauttamista haja-asutusalueelle kiiteltiin yleisesti. Osaan hankkeen tapahtumista oli järjestetty myös bussikuljetuksia muilta kyliltä. Kuntakeskuksista kyliin suuntautuvia kuljetuksia ei kuitenkaan ollut hankkeen budjetin puitteissa mahdollista toteuttaa.

[--] ehkä tällasia ei lähtis välttämättä hakemaan muualta [--] mutta sitten ku se [kulttuuri] tuodaan tänne mejän keskelle ja me tehdään itse porukalla, nii varmasti joo! Se on hyvä juttu et se tuodaan tänne ruohonjuuritasolle.²⁹⁰

Yksi hankkeen tavoitteista oli ohjata syrjäkylien asukkaita sisäistämään ajatus, että taide voi olla osa heidän elämäänsä omalla kylällä eikä aina tarvitse lähteä kuntakeskuksiin saamaan kulttuurielämyksiä. Kulttuuritoiminta mielletään edelleen helposti institutionaalisen kulttuurin kuluttamiseksi tai tekemiseksi. Tärkeää olisikin sisäistää taiteen ja kulttuurin tekijästä ja paikasta riippumaton itseisarvo.

Hankealueella ei ole taide- ja kulttuurilaitosten palveluja, mikä on tyypillistä harvaan asutulle maaseudulle. Julkista rahoitusta tuleekin maaseudulla suunnata ei-institutionaaliselle kulttuuritoiminnalle; kolmannen sektorin toimijoille, alueelliseen yhteistyöhön ja uusien palveluverkostojen kehittämiseen. Kulttuuriosaamista tulee soveltaa eri tavoilla ja eri alojen välisiä

²⁹⁰Kyläyhdistyksen jäsen 8

rajapintoja tulee ylittää rohkeasti innovatiivisten palvelukonseptien kehittämiseksi. Tässä hanke onnistui yhdistämällä taidetta ja matkailupalveluja. Sosiaalista mediaa hyödyntävät virtuaaliset yhteisöt tulee myös nähdä uutena mahdollisuutena maaseudun omaehtoiselle kehittämistoiminnalle.

Maaseudun kylien väestörakenne koostuu pitkälti ikääntyneistä ihmisistä sekä lapsiperheistä. Tämä pätee myös hankkeessa mukana olleisiin kyliin. Ulkomaalaistaustaista väestöä sekä nuoria aikuisia asuu *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeen toiminta-alueella verrattain vähän. Hankkeen toiminnot oli suunnattu kaikenikäisille mutta erityisesti lapsille ja nuorille. Kylien omaa nuorisoa voisi lisäksi aktivoida tarjoamalla heille kesätöitä eri toiminnoissa. Ikääntyneille voidaan puolestaan tarjota osallistumismahdollisuuksia muun muassa viemällä toimintoja palvelutaloihin.

6.6 Toiminnan integrointi osaksi kyläyhteisöjen toimintaa

Hankkeen johtoryhmän toivomuksena oli toimintojen integroiminen osaksi kyläyhteisöjen vuosittaista toimintaa. Toiminta suunniteltiin alusta saakka sellaiseksi, että sitä olisi mahdollisimman helppo jatkaa tulevaisuudessa myös ilman hanketaiteilijoita. Joitakin hankkeen aikana toteutettuja toimintoja voidaan johtoryhmän jäsenten mukaan vakiinnuttaa osaksi kansalaisopistojen kursseja. Kansalaisopistojen kurssit järjestetään kuitenkin useimmiten juuri kuntakeskuksissa, joihin on hankkeessa mukana olleista kylistä melko pitkä matka eikä etenkään julkisia kulkuyhteyksiä aina ole saatavilla. Mikäli tavoitteena on nimenomaan saada toiminta integroitua osaksi kyläyhteisön toimintaa, on varmistettava kyläyhteisön jäsenten pääsy suunnittelukokouksiin ja vältettävä toiminnan kategorisoimista jonkun tietyn taiteenalan toiminnaksi. Kyläyhteisön on pystyttävä mieltämään toiminta osaksi omaa identiteettiään ja koettava hyötyvänsä toimintaan osallistumisesta.

Toiminnalla on suurempi todennäköisyys jäädä elämään varsinaisen projektin päättymisen jälkeen, jos se on jo lähtökohtaisesti toteutettu moniammatillisesti. Hyvin kapean kentän edustama toiminta jää toteuttamatta, jos kyläyhteisöstä ei löydy sen alan tekijää eikä kukaan uskalla ottaa ohjia omiin käsiinsä. Tämän vuoksi eri toimijoiden rooleja toteutuksessa tulee tarkastella jo suunnitteluvaiheessa. Alkuvaiheessa tulee varata aikaa yhteisten toimintamallien luomiselle. Kulttuuriyrittäjyyttä voidaan tukea esimerkiksi yrittäjien täydennyskoulutusmahdollisuuksia parantamalla.

Luovaa voimaa luonnosta -hanke oli kansalaisopistoverkoston koordinoima ja toteuttama hanke. Kansalaisopistojen, samoin kuin kirjastojen, tiiviit suhteet kolmannen sektorin toimijoihin mahdollistavat esimerkiksi erilaiset

kulttuuriset yhteistuotannot, mikä vahvistaa kulttuurielämän omaehtoisuutta ja edistää sivistyksellistä tasa-arvoa. Toimivien rakenteiden pohjalta voidaan luoda uusia toimintamalleja. Esimerkiksi kirjastoautotoimintaa soveltaen voidaan kehittää muita liikkuvia kulttuuripalveluja. Sivukylille suunnattua kulttuuribussitoimintaa on toteutettu viime aikoina useissa kunnissa²⁹¹.

Erityisryhmien huomioiminen

Osallisuutta ja saavutettavuutta korostavan hankkeen suunnittelussa myös vammaisvähemmistöt ansaitsevat erityishuomiota, vaikka erityisesti pyrittäisiinkin parantamaan alueellista saavutettavuutta. Toimintoja tulee suunnitella esimerkiksi kehitys-, näkö- ja kuulovammaiset osallistujat huomioiden. Myös monilla ikääntyneillä on aistiheikentymiä. Heille tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa toimintojen sisältöihin. Kuten nuorisoa, myös vammaisia voi lisäksi työllistää toimintojen toteuttamisvaiheessa. Niissä toiminnoissa, joissa osallistujilta veloitetaan pääsymaksu, tulee mahdollinen avustaja tai tulkki päästää sisään veloituksetta avustettavan kanssa.

Perinteistä viittomakielistä tulkkausta harvinaisemmalla kuvailutulkkauskella tarkoitetaan visuaalisen ärsykkeen muuttamista puhutuksi eli sen avulla näkövammaisen ihminen pääsee osalliseksi visuaalisesta elämäyksestä. Näkövammaisten Keskusliitto on yhteistyössä Näkövammaisten Kulttuuripalvelury:n kanssa kouluttanut vapaaehtoisia kuvailutulkkeja ja sijoittanut kuvailutulkkauslaitteita ympäri Suomen. Laitteistoa on mahdollista lainata veloituksetta näkövammaisille järjestettäviin tilaisuuksiin. Järjestäjä hankkii omalla kustannuksellaan tarvittavat patterit ja vastaa mahdollisista rahtikuluista.

Liikuntavammaisten esteettömään pääsyyn toimintapaikoille tulee myös kiinnittää huomiota. Tämä on erityisen haasteellista luonnossa järjestettävissä toiminnoissa. *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeen toiminnoista moni järjestettiin paikoissa, joihin pääsy esimerkiksi pyörätuolilla olisi ollut hankalaa tai jopa mahdotonta. Maaseudulla kuitenkin suuri osa potentiaalisesta ja tavoiteltavasta yleisöstä koostuu muun muassa ikääntyneistä, joiden liikkuminen voi olla hankalaa. Onkin syytä pohtia, olisiko tapahtumapaikoille mahdollista järjestää liikuntarajoitteisille osallistujille erillinen kuljetus tai merkitä vaihtoehtoinen kulkureitti.

²⁹¹ Mm. Ähtärissä (Kangas, Jakonen & Havimäki 2014, 26), Tuusulassa (tässä julkaisussa käsitelty Keski-Uudenmaan Teatterin kannatusyhdistyksen Lähellä-hanke) ja Kyrönmaalla (Kirjastot.fi 2013)

6.5 Markkinoinnin tehostaminen

Luovaa voimaa luonnosta -hankkeen markkinointi keskittyi paikallislehtiin, julistisiin ja hankkeen Facebook-sivuille. Julistemarkkinoinnissa Rautalammin museo oli keskeinen toimija. Toimivimmaksi markkinointimediaksi osoittautui paikallislehtien ja Facebookin lisäksi perinteinen puskaradio. Facebook-markkinoinnin ongelma on, että se saavuttaa useimmiten vain tiettyä tapahtumaa tai organisaatiota verkkoyhteisössä aktiivisesti seuraavat ihmiset. Näkyvyyden takaamiseksi tuleekin löytää yhä useampia yhteistyökumppaneita, joiden avulla mahdollisuudet laajentaa markkinointia useammille kanaville paranevat. Valtakunnallisia sanomalehtia luetaan maaseudullakin, erityisesti verkossa. Erilaiset sponsorisopimukset maakunnallisten ja kunnallisten yhteistyökumppanien kanssa voivat lisätä näkyvyyttä myös Facebookissa lisääntyvien nostojen ja jakojen myötä.

Yleisölle tulee tarjota mahdollisuus löytää helposti tietoa toiminnasta, työpaikoista ja tapahtumista. Viestinnän kieli- ja ulkoasun tulee olla helposti ymmärrettäviä. Toiminnalle olisi tämän vuoksi hyvä perustaa oma itsenäinen kotisivu tai blogi, jota tulee päivittää tehokkaasti ja pitää ajan tasalla. Vaikka Sisä-Savon pienissä kylissä asuu verrattain vähän maahanmuuttajia, on erityisesti valtakunnallisen markkinoinnin ja viestinnän kannalta hyvä tarjota halukkaille tietoa hankkeesta myös muilla kielillä. Sisä-Savo on erityisesti kesäkaudella vilkasta turistialuetta, mikä myös lisää tarvetta valtakunnalliseen markkinointiin. Facebookin lisäksi tulee lisäksi harkita markkinoinnin laajentamista muille sosiaalisen median kanaville kuten Instagramiin, Youtubeen ja Snapchatiin.

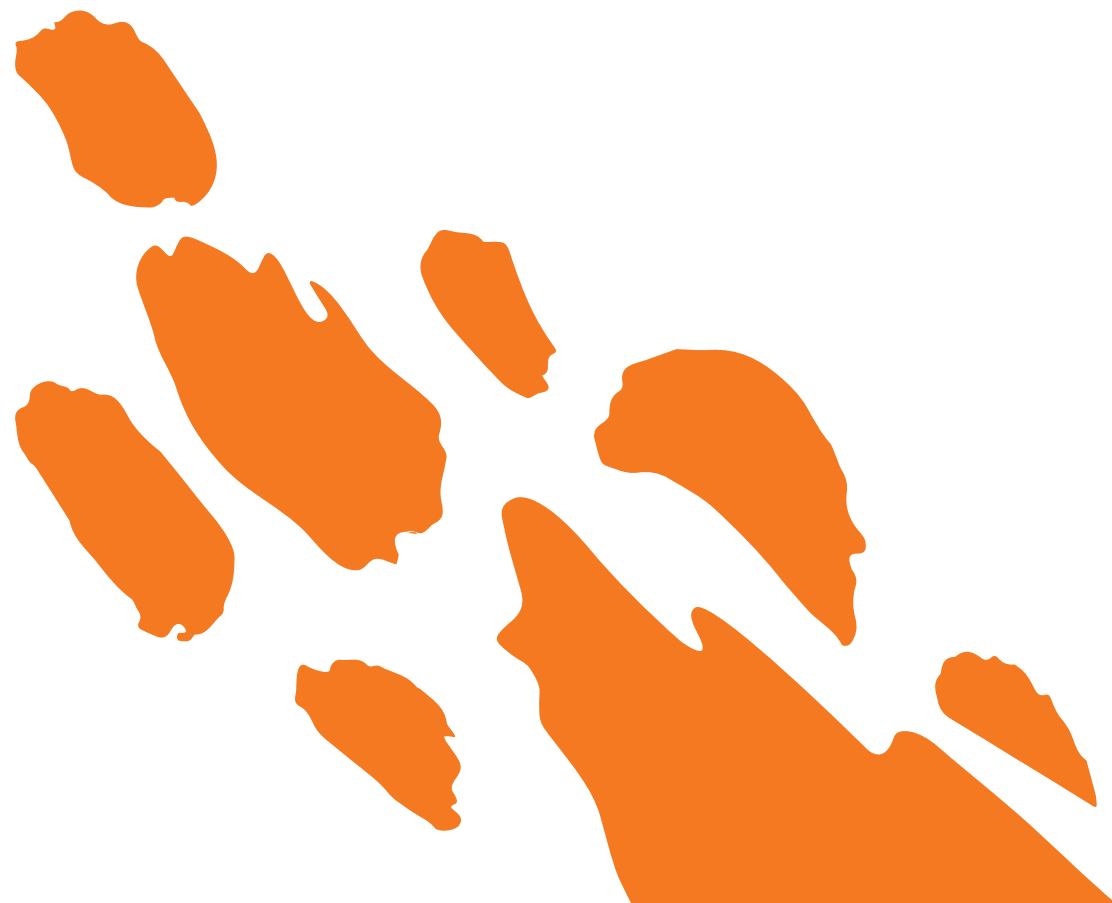
Erilaiset tempaukset ja tapahtumamarkkinointi ovat tehokkaita keinoja herättää ihmisten huomio. Jalkautuminen ihmisten joukkoon on yksi ehdottomasti tehokkaimpia ja henkilökohtaisimpia tapoja viestiä toiminnasta. Julistemarkkinoinnin ohella tuleekin kiertää esimerkiksi alueen kouluissa, päiväkodeissa ja palvelutaloissa kertomassa toiminnasta ja kutsumassa ihmisiä mukaan suunnittelukokouksiin. Viestinnän tehostaminen esimerkiksi musiikilla tai teatteritempauksella lisää sekä viestin viejän että itse välitettävän viestin kiinnostavuutta ja parantaa siten markkinoinnista syntyvää muistijälkeä. Tarinoiden, henkilökuvien ja erilaisten kokemusten avoin jakaminen on tehokasta markkinointia, sillä niiden avulla hankkeen toimintojen merkitystä voidaan syventää. Ne myös jäävät ihmisten mieleen helpommin kuin faktojen luetteleminen.

Poikkitaiteellisen ja osallistavan toiminnan markkinoinnissa tulee ehdottomasti välttää profiloitumista jonkun tietyn taiteenalan tapahtumaksi. Mikäli tavoitteena on nimenomaan osallisuuden lisääminen ja/tai uusien yleisöjen saavuttaminen, tulee ylipäänsä välttää profiloitumista tiukasti kulttuuritapahtumaksi. Sen sijaan tulee korostaa yhteisöllisyyttä, yhdessä tekemistä sekä toiminnan tarjoamia uusia kokemuksia ja elämyksiä.

7

Karoliina Hult

Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan
joukkoistamisen työkaluna

7 Karoliina Hult: Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna

Harvialan kartano luovan toimialan kulttuurikeskukseksi -hankkeen tavoitteena oli luoda Janakkalan kunnan asukkailla, kulttuurialan toimijoille ja kolmannen sektorin edustajille yhteinen toiminta-alusta, jossa kukin voisi toimia omista lähtökohdistaan käsin kulttuurikentällä. Tarkoituksena oli luoda toimintamalli, jonka avulla kulttuuria tehtäisiin joukkoistamisen lähtökohdista.

Joukkoistamisen lähtökohtina olivat yksittäisiltä ihmisiltä – kartanon alueen toimijoilta tai lähiseudun asukailta – tulleet ideat ja toiveet, joita kehitettiin ja vietiin eteenpäin yhdessä Harvialan kartanolla toimineen Kulttuurikonttorin resurssien ja projektipäällikkö Sirpa Haapaojan kanssa.

Yhdeksi tärkeimmästä joukkoistamisalustoista koettiin sosiaalinen media ja sen suomat mahdollisuudet yhteydenpitoon, verkostoitumiseen ja markkinointiin. Tässä artikkelissa tarkastellaan erityisesti toteutuneita joukkoistamismalleja ja niiden toimivuutta. Lisäksi pohditaan Harvialan kartanon toimintaa paikallisen kulttuurikentän joukkoistamisen keskiössä.

Artikkeli pohjautuu projektipäällikkö Sirpa Haapaojan ja muusikko Hanna Martikaisen haastatteluun²⁹², Johannan päivän -puistopiknikillä 2015 toteutettuun kävijähaastatteluun sekä hankkeen loppuraporttiin²⁹³. Lisäksi artikkelissa on hyödynnetty hankkeen omia internetsivuja²⁹⁴ sekä Humakin toteuttamaa kyselyä kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankeiden toimijoille niiltä osin, kun se koskee Harvialan kartanoa.

7.1 Kulttuurikonttori ja Harvialan kartano toimijoina

Janakkalassa sijaitseva Harvialan kartano on aikoinaan ollut yksi Suomen merkittävimmistä kartanoista, jolla on historiassaan yhteyksiä mm. Vesilahdella sijaitsevaan Laukon kartanoon, joka sekin toimii nykyään matkailu- ja kulttuurikeskuksena.

²⁹²Haapaoja 2015; Martikainen 2015

²⁹³Haapaoja 2015

²⁹⁴Harvialan kartano 2016

Kulttuurikonttorin lisäksi Harvialan kartanon alueella toimii useita yrittäjiä sekä kartanolla työhuonettaan pitäviä taiteilijoita. Kulttuuritoiminnan näkökulmasta tilat ovat kuitenkin rajallisia, sillä kartanon päärakennus on lähes käyttökelvottomassa kunnossa. Tämän vuoksi kartanolla ei esimerkiksi ole mahdollisuuksia suurten yleisötilaisuuksien järjestämiseen – kartanon puistoa lukuun ottamatta.

Harvialan kartanolla toimiva Kulttuurikonttori oli Harvialan kartano luovan toimialan kulttuurikeskukseksi -hankkeen pääorganisaatio. Se loi verkostoja erilaisten toimijoiden välille, järjesti tapahtumia, näyttelyitä, kursseja ja työpajoja. Kulttuurikonttorissa ruohonjuuritason ideoista ja tarpeista tuotettiin erilaisia kulttuuritapahtumia ja toimintaa.

Erillistä kohderyhmää Kulttuurikonttorilla ei ollut, vaan tavoitteena oli tuoda kulttuuri kaikkien ulottuville. Mukaan mahtui niin koululaisia, senioreita, erityisryhmiä, nuoria, omakotiyhdistyksiä ja askarteluporukoita sekä eri taiteenalojen harrastajia ja ammattilaisia. Tavoitteena oli järjestää mahdollisimman laajasti erilaisia kulttuuritapahtumia, joihin ideat ja tarpeet kumpusivat suoraan yhteisöltä ja lähiseudun asukkailta. Kulttuurikonttori toimi ennen kaikkea kulttuuritoiminnan mahdollistajana.

7.2 Kulttuuritapahtumien tuottaminen avoimessa yhteisössä

Harvialan kartanon kulttuuritapahtumat tuotettiin siinä mielessä avoimessa yhteisössä, että vakituisena hankkeeseen oli palkattu vain projektipäällikkö Sirpa Haapaoja. Muut vakituiset toimijat työskentelivät hankkeen parissa lähinnä omaehtoisesti. Yksittäisiä ammattilaisia palkattiin kurssien, työpajojen ja opintopiirien vetäjiksi. Kaiken kaikkiaan palkattuina erimittaisiin työsuhteisiin oli yhteensä kolmetoista taiteilijaa.

Someideointi avaa kaikille mahdollisuuden osallistua

Kulttuurikonttorille perustettiin oma Facebook-kanava, jota hyödynnettiin niin tapahtumien ideoimisessa, toteuttamisessa kuin markkinoinnissa. Lisäksi avoimen ideoinnin mahdollistamiseksi tietoa levitettiin myös osallistujien omia verkostoja pitkin – niin sosiaalisessa mediassa kuin perinteisenä puskaradiona.

Ideointia tapahtui sekä Kulttuurikonttorin omassa kahvipöydässä että sosiaalisessa mediassa. Kun jokin idea oli esitetty, siitä keskusteltiin ja sen toteuttamismahdollisuuksia selvitettiin yleensä projektipäällikön johtamana.

Tapahtuman suunnitteluun ja toteutukseen pyydettiin mukaan niin idean ehdottaja kuin muitakin kiinnostuneita. Kaikki halukkaat pyrittiin saamaan mukaan jo ideointi- ja toteutusvaiheeseen. Toki he olivat tervetulleita pelkäksi yleisöksikin, jos eivät halunneet olla mukana alusta alkaen.

Sosiaalisen median mukaan tuomisen tapahtumatuotantoon toivottiin houkuttelevan paikalle erityisesti alueen nuoria. Jotkut nuoret saatiinkin innostumaan omien tapahtumien ja toimintojen järjestämisestä. Nuoret järjestivät kartanolla mm. tapahtuman vaihto-oppilaille, suunnittelivat Halloween-bileitä ja suunnittelivat kauhuelokuvaa kartanon autoituneessa päärakennuksessa.

Yhden henkilön ideasta suureksi ryhmäksi

Kulttuurituotannon yhteisönä Kulttuurikonttori oli kaikille avoin. Kuka tahansa saattoi astua konttorin ovesta sisään ja ehdottaa tapahtumaa. Tapahtumaideaa kehiteltiin eteenpäin projektipäällikön, idean ehdottajan ja alueen taiteilijoiden kanssa. Tarvittaessa verkostoa laajennettiin etsimällä tapahtumaan sopivia kontakteja.

Näin toteutettiin esimerkiksi jo mainittu digikuvauksen kurssi. Sirpa Haapaoja kuvailee haastattelussa, kuinka digikuvauksesta kiinnostunut henkilö otti yhteyttä Kulttuurikonttoriin ja kysyi, järjestetäänkö Harvialan kartanolla digikuvauksen kurssia. Silloin kurssia ei vielä ollut tiedossa, mutta Haapaoja pyysi ehdottajan juttelemaan aiheesta kanssaan. Tästä kontaktista syntyi ajatus kurssin järjestämisestä. Kurssia suunniteltiin yhdessä kiinnostuneiden kanssa.

Suunnittelun tuloksena perustettiin oma digikuvaamisen ryhmä, joka oli kaikille kuvaamisesta kiinnostuneille avoin. Kaksikymmentähenkiseen joukkoon mahtui niin vasta-alkajia, kuvaamista harrastaneita kuin alan ammattilaisia. Ryhmä toimi tasa-arvoisesti siten, että kokeneemmat kuvaajat neuvosivat aloittelijoita. Tavoitteena ryhmäläisillä oli kartuttaa omaa osaamistaan niin kuvaamisessa kuin kuvien käsittelyssä.

Kurssi kokoontui useamman kerran kevään ja syksyn aikana ja jatkaa yhä toimintaansa itseohjautuvana opintopiirinä. Joulukuussa 2015 avattiin digikuvaryhmän oma näyttely kartanolla toimivassa Galleria Johannassa.

Tieto kurssista levisi nk. puskaradion kautta suullisesti kaverilta kaverille sekä Facebookin kautta. Sosiaalisen median, lähinnä Facebookiin luodun suljetun ryhmän, välityksellä hoidettiin myös kurssilaisten yhteydenpito ja tiedotus tapaamiskertojen ulkopuolella. Vastaavia sosiaalisen median yhteydenpitokeinoja hyödyntävät myös muut kartanolla yhä toimivat itseohjautuvat ryhmät.

Kahvituokio paisuu kyläjuhlaksi

Edellä kuvatun kaltaiset ryhmät ja tapahtumat ovat syntyneet lähiseudun asukkaiden tarpeista. Tapahtumia on syntynyt myös taiteilijoiden avoimesta yhteistoiminnasta. Tällaisiin tapahtumiin lukeutuu mm. kartanon historian perinteisiin pohjautuva Johannan päivän -puistopiknik. Tapahtuma kehittyi Haapaajan ja Martikaisen mukaan ajatuksesta juhlistaa 21.7 nimipäiväänsä viettävien taiteilijaystävien nimipäiviä yhteisen kahvihetken merkeissä.

Kulttuurikonttorin yhteyteen perustetun Galleria Johannan nimeä valittaessa käytiin keskustelu Harvialan kartanon historiasta. Selvisi, että 1700-luvulla oli kartanon puistossa perinteisesti juhlistettu Johannan päiviä kartanon emännän kunniaksi. Tämän kuultuaan Martikainen oli todennut, että hänellä on ollut kahvitteluperinne muutaman samana päivänä nimipäiväänsä viettävän taiteilijaystävän kanssa. Syntyi ajatus, josko Martikainen järjestäisi kyseisenä vuonna nimipäiväkahvit kartanolla – syötäisiin yhdessä mansikkakakkua ja nautittaisiin kahvit ruusukupeista. Aiheesta innostuneena eräs keskustelija lupasi, että hän voisi soittaa musiikkia kahvin lomassa.

Innokkaiden määrä lisääntyi ja soittajia lupautui paikalle yhä enemmän. Lopulta joukkovoima kasvoi niihin mittoihin, että nimipäiväkahvien sijaan kartanolla järjestettiin yleisölle avoin Johannan päivän -puistopiknik. Juhlakansalla oli omat eväät mukana, mutta toki kartanon väen puolesta juhliin oli hankittu mansikkakakkua ja ruusukupit. Grilliä ei ollut huomattu makkarapaistoa varten hankkia, mutta sellainen onneksi löytyi yleisön joukosta ja sitä saivat muutkin lainata. Ideointiryhmän ja esiintyjiksi ilmoittautuneiden lisäksi tapahtuman onnistumiseen vaikutti myös yleisön halu olla osa kokonaisuutta. Grillin lainaamisen lisäksi yleisö osallistui jo ruusukuppienkin tiskaamiseen.

Pienen väen kahvituokio muuttui siis koko kylän yhteiseksi tapahtumaksi, jossa musiikki soi pitkälle yöhön. Tapahtuma onnistui ideoijien mukaan yli odotusten. Siitä huolimatta, että Johannan nimipäivä 21.7. osui vuonna 2014 maanantaille, paikalle saapui noin 300 henkilöä. Ensimmäisen vuoden jälkeen kävijämäärä on vakiintunut noin 200–250 henkeen.

Johannan päivän -puistopiknik ei sellaisenaan olisi onnistunut ilman taiteilijoiden välistä avointa kommunikaatiota ja yhteistyötä. Ilman joukkoistamista sekä taiteilijoiden oma-aloitteisuutta ja halua olla mukana tällaisissa yhteisötapahtumissa vastaavan tapahtuman järjestämiskustannukset olisivat muodostuneet moninkertaisiksi.

7.3 Käyttäjien toiveet ja niiden toteutuminen

Harvialan kartanon tapahtumien osallistujia haastateltiin kartanolla järjestetyssä Johannan päivän pikniktapahtumassa 21.7.2015. Haastattelut tehtiin

henkilöhaastatteluina suoraan paikan päällä ja vastaaminen pidettiin hyvin vapaamuotoisena. Haastattelupyyntöön vastasi myöntävästi 12 henkilöä.

Haastateltavien vastauksista kävi ilmi, että kaikki nauttivat vastaavanlaisiin tapahtumiin osallistumisesta ja suurin osa olisi valmis maksamaan pienen pääsymaksunkin, mutta harva haluaisi itse järjestää vastaavaa. Vain yksi haastatelluista sanoi, että ei olisi tullut paikalle, jos tapahtuma olisi ollut maksullinen.

Pääsymaksun suuruudesta oltiin montaa mieltä. Yhdeksän kahdestatoista haastatellusta oli sitä mieltä, että kyseisen tapahtuman luonteeseen sopisi vapaaehtoinen pääsymaksu. Neljä haastateltua toivoi, että tapahtuma järjestettäisiin jatkossakin ilmaiseksi. Viisi henkilöä olisi ollut valmiita ostamaan viiden euron lipun. Kolme henkilöä olisi valmis maksamaan 5-10 euroa ja yksi olisi ollut valmis maksamaan 15 euroa. Kukaan ei olisi ostanut kaksikymmentä euroa tai enemmän maksavaa lippua.

Kaikki haastatellut toivoivat, että kartanon alueella järjestettäisiin enemmän koko perheen puistotapahtumia ja musiikki-iltoja. Myös muita tapahtumagenrejä, kuten maalauskursseja, teatteriesityksiä ja isompia rocktapahtumia ehdotettiin.

Kaikki haastatellut olivat paikkakuntalaisia ja siten potentiaalisia henkilöitä osallistumaan Harvialan kartanon joukkoistamishankkeeseen. Joukkoistamista koskevaan kysymykseen ”Olisitteko mahdollisesti halukas osallistumaan [Harvialan] kartanolla järjestettävän tapahtuman ideoimiseen tai toteutukseen?” kaksi vastasi olevansa kiinnostunut tapahtumien järjestämisestä. Kuusi sanoi olevansa hiukan kiinnostunut ideoimisesta. Neljä vastaajista ei ollut lainkaan kiinnostunut tapahtumien toteuttamisesta tai ideoimisesta. Kaikki vastaajat olisivat kuitenkin kiinnostuneita osallistumaan Kulttuurikonttorin tapahtumiin yleisönä.

Sirpa Haapaojan ja Hanna Martikaisen haastattelusta käy ilmi, että kartanolla on vierailut myös niitä yksityishenkilöitä, jotka haluavat olla ja ovat olleet mukana tapahtumien ideoinnissa ja toteuttamisessa. Tällä tavoin on toteutettu esimerkiksi kartanolla järjestetty digikuvauksen kurssi.

7.4 Sosiaalinen media joukkoistamisen keskiössä

Harvialan kartanon hankkeessa pyrittiin viemään eteenpäin joukkoistamisen ja osallistavuuden hyödyntämistä tapahtumatuotannossa. Tässä haluttiin hyödyntää sosiaalisen median tarjoamia mahdollisuuksia. Hankkeen toimijat eivät olleet sosiaalisen median ammattilaisia, joten hankkeessa keskityttiin lähinnä sosiaalisen median hyödyntämismahdollisuuksien tutkimiseen ja omaksumiseen. Joukkoistamisen kehittämisen kannalta tärkeimmäksi

nousi ajatus siitä, miten sosiaalisen median tarjoamat työkalut voitaisiin helpommin omaksua myös ruohonjuuritason tekijöiden käyttöön.

Joukkoistamisen ja osallistavuuden kehittäminen

Hankkeen alkukartoituksessa yhteistyökuntien (Janakkala, Riihimäki ja Hämeenlinna) kulttuuri-, viestintä- ja nuorisopalvelujen edustajat kokoon-tuivat keskustelemaan joukkoistamismahdollisuuksista ja vertailemaan kokemuksia sosiaalisen median käytöstä erilaisissa hankkeissa. Ideointipala-verissa mietittiin joukkoistamisen toimintamallia ja sitä, mitä täytyy muistaa tehdä, kun otetaan sosiaalinen media osaksi joukkoistamista ja osallistavuuden kehittämistä.

Näiden keskusteluiden sekä tekijöille järjestetyn sosiaalisen median käytön koulutusseminaarin pohjalta syntyi nk. tekijöiden muistilista tapahtuman joukkoistamisen tehtäväpolusta. Tätä tehtäväpolkua lähdettiin testaamaan ja kehittämään Harvialan kartanon joukkoistamishankkeessa.

Hankevuoden aikana sosiaalista mediaa hyödynnettiin tapahtumien kehittä-lyssä ja ryhmien kommunikoinnissa sekä yleisessä tiedottamisessa. Projek-tipäällikkö Sirpa Haapaoja totesi kuitenkin, että lisätietoa ja työpajoja osaa-misen kehittämiseksi tarvitaan yhä. Sosiaalisen median toimintamallit ja -mahdollisuudet eivät vielä ole kaikkien kulttuurialan toimijoiden tiedossa. Tämän vuoksi internetalustojen hyödyntäminen jää usein tiedottamisen ja ryhmien sisäisen viestinnän tasolle, eikä varsinaista joukkoistamista pääse kehittymään.

Hankkeen loppuraportissa suositellaan sosiaalisen median ammattilai-sen palkkaamista tapahtumatuotannon organisaatioihin. Jotta sosiaalista mediaa voitaisiin hyödyntää tapahtumatuotannon joukkoistamisessa, olisi mukana oltava yksi sosiaaliseen mediaan täysipainotteisesti keskittyvä henkilö. Sosiaalinen media vaatii jatkuvaa läsnäoloa ja siihen ei aina voida panostaa tarpeeksi muiden tapahtumaorganisaatiossa toimivien toimesta.

Joukkoistamisen työvälineet sosiaalisessa mediassa

Erilaisten sosiaaliseen mediaan kuuluvien verkkosivujen ja sovellusten määrä on jo huikea ja se kasvaa yhä. Tämän vuoksi on tärkeää ymmärtää erilaisten palveluiden toimintamallit ja käytettävyys joukkoistamistarkoituk-sessa. On myös löydettävä juuri ne oikeat toiminta-alustat, jota tapahtuman kohderyhmä käyttää.

Harvialan kartanon hankkeessa hyödynnettiin blogialustaan (WordPress) luotujen Kulttuurikonttorin kotisivujen lisäksi Facebookia, Instagramia, YouTubea, Dropboxia ja Sumplia sekä WhatsAppia. Suurin osa näistä sovelluksista ja palveluista toimi kuitenkin enemmän sisäisen ja ulkoisen viestinnän sekä markkinoinnin välineinä kuin varsinaisesti joukkoistamistarkoituksessa.

Edellä kuvatut hankkeessa käytetyt sosiaalisen median palvelut voidaan jakaa tiedottamisen ja markkinoinnin kannalta kahteen ryhmään. Sisäiseen tiedottamiseen käytettyjä alustoja olivat Facebook, Dropbox, Sumpli ja WhatsApp; ulkoiseen tiedottamiseen ja markkinointiin hyödynnettiin Facebookia, WordPressiä, Instagramia ja YouTubea. Näistä Facebook on ainoa, jota on hyödynnetty hankkeessa sekä sisäisessä että ulkoisessa viestinnässä. Se on myös ainoa, jonka ominaisuuksia on resurssien puuttuessa pystytty laajamittaisemmin käyttämään joukkoistamistarkoituksessa sen tarjoamien sivu-, ryhmä-, tapahtuma-, ja keskusteluominaisuuksia hyödyntäen.

Facebookin hyödyntäminen joukkoistamisessa ja tapahtumatuotannossa yleensä on Suomessa hyvin luonnollinen valinta. Sen käyttäjäryhmä on yhä laajempi kuin esimerkiksi Twitterillä. Lisäksi Facebookin tarjoamat mahdollisuudet ovat Twitteriä paremmin myös sosiaalisen median käyttöön vihkiytymättömien tiedossa.

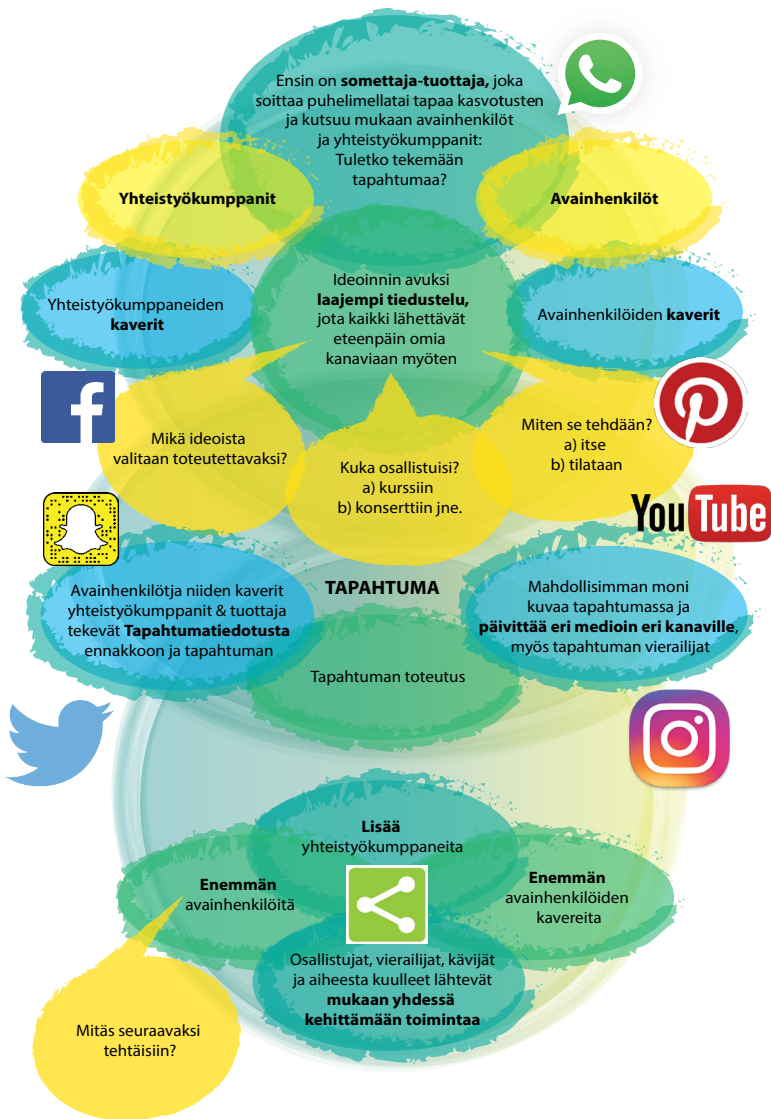
Sosiaalinen media kehittyy jatkuvasti ja uusia sovelluksia tulee ja menee vuosittain. On hyvin todennäköistä, että markkinoilla on jo sovelluksia, jotka sopisivat joukkoistamiseen Facebookia paremmin. Suuri yleisö ei kuitenkaan Suomessa välttämättä löydä ja ota haltuunsa näitä sovelluksia. Tällöin ihmisten tavoitettavuus osallistamista ja joukkoistamista varten jää kovin pieneksi. Ainoa keino saavuttaa laajempi tietoisuus on ensin verkostoitua muiden palveluiden kautta ja vasta sitten ottaa käyttöön varsinaiset joukkoistamisen välineet.

7.5 Hankkeessa syntynyt joukkoistamismalli

Harvialan kartanon hankkeen aikana onnistuttiin kehittämään sen tarpeisiin soveltuva joukkoistamisen ja yhtäaikaisten tiedottamisen -malli. Yhdistelmä toimi, kun päätiedotuskanavina toimivat samat sosiaalisen median palvelut, joita hyödynnettiin myös verkostoitumisessa ja joukkoistamisessa. Tuloksesta kehittyi Kulttuurikonttorin tarpeisiin soveltuva joukkoistamismalli ”Some-ideaali” (Kuvio 5)

Some-ideaali on tarkoitettu toiminaan joukkoistamisen apuvälineenä tapahtumien ja toiminnan kehittämisessä. Se on joukkoistamismalli, jossa tapahtuman sosiaalinen tuottaminen on jaettu kolmeen osaan: ideointiin, tapahtu-

man aikaiseen ja sen jälkeiseen toimintaan. Ensin tapahtumaorganisaatioon palkataan somettaja-tuottaja, joka lähtee luomaan yhteistyökumppaneiden verkostoa. Tapahtumaaideoimaan kutsutaan sekä yhteistyökumppaneita että avainhenkilöitä.

KUVIO 4: "Some-ideaali" -joukkoistamismallin kaavio. Kuva: Sirpa Haapaoja.

Ideointivaiheessa mukaan tulee sosiaalisen median tarjoamat mahdollisuudet ja ideoinnin avuksi luodaan kysely, jossa kartoitetaan ideoita ja toiveita yhä laajemmalla verkostolla. Kyselyä on tarkoitus jakaa sekä yhteistyökumppanien että avainhenkilöiden valmiille kaveriverkostoille sekä muille potentiaalisille ideoijille, kuten alueen asukkaille.

Kun kyselyyn on saatu riittävästi vastauksia, ydinjoukon kanssa valitaan toteutettavat ideat ja lähdetään työstämään niitä eteenpäin. Tämän jälkeen idea/ideat työstetään tapahtumaksi. Mietitään mm, ketkä ovat tapahtuman kohderyhmää, ja päätetään, toteutetaanko tapahtuma omin voimin vai tilaataanko se joltain toiselta taholta. Voidaanko esimerkiksi itse toimia kurssin vetäjinä, vai täytyisikö vetovastuuseen pyytää ammattilaista. Ideointiin voidaan tässä vaiheessa ottaa mukaan vielä halukkaita tekijöitä tapahtuman kohderyhmästä.

Ideointivaiheen jälkeen Some-ideaalissa siirrytään tapahtuman toteutukseen, siihen vaiheeseen, jolloin tapahtuma on jo käynnissä. Tässä vaiheessa sosiaalinen media toimii ennen kaikkea tiedottamisalustana. Avainhenkilöt ja heidän kaverinsa sekä yhteistyökumppanit ja somettaja-tuottaja tekevät tapahtumatiedotusta omia ja yhteisön sosiaalisia kanavia hyödyntäen.

Tiedottaminen tapahtuu sekä ennakkomarkkinointina että tapahtuman aikana. Lisäksi tapahtumapaikalta yritetään saada mahdollisimman moni osallistuja, niin yleisö kuin esiintyjät, kuvaamaan ja julkaisemaan eri sosiaalisen median kanavissa suoraan tapahtumahetkellä. Tätä julkaisemista helpottamaan tapahtumalle kannattaa valita oma hashtag (#) eli avainsana, jonka käyttö on levinnyt Twitteristä muualle sosiaaliseen mediaan. Esimerkiksi Harvialan kartanon tapauksessa kaikki sosiaalisen median julkaisut voitaisiin merkata #kulttuurikonttori.

Kolmas Some-ideaalin vaihe on tapahtuman jälkeinen ns. uudelleenorganisointivaihe. Tässä vaiheessa sosiaalista verkostoa pyritään laajentamaan: Houkutellaan toimintaan mukaan edelliseen tapahtumaan osallistuneet: vierailijat, kävijät ja aiheesta kuulleet. Kasvatetaan yhteistyökumppaneiden ja avainhenkilöiden sekä näiden verkostokavereiden määrää. Uudelleen järjestäytymisen myötä vahvempi verkosto lähtee pohtimaan ja ideoimaan seuraavaa tapahtumaa ja palaa näin ensimmäiseen vaiheeseen.

7.6 Hankkeen onnistuminen ja tulokset

Kulttuurikonttorilla tuotetut tapahtumat ovat luoneet alueelle yhteisöllisyyttä. Tapahtumien ja toiminnan ideointi ja toteutus tehdään yhdessä eri yhteistyötahojen sekä alueen toimijoiden ja asukkaiden kanssa. Esimerkiksi

musiikkitoiminnan runko on alueen vuokralaisten yhteistyön tulosta, ja sitä täydentävät muiden mukaan tulleiden ideat ja toiveet.

Kartano sijaitsee noin kilometrin etäisyydellä uudelta asuinalueelta, jossa yhteisöllisyys on vasta kehitymässä. Asukkaat ovat vasta pikku hiljaa oivaltaneet Harvialan kartanon tarjoaman mahdollisuuden tavata toisia ja osallistua toimintaan. Sitä mukaa, kun naapurit kertovat kokemuksistaan työpaikoissa ja tapahtumissa, lähialueiden asukkaat tulevat mukaan.

Tapahtumia toteutettiin hankkeen aikana runsaasti. Musiikin alan ihmisten kanssa suunniteltujen tapahtumien lisäksi mm. näyttelyjen taiteilijat järjestivät aloitus- ja lopetusjuhlissa konserteja ja performansseja. Satunnaisesti järjestetyt musiikki-illat muuttuivat säännölliseksi musiikkiklubiksi. Kansainvälisyyttä tuettiin esimerkiksi maahanmuuttajanuorten omalla konsertilla.

Hankkeella voidaan katsoa olleen kaksi tavoitetta. Ensimmäinen oli kehittää joukkoistamisen työväline, joka hyödyntäisi sosiaalisen median tarjoamia mahdollisuuksia. Toinen, osittain rahoituksen ulkopuoleinen, tavoite oli saada Harvialan kartanoalueen kulttuuritoimintaa elävöitettyä siten, että Kulttuurikonttorilla olisi mahdollisuus jatkaa toimintaansa vielä hankerahoituksen päättyttyä. Tässä luvussa paneudutaan näiden tavoitteiden onnistumiseen ja tuloksiin.

Sosiaalisen median hyödyntämiseen tarvitaan lisää osaaajia

Rajallisten resurssien vuoksi sosiaalisen median käyttö rajoittui lähinnä verkostoitumiseen, tiedottamiseen ja markkinointiin. Lisäksi muutamat hankkeen aikana syntyneet itseohjautuvat ryhmät perustivat omat suljetut Facebook-ryhmänsä, joissa jäsenet saattoivat keskustella toiminnasta ja suunnitella tulevia tapahtumiaan omaehtoisesti.

Kulttuurikonttorille saattoi kuitenkin kuka tahansa tulla ja ehdottaa omaa ideaansa, toivettaan toteutettavaksi. Tämän jälkeen ideaa saatettiin kehittää eteenpäin sosiaalisen median verkostoja hyödyntämällä. Varsinaisia tuotannon työkaluja, kuten erilaisia mindmap- ja projektinhallinnan sovelluksia, ei pystytty hyödyntämään sosiaalisen median tasolla.

Sosiaalinen media mahdollistaa ajatusten ja ideoiden nopean välittämisen ja tätä voisi hyödyntää myös tapahtumatuotannon suunnittelussa. Kun ruokakaupassa saa loistavan idean tapahtumaan, sen voisi suoraan kirjoittaa suunnitteluryhmän omaan ajatuskarttaan eikä ideaa tarvitse enää ”yrittää muistaa” seuraavaan palaveriin asti. Samalla periaatteella voisi hyödyntää

myös Pinterest-palvelun salaisia kimpptauluja, jonne ryhmän jäsenet voisivat kerätä esimerkiksi inspiroivia kuvia tai kuvia uusista, erilaisista ratkaisuista ja ideoista.

Edellä kuvatun kaltaisia sovelluksia ei tämän hankkeen aikana kuitenkaan voitu testata ja siten sosiaalisen median hyödyntäminen joukkoistamisessa jäi niiltä osin toteutumatta ja kokeilematta. Joukkoistamista pystyttiin kuitenkin hyödyntämään perinteisimmillä keinoilla, kuten yhteisillä suunnittelupalavereilla ja talkoisiin innostaen.

Yksi syy hyödyntää sosiaalista mediaa joukkoistamisessa oli saada nuoret osallistumaan tapahtumatuotantoon. Hanke tavoittikin nuoria kiitettävästi; heitä oli niin musiikkitapahtumien yleisössä, Johannan päivien -puistopiknikillä omien soittimiensa kanssa kuin ideoimassa ja toteuttamassa omia tuotantojaan, kuten elokuvan filmaamista ja vaihto-oppilas-tapahtumia.

Hanke pysyi tavoitteessaan luoda sosiaalista mediaan hyödyntävä joukkoistamisen työkalu. Työkalu ei ehkä resurssien puutteen ja vähäisen some-kemuksen vuoksi ole niin laaja, kuin se olisi voinut olla. Sen avulla pystytään kuitenkin hyödyntämään Suomessa eniten käytettyä sosiaalisen median palveluita ja verkostoitumisalustat. Kokemuksesta voidaan tehdä johtopäätelmä, jossa tapahtumatuotantoon tarvitaan perinteisten toimijoiden rinnalle myös sosiaalisen median ammattilaisia, jotka voivat toimia verkossa monipuolisesti ja pystyvät tarvittaessa kouluttamaan tuotannossa mukana olevat eri sovellusten ja alustojen käyttäjiksi.

Kulttuurikonttorin ja Harvialan kartanon jatkosuunnitelmat

Kulttuurikonttorin ja Harvialan tulevaisuus on yhä epävarma, sillä Janakkalan kunta on listannut kartanon myytäväksi. Toistaiseksi kulttuuritoimintaa voidaan yhä jatkaa kartanon tiloissa, kunnes rakennusten kohtalo ratkeaa. Hankkeen aikana ei kuitenkaan pystytty ratkaisemaan rahoitusongelmaa, sillä varat toiminnan jatkamiseen ovat vähissä.

Janakkalan kunnan kulttuurisihteeri Piia Lievetmursu²⁹⁵ toteaa hankkeen myötä käyneen selväksi, että monipuoliselle ja tavoitteelliselle yhteisöfoorumille on Janakkalassa tilausta, mutta tällaisen yhteisön kehittäminen

²⁹⁵Kyselyvastaus Kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

ja perinteisiä toimintamalleja ”tuulettavan” yhteistyön ylläpitäminen ei onnistu ilman hankerahoitusta. Kiinnostusta vastaavanlaiseen toimintaan ja ammattitaiteilijan palkkaamiseen on jatkossakin, mutta kulttuuripalveluiden nykyisillä määrärahoilla ei tällaiseen ole mahdollisuutta ilman tuntuvia hankkeavustuksia.

Harvialan kartanosta ja Kulttuurikonttorista haluttiin luoda avointen ovien paikka, jonne kuka tahansa voi tulla ideoimaan toimintaa ja järjestämään sitä. Toiminta saattoi olla erillistä tai yhteistä, ohjattua tai omaehtoista. Saatamalla yhteen erilaisia ihmisiä syntyy monenlaista toimintaa ja sen myötä kumppanuutta yli rajojen. Projektipäällikkö Sirpa Haapaoja kuitenkin totesi hankkeen lopuksi, että kestää hieman aikaa, ennen kuin ihmiset tajuaavat, että tämä mahdollisuus on tosiaan tarjolla kartanolla.

Haapaoja summaa, että yhteistyö kiinnostaa ja laaja-alaiseen, sektorit ylittävään toimintaan on innostusta, kunhan on joku, joka kutsuu mukaan ja luotsaa työskentelyä. Toiminta ei kuitenkaan kehity ja jatku pidemmän päälle, jos toiminnan ja tapahtumien koordinointiin ei ole rahoitusta.

Hankkeessa toiminta oli avointa kaikille halukkaille, ja mukaan kutsuttiin uusia ryhmiä ja ihmisiä. Osa kursseista ja taidepaukseista pidettiin erillisten ryhmien toivomuksesta. Tällaisia olivat mm. muistisairaiden ja kehitysvammaisten taidepaussit. Tapahtumat, taidepaussit, näyttelyt ja konsertit olivat pääsääntöisesti maksuttomia. Osasta kursseja ja seminaareja perittiin pieni osallistumis- tai materiaalimaksu. Ilmaistapahtumilla halutaan turvata kulttuuritoiminnan saavutettavuus kaikille. Tämän vuoksi rahoitusratkaisua ei ole haluttu etsiä lipputuloloja kasvattamalla.

Kartanon tulevaisuus on kiinni kunnan päätöksestä myydä kartanon rakennukset alueen asemakaavan valmistuttua. Jatkossa yhteistyössä toimivien kartanolaisten omat toiminnot täydentävät kokonaisuutta niin kauan kuin vuokrasopimukset ovat voimassa. Omaehtoisia tapahtumia järjestetään talkoilla ja ryhmät jatkavat toimimistaan²⁹⁶. Johannan päiviä ja muita puistopiknikejä musiikin kera jatketaan ja nuoret voivat järjestää tapaamisiaan. Yhteismarkkinointia ja -tiedottamista opetellaan edelleen.

Suunnitelmia myymisen vaihtoehdoksi on myös mietitty: kunta voisi vuokrata nimellisellä hinnalla kartanon päätalon yhdistykselle pidemmäksi aikaa. Yhdistys voisi hakea yhdessä kunnan kanssa rahoitusta rakennuksen kunnostamiseen terveeksi ja luovan toimialan tarpeisiin riittäväksi. Yhdistys myös vastaisi tilojen koordinoinnista ja vuokrauksesta työtilaa tarvitseville.

²⁹⁶Harvialan kartano 2016

Talo säilyisi kulttuurikäytössä, tarjoaisi kaivattua tilaa yrittäjille ja volyyymiä alueen laajeneviin toimintoihin. Toistaiseksi Janakkalan kunta ei ole ollut kiinnostunut tästä vaihtoehdosta.

7.7 Lopuksi

Sosiaalisen median käyttäminen joukkoistamisen työkaluna vaatii tämän hankkeen jälkeen yhä kehittelyä ja eteenpäin viemistä. Yksi tärkeimmistä havainnoista joukkoistamisen kannalta on, että organisaatiossa on oltava yksi sosiaalisen median ammattilainen, jonka työtehtäviin kuuluu sosiaalisten kanavien päivittäminen ja uusien sosiaalisen median työvälineiden opettaminen käyttäjäyhteisön jäsenille.

Jotta sosiaalisen median tarjoamista mahdollisuuksista saisi mahdollisimman suuren hyödyn joukkoistamisen ja osallistamisen eteenpäin viemisessä, sen täytyisi olla muutakin kuin tiedottamisväline. Tarvitaan kaksivaiheinen toimintamalli, jossa a) tiedotetaan ja verkostoidutaan b) työskennellään ja kehitetään tapahtumia muodostuneen verkoston kanssa.

Harvialan kartanon hankkeessa päästiin sosiaalisen median parissa vasta alkuun. Edellä kuvatuista vaiheista a:ta toteutettiin jo kohtuullisella tasolla, mutta b-vaihe tapahtui vielä pitkälti kasvotusten, sovittuihin tapaamisiin saapuneiden kesken. Monia sosiaalisen median mahdollisuuksia, kuten pinterest-tyylistä inspiroivien kuvien ja ajatusten vaihtoa, mindmap-sovelluksia ja muita projektinhallintaan ja ryhmätyöskentelyyn soveltuvia ohjelmia, ei tämän hankkeen aikana voitu vielä testata.

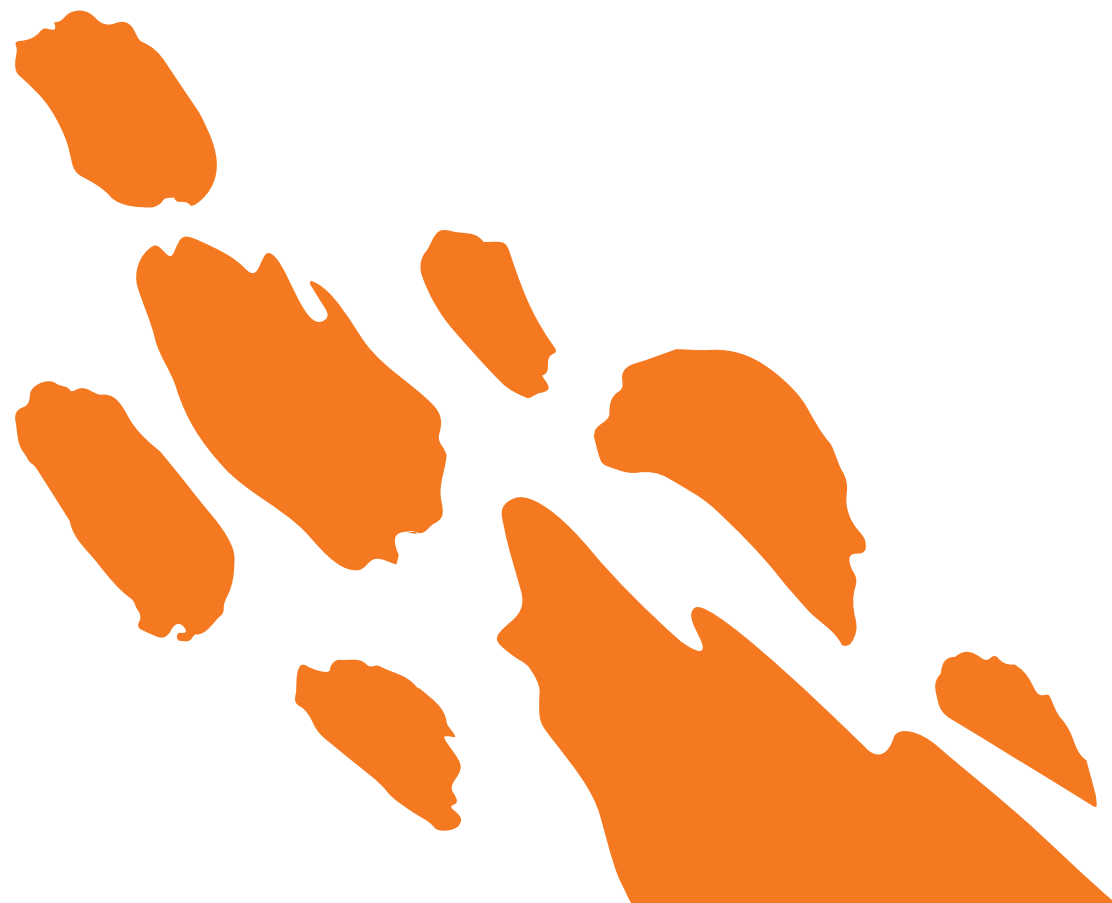
Kuten Haapaoja toteaa hankkeen loppuraportissa: *”Lisää tietoa ja työpajoja aiheesta tarvitaan: oikea asenne ja tekniset taidot kehittyvät tekemällä.”*²⁹⁷ Joukkoistamisen mahdollisuudet kasvavat sosiaalisen median palveluiden lisääntyessä. Tapahtumatuotannon kentältä tarvitaan kuitenkin lisää halukkuutta, rohkeutta ja osaamista ottaa sosiaalinen media laajemmin osaksi työkalupakkiaan. Joukkoistaminen, osallistaminen ja talkoohengen nostatus ovat mahdollisia, kunhan vain löydämme oikeat välineet ja sovellukset niiden toteuttamiseen.

²⁹⁷Haapaoja 2015

**Elina Ala-Nikkola
& Veera Antikainen**

Kulttuurisia seniorikohtaamisia
verkossa

8 Elina Ala-Nikkola & Veera Antikainen

Kulttuurisia seniorikohtaamisia verkossa

Tässä artikkelissa esitellään Keski-Uudenmaan teatterin vuosina 2015–2016 Lähellä-hankkeessa toteuttamia kulttuurisen vanhustyön pilotteja. Hankkeessa pilotoitiin digitaalisuuden mahdollisuuksia kulttuurin ja erityisesti teatterin saavutettavuuden lisäämisessä laitosmaisissa asuinympäristöissä asuville ikäihmisille. Tämä toteutettiin tekemällä vanhusten palvelutaloihin livestreamauksia teatteriesityksistä. Esitykset esitettiin samaan aikaan alkuperäisessä teatteritalossa liveyleisölle.

8.1 Kulttuurisen vanhustyön lähtökohtia

Hankkeen taustalla on ajatus kulttuuridemokraattisesta oikeudesta kulttuuriin ja taiteeseen koko elämänsä ajan: kun ihminen vanhenee, ei tarve taiteeseen katoa. Kuitenkin esimerkiksi palvelutaloissa ja vanhainkodeissa asuu paljon ihmisiä, joiden on vaikeaa tai jopa mahdotonta päästä kulttuuri- ja palvelujen äärelle asuinympäristön, terveydentilan, työntekijäresurssien tai omaisten kaukana asumisen vuoksi.

Kulttuuripalveluiden jalkauttamisesta osaksi sosiaali- ja terveyshuollon arkea on puhuttu jo 1990-luvulta lähtien, jolloin käynnistyi muun muassa Arts in Hospital -hanke. Sen lähtökohdan mukaan kulttuuripolitiikka kattaa kaikki elämänsäalueet eikä ketään saa sulkea taide- ja kulttuuritoiminnan ulkopuolelle. Erityistä huolta kannettiin niistä, jotka ovat kulttuuripalveluiden saavuttamattomissa.²⁹⁸ Tuoreempaan esimerkkinä on istuvan hallituksen kärkihanke, jonka tavoitteena on taiteen prosenttiperiaatteen avulla laajentaa kulttuuripalveluiden ja taiteen osuutta sosiaali- ja terveydenhuollon arjessa²⁹⁹.

Kulttuuripoliittisen ohjailun ja sitä myötä syntyneiden hankkeiden myötä kulttuuripalvelujen jalkautuminen laitoksiin onkin viime vuosina lisääntynyt. Monilla teattereilla on hoitolaitoksiin vietäviä kiertue-esityksiä tai jopa oma kiertueenäyttämö, kuten Suomen Kansallisteatterilla. Tämä on parantanut taidepalvelujen saavutettavuutta, mutta silti toimintasektorilla on vielä

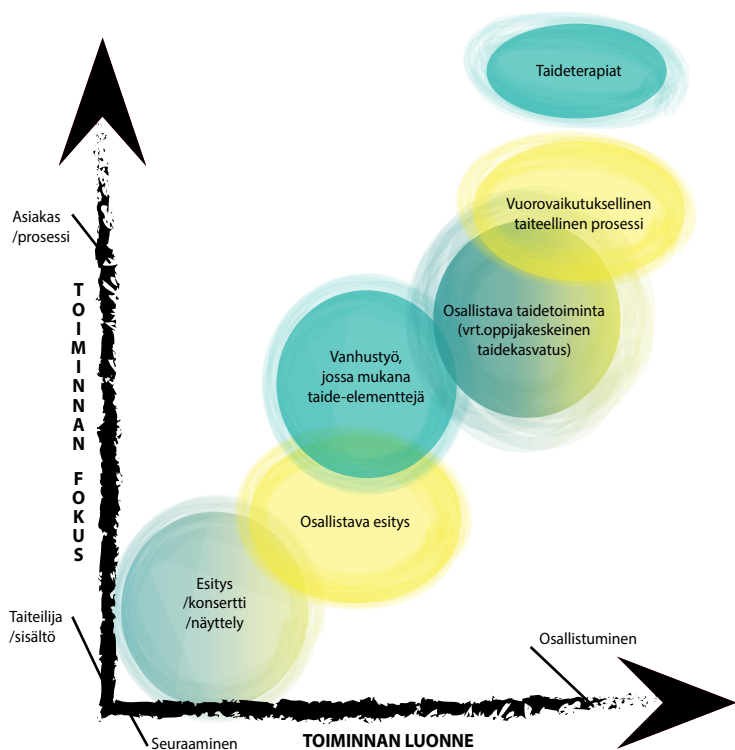
²⁹⁸Hyypä & Liikanen 2005, 114–119

²⁹⁹OKM 2016a

paljon tehtävää ja Keski-Uudenmaan teatterin Lähellä-hankkeen kaltaiset ketterät kokeilut ovat tarpeen.

Näkökulmaa, jossa taide, luovuus ja kulttuuri tuodaan eri tavoin osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä, kutsutaan kulttuuriseksi vanhustyöksi. Tätä voidaan toteuttaa monilla eri tavoin. Laura Huhtinen-Hildén³⁰⁰ on määritellyt kulttuurisen vanhustyön muotoja asiakkaan osallistumisen roolista käsin (Kuvio 5).

Määritelmän mukaan kulttuurinen vanhustyö voi yhtäältä olla perinteistä esitys- tai näyttelymuotoista taidetoimintaa (kuten palvelutaloon tuodut konsertit, kiertävät teatteriesitykset, runoillat, taidenäyttelyt). Silloin toiminnan

KUVIO 5. Taidetoiminnan ja taiteen soveltavan käytön muotoja vanhustyössä Huhtinen-Hildénin (2014; myös 2013) mukaan.

³⁰⁰Huhtinen-Hildén 2013, 11–14; 2014, 228–229

fokus keskittyy teoksen esittämiseen ja siten yksi sen merkittävimpiä tavoitteita on kulttuuripalveluiden saavutettavuuden parantaminen. Tällaisessa toiminnassa vanhuksen rooli fokusoituu erityisesti perinteiseen taideyleisön rooliin ja osallisuuden määrä jää pieneksi.

Toisaalta kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan Huhtinen-Hildénin³⁰¹ mukaan taiteen keinojen soveltamista erilaisin muodoin osaksi vanhustyön arkea, esimerkiksi vanhustyön työntekijöiden toimintatapoina. Tällöin luovuus ja taide toimivat konkreettisena työvälineenä vanhustyön arjessa, esimerkiksi laulu voi helpottaa hoitotilanteiden sujuvuutta. Silloin asiakas on aktiivisessa roolissa osana taidekokemusta, eikä toiminta rakennu niin selkeästi yleisönäkökulmaan tai muusta arjesta erilliseen esitystoimintaan. Ääripäänä on taiteen terapeuttinen käyttö, jossa taide kytkeytyy asiakkaan henkilökohtaisen elämän käsittelyn avuksi.

Aina kulttuurisessa vanhustyössä toiminta ei ole kuitenkaan näin tiukasti rajattu, vaan toiminta sijoittuu johonkin näiden muotojen välille tai toteutuu molemmista osia ammentaen³⁰². Keskeistä hoitolaitoksiin toteutettavassa kulttuuripalvelussa on kuitenkin ymmärtää taiteen syvin olemus, jonka hoitolaitoksissa tulisi olla tietynlainen arkisuus ja arkeen kuuluvuus, joskin myös arjen yläpuolelle nouseminen³⁰³. Myös Lähellä-hankkeen lähtökohtana oli ajatus yhtäältä arjen luksuksen tarjoamisesta ja toisaalta konkreettisesta arkeen sulautuvasta toiminnasta.

8.2 Streamauspalvelun palvelumuotoilua käytännössä

Ikäihmisten palvelutalojen streamauspalvelun kehittämisprosessi eteni syklisesti eteenpäin eri vaiheissa: yhteissuunnittelu palvelutalon hoitohenkilökunnan ja teatterin kesken, palvelutuotteen kehittäminen, pilotointi ja arviointi palautteiden ja havaintojen pohjalta. Sykli toteutettiin hankkeessa kahteen kertaan. Ensimmäisessä pilotissa esitettiin syksyllä 2015 tanssiteos Tositarinoita enkeleistä. Esitys toteutui samaan aikaan liveyleisölle Kera-va-salissa ja streamausyleisölle yhdessä palvelutalossa Tuusulassa. Toinen kokeilu tehtiin keväällä 2016, kun taiteilijakotimuseo Halosenniemiessä esitetyn Symposium-esityksen näki Halosenniemen liveyleisön lisäksi myös kolme muuta yleisöä palvelutaloissa Tuusulassa ja Keravalla. Molemmat esitykset olivat osa Keski-Uudenmaan teatterin perusohjelmistoa.

³⁰¹Huhtinen-Hildén 2013, 11–14

³⁰²mt.

³⁰³Strandman-Suontausta 2013, 142

Ensimmäinen pilotti: tanssia verkon välityksellä

Streamauspalvelutuotetta rakennettiin palvelumuotoilun työmenetelmin. Lähtökohtana palvelutuotteen kehittämiseksi olivat edellisessä luvussa esitelty kulttuurisen vanhustyön erilaiset lähestymistavat³⁰⁴. Lisäksi tavoitteena oli rakentaa palvelu, jolla voisi olla pysyvyyttä hankkeen pilottien jälkeenkin.

Ensimmäisenä pohdittiin palvelun sijoittumista edellisessä luvussa esitettyyn kulttuurisen vanhustyön määrittelyyn. Koska kyseessä oli lähtökohtaisesti perinteisen teatteriesityksen esittäminen eikä esimerkiksi taideterapia, olisi luonnollinen sijoittuminen ollut perinteiseen esitysmuotoiseen toimintaan. Siten streamauspalvelu olisi vertautunut palveluna hoitolaitoksessa esimerkiksi kiertue-esityksiin.

Palvelumuotoiluprosessin lähtökohtia mietittäessä kuitenkin todettiin, että koska streamauspalvelusta puuttuu taiteilijan konkreettinen kontakti liveyleisöön ja samaan aikaan kokemus palvelutalossa olevalle liveyleisölle on arjesta poikkeava tapahtuma, tulee palveluun rakentaa yleisön kokemusta ja tilanteeseen osallistumista tukevia elementtejä. Streamauspalvelussa yleisölle haluttiin luoda aito kokemus esiintyjien ja esityksen läsnäolosta sekä live-esityksen elämyksellisyydestä. Haluttiin, että kokemus on jotain muuta kuin televisiosta katsottu esitystaltiointi.

Tutkimuksissa on havaittu kulttuuripalvelujen vaikuttavan positiivisesti hyvinvointiin ja muun muassa eliniän odotteen nousuun. On havaittu, että merkittävä tekijä taiteen hyvinvointivaikutuksissa ovat itse elämyksen ohella erityisesti kulttuuriharrastuksiin liittyvät sosiaaliset kohtaamiset.³⁰⁵ Osallisuuden ja yhteisöön kuulumisen tunne ovat fysiologisen tarpeiden täyttyminen ohella merkittäviä hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, jotka ovat nousseet myös kulttuuripolitiikan trendeiksi 2000-luvulla³⁰⁶.

Siten, jotta yleisölle mahdollistettaisiin kokemus aidosta teatterielämäyksestä, esityksen läsnäolosta sekä sosiaalisesta kohtaamisesta ja osallisuudesta, ryhdyttiin palvelua muotoilemaan palvelutalolle yhteisölliseksi tapahtumaksi. Näistä lähtökohdista rakennettu palvelutuote sijoittui lopulta kulttuurisen vanhustyön määrittelyssä³⁰⁷ perinteisen esityksen ja osallistavan esityksen välimaastoon.

Lisäksi palvelua rakennettaessa mietittiin myös normaaliarjesta irrallisen kulttuuripalvelun eettisiä periaatteita eli sitä, miten palvelutaloon streamattu esitys vaikuttaa katsojaan ja onko sen käsittelyyn välineitä hoitotyön arjessa esityksen aikana ja sen jälkeen.

³⁰⁴ Huhtinen-Hildén 2013; 2014

³⁰⁵ Hyypä 2013

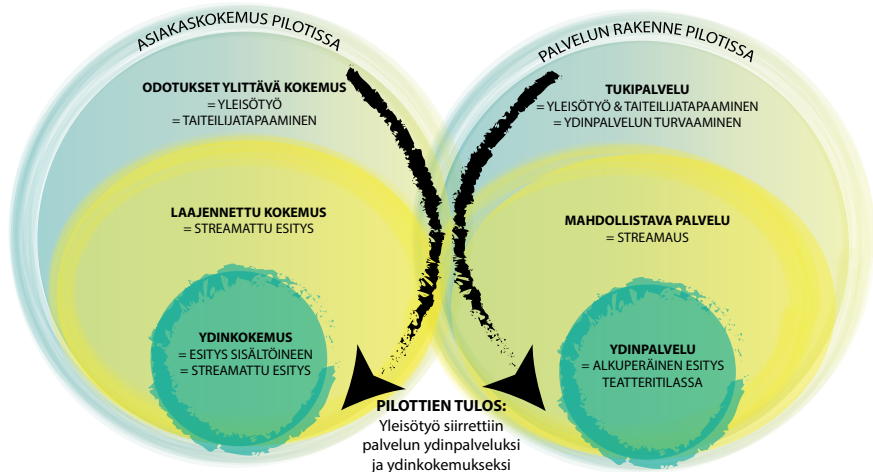
³⁰⁶ mm. Karjalainen & Raivio 2013; Virolainen 2015; Liikanen 2010

³⁰⁷ Huhtinen-Hildén 2013; 2014

Palvelumuotoilun tuloksena syntyi monipuolinen esityksellisyyttä ja yleisötyötä yhdistävä yhteisöllinen palvelu. Palvelu jaettiin ydinpalveluun, mahdollistavaan palveluun ja tukipalveluun, joiden rinnalle sijoitettiin asiakaskokemus: ydinkokemus, laajennettu kokemus ja odotukset ylittävä kokemus (Kuvio 6).

Ydinpalveluun sijoittui itse esitys Kerava-salissa. Asiakaskokemuksen näkökulmasta tämä myös muodosti ydinkokemuksen. Mahdollistava palvelu oli streamaus, joka mahdollisti saavutettavuuden myös laitosmuotoisiin asuinympäristöihin. Siten teknologia oli keskeinen palvelu saavutettavuuden näkökulmasta. Ilman toimivaa teknologiaa olisi ydinpalvelu ja ydinkokemus olleet saavuttamattomissa. Asiakaskokemuksen näkökulmasta streamaus esitystapana muodosti palvelun laajennetun kokemuksen, sillä streamaus toi palveluun alkuperäisestä tuotteesta poikkeavan kokemuksen. Myös ydinpalvelusta syntyvän asiakaskokemuksen onnistumisen keskiössä oli tekniikan laatu ja sen toimivuus.

Tukipalveluksi sijoitettiin palvelun yhteydessä toteutettu yleisötyö. Paikalla palvelutalossa oli soveltavan taiteen ammattilainen eli teatteri-ilmaisun ohjaaja, jonka tehtävänä oli yhtäältä tukea katsojia kokemuksessa

KUVIO 6. Streamauspalvelun rakenne ja asiakaskokemus piloteissa.³⁰⁸

³⁰⁸Ala-Nikkola 2015

osallistamalla heitä dialogiin esityksen herättämistä tunteista sekä avaamalla esityksen taustoja. Liittämällä palveluun yleisöyöntekijä rakennettiin siis aiemmin mainittuja osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmia palveluun, mikä erottaa sen perinteisestä esitystoiminnasta tai television katselun kaltaisesta olemisesta.

Samalla yleisöyöntekijän roolina oli olla valmiudessa esitykselliseen toimintaan siltä varalta että tekniikka, eli kokemuksen mahdollistava palvelu, olisi pettänyt. Yleisötyöllä siis pyrittiin yhtäältä antamaan sekä laajennettu osallisuuden kokemus että toisaalta turvaamaan muutoin streamausteknologian varassa lepäävän ydinkokemuksen syntyminen.

Teatterin streamauspalveluun kuuluvan yleisöyöntekijän merkitys oli myös hoitohenkilökunnalle tärkeä tukipalvelu: Keski-Uudenmaan teatteri huolehti tekniikan paikalle tuomisesta ja sen kytkemisestä päälle sekä testauksesta. Lisäksi yleisöyöntekijällä oli yhteys teatterin päässä olevaan tekniseen toteutustiiimiin, jotta hän olisi pystynyt tarvittaessa ratkomaan teknisiä ongelmia. Piloteissa tätä teknistä vastuuta kantoi yleisöyöntekijän kanssa palvelutalossa työskennellyt tuottaja, mutta tulevaisuudessa palvelua kehitettäessä yleisöyöntekijä voisi yksin huolehtia tästä.

Edellä esitettyjen palveluiden lisäksi palvelutalosta otettiin yhteys teoksessa esiintyneeseen tanssitaiteilijaan Skype-videopuhelun avulla heti esityksen jälkeen. Verkkotapaamisella pyrittiin kasvattamaan katsojakokemuksen merkityksellisyyttä ja aitoa osallisuuden tunnetta etäällä tapahtuvaan teatteriesitykseen.

Yleisötyö ja verkkotapaaminen laajennetun ja odotukset ylittävän katsojakokemuksen synnyttävinä palveluina tekivät palvelusta uniikin katsojakokemuksen osallistamalla katsojat teatteriesityksen “glamouriin” palvelutalon arjessa.

Palvelun arvioinnissa juuri yleisötyö sijoittuikin lopulta streamauspalvelun innovatiivisimmaksi ja toiminnan kannalta tärkeäksi osaksi. Keskeisin havainto ensimmäisen kokeilun jälkeen oli se, että tulevaisuudessa palvelua kannattaa kehittää suuntaan, jossa juuri yleisötyön roolia vahvistetaan entisestään ja palvelua myydään yleisötyö edellä. Tällöin asiakas maksaisi yleisötyöstä ja streamausteknologia olisi apuväline, joka mahdollistaa yleisötyöhön liittyvän esityksen saavutettavuuden. Näin ollen yleisötyö voidaan nostaa palvelupaketin keskiöön sen ollessa samalla osa ydinpalvelua, mutta myös laajennettua, uniikkia asiakaskokemusta. Se tuottaa saavutettavuuden lisäksi esitykseen huomattavasti lisäarvoa ja takaa samalla esityksen teknisen onnistumisen, kun yleisöyöntekijä tuo tekniikan mukanaan ja virittää sen toimimaan.³¹⁰

³⁰⁹ Ala-Nikkola 2015

Ensimmäiseen pilottiin osallistui palvelutalossa noin 35 henkilöä. Samaan aikaan Kerava-salissa oli useita kymmeniä katsojia. Pilotin kokemuksista saatiin hyvää palautetta hoitohenkilökunnalta ja asukkailta. Myös kehittämisen paikkoja havaittiin. Nämä liittyivät esimerkiksi tekniikan testaamiseen hyvissä ajoin etukäteen, kohderyhmälle soveltuvan yleisötyön muotojen löytämiseen kuin myös palvelun fyysisiin järjestyihin (esim. istumapaikat, äänenvoimakkuus). Nämä otettiin huomioon toista pilottia suunniteltaessa.

Toinen pilotti: Historian, teatterin ja vanhusten kohtaamisia verkossa

Ensimmäisen syklin arvioinnin pohjalta ryhdyttiin valmistelemaan toista streamauskokeilua, joka toteutettiin huhtikuussa 2016. Tavoitteena oli vahvistaa ensimmäisessä kokeilussa paikannettua yleisötyön roolia sekä laajentaa esitystilan ulkopuolella olevan yleisön määrää useampaan palvelutaloon kerralla. Lisäksi haluttiin kokeilla erilaista kameratekniikkaa: ensimmäinen pilotti oli tehty yhdellä kameralla, toinen toteutettiin monikameraohjauksena. Näin haluttiin saada tietoa kuvaustavan merkityksestä katsojakokemukseen.

Keski-Uudenmaan teatterin Symposion-esitys lähetettiin kolmeen eri palvelukotiin samanaikaisesti. Näytelmä on juonellinen kertomus Jean Sibeliuksen, Akseli Gallen-Kallelan ja Pekka Halosen kokoontumisesta aikoinaan kohua herättäneen Symposion-maalaukseen ääreen. Näytelmä lähetettiin Tuusulan Halosenniemen Pekka Halosen aidosta taiteilijakodista, jossa se niin ikään esitettiin samaan aikaan liveyleisölle. Näin ollen esityspaikka oli olennainen osa näytelmää. Saavutettavuuden kannalta esityspaikka oli haasteellinen, sillä paikan päälle on esimerkiksi miltei mahdotonta päästä pyörätuolilla. Näin ollen streamaus toimi myös tästä näkökulmasta hyvänä ratkaisuna saavutettavuuden lisäämiseksi.

Pilottikokeilussa toteutui monia päällekkäisiä asioita. Ensinnäkin se yhdisti samaan aikaan eri kulttuurin muotoja eli museota ja teatteria esityspaikkansa kautta, kuin myös paikallista että valtakunnallista kulttuurihistoriaa käsikirjoituksensa kautta. Toiseksi esitys oli käsikirjoitukseltaan paikkasidonnainen, jolloin pystyttiin kokeilemaan paikkasidonnaisuuteen liittyvän aitouden kokemuksen siirtämistä streamauksen välityksellä. Kolmantena esitys mahdollisti ylipäänsä teatterin kokemisen hoitolaitosympäristöissä, kuten ensimmäinenkin pilotti oli tehnyt. Tilaisuudet tavoittivat yhteensä 78 Halosenniemen ulkopuolista katsojaa siten, että yhdessä palvelutalossa oli 39 katsojaa, toisessa 28 ja kolmannessa 11.

Toiseen pilottiin rakennettiin kaksi erilaista palvelupakettia, joista pilotissa mukana olleet palvelutalot saivat itse valita, kumman halusivat tilata. Ensimmäinen paketti oli nimeltään Symposion-piiri, joka oli tarkoitettu suurelle ryhmälle (n. 30 hlö) palvelutalon asukkaita. Toisen paketin nimi oli puolestaan Symposion seurustelutilaisuus, joka oli suunnattu 3-5 vanhukseksi sekä heidän läheisilleen. Molempiin paketteihin kuului yleisötyöntekijän aiheeseen johdettava alustus, itse esityksen seuraaminen streamauksen välityksellä sekä lyhyt loppukeskustelu.

Tekniset minimivaatimukset palvelutaloille olivat tietokone, internetyhteys sekä kaiuttimet. Isommalle ryhmälle tarkoitettussa tilaisuudessa vaadittiin myös videotykkiä ja valkokangasta, jolle esityksen voi heijastaa. Kaikki tekniset tarvikkeet olivat myös saatavissa hankkeen kautta, mikä oli tärkeää, jottei teknologian puuttuminen tulisi esteeksi palvelun saavutettavuudelle.

Kahteen hieman luonteeltaan erilaiseen pakettiin päädyttiin, koska kaikilla palvelutaloille ei ole välttämättä videotykkiä tai sopivaa tilaa, jossa isolle ryhmälle tarkoitettu tilaisuus voitaisiin järjestää. Pienemmän ryhmän kanssa esitystä voidaan seurata suoraan tietokoneen tai television ruudulta. Kahden eri paketin tarjoaminen myös mahdollisti vertailun sen suhteen, kummalle palvelulle olisi enemmän tilausta.

Kahdessa paikassa kolmesta tilaisuus oli tarkoitettu suuremmalle yleisölle ja yhdessä paikassa esitystä seurattiin television ruudulta pienemmällä joukolla. Tarjotut paketit vielä hieman muokkaantuivat jokaisen pilotissa mukana olleen palvelutalon toiveiden mukaisesti, niin että esimerkiksi yhdessä palvelutalossa myös suuremmalle yleisölle tarkoitettussa tilaisuudessa oli mukana läheisiä. Palvelupakettien joustavuus ja räätälöinti ovatkin tälle palvelulle tärkeitä huomioitavia seikkoja sitä myytäessä.

Yleisötyön osuudessa osattiin ensimmäistä pilottia paremmin kiinnittää huomiota kohderyhmän tarpeisiin ja siten yleisötyön laatuun. Yleisötyöstä laadittiin sen tekijöille ensimmäisen pilotin pohjalta manuaali, jonka mukaan toisessa pilotissa työskennelleet teatteri-ilmaisun ohjaajat vetivät tilaisuudet. Manuaalissa käytiin muun muassa läpi kohderyhmän ominaispiirteitä ja sitä, minkälaiset yleisötyön menetelmät heidän kanssaan toimivat. Yleisötyöntekijät olivat myös saaneet etukäteen esityksen käsikirjoituksen luettavakseen.

Tilaisuuden aluksi näytettiin kuva Symposion-maalauksesta, jota näytelmä käsittelee ja samalla yleisötyöntekijä jututti yleisöä ja kertoi näytelmästä. Esityksen jälkeen yleisötyöntekijät pitivät mahdollisuuksien mukaan lyhyen loppukeskustelun tai kyselivät henkilökohtaisesti vanhusten mielipiteitä näytelmästä ja itse tilaisuudesta. Havaintojen perusteella kaikissa paikoissa oltiin tietoisia, että kyseessä oli suora lähetys eikä paikan päällä esitettävä teatteriesitys. Ainakin kahdessa paikassa esitykselle taputettiin näytelmän

lopuksi. Tämä erottaa kokemuksen television katsomisesta ja kertoo omalta osaltaan tilaisuuden kokemuksellisuudesta ja ”teatterimaisuudesta”³¹⁰.

Toisen streamauskokeilun havainnot vahvistivat jo ensimmäisessä pilotissa tehdyn havainnon yleisöyöntekijöiden tärkeydestä palvelun saavutettavuuden, osallisuuden kokemuksen ja teatterielämyksen saavuttamiseksi. Yleisötyön onnistumiseksi on keskeistä, että yleisöyöntekijät on ohjeistettu etukäteen hyvin. Heidän on tärkeää tietää, millaisesta yleisöstä on kyse ja millaiset menetelmät heidän kanssaan toimivat ja millaiset eivät.

Yleisöpohjan jakautuessa moneen eri kohdepisteeseen tässä pilotissa kiinnitettiin yleisötyön lisäksi huomiota tekniikan toimivuuteen vielä ensimmäistä pilottia enemmän. Kaikissa paikoissa tekniikka toimi hyvin ja tilaisuudet sujuivat ongelmitta. Tekniikka ja laitteiden toimivuus oli käyty tarkistamassa viimeistään päivää ennen esitystä, mikä lisää varmuuden tunnetta niin teaterille kuin palvelutalollekin.

Ensimmäinen pilotti tanssiteoksesta oli toteutettu yhdellä kameralla, joka toimi liikkeellisessä teoksessa hyvin. Toinen pilotti toteutettiin puhenäytelmästä, joka intensiteetin ja aitouden tunteen säilymisen kannalta vaati erinomaista äänentoistoa ja monikameratekniikkaa. Tästä syystä tekniikan korkeaan laatuun kiinnitettiin toisessa pilotissa vielä suurempaa huomiota. Saavutettavuuden näkökulmasta kuvakulmien muuttuminen puhenäytelmässä auttoi muun muassa vanhuksia keskittymään esityksen loppuun asti. Kameroita oli kolme ja ne oli aseteltu niin, etteivät ne häirinneet Halosenniemmen (missä esitys oikeasti tapahtui) yleisöä.

Kuvaustavan valinta on yksi keskeisimpiä näkökulmia palvelun ansaintalogiikan näkökulmasta, sillä monikameratekniikalla palvelusta tulee kalliimpi. Oikeanlainen kameratekniikka on valittava suhteessa esitykseen ja kuvakäsikirjoitus on monikameraohjauksissa laadittava ennakoon. Myös esityksen kestolla on tässä palveluformaatussa tärkeä merkitys. Pilottiesitys oli kestoltaan noin 70 minuuttia, joka oli ehdottomasti maksimipituus vanhusyleisölle. Noin 45 minuutin jälkeen kaikissa paikoissa oli havaittavissa pientä levottomuutta ja keskittymisen puutetta. Ihanteellinen pituus tällaiselle kohderyhmälle olisikin 30–45 minuuttia. Pienestä levottomuudesta huolimatta miltei kaikki jakoivat silti katsoa esityksen loppuun asti.

Erityistä tässä toisen syklin pilotissa oli myös, että siihen rakennettiin ensimmäisessä piloteissa saatujen yleisötyötä vahvistavien palvelumuotojen rinnalle myös hoitolaitosten asukkaiden omaisten osallisuutta huomioivia ratkaisuja. Omaisille tarjottiin mahdollisuus tulla esitykseen yhdessä

³¹⁰Ala-Nikkola 2016

vanhuksen kanssa. Tällöin esitys mahdollisti palvelutalon sisällä mukavaa yhteistoimintaa vanhuksille ja heidän omaisilleen. Idea läheisten mukaan ottamisesta tuli myös siitä, että vanhukset voisivat näin jatkaa esityksestä keskustelua omaistensa kanssa, koska varsinainen purku yleisöyöntekijän kanssa jää palvelussa melko lyhyeksi. Siten voitiin vahvistaa palvelun eettistä vastuuta, joka oli palvelun yksi tavoitteista. Pilotissa olikin paikalla palvelutaloissa myös joitakin omaisia esitystä katsomassa.

Toisessa pilotissa kerättiin laajasti havaintoja kaikista palvelutaloista yleisön reaktioista esitykseen. Itse esityksen aikana yleisöltä tuli melko vähän näkyviä reaktioita. Tuusulan toisessa palvelukodissa, jossa yleisöä oli vähemmän ja vanhukset hieman parempikuntoisia reagoitiin näytelmään eniten ja muun muassa vitseille naurettiin³¹¹. Kaikissa palvelutaloissa tehtiin myös havainto kovien äänien aiheuttamista voimakkaista reaktioista. Havaittiin, että streamaustekniikka isolla screenillä toteutettuna korosti erityisen kovia ääniä (kuten äkillinen huuto, oven paukahdus) live-esitystä enemmän, mikä on hyvä huomioida esitystä valittaessa ja teknistä käsikirjoitusta suunniteltaessa. Käsikirjoitukseen ajoittain sisältyvän ruman kielenkäytön myös havaittiin herättävän palvelutalojen asukkaissa voimakkaan reaktion.

Yleisöissä aiheuttivat myös reaktioita ne kohdat, joihin oli jollain tavalla viitattu alun yleisöyöalustuksessa. Eniten näytelmään reagoivat yleisön joukossa olleet hoitajat ja vanhusten omaiset ja he ikään kuin toimivatkin mallikatsojina vanhuksille reaktioineen ja heidän ansiostaan vanhuksetkin uskalsivat ehkä paremmin näyttää omia reaktioitaan.³¹² Niissä paikoissa, joissa oli myös omaisia läsnä, oli huomattavissa, että tilaisuus oli selkeästi tärkeä sekä vanhukselle että omaiselle. Kyseessä oli yhteinen kokemus, josta voi ammentaa vielä pitkään esityksen jälkeenkin. Hoitajien merkitys oli myös suuri, sillä he pitivät huolta asukkaista ja varmistivat pitkin esitystä, että kaikki kuulivat ja näkivät³¹³.

Voimakkaat reaktiot sinällään kuuluvat taide-elämykseen. Hankkeessa kuitenkin pohdittiin, että juuri nämä edellä kuvatut ilmiöt korostavat sen tärkeyttä, että palvelun ennakkosuunnittelu ja jälkityö on eettisistä syistä tärkeää tehdä yhteistyössä hoitohenkilökunnan kanssa, jotta sekä asiakkaiden näkyvät että näkymättömät reaktiot elämyksestä voidaan käsitellä.

Yleisön osallisuuden tunteessa, palvelun saavutettavuuden toteutumisessa ja aidon teatterielämyksen synnyttävässä kokemuksessa avaintekijäksi tässäkin tapauksessa nousi yleisötyö eli toinen pilotti vahvasti ensimmäisen pilotin kokemuksia siitä, että yleisötyö on streamauspalvelun ydinpalvelu.

³¹¹Tamminen 2016

³¹²Ikonen 2016

³¹³Ala-Nikkola 2016

Hyvä yleisötyöntekijä pystyy luomaan teatterielämyksen tunteen arkiseen palvelutalon ympäristöön. Keskeistä yleisötyössä havaittiin olevan henkilökohtaisen kontaktin ottaminen asiakkaisiin eli palvelutalon asukkaisiin heidän saapuessaan esitykseen. Esimerkiksi yleisön työskentely pienryhmissä tai pareittain ei ole toimiva yleisötyön menetelmä tässä toimintaympäristössä.

Teknologian tärkeys nousi niin ikään edelleen keskiöön mahdollistavana palveluna. Hyvin toteutettu tekniikka näyttäytyy tässä palvelussa asiakkaalle näkymättömässä roolissa, jolla on kuitenkin keskeinen merkitys palvelun mahdollistumisessa ja onnistumisessa ylipäänsä. Siten siihen on panostettava.

On myös tärkeää, että hoitohenkilökunnan jäsenille on tiedotettu hyvin millaisesta tilaisuudesta on kyse, jotta he osaavat toimia ja varautua tilaisuuteen oikein ja samalla he saavat avaimia käsitellä tilaisuudesta jälkeensä nousevia kysymyksiä ja keskusteluja. Tähän yksi avain on yhteissuunnittelu henkilökunnan kanssa, jota tässä palvelussa toteutettiin tapaamalla palvelutalon henkilökunnan edustajia ennakoon.

Streamauspalvelun yhteydessä voidaankin puhua myös asiakasosallisuudesta. Asiakasosallisuudella tarkoitetaan asiakkaan kuulemistä ja kohtaamista sekä asiakkaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia omien palvelujen suunnitteluun ja arviointiin sekä palvelujen kehittämiseen. Asiakasosallisuuden toteutumista voidaan edistää muun muassa keräämällä asiakkailta palautetta sekä järjestämällä asiakasraateja ja -foorumia, kuten tässä hankkeessa tehtiin.³¹⁴ Tässä tapauksessa asiakasosallisuus tapahtui etukäteen hoitajien haastatteluissa ja streamaustilaisuuksissa kohtaamalla vanhuksia ja jututtamalla heitä ja heidän omaisiaan palvelusta sekä havainnoimalla palvelun herättämiä reaktioita ja palautteita.

8.3 Streamauspalvelupiloteista pysyväksi palvelutuotteeksi?

Kulttuuriseen vanhustyöhön vaikuttaa vanhusten hoidon laitostuminen, jossa laitoksen rutiinit, rytmi ja henkilöstön voimavarat määrittävät pitkälle sen, mikä kulttuuri on saavutettavissa³¹⁵. Lähellä-hankkeessa saavutettavuutta lisäsi palvelun sijoittaminen viikonloppuun, omaisten mukaan ottaminen sekä palvelun toteutumisaajan rakentaminen palvelutalon päivärytmiin sopivaksi. Tarvittiin yhteissuunnittelua palvelutalojen kanssa, jotta kulttuurin ja sosiaali- ja terveysalan erilaiset työympäristöt kohtaavat.

³¹⁴Pieviläinen, Pyykkönen & Saukkonen 2014, 5

³⁵¹Häyrynen 2007, 91

Lähtökohtaisesti streamaustilaisuudesta pyrittiin tekemään mahdollisimman vaivaton palvelutalon henkilökunnalle ja siinä onnistuttiin saadun palautteen perusteella hyvin. Hankkeessa myös huomattiin, että aiheesta innostunut henkilöstö oli avaintekijä palvelun toteutumisessa ja onnistumisessa. Mikäli palvelusta tehdään jatkossa pysyvä palvelutuote teatterille, tulee palvelua aina suunnitella yhdessä ostajan eli palvelutalon kanssa, jolloin lopputulos on palvelutalolle vaivaton.

Saavutettavuutta arvioitaessa on tärkeä huomioida myös käyttäjien omat kokemukset. Käyttäjän näkökulmasta saavutettavuus tarkoittaaakin toimivuutta, turvallisuutta ja viihtyisyyttä.³¹⁶ Nyt palvelun avulla tavoitettiin yhteensä kahdessa pilotissa yli 100 ihmistä, jotka eivät muuten olisi päässeet nauttimaan esityksestä. Koska tilaisuudet järjestettiin palvelutalojen omissa tiloissa, ne oli jo valmiiksi suunniteltu kohderyhmälle eli vanhuksille sopiviksi ja saapuminen paikalle oli helppoa ja turvallista. Tilan järjestämisessä otettiin myös huomioon eri kuntoiset vanhukset ja esimerkiksi huonompikuuloiset asetettiin etualalle ja parempikuuloiset taakse. Tila tehtiin toimivaksi eli pyörätuoleissa tai jopa sängyissä liikkuvien asukkaiden kulkuvälineille jätettiin runsaasti tyhjää tilaa ja kaikkien näkyvyyteen ja hyviin istumapaikkoihin kiinnitettiin huomiota.

Viihtyvyyttä toi myös teatterin yleisöyöntekijän henkilökohtainen tervehtiminen ja jutustelu paikalle saapuneen yleisön kanssa. Myös palvelun kohderyhmälle soveltuvalla kestolla on merkitystä viihtyvyyteen. Palvelun voisi sitoa tiiviimmin palvelutalon arkeen myös esimerkiksi jatkamalla yleisötyöpalvelua vaikkapa esityksen jälkeiseen yhteiseen kahvihetkeen tai ruokailuun, jolloin vaihtelu mahdollistaa palvelun ajallisen venyttämisen.

Palvelun saavutettavuuteen vaikutti parantavasti sekin, että palvelun toteuttamiseen vaadittava teknologia oli tarvittaessa saatavissa teatterin kautta, joten palvelutaloilla ei tarvinnut olla kaikkea kalustoa itsellään. Palveluun kuului myös se, että tekniikan toimivuus käytiin tarkistamassa hankkeen henkilökunnan toimesta kaksi päivää ennen varsinaista tilaisuutta. Saavutettavuutta edisti merkittävästi sekin, että paikalla olevat yleisöyöntekijät huolehtivat tekniikasta ja tilaisuuden kulusta, mikä helpotti puolestaan hoitohenkilökunnan työtä. Vastaavasti taas teatterin työtä helpotti se, että hoitajat olivat tilaisuudessa paikalla ja huolehtivat osaltaan vanhuksista ammattitaitonsa avulla. Siten tässäkin osoittautui tärkeäksi teatterin ja palvelutalon yhteistyö - erilaisten ammattitaitojen tiimityö.

Kokonaisuudessaan kaikista palvelutaloista saatiin tilaisuuksista positiivista palautetta ja samalla kiiteltiin kovasti, että tällaista järjestetään.

³¹⁶Linnapuomi, Paqvalen, Salovaara & Turpeinen 2014, 1

Palvelutaloissa pidettiin todella tärkeänä, että teatteri tuotiin heidän luokseen, sillä heillä ei ole mahdollisuuksia viedä itse asukkaitaan teatteriin. Vaikka hankkeen puitteissa tehdyt pilottikokeilut onnistuivat hyvin, on kuitenkin vielä muutamia seikkoja, joita on syytä pohtia palvelua kehittäessä. Esimerkiksi täytyy ottaa huomioon, että esityksen herättämät tunteet eivät välttämättä ole heti havaittavissa yleisöstä vaan ne saattavat nousta pintaan vasta jonkun aikaa tilaisuuden jälkeen. Onkin syytä pohtia, miten tämä teatterin tarjoaman palvelun eettisyys otetaan huomioon ja yksi hyvä ratkaisu siihen onkin juuri läheisten ottaminen mukaan. Kuten nyt huomattiin, tilaisuus oli selkeästi tärkeä yhteinen kokemus niin vanhuksille kuin heidän omaisilleen. Jatkossa läheisten osallisuutta onkin syytä kehittää eteenpäin. Toinen ratkaisu voisi olla yleisötyön jatkaminen aiheen tiimoilta eri päivinä palvelutalossa tai vaikka samana päivänä esim. kahvi- tai lounashetken yhteydessä.

Havainnoista käy ilmi myös se, että vanhusyleisöt ovat silloin aktiivisimmillaan, kun heihin ottaa suoraan kontaktia, mutta kun kontakti loppuu, passivoituu yleisö nopeasti. Jatkossa tähän voisi keksiä jonkin ratkaisun, jolla yleisö voisi itse aktivoida itseään, silloin kuin yleisöyöntekijä ei ole suorassa kontaktissa heihin esimerkiksi suuren yleisömäärän vuoksi.³¹⁷ Aktivoitina voisi esimerkiksi toimia se, että paikalle tuotaisiin jotain streamattavaan esitykseen liittyvää, esimerkiksi erilaisia esineitä, rekvisiittaa, valokuvia tai roolivaatteita, joita vanhukset voisivat tutkia itsenäisesti. Nämä voisivat myös jäädä palvelutaloon lainaksi, jolloin niiden avulla henkilökunta voisi keskustella ja käsitellä esityksen sisältöjä jatkossakin ja siten huomioida jälleen palvelun eettisyys.

Pilottien perusteella keskeisimmät streamauspalvelun saavutettavuuden ja palvelun yleisökokemuksen onnistumiseen liittyvät tekijät ovat nämä:

- Streamaukseen tulee valita oikeanlainen kameratekniikka ja kameroiden määrä suhteessa esitettävään teokseen aidon teatterielämyksen säilyttämiseksi ja mahdollistamiseksi. Puhenyhtelmissä toimii paremmin monikameratekniikka ja liikkeellisissä esityksissä myös yksi kamera saattaa olla soveltuva vaihtoehto, esityksestä riippuen.
- Tekniikka tulee tarkastaa yhdessä teatterin ja palvelutalon kesken ennen streamauspäivää. Esitysaikana paikalla tulee olla henkilö, joka osaa teknisesti käyttää laitteita ja avata streamauksen. Tekniikan pettämisen varalta (esim. verkkoyhteyden katkeaminen) tulee olla varasuunnitelma (esim. yleisöyöntekijä).

³¹⁷Sirén 2016

- Tilaisuuden istumajärjestys tulee suunnitella huolellisesti. Huonokuuloiset tulee sijoittaa eteen, samoin tulee varata tilaa pyörätuoleille ja sängyille. Valaistuksen, äänen ja kuvan laadun tulee olla mietitty ja testattu etukäteen. Mahdolliset häiriöäänet on kitkettävä pois.
- Esityksen on alettava aikataulussa ja tilaisuuden ajankohta tulee miettiä niin, että se sopii palvelutalon muuhun rytmiin. Palvelun kesto tulee olla kohderyhmälle sopiva, noin 30–45 minuuttia.
- Kohderyhmän ja esityksen sisällön tulee kohdata. Yleisötyö on suunniteltava kohderyhmä sekä esitys huomioonottaen. Ennakkoyhteistyö palvelutalon kanssa helpottaa oikeanlaisen palvelun tuottamista. Streamaustilanteessa yleisöyöntekijän ammattitaito kohderyhmän suhteen korostuu: hänen tulee valita oikeanlaiset kohderyhmälle soveltuvat yleisötyön menetelmät, kohderyhmälle soveltuva dialogi sekä hänen tulee tuntea streamattava esitys. Jos tilaisuuteen liittyy esim. taiteilijatapaaminen, on myös taiteilijan tiedettävä, millainen kohderyhmä on vastaanottajana. Vanhusyleisön kohdalla yleisötyön on painotettava tilaisuuden alkuun, jolloin vanhukset ovat virkeimmillään ja kontaktin ottaminen tulee tehdä henkilökohtaisesti.
- Vuorovaikutus ja sen konkreettinen toteutustapa eri osallistujien välillä tulee miettiä etukäteen: vuorovaikutuksen osalliset ovat taiteilija, palvelutalon yleisö, saliyleisö itse esityksessä ja yleisöyöntekijä palvelutalossa. Lisäksi palvelusta vastaavan teknisen henkilökunnan (kuvaaja(t) sekä valo- ja äänimies) on oltava aktiivisessa vuorovaikutuksessa myös palvelutalossa tekniikasta vastaavaan henkilöön tai tuottajaan, joka kommunikoi palvelutalon kanssa.
- Tulee varmistaa ne tavat, jolla hoitajien kanssa voidaan olla kontaktissa ennen ja jälkeen esityksen. Jo etukäteen on oltava tiedossa, miten kokemusta käsitellään, jotta kokemuksen jälkeen sen käsittely on mahdollista vanhusten kanssa teatterin poistuessa paikalta. Siten teatteri kantaa myös eettistä vastuuta palvelusta.
- Esityksestä tiedottamisen tulee olla selkeää, jotta katsojat eivät luule tulevansa katsomaan live-esiintyjää. Näin ollen vuorovaikutuksen palvelun myyntivaiheessa hoitajiin päin tulee olla asiallista ja palvelusta ennakkoon kertovaa, jotta myös palvelutalon asukkaat saavat oikeanlaista tietoa.
- Hinta ja maksaja tulee määrittää selkeästi ja palvelulle on luotava helppo laskutusjärjestelmä sekä sujuvat yhteistyön määrittämisen reunaehdot. Hinnan on oltava kilpailukykyinen ja sosiaali- ja terveysalan maksukykyn sopiva. Palvelun sisällössä ja hinnassa tulee olla

räätälöinnin mahdollisuuksia, jotta palvelu voidaan suunnitella yhdessä kunkin palvelutalon tarpeisiin sopivaksi.

Palvelu perustui näissä piloteissa hankerahoitukseen ja keskeisimpiä tekijöitä sen jatkuvuuden suhteen on sen rahoitus ja mahdollisuudet myydä palvelua vapailla markkinoilla. Pilottien perusteella streamauspalvelu osoittautui melko kalliiksi - etenkin jos se tulee tehdä monikameratekniikalla, mutta myös yhdellä kameralla tehtynä palvelu on melko kallis toteuttaa.

Jatkossa onkin mietittävä vielä sitä, miten streamauksen kustannukset saadaan katettua, jos palvelua aletaan myymään eteenpäin. Tulevaisuudessa voisikin pohtia rahoituksen kannalta yhteistyötä muiden kulttuurilaitosten kanssa. Streamauksen kustannuksia voisi saada hieman alemmaksi hyödyntämällä yhteistyötä henkilöstöresurssien suhteen. Lisäksi palvelun hinta alenee, mitä useampaan palvelutaloon se kerralla voidaan jakaa - siten useampien kuntien yhteistyö olisi merkittävää.

Tärkeää kulttuurisen vanhustyön rahoitus pohjalle on myös kunnan eri toimialojen monialainen yhteistyö. Niin ikään erilaiset hanke- ja apurahalähteet ovat edelleen tärkeä rahoitus pohja. Näissäkin on syytä huomioida palvelutalon ja teatterin yhteistyö. Tämä siksi, että yhtäältä pienen omarahoitusosuuden sisällyttämisen on huomattu vaikuttavan palveluun sitoutumisen asteeseen ja siten onnistumiseen. Toisaalta hoitolaitoksen sitoutuminen toimintaan tekee toiminnan konkreettisemmaksi rahoittajalle ja siten rahoitus on todennäköisempää.³¹⁸

Vanhustyössä näyttäisi olevan eniten kysyntää sellaisilla palveluilla, jotka edesauttavat käyttämään myös hoitajien ja asukkaiden omaa luovuutta ja osallistumista³¹⁹. Siten tämän kaltainen palvelu voisi toimia luovuuteen innostavana starttina palvelutaloille. Siihen voisi liittää myös hoitohenkilökunnalle erikseen suunnattuja palveluja, joiden avulla he voisivat jatkaa luovuutta esityksen teemojen pohjalta arjessa, ilman teatterin vierailua. Siten streamauspalvelusta rakennettaisiin erilaisten teatterin tarjoamien palvelujen sekä palvelutalon arjen luovuuden jatkumo, joka myös edesauttaisi sen juurtumista rahoituksen rakenteisiin.

Yksi ratkaisu palvelun kustannuksia kattamaan on ottaa palvelutaloissa asuvien vanhusten omaiset mukaan maksamaan palvelun ostamisesta aiheutuvia kuluja. Omaiset voisivat esimerkiksi maksaa vapaaehtoisen kuukausimaksun palvelutalon kulttuuripalvelujen tukemiseksi, josta katettaisiin muun muassa streamauspalvelun ostamisen kustannuksia. Myös yksityisen

³¹⁸Rosenlöf 2014, 14

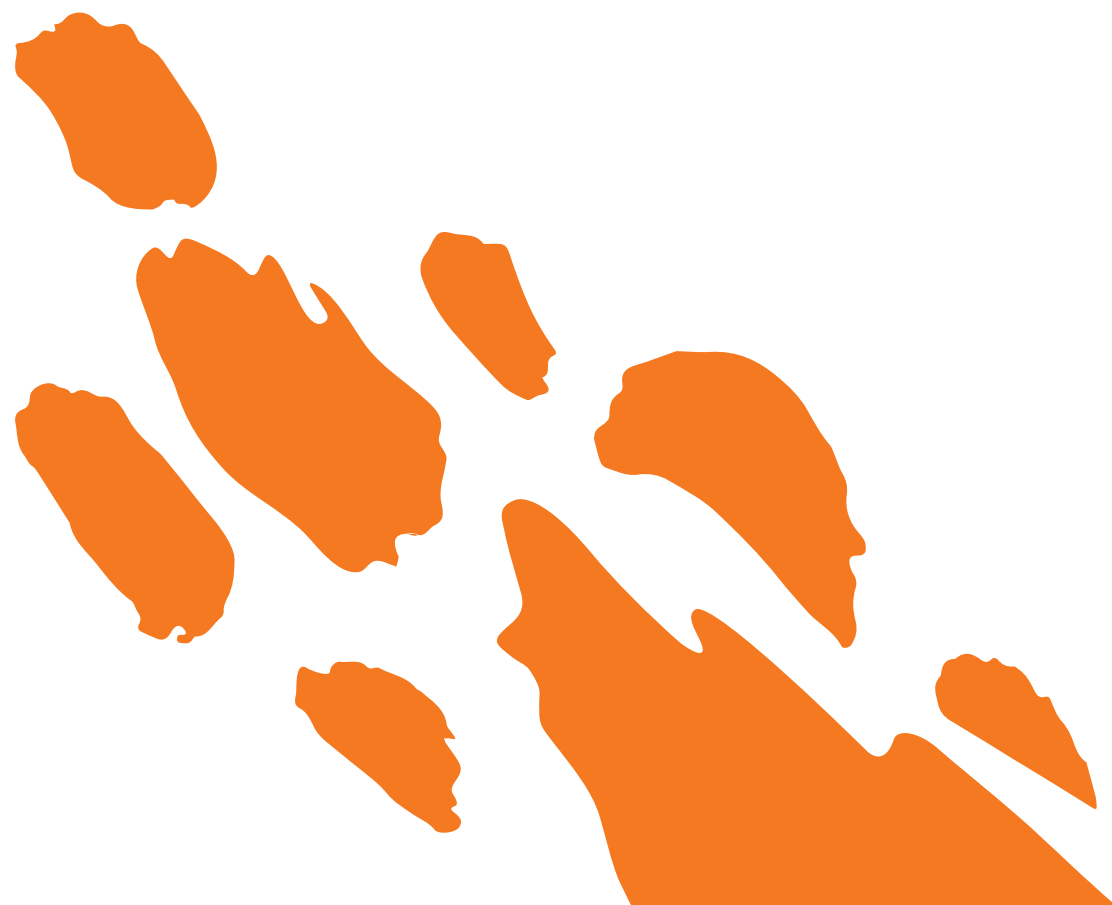
³¹⁹mt.

sektorin toimijoita voisi hyödyntää kustannusten kattamisessa. Sen sijaan, että palvelua lähdetäisiin suoraan myymään palvelutaloille, voisi sitä myydä yrityksille, jotka sitten tarjoaisivat palvelun vanhainkoteihin osana yritystensä vastuullisuusohjelmaa. Myös hallituksen kärkihankkeiden myötä esillä ollut taiteen prosenttiperiaate ja siihen rakennettava kestävä pohja voisi olla yksi keino tämänkin kaltaisen palvelun mahdollistamiseen.

Lähellä-hankkeen tulosten perusteella streamaus-yleisötyöpalvelulla on kysyntää ja myös sen toimivuus teatterielämyksen mahdollistajana on hankkeen avulla pystytty todistamaan. Jatkuvuuden takaamiseksi palvelun tulisi voida kiinteämmin sijoittua kuntien ja yksityisten palvelutuottajien palvelu- ja rahoitusrakenteisiin esimerkiksi edellä esitettyjen yksityisten rahoitusten ja/tai taiteen prosenttiperiaatteen tai valtionosuuksien suuntaamisen kaltaisten ratkaisujen tukemana.

9 **Niila Tamminen**

Kaupunkitila taitelijan
työhuoneena

9 Niila Tamminen: Kaupunkitila taiteilijan työhuoneena

Aurinkoinen Marjukka Korhonen piipahtaa työhuoneellaan. Keskeneräiset teokset, materiaalit ja tarvikkeet ovat kevyen pölyn peitossa. Viimeisen vuoden ajan Marjukka on ollut mukana Riihimäen kaupungin *Yhteiskuntataiteilija*-hankkeessa. Yhteiskuntataiteilija on kaupungin lanseeraama nimi. Hän on henkilö, joka paikkaa pitkään auki ollutta routavauriota taidemaailman ja rakennetun ympäristön välillä.

Yksi hankkeessa esille tullut seikka on, että julkisen taiteen toteuttaminen ei ole niinkään kiinni rahasta, vaan usein ongelmana on asiantuntijuuden puute. Julkisen ympäristön kanssa toimivat ammattilaiset: kaavoittajat, ympäristösuunnittelijat, kuntien teknisten toimien asiantuntijat ja niin edelleen, ovat henkilöitä jotka vastaavat kaupunkitilojen suunnittelusta, kaduista ja puistoista. Ja tähän joukkoon on perinteisesti taiteilijan vaikea ollut asettua. Eikä ihme, sillä sekä kieli että kulttuuri ovat helposti vieraita.

Suunnitteluhankkeisiin pitäisi mennä mukaan suoraan jo alkuvaiheessa, eikä vasta sitten kun jälkikäteen huomataan, että ympäristö on jo rakentumassa. Silloin on auttamattomasti liian myöhäistä.

Eli tässä mä oon lähtenyt viemään sitä omaa taustaani mukaan siihen, eli että taide yhdistettäisiin hankesuunnitelmiin, toiminta- ja rahoitusmalleihin ja luotais ohjeistuksia ja koordinointia”, Marjukka sanoo.

Liian usein näkyy, että taiteen rooli huomioidaan vasta siinä vaiheessa, kun hankkeet ovat jo pitkällä: otetaan ehkä tuttuun museoon yhteyttä, tai kilpailutetaan jotain. Taiteilijat tietävät ja tuntevat omasta kokemuksesta mistä puhutaan, kun taide on päälle liimattua, budjetit ovat pieniä ja vaikutusmahdollisuudet kapeita.

On suuri mahdollisuus taiteilijalle saada töilleen asiakkaita – ostajia – kun ollaan mukana kaupunkisuunnittelussa. Sillä tavoin pääsee aivan toisella tavalla kiinni vuorovaikutukseen sekä kaupunkisuunnittelijoiden, että syntyvän ympäristön kanssa. Ja tässä onkin helposti yksi julkisen taiteen ydinkysymyksistä: Julkisessa taiteessa ei koskaan ole kysymys vain taiteen katsomisesta, vaan vuorovaikutuksesta; ympäristön kanssa, muiden kaupunkisuunnittelun ammattilaisten kanssa, rakennetun ympäristön kanssa ja taiteen kokijan kanssa.

Marjukka tuntuu työskentelevän vanhalla, melkein perinteiselläkin, taiteen tekemisen mentaliteetilla mutta uudessa kontekstissa, yhdessä eri alojen suunnittelijoiden kanssa. Puhe solisee ulottuvuuksissa, joita ei ole kuvataiteen kentällä tottunut kuulemaan. Tuntuu että taiteilija-mediaattori on *Yhteiskuntataiteilija*-hankkeessa kuin kala kirkkaissa vesissä. Kuvanveistäjänä toiminut Marjukka onkin kiinnostunut kokonaisten alueiden suunnittelusta ja maankäytöstä. Projektit saattavat olla pitkiä, jopa 10-vuotisia. Oma ulottuvuutensa on siinäkin, miten ympäristö puhuu, ja vaikuttaa teokseen koko prosessin ajan. Kun alue ja suunnitelmat elävät, elää kehittyvä taide siinä mukana. Ei voida enää puhua taiteesta muusta prosessista erillään, vaan ollaan tilanteessa jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen.

Monialainen ideointi on sellaista, missä alkaa kehittyä aivan uusia ideoita, täysin riippumatta siitä mitä on alun perin ollut mielessä. Siinä mielessä koko prosessi on vuorovaikutusta, ei vain lopputulos, pohtii Marjukka.

Ulos galleriasta, ulos omasta työhuoneesta

Hankkeen toimintaympäristönä ovat kasvukäytäväalueen kunnat, eli Helsinki–Tampere-välin 25 kuntaa. Hanke on kasvukäytävyyden tytärhanke. Alueella on paljon liikenteellisiä palveluita – asemanseudut, väylät ja niin edespäin. Tilaisuuksia erilaisille pilottitoille on paljon. Yksi esimerkki Marjukan taiteellisesta työstä on vanhan Keimolan moottoriradan valvontatorni, joka on keskellä uutta Keimolanmäkeen rakentuvaa asuinalueutta, osa sitä. Asemakaavalla suojellusta Valvontatornista tulee musiikki-instrumentti, kaupunkisoitin, ja se jää keskeiselle paikalle nousevaa asuinalueutta. Tornin ”instrumentiksi muuttamisessa” on otettu huomioon lähialueen talot, kasvillisuus, tiealueet ja -pinnat, opasteet sekä valaistus. Koko valvontatorniaukion visuaalinen ilme on suunniteltu yhdessä, eli teos ei ole vain yksi irrallinen osio kokonaisuudesta. Projektin kokonaisuudessaan kestää vuodesta 2011 arviolta vuoteen 2019. Ensimmäiset asukkaat muuttivat alueelle kesällä 2016, ja teosta pääsee soittamaan aikaisin-taan vuonna 2018. Tämäkin kokonaisuus on esimerkki siitä mitä syntyy, kun projekteihin kutsutaan mukaan osapuolia kaikista sidosryhmistä.

Suunnittelijat (asuminen ja rakentaminen, liikenne, ympäristö jne) ja taitelijat, tai kulttuurialan ihmiset yleensäkin, ovat hyvin eriytyneet. Taiteilijat ovat harvoin mukana suunnitteluhankkeissa. Tekninen toimi toteuttaa kyllä taideteoksia osana hankkeitaan, mutta kulttuurialan tulee tuoda rohkeasti esille uusia näkökulmia; toiminta- ja rahoitusmalleja julkisen taiteen toteuttamiseksi.

Mulla on semmonen kutina, että jos kulttuuripuoli ei itse edistä asiaa riittävästi, sitä ei ulkopuolinen pysty kuntaan tuomaan. [Ulkopuolinen taiteilija] voi

järjestää ja yhdistää asioita, mutta jos odotetaan, että joku [ulkopuolinen] järjestää kokouksenkin, niin silloin se [tilanne] voi olla aika haasteellinen ja se ei etene, Marjukka toteaa.

Galleriat ja museot, perinteiset taiteen esittämispaidat, tavoittavat vain kaupan yleisön. Taide koetaan helposti hieman elitistisenä: jossain paikassa esillä olevana, johon pitää varta vasten mennä, jotta pääsisi näkemään taidetta. Kun taide tuodaan arkiympäristöihin, teokset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Silloin se on saavutettavaa (ainakin fyysisesti ja demografisesti), läsnä ihmisten arjessa, ja osa asuin- ja elinympäristöä.

Usein kuulee puhuttavan taiteesta kustannuksena, mutta keskustelu yhteiskuntataiteilijan kanssa nostaa yhä selvemmin esiin uuden paradigman: Taiteen tuottaminen on ulkotiloissa taloudellisesti katsottuna paremminkin sijoitus. Kun taide otetaan osaksi kokonaissuunnittelua, ei se ole kilpailevassa asemassa muun rakennetun ympäristön elementtien kanssa, vaan on sen kiinteä osa. On helppo nähdä kuinka taide on luontainen osa julkista tilaa samalla tavalla kuin vaikkapa rakennukset, tiet, kasvillisuus ja valaistuskin ovat. Taideteokset nostavat alueen laatua ja monimuotoistavat rakennettua ympäristöä.

Kun projekteihin lähdetään tarpeeksi ajoissa mukaan, ei keskusteluun taiteen merkityksestä, hinnasta tai roolista osana kokonaisuutta tarvitse käyttää lähellekään sitä määrää energiaa mitä tarvitaan, kun taide yritetään tuoda mukaan vasta, kun kaikki muu on jo ratkottu. Tässä ongelmana lienee periaatteessa kaksi asiaa: Taiteen yhdistäminen muuhun suunnitteluun on puutteellista. Monialainen yhteistyö mahdollistaisi oikea-aikaisesti tehtävät hankinnat ja sitä kautta koko prosessin sujumisen. Tähän keskittyminen toisi lisää työmahdollisuuksia taiteilijoille. Toinen hankkeen esille nostama asia on, ettei taitelijoille ole ollut pitkiin aikoihin tarjolla merkittävää jatkokoulutusta. Tarpeita olisi muun muassa niin digiosaamisessa, sopimusteknisissä asioissa, valaistussuunnittelussa sekä esitystapojen osaamisessa (tarjoukset, 3d-mallit, visualisoinnit). Nämä ovat seikkoja, jotka vaikuttavat suoraan taiteen käyttöön erilaisissa projekteissa, siihen, miten taide saadaan osaksi julkisia projekteja sekä siihen, miten saadaan rahoitusta. Kun projektit ovat pitkiä ja mukanaolo vaatii suunnittelua, hyväksymisprosesseja, luonnoksia, keskustelua ja lausuntoja on selvää, että taiteen sisältöosaaminen ei riitä. On siis joko jatkokoulutettava tai hankittava puuttuvaa osaamista ulko. Osataan taiteen tekemisen ydin, mutta jätetään syystä tai toisesta hankkimatta tarvittavaa muuta osaamista. Kuinka monella taiteilijalla ja kulttuurialan työntekijällä on teknisen puolen käyttämiä kustannuslaskentaan, projektisuunnitteluun ja -hallintaan liittyviä ohjelmia käytettävissä?

Hyvänä puolena voisi todeta, että nykyisin on helppo saada hankkeita käyntiin, paljon helpompi kuin esimerkiksi 10 vuotta sitten. Suunnittelu- ja

rakennushankkeisiin tarvitaan taiteen asiantuntijoita. Taiteen hankkiminen, sen vaikutusten huomioiminen, puhumattakaan tekemisestä, on erityistä osaamista vaativa alue. Vaatii taidekentältä ulostuloa ja aktiivista roolia, jotta suuriin projekteihin, kuten uusien asuinalueiden suunnitteluun tullaan mukaan oikea-aikaisesti, ja toisaalta, jotta aloitetut projektit etenevät.

Yksi asia, jonka olen saanut havaita, on, kun taide ja tekninen puoli saadaan pelaamaan yhteen, siis saman pöydän ääreen, prosessi sujuu suuremmitta kitkoita. Toiset löytävät toisensa nopeammin, mutta oikealla tuella (taiteen ammattilaisen projektinjohtokyvillä) homma toimii, toteaa Marjukka.

Toki taide toimii impulsiivisemmin kuin tekninen puoli. Vastaavasti teknisen puolen prosessit ovat hitaampia mutta käynnistyessään ne menevät eteenpäin määrätietoisesti. Yksi muistettava asia onkin, että kun rakennushankkeet lähtevät käyntiin, ei muutoksille ole välttämättä aikaa tai rahaa. On siis parempi olla mukana alusta alkaen.

Toimintamallit muuttuvat

Voiko julkisen taiteen ajatella madaltavan perinteisen (vaikkapa museossa esitettävän) taiteen tasoa? Julkisen taiteen kentällä on paljon toimintaa, ja se on kenties heterogeenisempää kuin ”museotaide”. Esimerkiksi yhteisötaide voi olla vaikeaa kokoomanäkökulmasta, koska ei ole muovautunut toimintatapoja yhteisöllisesti tuotetun taiteen ylläpitoon ja elinkaareen. Valta siis katoaa käsistä eräänlaisen joukkoistamisen vuoksi. Taitelijat itse ymmärtävät prosessia, mutta myös perinteisen taidesektorin puolustajan, taiteen esittäjäportaan osaamisen ja yhteisen näkemyksen puute pienentävät taiteen asemaa. Vain osa taitelijoista on mukana yrityksissä ja yhteisöissä jotka tekevät kaupunkisuunnittelullista työtä. Harvat osaavat tarjota julkista taidetta, johon liittyy taiteellisen työn ja laadun lisäksi myös kaupunkitilaan liittyvää sisältöä. Kun taidetta ja taideprojekteja kilpailutetaan, on tarjoajia vähän, ja tarjoajat ovat helposti taiteen tekemisen ytimeistä kauempana. Näin luodaan pahimmillaan lisää aukkoja alan sisälle ja kavennetaan toimintaedellytyksiä entisestään. Tähän meillä ei olisi varaa.

Taitelijat, linkittykää alan ulkopuolelle ja katsokaa ulos maailmaan, teillä on siihen mahdollisuus. Muistakaa, että taitelija ei voi hajottaa itseään: niin kauan kuin markkinat ovat ohuet, vain harvalla on mahdollisuuksia ja energiaa riittävästi kaikkeen. Markkinoiden kokoa tulee kasvattaa. Näin ei taitelijan tarvitsisi rahoittaa itseään sivutoimilla tai muilla tilapäistöillä. Pitäkää yllä ja rakentakaa vahvoja kontakteja taiteen kuluttajiin.

Kysyttäessä asukkailta ja tilojen käyttäjiltä taiteesta käy ilmi, että patsaita ei ha-

luta, mutta taidetta halutaan. Usein asukkaita houkuttelevat värit, aidot materiaalit, orgaaniset muodot, jne., Marjukka vinkkaa.

Tämäkin on kullanarvoinen vihje kaikille taiteen kanssa tekemisissä oleville.

Kysyttäessä yhteiskuntataiteilijalta, mitä hän on itse saanut hanketyöstä, tulee vastaus selvästi:

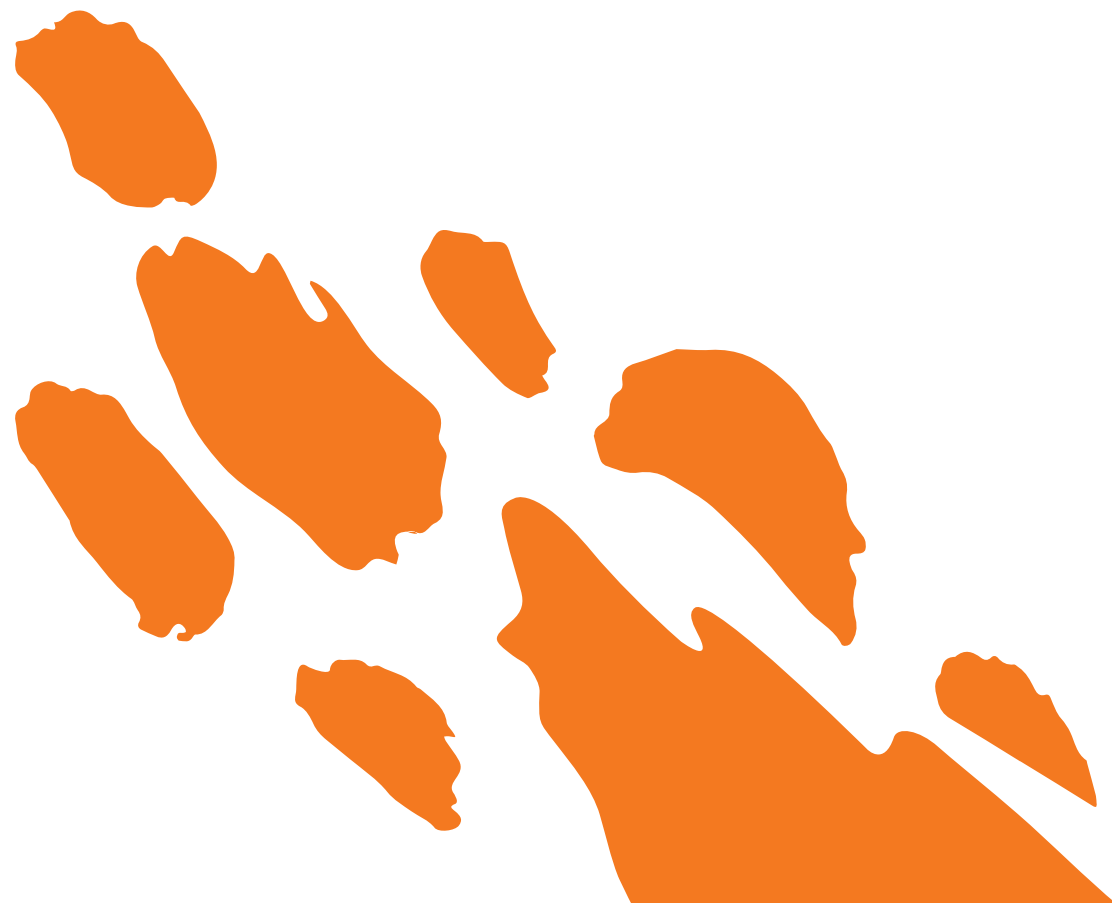
Mielenkiintoista on ollut tutustua kuntaorganisaatioihin ja pohtia, miten nykytaiteen yhdistäminen suunnitteluun voidaan toteuttaa. Hankkeessa on ollut mahdollisuus tarttua uusiin ideoihin eikä ole ollut liikaa kiinni ennakkoon määritellyissä raameissa. Uudet näköalat ovat ajaneet myös tarkastelemaan taideteoksia osana rakennettua ympäristöä taas uudella tavalla, helähtää Marjukka.

Taiteilija on jalkautunut osaksi kaupunkikehittämistä olemalla mukana rakennettujen ympäristöjen suunnittelussa oman alansa ammattilaisena. Lopputuloksesta saavat nauttia kaikki.

10

Laura-Kristiina Moilainen

Kuvataiteilijana kunta- ja
aluehankkeissa

10 Laura-Kristiina Moilanen: Kuvataiteilijana kunta- ja aluetaitelijahankkeissa

Tämä artikkeli pohjautuu tekemääni tutkimukseen³²⁰, jossa tarkastelen kunta- ja aluetaitelijahankkeita taiteilijan työskentelyn, taiteilijaroolin ja -identiteetin näkökulmasta. Kohteenani ovat taiteilijoiden kokemukset hankkeissa. Erityisesti haen vastauksia siihen, mitä osa-alueita taiteilijoiden työ on sisältänyt, millaista tukea taiteilijat hankkeiden aikana olisivat työssään kaivaneet ja millaisia ratkaisuja tähän voitaisiin löytää. Tutkimusaineistona käytin kolmen hankkeen aluetaitelijoiden sekä hankkeissa vastaavina henkilöinä työskennelleiden henkilöiden haastatteluja, hankehakemuksia ja hankkeiden päätteeksi tehtyjä hankeraportteja. Mukana oli myös Humakin selvityshankkeessa mukana olleiden muiden opiskelijoiden hankkimia aineistoja ja heidän näistä koostamiaan raportteja. Lisäksi aineistona oli selvityshankkeessa tehty laaja kyselyaineisto tutkimuksessa tarkastelemiini hankkeiden osalta.

Aluetaitelija hyvinvoinnin edistäjänä – Karstula, Kannonkoski, Kivijärvi, Kyyjärvi -hankkeen taustalla oli huoli alueen kuvataiteen harrastamisen hii-pumisesta ja kuntien halu yhdistää voimat etsimään keinoja harrastuneisuuden sekä kuvallisen kulttuurin ymmärtämisen lisäämiseksi. Päähakijana oli Karstulan kunta. Taiteilijalle osoitettiin hanketyön osuudeksi työajasta 80 % ja oman taiteellisen työn osuudeksi 20 %. Hänelle myös annettiin ateljeeksi sopiva työtila ja hankkeeseen liitettiin tavoitteeksi oman työn näyttely hankekunnissa hankkeen päätteeksi.³²¹ Taiteilijana toimi kuvataiteilija Laura Hemäki.

Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille – Ylä-Savon aluetaitelija -hankkeessa oli mukana seitsemän kuntaa Ylä-Savon alueelta (Iisalmi, Keitele, Kiuruvesi, Lapinlahti, Pielavesi, Sonkajärvi ja Vieremä). Päähakijana oli Vieremän kunta. Hankkeen konkreettisena päämääränä oli tarjota kulttuuri-palveluja ikäihmisille, jotka eivät ole kulttuuritarjonnan piirissä sekä edistää ammatitaitelijoiden työllistymistä. Palvelujen kohteena olivat laitoshoidossa, palveluasumisessa ja päivätoiminnassa olevat sekä kylien kotona asuvat ikäihmiset.³²² Taiteilijana toimi kuvataiteilija, artesaani ja taidegraafikko Leena Mulari.

³²⁰Moilanen 2016

³²¹Karstula 2014, 2

³²²Vieremä 2014

Kuntataiteilija (Petäjävesi, Keuruu, Multia) -hankkeen tavoitteena on ollut tehdä taidetta ja kulttuuria näkyväksi kuntalaisille työpajojen ja tapahtumien muodossa. Kohderyhminä ovat olleet kaikki ikäryhmät. Hankkeen päähakijana oli Petäjäveden kunta ja sen taustalla oli kuntien aiemmin tekemä tiivis yhteistyö kulttuurin ja taiteen alalla. Myös hankkeeseen valittu taiteilijapari Johanna Juvonen ja Biagio Rosa olivat alueella jo tunnettuja kuvataiteilijoita, jotka ovat ohjanneet taidetoimintaa eri paikoissa jo useita vuosia.³²³ Hankkeen päähakijana oli Petäjäveden kunta.

10.1 Taiteilijan roolista – taiteilijoiden omia kokemuksia

Ainakin osa kunta- tai aluetaiteilijahankkeissa työskennelleistä taiteilijoista koki jonkinlaisen kriisiytymisen oman taiteilijuutensa eli ammatti-identiteettinsä kanssa. Tämä kietoutui paljolti siihen, että työskentely hankkeessa oli hyvin paljon toimimista työpajojen ohjaajan roolissa. Tämä herätti paljon ajatuksia siitä, mistä tekemisessä nyt oikein onkaan kyse. Taiteilijat kokivat esimerkiksi niin, että oma rooli olikin muuttunut kokonaan ohjaajaksi eikä omalle tekemiselle ole enää sijaa. Tämä tuli esiin varsinkin Petäjäveden hankkeessa, jossa taiteilijoille ei ollut määritelty lainkaan oman työn osuutta. Taiteilijat ratkaisivat ongelman kuitenkin laajentaen vähitellen käsitystään taiteilijuudestaan. Vaikka töiden toteutus oli useiden osallistujien käsissä, oli taiteilijoilla kuitenkin olennainen merkitys suunnittelussa ja ideoinnissa ja kyse olikin lopulta taiteen yhteisestä ja yhteisöllisestä toteuttamistavasta.³²⁴

*Hankkeen kautta käsitys omasta taiteilijuudesta hieman muuttui. Ymmärsimme, ettei oma taiteilijuus tarkoita vain omien teosten tekemistä, maalaamista, näyttelyiden pitämistä. Omaan taiteilijuuteen tuli osaksi yhteisön kanssa ja kautta työskentely. Aloimme katsoa omaa taiteilijuutta eri suunnasta, ikäänkuin ulkopuolelta. Tuli pientä kriisiä, koska omalle taiteelle ei jäänyt aikaa (työskentely itseä kiinnostavien ajankohtaisten asioiden parissa, kanta-aottavuus). Omaan taiteilijuuteen siis alkoi sisältyä ei vain oman itsensä ja itseä kiinnostavien asioiden ja ilmiöiden analysointi, omat visiot, vaan kohderyhmää kiinnostavat asiat ja niiden käsittely taiteen keinoin.*³²⁵

Juvonen ja Rosa³²⁶ kokivat myös, että raja oman työn ja muun hanketyön välillä on lopulta hyvin häilyvä. Ideointi ja suunnittelu vaatii kuitenkin taiteellista panostusta, eikä jälki voi tässä mielessä olla sellaista, mihin ei itse ole tyytyväinen. Ylä-Savon alueen hankkeessa työskennellyt Mulari³²⁷ katsoo,

³²³ Petäjävesi 2014, 8–9

³²⁴ Juvonen ja Rosa 2015c

³²⁵ Juvonen 2016

³²⁶ Juvonen ja Rosa 2015a

³²⁷ Mulari 2015

että ohjaamisen voi myös katsoa olevan luomista. Hetemäki³²⁸ koki, että taide on hänelle itselleen läsnä ehkä enemmän siinä yhteisöllisessä hetkessä, jolloin taidetta tehdään kuin teoksessa myöhemmin. ”Niistä hetkistä on ehkä enemmän löytynyt se taide itselle”, hän kertoo.

Taiteilijat pohtivat, mikä kunta-/aluetaiteilijan rooli ylipäättään on. Se voisi heidän mielestään sisältää todella paljon, esimerkiksi yhteistyötä kaupunginarkkitehdin kanssa. Hetemäki toi esiin, että roolia voisi laajentaa niin, että taiteilija ei olisi ainoastaan työpajaohjaaja kuntalaisille hankkeen aikana, vaan hänen ammattitaitoaan voisi hyödyntää myös muilla tavoin. Juvonen ja Rosa ehdottivat, että uusia rakennushankkeita suunniteltaessa ja toteutettaessa taiteilijalta voitaisiin esimerkiksi tilata teos.³²⁹

Mularille oman työn osuuden puuttuminen oli yksi rajaava tekijä ja se osaltaan helpotti työskentelyä. Näin oma rooli hankkeessa oli selkeästi ryhmän ohjaaja-osallistaja. Mulari myös kokee saaneensa paljon lisää ammatillista osaamista nimenomaan yhteisötaidetta ajatellen. Hän otti käyttöön toimintaa kuvaavana käsitteenä taidetuokio-sanan. Ajatuksena tässä on se, että toimintaa voi laajentaa myös muuhun kuin käsillä tekemiseen esimerkiksi aistikokemuksiin ja kulttuurikokemuksiin.³³⁰

Yhteisötaiteen suuntaan liikkeivät oman hankkeensa myötä myös Juvonen ja Rosa. He kokivat, että taiteellista kriisiä helpotti osaltaan se, että he pyrkivät tekemään mahdollisimman pysyviä ja näkyviä teoksia eri kohderyhmien kanssa. Tämä toi osaltaan taiteellista tyydytystä työskentelystä, kun he saivat näkyvyyttä sekä hankkeelle että taiteilijan työlleen. Juvonen ja Rosa arvioivat myös, että todennäköisesti tulevaisuudessa myös heidän oma taiteellinen työnsä tulee muuttumaan yhteisöllisempään suuntaan.³³¹

Mularilla, samoin kuin Petäjäveden taiteilijoilla, oli jo paljon kokemusta ohjaamistyöstä. Myös Hetemäki oli ohjannut aiemmin, mutta ei kuitenkaan kovin paljon. Hän toikin esiin, että oli pohtinut paljon omaa taiteilijuutta ja opettajuutta/ohjaajuutta. Aineistosta tulee myös kuva siitä prosessista, jonka hän on käynyt läpi hankkeen aikana. Aiemmassa haastattelussa³³² Hetemäki kertoo, kuinka pohtii rooliaan ja haluaisi taiteilijana saada esimerkiksi tapahtumiin enemmän sisältöä ja taidetta eli taiteellista tulokulmaa. Myös se, että Hetemäki ei ole yhteisötaiteilija on herättänyt kysymyksiä siitä, miten muut ihmiset tulevat mukaan taiteeseen. ”Mutta se on vielä niin uusi, outo alue, ettei siihen ole osannut lähteä”, kertoo Hetemäki³³³. Hankkeen edetessä ajatukset ovat työstyneet:

³²⁸Hetemäki 2015b

³²⁹Juvonen & Rosa 2015a; Hetemäki 2016

³³⁰Jääski & Parviainen 2016, 4

³³¹Juvonen & Rosa 2015e

³³²Hetemäki 2015b

³³³Hetemäki 2015b

*Tosi paljon olen miettinyt oman taiteilijuuden ja opettajuuden yhdistämistä ja miten haluaa ne jatkossa pitää. Ovat tukeneet toisiaan. Vaikka oma työ on henkilökohtaista ja se on tärkeää niin. Kun oman työn tekeminen on yksinäinen prosessi, niin opettajuus tuo siihen muita ihmisiä.*³³⁴

Karstulan hankkeeseen kuului taiteilijan oman työn osuus ja Hetemäki piti yleisölle avoimia päiviä, jolloin yleisö saattoi tulla työhuoneelle kokeilemaan taiteen tekemistä ja samalla nousivat puheeksi myös taiteilijan omat teokset. Hetemäki koki opettajuuden aluksi haastavana ja kertoi, että hänen oli pitänyt harjoitella sitä. Mutta työn myötä se oli helpottunut ja alkanut tuntua luontevalta eikä lopulta edes ollut niin paljon aikaa miettiä, miten tilanteissa toimii.

Mulari kokee, että hänen ammatti-identiteettinsä rakentuu eri osasista:

*Ammattitaiteilijan identiteetti minun tapauksessani koostuu juuri näistä eri osasista; yhtäältä omasta taideteoksien tuottamisesta, toisaalta tiedon jakamisesta ja kannustamisesta. Voidaan ohjaamisenkin katsoa olevan luomistyötä. Siinähan ollaan uuden, syntyvän tuotoksen äärellä yhdessä. Syntyneissä yhteisötaideteoksissa on hienoa juuri se, että usean ihmisen käden jälki on löydettävissä; ne kie-toutuvat toisiinsa kankaiden solmuissa ja letityksissä, ne limittyvät junioreiden maalaamissa linnoissa ja senioreiden lausahduksissa, jotka rytmittävät kuvaa. Kun ne on asetettu pysyvästi esille tilaan, ne ovat kaikkien yhteistä omaisuutta ja tuottavat kokemuksia ympärilleen.*³³⁵

Mularilla oli myös hankkeissa työskennelleistä taiteilijoista eniten kokemusta tällaisesta työstä niin ohjaajana kuin palveluja tarjoavana kulttuurialan yrittäjänä. Hän kertoi saaneensa paljon lisää valmiuksia ammatti-identiteettiinsä yhteisötaidemielessä ja että ajatus tällaisen työn tekemisestä on vahvistunut ja verkostot laajentuneet. Hän pyrkii jatkossakin saamaan samanlaisia työtilaisuuksia.³³⁶

Hetemäki toi esiin, että ammattitaide saisi olla hankkeessa enemmän näkyvillä. Tämä tukisi osaltaan taiteilijan ammattiroolia. Hän järjestikin Karstulaan näyttelytoimintaa. Hetemäellä oli hankkeen päätyttyä myös oman taiteen näyttelyt hankekunnissa.³³⁷ Juvonen ja Rosa olivat myös ehdottomasti sitä mieltä, että hankkeeseen tulisi aina kuulua oman työn osuus. Petäjäveden hankkeessa osuutta ei ollut. Samoin halu tuoda omaa taidetta laajemmin esille näyttelyillä tuli esiin. Tosin nytkin Juvonen ja Rosa kokivat, että olivat saaneet taiteilijana näkyvyyttä ja ideoimiaan teoksia julkisiin tiloihin, mikä on muutoin hyvin hankalaa.³³⁸

³³⁴Hetemäki 2016

³³⁵Mulari 2015b, 32

³³⁶Mulari 2016

³³⁷Hetemäki 2016

³³⁸Juvonen & Rosa 2015c

Kyselyvastauksista käy ilmi, että taiteilijoille opettaminen ja ohjaaminen saattoivat tuoda vaihtelua omaan työhön, vaikka aina hektisestä hanketyöstä siirtyminen omaan työhön lyhyeksi aikaa ei luonnistunut. Kun työtä jaksotti pidempiin rupeamiin, se helpotti kuitenkin ongelmaa.

10.2 Taiteilijoiden tuen tarve hanketyöskentelyssä

Juvonen ja Rosa³³⁹ kokivat, että alueen ja ihmisten tuttuudella oli suuri merkitys sille, että he pääsivät nopeasti työskentelemään hankkeen puitteissa. Keuruun ja Multian kunnat olivat kuitenkin taiteilijaparille entuudestaan tuntemattomia. Työskentelyssä liikkeelle pääsemistä siellä helpotti taiteilijoiden mukaansa se, että kunnat ovat tehneet myös aiemmin yhteistyötä eikä aivan tyhjästä tarvinnut lähteä liikkeelle. Juvonen ja Rosa³⁴⁰ kertoivat, että Keuruulla tekemistä myös helpotti aktiivinen kulttuurisihteeri, joka kertoi, miten toimia. Samoin Petäjäveden kulttuuriohjaajan merkitys on ollut suuri³⁴¹.

Yhteistyörakenteen, suunnitelmallisuuden ja yhteistyön merkitys on suuri, kun taiteilija tulee uutena paikkakunnalle ja aloittaa työn aivan tyhjästä. Tämä tuli esiin erityisesti Karstulan hankkeessa. Hetemäki olisikin kaivannut työhönsä tukea erityisesti hankekunnilta: hän koki, että kuntien olisi ollut hyvä tiedottaa hankkeesta mahdollisimman laajasti eri yhteistyötahoille. Hän olisi kaivannut enemmän käytännön apua myös asioiden järjestelyseen.³⁴² Ylipäänsä Hetemäki olisi kaivannut enemmän yhteistyötä ja sitä, että alusta asti olisi paremmin suunniteltu työtä yhdessä³⁴³. Hän myös koki, että hankkeen kulkua ja onnistumisia on keskusteltu auki liian vähän, vaikka palavereja ja kokouksia onkin pidetty³⁴⁴.

Mulari nosti esiin myös sen, että olisi hyvä, jos taiteilijalla olisi etukäteen tiedossa ”askelmerkit”, joiden mukaan toimia, kun lähtee työskentelemään johonkin yksikköön. Hän toi esiin, että työpareista vanhuspalveluyksiköissä olisi paljon apua, mutta hankkeessa heitä oli käytössä käytännössä vain satunnaisesti. Jokaiseen yksikköön olisikin ollut hyvä nimetä heti alusta asti yhteyshenkilö, jonka kanssa olisi voinut sopia asioista. Lisäksi olisi ollut tarpeellista saada lista henkilöistä, joihin olla yhteydessä. Tämä olisi selkeyttänyt toimintaa, joka nyt oli välillä haasteellista. Toimintaan saattoi myös liittyä virheellisiä odotuksia. Hoitohenkilökunnan koulutukseen ja omaisille tiedottamiseen pitäisi panostaa. Lisäksi henkilökunnan sitouttamista ja osallistumista tarvitaan enemmän. Toisaalta henkilökuntaa vaivaa kiire ja työkuorma. Sopivan tila ja ajankohdan löytyminen on myös haaste, kun arki

³³⁹ Juvonen & Rosa 2015a

³⁴⁰ Juvonen & Rosa 2015a

³⁴¹ Juvonen & Rosa 2015a; 2015c

³⁴² Hetemäki 2016

³⁴⁴ mt.

palvelutalossa on hyvin säänneltyä. Yksi haaste oli niin ikään se, että toiminta on niin uutta ja sitä piti perustella paljon sekä itselle että muille.³⁴⁵ Osa on ongelmista olisi varmasti auttanut kunnan työntekijöiden suurempi rooli esimerkiksi hankkeen sisäisessä ja ulkoisessa tiedottamisessa. Tällöin siihen liittyisi myös rivien välissä kuntien tuki ja tätä kautta suurempi vaikuttavuus, kun tiedottaminen tulisi kuntatasolta.

Hetemäki³⁴⁶ koki aikatauluttamisen, suunnittelun ja ylipäätään yhteistyökumppaneiden hakemisen työllistäneen todella paljon. Varsinkin viimeksi mainitun hän oli ajatellut kuuluvan kunnan henkilöstön työalaan, vaikka ymmärsi myös sen, että kunnalla on osoittaa siihen vain vähän työtunteja. Hankkeeseen oli suunniteltu kuuluvaksi myös monenlaisen taidetoiminnan eteenpäin vieminen kunnissa. Jo yksikin aihealue (näyttelytoiminnan lisääminen, harrastusmahdollisuuksien luominen) olisi Hetemäen mukaan ollut riittävä.

Vaikka Juvonen ja Rosa³⁴⁷ kertoivat saaneensakin hyvin tukea kuntien suunnalta, työajasta kului kuitenkin paljon aikaa aikataulujen sopimiseen, markkinointiin, dokumentointiin ja itse matkantekoon kuntien alueella. He painottivatkin, että olisi todella hyvä, jos hankkeessa työskentelisi vaikka vain osan aikaa näitä asioita hoitavatuottaja. Tällöin taiteilijat voisivat itse keskittyä työn ydinalueeseen eli työpajojen suunnitteluun, tehtävien teosten ideointiin ja toteutukseen.

Hetemäki³⁴⁸ ehdotti Karstulassa mahdollisuutta jakaa uuden hankkeen työmäärää taiteilijan ja tuottajan kesken 50 % / 50 %, jolloin taiteilija voisi keskittyä nimenomaan taidesisältöön.³⁴⁹ Karstulan jatkohanhakemuksessa taiteilijan hanketyön osuus on laskettu 60 prosenttiin ja 40 % on tarkoitus jakaa hankkeessa vieraileville taiteilijoille. Tällöin myös taiteilijan oman työn osuus supistuu.³⁵⁰ Tämäkin on taiteilijan kannalta jossain määrin hyvä ratkaisu, sillä näin hänellä on ainakin välillä työparina toinen taiteilija. Juvonen ja Rosa³⁵¹ pohtivat mahdollisuuksia jakaa työtä hankkeessa niin, että 25 % olisi taiteilijoiden oman työn osuutta, 25 % tuottajan työtä ja 50 % hanketyötä. Tällöin hanketyötä olisi kokonaisuudessaan 75 %, josta aikataulutustyön, markkinoinnin, yhteistyötahojen kanssa toimimisen, dokumentoinnin ja tiedottamisen hoitaisi tuottaja.

Hetemäki koki jääneensä hankkeessa melko yksin, vaikka ohjausryhmä koostuikin muutamien kerran. Hän toikin esiin, kuinka vierailu Petäjäveden kuntataiteilijoiden luona kesällä oli hyvin merkittävä koko hänen oman hanketyöskentelynsä kannalta. Tällöin oli mahdollista jakaa kokemuksia ja

³⁴⁵Mulari 2016

³⁴⁶Hetemäki 2016

³⁴⁷Juvonen ja Rosa 2015c

³⁴⁸Hetemäki 2015b

³⁴⁹Hurme ym. 2016, 25

³⁵⁰Patamaa 2016

³⁵¹Juvonen ja Rosa 2015c

saada vertaistukea. Vertaistukea hän sai myös muilta kuvataiteilijaystävil-
tään ja kesän aikana työssä mukana olleen harjoittelijan kanssa hänellä oli
mahdollisuus purkaa ohjaustilanteita.³⁵² Myös Juvonen ja Rosa³⁵³ kertoivat,
että vertaistuki on tarpeellista ja katsoivat, että sitä pitäisi tällaisten hankkei-
den yhteydessä hyödyntää paljon enemmän. He ottivat esiin ajatuksen siitä,
että taiteilijat voisivat vierailla lähialueen hankkeissa vetämässä työpajoja.
Näin saataisiin myös vaihtelua toimintaan, kun jokainen taiteilija tuo mu-
kaan aina omanlaisen tavan tehdä.

Myös Hetemäki³⁵⁴ toi esiin ajatuksen, että aluetaiteilijoiden välisen yhteis-
työn olisi hyvä olla sisäänrakennettuna hankkeissa. Hänen kohdallaan yhe-
istyön tarve varmasti korostui, koska hän työskenteli yksin. Mulari työskenteli
Ylä-Savon hankkeessa myös yksin. Työpari sosiaali- ja terveystoimen
puolelta yksiköistä olisi ollut hänelle hyödyllinen tuki työkentällä.³⁵⁵ Juvonen
ja Rosan³⁵⁶ kokemuksesta välittyi myös se, kuinka kaksi ihmistä tukevat toi-
siaan tekemisessä: toinen osaa paremmin jonkin asian ja toinen toisen. Esi-
merkiksi Juvonen hoiti yhteydenpitoasioita, Rosa taas tekniikkaa. Suunnitte-
lutyötä tehtiin yhdessä. He kokivatkin, että työpari olisi tarpeellinen kaikille
taiteilijoille. Tosin taiteilijapari pohti sitä, että työparin kanssa kemioiden on
kohdattava, muutoin työnteko ei onnistu.

Mulari³⁵⁷ olisi kaivannut taiteilijamentoria selkeyttämään omaa taiteilija-oh-
jaaja rooliaan. Tämän taustalla oli hänen kokemuksensa siitä, että toimin-
taympäristö sosiaali- ja terveystoiminnalla on niin erilainen, muun muassa
hierarkkinen. Kyselyvastausten perusteella osa taiteilijoista koki tarvitsevan-
sa tukea myös siinä, että heidän osaamisalueensa tunnistetaan – ja tämän
pohjalta toisaalta myös ymmärretään, että taiteilijat voivat työskennellä sen
rajoissa mutta eivät pysty venymään esimerkiksi sellaisille taiteen alueille,
joihin heillä ei ole sisällön puolesta asiantuntemusta.

10.3 Taiteilijan ja osallistujien välisestä vuorovaikutuksesta

Työpajatoiminnan ohjaamisessa taiteilijan persoonalla on suuri rooli. Se näkyy
työpajan tunnelman luomisessa. Tämä tuli esiin kaikissa hankkeissa. Ylä-Sa-
von hankkeesta palveluasumisen henkilökunnan edustajilta kerätystä palaut-
teesta nousi esiin Mularin kyky luoda suotuisa ilmapiiri, jossa ikäihmisten oli
helppo ryhtyä työskentelyyn. Olennaista on taiteilijan kyky kohdata ikäihmi-
set. Myös hänen kykyään sijoittaa taidetuokiot palvelutalon arkeen kiiteltiin.³⁵⁸

³⁵²Hetemäki 2016

³⁵³Juvonen & Rosa 2015a

³⁵⁴Hetemäki 2016

³⁵⁵Mulari 2016

³⁵⁶Juvonen & Rosa 2015c

³⁵⁷Mulari 2016

³⁵⁸Parviainen & Jääski 2016, 14–15

Aiemmin on huomattu, että työskentely ikäihmisten parissa ei vaadi sinänsä erityistaitoja, taiteilijat vain suhtautuvat ihmisiin eri tavalla. Toisille ikäihmisten ohjaaminen on helpompaa kuin toisille ja osa voi kaivata avukseen työparia esimerkiksi sosiaali- ja terveystyöskentelyä.³⁵⁹ Myös Hetemäellä oli taito rakentaa tunnelma, jossa taiteen tekemiseen oli helppo lähteä mukaan. Hänen valmiutensa hankkeessa tekivät hyvin positiivisen vaikutuksen ohjausryhmän vetäjään.³⁶⁰

Palveluasumisessa ja laitoshoidossa haasteena ovat Mularin³⁶¹ mukaan isot ryhmäkoot. Taiteilijan kannalta on hyvä, jos ikäihmisiä on ryhmässä noin 6–8, koska tuen tarve on niin suuri³⁶². Tekemisessä korostuu osallistujien rohkaiseminen tekemiseen ja kokeilemiseen. Taiteilijan ammattitaito ohjaustyössä näkyy esimerkiksi siinä, että kun osallistujat kohtaavat jonkin vaikean kohdan tekemisessä ja taiteilijalla on keinot, kuinka tästä päästään ylitse³⁶³. Varsinkin ikäihmiset kaipaavat paljon kannustusta kokeillakseen esimerkiksi vesivärimaalausta ensi kerran vuosiin ja tuotoksen katselu yhdessä seinälle ripustettuna olikin heille tärkeä hetki. Itse tekeminen vahvistaa kokemusta aktiivisesta toimijuudesta ja ikäihmiset saattoivat tuntea jo etukäteen ylpeyttä siitä, kun voivat näyttää töitään läheisilleen.³⁶⁴

Hankeraporttien perusteella vaikuttaa siltä, että hankkeessa tarvittavaa taiteilijan ammattitaitoa on muun muassa taiteen asiantuntemus eli eri taidelajien ja materiaalien hallinta, luovuus, innostus, oma-aloitteisuus, vuorovaikutustaidot, joustavuus, muuntautumiskyky, kyky heittäytyä ja kyky soveltaa. Tällöin hänen on mahdollista kehittää sopivaa toimintaa esimerkiksi toimintarajoitteisille ikäihmisille, eri ikäryhmille ja mahdollista saada toimintaa aikaan esimerkiksi silloinkin, kun ryhmästä ei oikein löydy tekemisen intoa – osallistujien taustalla voi olla huonosti alkanut päivä ja muuta tunnetilaan vaikuttavaa. Leena Mulari kiteyttää: *”Silloin pitää vain luottaa omiin kykyihin ja käyttää tilanteentajua. Ei voi suunnitella etukäteen kaikkea, on osattava soveltaa”*³⁶⁵. Lisäksi hankkeessa tarvitaan vielä myös monia muita taitoja kuten projektinhallintaa.

10.4 Taiteilijan rooli muiden silmin

Hankkeiden johtoryhmien edustajien haastatteluissa tuli ilmi, että taiteilijoilta odotettiin hyvin itsenäistä työskentelytapaa. Esimerkiksi Petäjäveden hankkeen edustajat olivat hyvin tyytyväisiä siitä, kuinka itsenäisesti taiteilijat toimivat ja kuinka vähän hanke oli kuormittanut kunnan työn-

³⁵⁹Lehko 2013, 55–56

³⁶⁰Patamaa 2016

³⁶¹Mulari 2016

³⁶²Juvonen & Rosa 2015a

³⁶³Juvonen & Rosa 2015i

³⁶⁴Mulari 2015b, 11

³⁶⁵Mulari 2015b, 33

³⁶⁶Asp 2016; Koponen 2016

tekijöitä.³⁶⁶ Karstulan hankkeessa taiteilija hoiti myös niitä tehtäviä, jotka hankesuunnitelmassa oli ajateltu kuntien työntekijöiden vastuulle. Näihin tehtäviin ei käytännössä kuitenkaan ole kunnilla resursseja. Toisaalta esiin tuli kuitenkin myös sellaisia työn suunnittelemattomuuteen liittyviä ongelmia, jotka eivät suoraan liity resursseihin. Esimerkiksi hankkeen ohjausryhmässä ei ollut etukäteen pohdittu, miten tapahtumia, kursseja ja työpajoja markkinoidaan eikä tehty työnjakoa tämän osalta tai sovittu yhteisesti, miten asioista tiedotetaan ja mitä väyliä käyttäen.

Markkinoinnin suunnittelusta kannattaisikin sopia etukäteen ja resursoida se jo hankebudjettiin. Hurme ym.³⁶⁷ miettivät konkreettisia parannusehdotuksia ja ehdottavat ainakin kuntien kotisivujen ja tapahtumakalentereiden sekä julkistusten ja Facebookin käyttämistä. He tuovat myös esiin, sen että jos markkinointiin ei löydy kuntien sisäältä resursseja sen voi ulkoistaa ja lisätä budjettiin. Karstulan hankkeen tavoitteita onnistuttiin kuitenkin täyttämään hyvin ja johtoryhmän vastuuhenkilö Hannu Patamaa³⁶⁸ kertoi, että tähän vaikutti se, että hankkeeseen oli saatu erinomainen taiteilija, jolla oli motivaatiota ja kiinnostusta työhön. Hän toi myös esiin, että hankkeessa on nyt saatu sellaisia kokemuksia, joiden pohjalta voidaan jatkossa paremmin olla taiteilijan apuna.

Myös Ylä-Savon hankkeessa taiteilijan vastuulla oli paljon, mutta hankesuunnitteluvaiheessa oli onnistuttu saamaan mukaan sosiaali- ja terveyspuolen ihmisiä. Tämän arveltiin osaltaan helpottaneen asioiden sujumista. Johtoryhmän edustaja koki, että yhteistyö taiteilijan kanssa oli sujunut erittäin joustavasti, samoin hanke muutoinkin. Taustalla oli se, että hankkeessa mukana olevat kunnat olivat tehneet yhteistyötä ja myös hanketyötä jo aiemmin.³⁶⁹ Käytännössä kuitenkin esimerkiksi yhteyshenkilöitä eri laitoksyksiköissä ei ollut nimetty ja työpari oli vain joissakin yksiköissä. Jatkohankesuunnitelmaan kuuluukin työparitoiminnan käynnistäminen yksiköissä.³⁷⁰

Toiveena on myös, että jatkossa saataisiin taiteilijan/taiteilijoiden työn osuutta sisälle sosiaali- ja terveyspuolen mitoitukseen ja budjettiin. Taiteilija voisi tällöin tuoda vielä enemmän esiin omaa ammatillisuuttaan ja sitä, miten taidetta voitaisiin lisätä arjen hoitotyöhön. Jatkossa olisi tarpeen kiinnittää huomiota myös henkilökunnan ja vapaaehtoisten täydennyskoulutukseen.³⁷¹ Ylä-Savossa kerätyn henkilökunnan palautteen pohjalta on tehty samat havainnot. Erityisesti koettiin, että aikapula ja toisaalta taitojen puute eivät anna myöten sille, että hoitajat voisivat vetää taiteilijan taidetuokioiden kaltaista toimintaa³⁷².

Monet hanketyön yksityiskohdat konkretisoituvat luonnollisesti vasta hankkeen käynnistyttyä. Eri tehtäviin kuluva aikaa oli todennäköisesti haasteel-

³⁶⁷ Hurme ym. 2016, 53

³⁶⁸ Patamaa 2016

³⁶⁹ Kempainen 2016

³⁷⁰ Mulari 2015b, 27

³⁷¹ Kempainen 2016

³⁷² Jääski & Parviainen 2016, 15

lista etukäteen arvioida. Sekä Petäjävedellä että Ylä-Savossa tuli esiin se, että taiteilijoilta kului pitkien maantieteellisten etäisyyksien takia jo pelkästään paikasta toiseen matkustamiseen hyvin paljon aikaa³⁷³. Toisaalta se, että hankeasiat eivät suju ilman yhteistä ja myös konkreettista työpanosta ei varmaan muutoinkaan ollut aivan selvää: Kivijärven vastuuhenkilö Pirkko Oinonen³⁷⁴ esimerkiksi totesi ohjausryhmän tapaamisessa, että heidän ohjausryhmänä pitäisi olla enemmän Hetemäen tukena.

Petäjävedellä ja Vieremällä taiteilijoiden/taiteilijan työtä helpotti se, että osa alueesta ja ihmisistä olivat heille jo entuudestaan tuttuja ja joitakin yhteistyöverkostoja oli jo olemassa³⁷⁵. Karstulassa taiteilijan piti lähteä liikkeelle aika tavalla tyhjistä, eikä esimerkiksi tiedonkulku kunnan sisällä hankkeen osalta toiminut kovin hyvin. Kunnan edustaja totesikin, että taiteilijalle on varmasti ollut työlästä, kun jokaista tapahtumaa varten on pitänyt luoda yhteistyöverkosto itse³⁷⁶. Yhteistyötahojen hankkimiseen pitäisikin kiinnittää huomiota jo etukäteen, ainakin suunnittelemalla sitä, miten se voitaisiin hoitaa. Esimerkiksi Ylä-Savossa koettiin, että ovet avautuivat paremmin juuri sen tähden, kun hankkeesta oltiin ainakin joissakin kunnissa tietoisia myös sosiaali- ja terveyssektorilla (Kempainen 2016). Tällöin yhteistyöhön ja toimintaan ollaan valmiiksi jo motivoituneita eri tavalla. Vaikuttaa siltä, että kuntien edustajilla ei ollut yleensä tarpeeksi selkeää käsitystä siitä, kuinka olennaista hankealueen sisällä tiedottaminen yhteistyökumppaneille kuin kuntaorganisaation sisällä muutoinkin olisi ollut.

Petäjäveden, Karstulan ja Ylä-Savon hankesuunnitelmat ja toisaalta taiteilijoiden haastatteluista ja muusta materiaalista välittyvä todellisuus eivät aivan vastaa toisiaan. Kaikissa hankkeissa tavoitteet oli asetettu liian laajamittaisiksi. Karstulassa oli tavoitteena kuvataideharrastuneisuuden kasvattaminen, yhdistyksen perustaminen tätä silmällä pitäen, näyttelytoiminnan lisääminen, vanhusten ja koululaisten hyvinvoinnin lisääminen ja ylipäättään sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääminen hankekunnissa³⁷⁷. Petäjäveden hankkeessa kohderyhminä olivat kaikki ikäryhmät, kaikki koulujen luokka-asteet, päiväkodit, palvelutalot jne. Hankesuunnitelma oli kuitenkin tehty kolmeksi vuodeksi ja työaika jaettu tasaisesti kolmelle vuodelle.³⁷⁸

Myös Ylä-Savon hankkeen tavoitteet olivat mittavat. siihen kuului hankekuntien päivätoiminnassa, laitoshoidossa sekä palveluasumisessa olevien ikäihmisten ja syrjäkylien asukkaiden kulttuuritarpeiden ja -toiveiden kartoittaminen sekä heille tarjolla olevien palveluiden selvittäminen. Näiden pohjalta taiteilija laati suunnitelmaa yhteisöllisesti toteutettavista projekteista. Tarkoitus oli etsiä myös uusia malleja yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin

³⁷³ Asp 2016; Kempainen 2016

³⁷⁴ Oinonen 2015

³⁷⁵ Juvonen & Rosa 2015a; Kempainen 2016; Mulari 2016

³⁷⁶ Patamaa 2016

³⁷⁷ Karstula 2014

³⁷⁸ Petäjävesi 2014, 6

³⁷⁹ Vieremäen kunta 2014, 4

yhteistyöhön järjestää pysyvästi palveluja.³⁷⁹ Työmäärää ja tavoitteita olisi pitänyt tarkistaa ja suunnitella hankkeen puitteissa tapahtuvaa toimintaa uudelleen, kun hankerahoitus saatiin lyhyemmäksi ajaksi tai tehtävä osoittautui muulla tavoin ylimitoitetuksi.

Paperilla tavoitteet voivat näyttää täysin saavutettavissa olevilta, mutta todellisuus on toinen. Jokaisessa hankkeessa on kuitenkin tehty todella paljon työtä: pidettyjen työpajojen ja järjestettyjen tapahtumien määrä on suorastaan hengästyttävä. Hetemäki, Juvonen ja Rosa kertoivatkin tehneensä töitä yli annetun tuntimäärän, vaikka esimerkiksi Petäjäveden hankkeessa taiteilijoilla oli työaikana molemmilla vain 50 %.³⁸⁰

Vuosi on tämän kaltaisten hankkeiden kannalta hyvin lyhyt aika, oikeastaan vain pintaraapaisu. Toimintaa päästään paremmin juurruttamaan ja pitkäkestoisia ratkaisuja kehittämään vasta pidemmän ajan kuluessa.³⁸¹ Kaikkien hankkeiden johtoryhmien edustajat pitivät hankkeita alueiden kulttuuri- ja taidetarjonnan kannalta todella merkityksellisenä. Esimerkiksi Keuruulla, jossa on käytössä Lasten kulttuurisuunnitelma, koettiin, että tämän hankkeen avulla saatiin muokattua ilmapiiriä suotuisammaksi kulttuurille.³⁸² Ylä-Savon edustaja koki tärkeäksi sen, että kulttuuri ja taide tuodaan lähelle ihmisiä ja se on heidän toiveistaan ja tarpeistaan lähtevää. Karstulan edustaja nosti esiin sen, että ylipäänsä pienten ja syrjäisten kuntien kannalta hankkeet ovat todella tärkeitä.³⁸⁴

Hankkeissa onkin kiinnitetty jatkossa huomiota esimerkiksi kohderyhmien rajaamiseen³⁸⁵. Tällöin tehtäväkenttä rajoittuu positiivisella tavalla ja sitä on helpompi hallita kaikilta osin. Myös yhteistyökumppaneiden hankkiminen selkeytyy ja yhteydenpito heidän kanssaan on helpompaa. Vuoropuhelu ja kokemuksista oppiminen on näin ollen hankkeissa hyvin tärkeää. Kuten myös molemminpuolinen luottamus taiteilijan ja johtoryhmän välillä, mikä on oikeastaan ehdoton edellytys hankkeen toiminnalle. Hankkeiden kehittämisajatuksia pohtiessa johtoryhmien edustajat toivat esiin, että hankkeista tiedottamiseen kunnissa pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Tällöin taiteilijan ammattitaito tulisi tunnetuksi monella eri tasolla ja sitä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi rakennushankkeita tai taidehankintoja mietittäessä.³⁸⁶

³⁸⁰ Juvonen & Rosa 2015a; Hurme ym. 2016, 6

³⁸¹ Asp 2016; Hetemäki 2016; Koponen 2016; Mulari 2016

³⁸² Asp 2016

³⁸³ Kempainen 2016

³⁸⁴ Patamaa 2016

³⁸⁵ mm. Patamaa 2016

³⁸⁶ Patamaa 2016; Kempainen 2016

10.5 Kehittämistoimenpiteitä

Hankkeiden pohjalta saatiin paljon hyviä kokemuksia sekä toiminnan järjestämisestä että sen kehittämisestä. Monet asiat sujuivat hankkeissa hyvin, mutta kehittämisen varaa toki on edelleen. Taiteilijoiden kokemuksissa esiin nousseet haasteet olivat moninaisia. Kaikkia niitä yhdisti kuitenkin se, että ne olivat lähtöisin toiminnan suunnitteluun ja hallintaan kuuluvista asioista. Näin ollen ne ovat ratkaistavissa.

- Työmäärän arviointi. Realistinen työmäärän ja hanketavoitteiden asettaminen on tärkeää taiteilijoiden työhyvinvoinnin kannalta ja myös mielekkään hanketoiminnan kannalta. Taiteilija ei saa palaa loppuun hankkeen aikana. Tähän on suuri vaara, sillä jokainen haluaa tehdä työnsä hyvin ja täyttää tavoitteet.
- Työn jakaminen. On tärkeää mahdollistaa taiteilijan keskittymisen olennaiseen, eli taiteen sisältöjen luomiseen ja yhteisöjen kanssa toimimiseen. Ei-taiteellista hanketyötä voivat tehdä kunnat ja yhteistyökumppanit, mutta sen voi myös ulkoistaa esimerkiksi tuottajalle.
- Sektorirajat ylittävä yhteistyö. Kunnissa tulisi panostaa taide- ja kulttuurimäärärahojen lisäämiseen sosiaali- ja terveystoimen budjettiin, jolloin ainakin työ palvelukodeissa ja terveystaluiden yhteydessä voisi jatkua. Vaikka taiteen ja hyvinvoinnin yhteydestä on koko ajan saatavilla enemmän tietoa, on silti edelleen paljon työtä jo pelkästään siinä, että ajatukset saadaan konkreettisesti juurrutettua esimerkiksi palvelutalojen, koulujen ja päiväkotien arkeen. Tässä työssä kaivataan yhteisönnistusta kunnan kulttuurityöntekijöiltä, sosiaali- ja terveyspuolen ihmisiltä sekä varhaiskasvatuksen ja koulujen edustajilta.
- Työpari. Työpari tai ainakin yhteyshenkilö sosiaali- ja terveyspuolen yhteistyöyksiköihin on ehdottomasti tarpeen. Työparin kautta taiteilija saa tietoa, joka auttaa esimerkiksi sopivan taidesisällön kehittämisessä sekä kohderyhmän valmiuksien ja tarpeiden ymmärtämisessä. Yhteyshenkilönä ja työparina voi toimia myös tuottaja, joka voi vastata muusta hanketyöstä kuin taiteellisesta sisällöstä. Työparina voi olla myös toinen taiteilija. Tämä mahdollistaa vastavuoroisen vertaistuen.
- Oma taiteellinen työ. Taiteilijan oman ammatti-identiteetin kannalta on tärkeää, että hän voi tehdä myös omaa taiteellista työtä. Hanketyö on hektistä ja intensiivistä, joten lyhytkestoinen omaan taiteelliseen työhön siirtyminen on sen lomassa hankalaa. Taiteellisen työn jaksottaminen pidempään rupeamiin kuitenkin helpottaa tätä ongelmaa.

- Viestintä. Jo toimintaa suunniteltaessa tulee sopia viestinnän ja tiedottamisen periaatteista ja käytännöistä. Kunnan edustajien toimesta tapahtuva tiedottaminen tuo toiminnalle erityistä uskottavuutta ja vakuuttavuutta.
- Hankesuunnittelu. Hankesuunnittelu on hanketoiminnan olennainen pohja, joten se on tehtävä erittäin hyvin. Tärkeää on myös se, että suunnitelmia tarkistetaan hankkeen alkaessa saadun rahoituspäätöksen mukaan. Kohderyhmien rajaamiseen on syytä kiinnittää huomiota. Tällöin työllä on realistiset raamit. Sosiaali- ja terveystieteiden yhteistyöhenkilön ottaminen mukaan johtoryhmään on monella tapaa tarkoituksenmukaista.
- Projektin seuranta ja hallinta. Hankkeen selkeää ja suunnitelmallista hallintaa voi edesauttaa esimerkiksi jakamalla se osiin, joilla on omat tavoitteet. Tavoitteet, ja se, mitä on saavutettu, kirjataan ylös ja niistä keskustellaan taiteilijan ja johtoryhmän kesken. Ongelmakohtia havaittaessa niihin etsitään yhdessä ratkaisuja jo toiminnan aikana. Onnistumiset huomioidaan myös yhdessä. Projektin päättyessä pidetään selkeä lopetus, jossa myös kiinnitetään huomiota onnistumisiin sekä kehityskohteisiin.
- Vuorovaikutus. Hyvä ja luottamuksellinen vuorovaikutus taiteilijan ja johtoryhmän kesken on toiminnan kannalta olennaista. Tähän vaikuttaa osaltaan paljon se, että hankkeen työnjako on selvä ja työtehtävät mitoitettu realistisesti. Tällöin ei tule epäselvyyksiä siitä, kenelle jokin tehtävä kuuluu eikä ylikuormittumisen vaaraa pitäisi olla. Myös taiteilijan ja yhteistyötahojen välisen vuorovaikutuksen toimiminen on tärkeää.
- Yhteistyötahojen/-kumppanien hankkiminen. Yhteistyötahojen hankkiminen tulee tehdä yhteistyössä taiteilijan ja johtoryhmän kanssa. Tavoitteista ja toimenpiteistä on hyvä sopia melko tarkkaan etukäteen.
- Markkinointi. Tämän tehtävän hoitaminen ja vastuunjako tulee suunnitella hyvin ja hyvissä ajoin etukäteen. Vastuuta voi myös jakaa useamman henkilön kesken.

10.6 Lopuksi

Taide- ja kulttuuritoiminta ja hankkeet on koettu kaikissa hankekunnissa todella tarpeellisiksi ja niistä on ollut paljon iloa toimintaan osallistuneille. Hankkeissa on saatu arvokasta tietoa siitä, miten asioita kannattaisi tehdä ja työtaakkaa jakaa. Samoin työn rajaamisesta on varmasti opittu paljon.

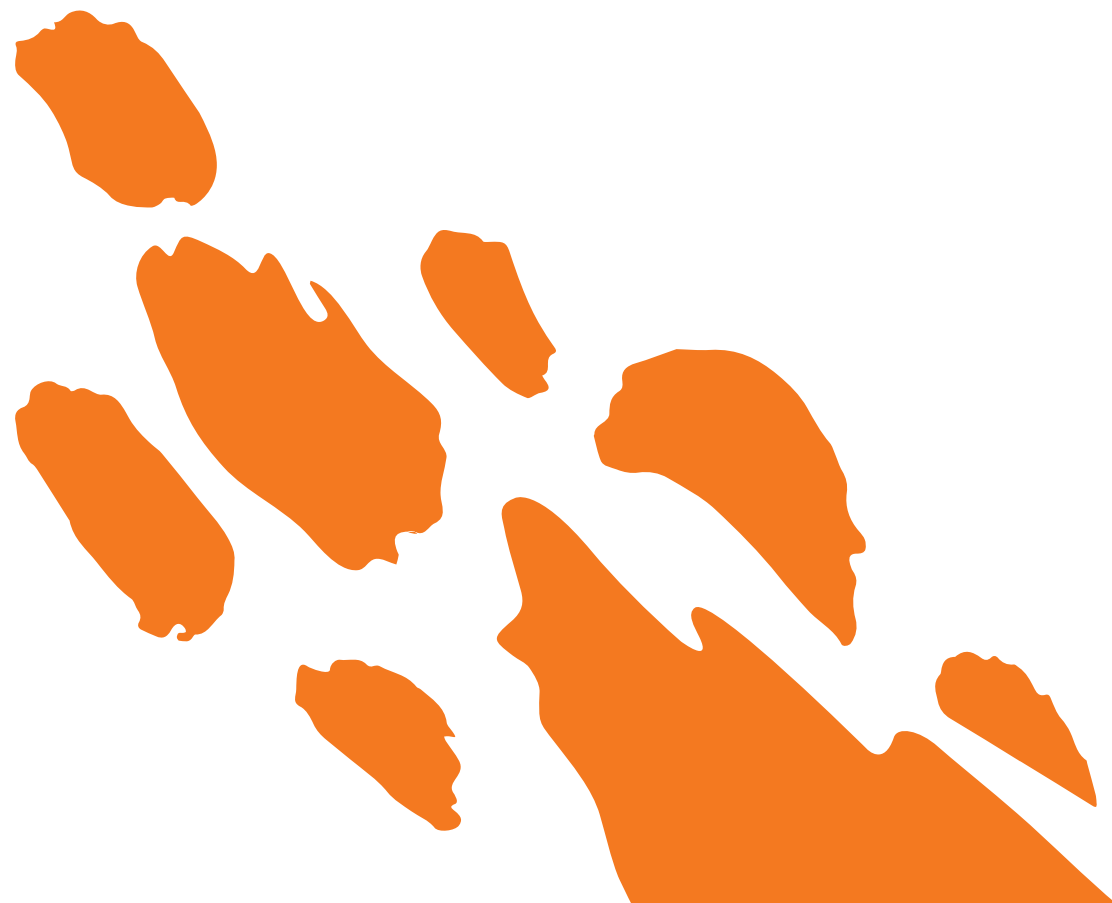
Kaikissa tässä tutkimuksessa tarkastelluissa hankkeissa taiteilijan työnkuva osoittautunut turhan monitahoiseksi: siihen on kuulunut yhteistyötahojen etsiminen, kohderyhmien tarpeiden, toiveiden ja heille suunnattujen palveluiden kartoittaminen, tiedottaminen, markkinointi, aikatauluttaminen, dokumentointi, ideointi, suunnittelu, varsinaisen taidetoiminnan vetäminen, palavereihin, seminaareihin ja ohjausryhmän tapaamisiin osallistuminen. Myös hankkeiden tavoitteet ovat olleet ylimitoitettuja. Työmäärä on näin ollen muodostunut todella suureksi. Tästä työstä osan olisivat niin Johanna Juvonen ja Biagio Rosa, Laura Hetemäki kuin Leena Mularikin mielellään siirtäneet muille kuten tuottajalle (Juvonen ja Rosa), kuntien edustajille (Hetemäki) tai yhteistyökumppaneille (Mulari).

Taiteilijoiden tarpeita ja toiveita on ehdottomasti syytä kuunnella: taidesisälön tuottaminen, eli aivan taiteilijan työn ytimessä oleva työ (ideointi, suunnittelu, vetäminen), on vaativaa ja aikaa vievää työtä. Sellaista on myös taiteilijan ammattitaitoon sisältyvän muun osaamisen (luovuus, kyky heittäytyä ja soveltaa taitojaan kohderyhmäkohtaisesti) käyttö. Kun taiteilija työskentelee ryhmän kanssa, on hän mukana siinä koko persoonallaan. Muu hanketyö onkin siis syytä pitää taiteilijan osalta kohtuullisena. Taiteilijan työn arvostuksen on hyvä näkyä tulevissa hankkeissa siten, että niiden työmäärä ja tavoitteet on asetettu realistisesti ja taiteilija saa työssä tarvitsemaansa tukea sekä hankkeen johtoryhmältä että tarvittaessa myös muilta kunnan työntekijöiltä ja yhteistyökumppaneilta.

11

Minna Hautio

Osallistavan taidetoiminnan
merkityksiä ja mahdollisuuksia

11 Minna Hautio: **Osallistavan taidetoiminnan merkityksiä ja mahdollisuuksia**

Tämä artikkeli käsittelee tutkimuksen tuloksia niiltä osin, kun ne liittyvät palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen sekä osallisuuteen sen eri muodoissaan. Artikkelissa käsitellään lisäksi toiminnan mahdollistajia, eli sen tuottamiseksi tarvittavia rakenteita ja toimijoita.

Osallistumiseen ja osallisuuteen liittyvissä kysymyksissä tarkastelun kohteena on se, millaisia mahdollisuuksia asukkailla on osallistua taide- ja kulttuuripalveluiden sekä näihin liittyvien toimintojen suunnitteluun, toteuttamiseen ja käyttämiseen. Saatavuuden ja saavutettavuuden osalta tarkastellaan erityisesti seudullisia, alueellisia, poikkihallinnollisia, poikkisektoraalisia ja muita yhteistyöratkaisuja taide- ja kulttuuripalveluiden tuottamisessa.

11.1 Toiminnan vaikutukset osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen

Osallisuutta käsitellään tässä artikkelissa pääosin Jutta Virolaisen kulttuuriin osallistamisen eri tasojen mallin mukaisesti. Sen mukaisesti osallistaminen alkaa yksilön oikeudesta osallisuuteen ja etenee palvelujen vastaanottamisen ja palvelujen suunnittelemiseen osallistumisen kautta poliittiseen ja sosiaaliin ulottuvuuteen, jossa asukas on kulttuuripalveluiden tuottamisprosessissa aktiivinen ja täysivaltainen toimija.³⁸⁷ Osallisuuteen liittyy vahvasti myös yhteisöllisyys ja siksi se on mukana tässä tarkastelussa omana kokonaisuutenaan. Saavutettavuuden näkökulmaa tarkastellaan artikkelissa erityisesti alueellisista sekä asukkaiden sosiaalisista ja taloudellisista näkökulmista.

Kaikkien tarkastelussa mukana olevien osa-alueiden osalta keskeinen tietolähde on kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankkeiden taiteilijoille ja hankeavustajille osoitetun kyselyn (Liite 1) aineisto sekä tämän julkaisun muut artikkelit. Artikkelin hankekohtaiset tiedot ovat peräisin kyselyaineistosta, ellei niihin ole erikseen muulla tavoin viitattu.

³⁸⁷Virolainen 2015, 96–97, kuvio 5

Artikkeli pyrkii vastaamaan kolmiosaiseen kysymykseen: *Miten osallisuus toteutuu taidetoiminnassa, miten sitä voitaisiin edistää ja mikä on taiteilijan rooli tässä työssä?*

11.1.1 Oikeus osallistua

Oikeus osallistua on osallistamisen ensimmäinen taso. Se perustuu käsitykseen sivistyksellisistä oikeuksista jokaiselle kuuluvina ihmisoikeuksina ja siten siihen liittyy erityisesti palvelujen saatavuus ja niiden saavutettavuus.³⁸⁸ Näissä hankkeissa palvelujen saatavuus on haluttu varmistaa osoittamalla ne lukumääräisesti mahdollisimman suurelle yleisölle mahdollisimman laajalla alueella. Saavutettavuutta on varmistettu toisaalta toiminnan ilmaisuudella ja sen tietoisella viemisellä niiden kohderyhmien luo, jotka eivät palveluihin kuntonsa tai etäisyyksien puolesta pääse toimintaan muuten osallistumaan. Niissä harvoissa toiminnoissa, joissa pääsymaksu oli, se saatiin pidettyä alhaisena esimerkiksi kansalaisopiston kanssa tehdyn yhteistyön avulla. Tätä etua kommentoitiin positiiviseen sävyyn myös yleisöpalautteissa.³⁸⁹ Saavutettavuutta tuettiin myös porrastetuin lipunhinnoin, esimerkiksi tarjoamalla alle 15-vuotiaille ilmainen sisäänpääsy näytelmäesityksiin. Tällä pyrittiin mahdollistamaan koko perheen osallistuminen.³⁹⁰

Kohderyhmiksi on kuntavetoisissa hankkeissa useimmiten osoitettu kuntien omien laitosten asiakkaat. Nämä kohderyhmät on helppo nimetä ja tavoittaa ja niiden kautta operointi sekä maksuosuuden jakaminen tällä perusteella on kunnille selkeä ja tuttu toimintatapa. Tällä tavoin toiminta leviää kyllä mahdollisimman laajalle mutta toiminnan tehokkuutta ei voi tarkastella yksinomaan sen kohteena olevan asukasmäärän perusteella. Erityisesti laajoissa kunnissa, joissa etäisyydet ovat pitkät, matkanteiko itsessään vie paljon aikaa, mikä vaikuttaa taiteilijan mahdollisuuksiin kohdentaa kunkin ryhmän kanssa tehtävään työskentelyyn riittävästi aikaa ja kertoja. Kuitenkin nimenomaan riittävän ajan antaminen ja vierailujen toistuvuus ovat kokemusten perusteella merkittävimpiä asioita sisällöllisesti onnistuneen taidetyöskentelyn kannalta ja taiteilija kokeekin usein riittämättömyyttä toiminnan volyymiodotusten ja sen sisällöllisten tavoitteiden välillä tasapainotellessaan.

Kunta- tai aluetaitelijatyöskentelyä suunnitellessa tulisikin kriittisesti tarkastella, mikä on taiteilijalle suunnitellun työnkuvan kokonaisuus ja miten realistisesti se on laadittu. Taiteilijan ydintehtävään keskittymistä

³⁸⁸Virolainen 2015, kuvio 5

³⁸⁹Hurme ym. 2016, 28, kyselyaineisto

³⁹⁰Räsänen 2015b

helpottaisi, mikäli hänelle hankkeissa yleisesti osoitettuja työtehtäviä, esimerkiksi viestintä, markkinointi, hallinto ja verkostoituminen, tehtäisiin nykyistä enemmän yhteistyössä kunnan muiden toimijoiden kanssa tai ulkoistettaisiin tuottajalle.³⁹¹

Harvaanasutuilla alueilla pitkät etäisyydet verottavat taiteilijan työaikaa.

Palvelujen ilmaisuudesta ja laajasta tarjonnasta huolimatta fyysinen etäisyys palveluista on monissa tapauksissa muodostunut esteeksi. Haasteellisinta on ollut kotihoidon parissa olevien vanhusten tai muuten syrjäkylillä asuvien saaminen mukaan. Ratkaisuksi tähän ongelmaan toimintaa on viety suoraan asiakkaiden luokse (kotihoitoon palveluyksikön avustuksella) tai lähemmäs heitä (kylätapahtumat, kyliin viedyt esitykset). Kävijöitä on myös kuljetettu busseilla tapahtumaan, ja saavutettavuutta on parannettu digitaalisilla lähe-tyksillä sekä kulttuuribussi- ja kiertuetoiminnalla. Taidetta on lisäksi viety erilaisille foorumeille, joissa sitä ei ole totuttu näkemään – esim. kirjastoon, tapahtumiin ja toreille.

Pienemmille paikkakunnille viedyllä toiminnalla on merkitystä saatavuuden kannalta jo siinä, että sitä ylipäätään on tarjolla. Tämä on havaittu erityisesti Karstulassa, jossa ammattikuvataiteilijoita ei ole viime aikoina ollut. Asukaiden kommentteissa toistuvat maininnat taidetoiminnan tähänastisesta vähäisyydestä ja ilahtuneisuus siitä, että sitä hankkeen myötä on saatu. Vastauksista ilmenee toisaalta myös huoli toiminnan päättymisestä.³⁹²

³⁹¹Tästä kertoo tarkemmin Laura-Kristiina Moilanen tähän julkaisuun sisältyvässä artikkelissaan *Kuvataiteilijana kunta- ja aluetaitelijahankkeissa*

³⁹²Hurme ym. 2016, kyselyaineisto

Maarianvaaran nuorisoseuran kokemuksen mukaan kyliin viedyissä esityksissä erilaiset ja eri-ikäiset ihmiset, jotka eivät matkustaisi muualle esim. teatteriin, tulevat paikalle, kun omalla kylällä tapahtuu³⁹³. Merkitystä on myös sillä, että pitkien etäisyyksien taittaminen on erityisesti vanhoille ihmisille rasittavaa sinänsä, jolloin siihen ei tule kevyin perustein ryhdyttyä. Sen sijaan *”kun esitys on omalla paikkakunnalla, saa nauttia kaikilla voimavaroilla esityksestä”*, kuten eräs kyläaktiivi asian tiivistä.³⁹⁴

Palvelujen saavutettavuutta on edistetty tarjoamalla niitä internetin kautta. Keski-Uudenmaan teatteri lähetti tanssi- ja puheteatteriesityksiä reaaliaikaisena verkkostreamauksena sekä palvelutaloissa ryhmätilanteissa seurattavaksi että kodeissa katsottavaksi. Erään palautteen mukaan kotona katsottava palvelu oli houkuttanut katsojan ruudun äärelle *”siksi, että en koskaan ole käynyt tanssiesityksessä, mutta tämä oli kevyt tapa ensimmäisen kerran kokeilla”*³⁹⁵.

Yksin asuvia vanhuksia on pyritty tavoittamaan myös yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. SPR:n ystäväpalvelutoiminta sekä kylä- ja Marttayhdistykset ovat tässä olennaisia kumppaneita. Tapahtumia ja toimintaa onkin järjestetty taiteilijan kanssa, mutta niissäkin havaittiin, että jo valmiiksi aktiiviset osallistuvat kyllä, mutta varsinaista kohderyhmää, kaikkein yksinäisimpiä vanhuksia ei juuri saatu innostettua mukaan. Lisäksi toimintaan osallistuminen edellyttää asukkaiden toimivaa verkostoitumista kuljetusten järjestämiseksi, sillä vanhukselle lyhytkin matka muodostuu esteeksi.³⁹⁶

Asiakkaan kotiin vietävän toiminnan suunnittelun kannalta on olennaista, että taiteilija saa kotipalvelutoiminnasta vastaavilta ja niitä käytännössä suorittavilta henkilöiltä apua sopivien asiakkaiden löytämiseen ja käynnin pohjustamiseen sekä asiakkaan terveyden ja tarpeiden ymmärtämiseen³⁹⁷. Kotona asuvat saattavat toisaalta usein olla liiankin eristyneitä yhteisöistään. Kotiin vietäviä palveluja suunniteltaessa olisikin huolellisesti pohdittava, olisiko asiakkaan kannalta kuitenkin parempi, mikäli toimintaa järjestettäisiin kootusti muualla ja kuljetuspalvelun avulla mahdollistettaisiin hänen pääsynsä toiminnan pariin. Näin taidetoiminnan avulla mahdollistettaisiin myös yksinasuvan ja mahdollisesti yksinäisyydestä kärsivän ihmisen pääsy muiden joukkoon.³⁹⁸

Työpajatoimintaa on tehty saavutettavaksi viemällä sitä myös vastaanotto-keskuksiin³⁹⁹ ja osaksi mielenterveys- ja päihdekuntoutujien palveluja⁴⁰⁰. Näihin ryhmiin palvelut on tosin ollut helppo viedä, koska ne ovat olleet jo valmiiksi jonkin muun asian pohjalta muodostuneita. Toiminnan halutaan

³⁹³Räsänen 2015b

³⁹⁴”Eskola & Lindell-Mäkinen 2016, kyselyaineisto

³⁹⁵Projektituottaja Elina Ala-Nikkolan vastaus Kunta- ja aluetaitelijajäsen- ja lähiöhankekyselyssä 2016

³⁹⁶Mulari 2015b, 19–20, 27; Jääski & Parviainen 2016, 16

³⁹⁷Mulari 2015a

³⁹⁸Liutu 2015

³⁹⁹Mustaniemi 2016, 41–45; Juvonen & Rosa 2015f, 19–20

⁴⁰⁰Juvonen & Rosa 2015f, 20

kuitenkin jalkautuvan myös epävirallisempiin paikkoihin. Näissä ongelmiksi muodostuu kuitenkin se, että ryhmiä, esimerkiksi maahanmuuttajanuoria, on vaikea tavoittaa vastaanottokeskusten, koulujen ja nuorisotalojen ulkopuolella. Ratkaisuksi tähän pohdittiin kohderyhmiä tuntevien epävirallisten yhdyshenkilöiden hyödyntämistä samaan tapaan kuin esimerkiksi etsivän nuorisotyön parissa jo toimitaan. Esimerkiksi urheilualueiden hoitajilla on usein paljon kontakteja maahanmuuttajanuoriin.⁴⁰¹

Saatavuutta voidaan edistää hyvällä palvelumuotoilulla ja kiertuesuunnittelulla. Keskitettyllä ja helposti ymmärrettävällä tavalla markkinoitu palvelu on helposti saatavissa ja tilattavissa. Ammattimainen tuotanto, jossa kulut ja tuotto-odotukset on mitoitettu kestäväällä tavalla, takaa palvelun säilymisen ja sitä kautta saatavuuden myös jatkossa. Palvelujen tarjoaminen myös internetin kautta on yksi keino lisätä niiden saatavuutta ja saavutettavuutta, vaikka ne eivät live-esiintymisen kaltaista kokemusta tarjoakaan.

Viestinnällä ja markkinoinnilla on tärkeä rooli siinä, että palvelut löydetäisiin ja niihin osattaisiin hakeutua. Erityisesti sosiaalisen median voima ja nopeus tunnistettiin, vaikkei sitä vielä kaikin osin ole hyödynnettykään niin hyvin kuin olisi voinut. Medioita valitessa on tarpeen pohtia huolellisesti sekä toimintaympäristöä että kohderyhmän mediankäyttötottumuksia: erityisesti maaseudulla tapahtumat saavat hyvin näkyvyyttä paikallislehtien uutisoinnin kautta⁴⁰² ja toisaalta nuorisoa tavoiteltaessa on järkevintä kysyä sopivan kanavan valinnassa neuvoa nuorilta itseltään⁴⁰³.

Taiteen, erityisesti klassisen tai nykytaiteen, kohtaamiseen sisältyy usein sosiaalisia kynnyksiä – kävijät pelkäävät mahdollista tietämättömyyttään, arastelevat tilannetta eivätkä tunne oloaan tervetulleiksi. Tämä on huomattu erityisesti vanhusten kanssa tehdyissä projekteissa, joissa merkittävä osa taiteilijan työstä on asiakkaan rohkaisemista luovaan ilmaisuun ja sen avaamista, että taiteen tekemisessä ei ole kyse teknisestä taituruudesta vaan itseilmaisusta⁴⁰⁴. Taiteen kohtaamisen kynnystä on hankkeissa tietoisesti madallettu tekemällä siitä mahdollisimman epävirallista ja välitöntä. Esimerkiksi Harvialan kartanolla onkin havaittu, että tapahtumiin – myös korkeakulttuurisiksi mielletäviin – on tullut myös henkilöitä, jotka eivät olleet tarkoituksella etsiytyneet paikalle ja ryhmiin on liittynyt mukaan niitäkin, joille taide ei välttämättä ole henkilökohtaisesti niin tärkeää. Puistossa lenkkeilleet ovat piipahtaneet näyttelyyn ja palanneet uudelleen. Heidän mukaansa on hyvä asia, että näyttelyyn *”voi tulla vaikka verkkareissa”*.

⁴⁰¹Saarela 2015

⁴⁰²Hurme ym. 2016, 32, kyselyaineisto

⁴⁰³Lindroos ym. 2016, kyselyaineisto

⁴⁰⁴Liutu 2015; Mulari 2015

Taidetoimintaa on tehty saavutettavaksi myös tuomalla sitä tavanomaisista taidenäyttelytiloista poikkeaviin paikkoihin. Osa tiloista, kuten kirjastot, kunnantalot ja kylätalot, ovat vielä melko tyypillisiä tilavalintoja, mutta taiden vieminen kauppakeskukseen (Kyyjärvi) on jo rohkeampi askel. Myös tyhjiilleen jääneitä liiketiloja on otettu taidetyöpaja- ja näyttelykäyttöön Karsulassa, Tampereella ja Riihimäellä.

Tyypillistä on, että taidetoimintaa on viety erilaisiin monipalvelutiloihin ja ”kansalaisten olohuoneiksi” tehtyihin julkisiin tiloihin. Esimerkiksi Karstulassa taidetta on esillä *Heikin tupa* -nimisessä oleskelutilassa, joka sijaitsee kauppakeskuksen ja Kelan asiointipisteen yhteydessä. Riihimäen Peltosaarella on avattu asukkaiden *Olohuone* sekä *Taideärrä*-työpajatila tyhjiilleen jääneeseen ostoskeskukseen⁴⁰⁵. Hakunilan Länsimäen *toimintakeskus* on itessään monipalvelutila, johon on sijoitettu mm. neuvontatoimintoja.

Vaikka kaikissa edellä mainituissa olohuone-tyyppisissä tiloissa on esillä taidetta, niiden nimissä ei, Taideärrää lukuun ottamatta, mainita taidetta tai kulttuuria. Olohuoneiden toivotaan virittävän muutakin kansalaislähtöistä toimintaa ja lisäävän hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä⁴⁰⁶. Taide nähdään hyvänä keinona houkutellessa väkeä paikalle ja herättäessä keskustelua, mutta sen roolia ei haluta korostaa liiaksi. Toisaalta monipalvelutoiminta tuo taidenäyt-

Taiteen kohtaamisesta tulisi tehdä mahdollisimman epävirallista ja välitöntä.

⁴⁰⁵Vesén 2015; Vekki 2015; Riihimäen kaupunki 2016, 4

⁴⁰⁶Patamaa 2015; Vesén 2015; Vekki 2015

telyihin ikään kuin puoliksi vahingossa ihmisiä, jotka eivät muuten näytellyissä käy tai taide- ja kulttuuritoimintaan osallistu⁴⁰⁷. Monipalvelukeskus- ja Kansalaisten Olohuone -ajattelun taustalla vaikuttaa asiakas- ja toimijaläh- töisyyttä korostava näkökulma, jossa inhimillisen toiminnan ymmärretään muodostuvan laajemmista kokonaisuuksista kapeiden toimintasektoreiden sijaan.

11.1.2 Vastaanottaminen

Osallistamisen seuraavaa tasoa luonnehtii palvelujen vastaanottaminen. Siinä kulttuuripalveluita käyttävä kansalainen nähdään ”kävijänä”, palveluiden passiivisena käyttäjänä vailla todellista suoraa päätösvaltaa. Toisaalta hänellä on runsaastikin välillistä valtaa toimintoihin, sillä hänen kulttuurinkulutustottumuksistaan sekä kulttuuripalveluihin liittyvistä mielipiteistään ollaan hyvin kiinnostuneita ja niitä seurataan kävijätutkimuksilla.⁴⁰⁸

Kaikissa hankkeissa on jollain tavalla kerätty palautetta. Palautetta on annettu melko vähän, mutta silloin, kun sitä on annettu, se on ollut lähes yksinomaan kiittävää. Harvaan asutuilla alueilla jo se, että toimintaa on ollut, on herättänyt kiitosta⁴⁰⁹. Positiivista palautetta on saanut myös toiminnan korkea taso⁴¹⁰ ja ennakkoluulottomuus sekä se, että taiteilijat ovat ottaneet yleisönsä hyvin huomioon⁴¹¹. Harvat laimeammasta innostuksesta kertovat palautteet ovat liittyneet lähinnä henkilökohtaiseen makuun – siihen, että esityksen tyylilaji tai sisältö ei ole varsinaisesti kohdannut katsojan omia mieltymyksiä⁴¹².

Toimintaa on paikoitellen myös pystytty kehittämään saadun palautteen pohjalta jo hankkeen aikana. Laitoksiin viedyssä toiminnassa suunnittelukumppanina on ollut väliportaan asiakas, eli koulun tai hoitolaitoksen edustaja. Loppukäyttäjän mielipiteitä on tiedusteltu vasta toiminnan jälkeen. On kuitenkin huomattava, että suuri osa palveluista perustuu toistuvuuteen saman tai samankaltaisen kohderyhmän kanssa, jolloin aiemmissa tilanteissa kertynyt tieto yleisön tuntemuksista ja mielipiteistä on vaikuttanut toiminnan muokkaamiseen joko samalla tai seuraavalla toteutuskerralla.

Esittävä taidetoiminta perustui hankkeissa suurimmaksi osaksi vuorovaikutteisuuteen, jopa improvisaatioon. Esityksiä muokattiin kohderyhmien tarpeisiin jossain määrin, esimerkiksi Lähiartisti otti repertuaariinsa jonkin verran myös yleisölle tuttuja kappaleita, vaikka pääpaino olikin hänen omassa tuotan-

⁴⁰⁷de Roberti 2015; Hamdon 2015

⁴⁰⁸Virolainen 2015, 96–97, kuvio 5

⁴⁰⁹esim. Hurme ym. 2016, kyselyaineisto; koulutuspalveluiden johtaja Henna Leisiön vastaus Kunta- ja alue- taiteilija- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

⁴¹⁰esim. Myllärinen & Sutinen 2016, kyselyaineisto; Leisiö 2016, palauteaineisto

⁴¹¹esim. Leisiö 2016, palauteaineisto

⁴¹²Myllärinen & Sutinen 2016, kyselyaineisto

nossaan⁴¹³. Maarianvaaran nuorisoseuran Ohjelmapajan kyläkiertue-esitysten väljää ja muunneltava rakenne mahdollisti sen, että kuhunkin esitykseen voitiin sisällyttää paikallisia elementtejä, kuten paikannimiä ja paikallisia tarinoita ja yleisön kanssa pystyttiin kommunikoimaan pitkin esitystä⁴¹⁴.

Toisaalta lähdettiin myös siitä, että kaikille yleisöille tarjotaan yhtä täysipainoinen ja taiteellinen esitys. Esimerkiksi Uulu teki paljon esityksiä kehitysvammaisten ja vanhusten laitoksiin. Heidän esityksissään lähtökohtana oli, että erityisryhmiin kuuluvia ei kohdella tavalla, josta he kokisivat kuuluvansa erityisryhmään, mutta esitystä voidaan varioida siten, että se ottaa erityisyyden huomioon. Esimerkiksi kehitysvammaisille suunnatuissa kansanmusiikkiesityksissä käytetään paljon rytmielementtejä, yksinkertaisia osallistavia leikkejä ja laulutetaan ihmisiä⁴¹⁵.

Taiteilijat painottivat taiteellisesti korkean tason säilyttämistä esitystoiminnassa. Kunta- ja aluetaiteilijatyössä siihen kuitenkin kuuluu olennaisena osana kohderyhmäajattelu, mikä otetaan huomioon jo esityksiä suunniteltaessa. Ammattimaisuus ja kokemus ovat niitä tekijöitä, jotka varmistavat sen, että taiteilija on vaihtelevissa esityksissä tilanteen tasalla ja pystyy toimimaan tavalla, joka kunnioittaa sekä yleisöä että esitystä⁴¹⁶.

Taidenäyttelyjen osalta pyrittiin ammattitaiteen esilletuomiseen tavanomaisesta poikkeavissa paikoissa, mutta muuten taiteen sisällöt olivat samanlaisia kuin missä tahansa taidenäyttelyssä. Pienen poikkeuksen tosin muodosti Hakunilan Länsimäen toimintakeskuksen näyttelytila monitoimitilan yhteydessä. Siellä jouduttiin teosvalinnoissa ottamaan jonkin verran huomioon sitä, että esimerkiksi alastomuuden esittäminen koetaan joissakin kulttuureissa epämiellyttäväksi.⁴¹⁷

Hankkeen puitteissa on järjestetty myös matkoja muihin taidenäyttelyihin. Esimerkiksi Petäjävedellä taiteilijat järjestivät yhdessä nuorisovaltuuston ja vapaa-ajanohjaajan kanssa nuorille matkan Helsinkiin Jani Leinosen Tottelemattomuuskouluun ja muihin Kiasman näyttelyihin⁴¹⁸. Matka Kiasmaan tehtiin myös Hakunilan hankkeessa, mutta se ei vetänyt paljon osallistujia. Todennäköisesti suurin osa maahanmuuttajapainotteisesta kohderyhmästä kokee nykytaidekonseptin verrattain oudoksi. Yhdistyksen aikaisemmat retket perinteisempiin taidemuseoihin ovat kuitenkin olleet suosittuja. Toimintakeskuksen omien näyttelyiden avajaiset ovat myös vetäneet enemmän väkeä kuin aikaisemmin.⁴¹⁹

⁴¹³Leinonen 2015

⁴¹⁴Räsänen 2015a

⁴¹⁵Leisiö 2015

⁴¹⁶Leisiö 2015

⁴¹⁷de Roberti 2015

⁴¹⁸Juvonen & Rosa 2015h, 17

⁴¹⁹de Roberti 2015; projektia koordinoivan Larissa de Robertin vastaus Kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiohjelmahankekselyssä 2016

11.1.3 Osallistuminen

Osallistumisella tarkoitetaan kansalaisten osallistumista palvelujen suunnitteluun. Kaikkinainen taide- ja kulttuuripalveluiden parissa tehtävä yhteistyö – yleisötyö, yhteisötaide ja sosiokulttuurinen innostaminen – lasketaan tässä mielessä osallistumiseksi. Osallistuminen ei kuitenkaan vielä sisällä toimintaa määrittelevään päätöksentekoon osallistumista, jonka koetaan olevan tunnusomaista vasta osallistamisen seuraavalle tasolle, osallisuudelle.⁴²⁰ Osallistumisen ja osallisuuden välinen raja on kuitenkin varsin häilyvä – erityisesti pienillä paikkakunnilla osallistumisen kautta havaitut tarpeet ja synnytytetyt ideat voivat nopeastikin vaikuttaa toimintaan myös päätöksentekotasolla.

Työpajatoiminta edellyttää jo lähtökohtaisesti osallistumista. Lähes kaikissa hankkeissa työpajatoiminta on keskeisessä roolissa, joten kansalaisten osallistumisen mahdollisuus onkin niiden myötä merkittävästi kasvanut.

Osallistumisen kynnys on monella aikuisella aluksi korkea. Suuri osa palvelutalojen vanhuksista ei ole koskaan harrastanut taidetta. Monelle heistä aikaisemmat kokemukset taiteen tekemisestä ovat koulun kuvataiteen opetuksesta ja ne ovat saattaneet olla hyvin lannistavia. Koulunäytelmät ovat joillekin teatterityöpajaan osallistuneille olleet edellisiä kokemuksia esiintymisestä. Taidetyöpajaan osallistuminen on siten voinut merkitä myös henkisen esteen murtamista ja traumaista vapautumista, kun työtä ei ole arvosteltu ankarasti, kuten koulussa, vaan siitä on saatu positiivinen ja arvostava palaute. Taiteen harrastaminen on voitu kokea myös kulttuurisista syistä vieraaksi, jolloin siihen ryhtyminen tuntuu jo ajatuksena vaikealta.

Lasten osallistuminen on sen sijaan yleensä ongelmattomaa. Nuoria on saatu innostetuksi jonkin verran, mutta työpajatoimintaan mukaan tuleminen muuten kuin osana koulutyötä tai harrastusta on ollut toivottua laimeampaa. Nuorten innostamisessa kriittisintä onkin se, missä määrin he saavat itse vaikuttaa toimintaan ja osallistua siihen omilla ehdoillaan.⁴²¹

Pienimuotoisia tai pidempikestoisia yhteisötaideprojekteja on tehty kaikenikäisten parissa. Osassa niitä teoksen idea on ollut taiteilijan kehittämä ja yhteisön roolina on ollut auttaa sen tekemisessä, joissakin puolestaan yhteisöllä on ollut olennainen rooli myös sen lopullisen muodon tuottamisessa:

Riihimäen *Kulttuuriviritys*-hankkeessa korostettiin toiminnan tuottamista yhteistyössä asukkaiden, taiteilijoiden ja muiden kulttuuritoimijoiden kanssa. Hankkeen toimintoihin lisättiin sen aikana myös toiminnallinen kokeilu,

⁴²⁰Virolainen 2015, 96–97, kuvio 5

⁴²¹Mäenpää 2015, 89–90

jolla houkuteltiin asukkaat tekemään yhteisöllinen taideteos yhdessä taiteilijan kanssa. Lisäksi toteutettiin kaikille avoin taidenäyttelyseinä. Ajatus taide-teoksesta ja taidenäyttelyseinästä syntyi kehittäjien ideoinnin kautta, mutta kummankaan toteutuminen ei olisi ollut mahdollista ilman alueen asukkaiden merkittävää osallistumista sisällöntuotantoon.⁴²²

Petäjävedellä toteutettiin alikulkutunneliin suvaitsevaisuus-teemainen maalaus yhdessä nuorten kanssa. Teokseen sisällytettiin nuorten esiin nostamia aiheita ja sen visuaalisen kokonaisuuden suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat nuoret ja taiteilijat yhdessä.⁴²³ Samantapainen, nuorten tuottamasta sisällöstä riippuvainen, mutta lopulliselta muodoltaan hanketoimijoiden määrittelemä oli Tesomalla toteutettu videoprojisoointiteos.

Pohjois-Satakunnan Yhteisötaiteilija -hankkeessa tehtyjen suurikokoisten risupunoshahmojen lopullisen hahmon päättivät lapset. Yhteisötaiteilijan ja taideopiskelijoiden roolina oli ainoastaan kehittää työn idea ja avustaa sen tekemisessä⁴²⁴. Yhteisötaiteilija Saija Mustaniemen mukaan lasten työrauha oli reippaasta toiminnallisuudesta huolimatta hyvä ja keskittymisen havaittiin olevan flow-painotteista⁴²⁵.

Lapinlahdella pääasiassa ikäihmisten kanssa toteutetun yhteisöllisen taideteoksen tekniikaksi valittiin letittäminen ja solmiminen. Tekniikka mahdollisti siten työhön osallistumisen myös niille, joilla oli jo rajoitteita käden hienomotoriikassa. Hiusten tai pullan letittämiseen liittyvä tekniikka toi tekijöille mieleen paljon muistoja ja keskustelun aiheita. Työ tehtiin talkoilla palvelukeskuksen asukkaiden, päivätoiminnan asiakkaiden ja Toukotaika-paikallistapahtuman osallistujien kanssa. Myös työn nimi, ”Elämän vyyhti”, on peräisin yleisön antamista nimiehdotuksista. Letitykset kiinnitettiin pallonmuotoisen metallikehikon päälle ja työ sijoitettiin pysyväksi teokseksi palvelukeskukseen.⁴²⁶

Savonlinnan hankkeessa osallistuminen yhteisötaiteeseen tapahtui enimmäkseen ”kevytosallistumisena” tapahtumissa: osallistuja maalasi joko kiviä tai kalasiluetteja, joiden pohjalta koostettiin ympäristötaideteoksia. Taiteilija oli tuotteistanut osallistumisen prosessin mahdollisimman pitkälle, jolloin siihen ryhtyminen ei vaatinut osallistujalta suurta kynnystä. Kiireisessä tapahtumaympäristössä muu ei olisi ollut mahdollistakaan. Kuitenkin työn toteuttaminen ehdottomasti vaati yleisön osallistumista ja työn lopullinen esillepano tuotti yksittäisen tekijän työlle lisäarvoa ja uusia merkityksiä. Osallistujilta ei edellytetty keskinäistä kommunikointia tai ryhmätyötä työn tekemiseksi. Nämä toiminnot toteutuivat välillisesti vasta siinä vaiheessa, kun oma työ tuli osaksi kaikkien töiden muodostamaa kokonaisuutta.

⁴²²Näiden konseptien luomisesta kerrotaan tarkemmin Emma Abendsteinin ja Mona Lahtisen tähän julkaisuun sisältyvässä artikkelissa *Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaarella*

⁴²³Juvonen & Rosa 2015h, 9–10

⁴²⁴Mustaniemi 2015

⁴²⁵Mustaniemi 2016, 23

⁴²⁶Mulari 2015b, 12

Osallistumisen kynnys oli laskettu mahdollisimman alas myös Tampereen Tesomalla, jossa neulegraffitien osien tekemiseen saattoi spontaanisti liittyä kuka tahansa. Työhön ryhtymistä helpottivat eri puolille aluetta sijoitetut ja heti saatavilla olevat materiaalit ja se, että mukaan tullakseen ei tarvinnut ilmoittautua tai liittyä virallisesti mihinkään ryhmään. Kutomiseen tarvittavat välineet löytyivät paikoista, joissa muutenkin levähdetään ja odotellaan – kirjastossa, uimahallin kahvilassa, kansalaisten erilaisissa olohuonetyypisissä avoimissa kohtaamispaikoissa ja palvelutalossa⁴²⁷. Näin tekemiselle ei tarvinnut varata erillistä aikaa, vaan siihen saattoi ryhtyä muun toiminnan ohessa.

11.1.4 Osallisuus

Osallistamisen ylin taso on kansalaisten osallisuus toimintojen kehittämiseen ja niistä päättämiseen. Kansalainen on siten muuttunut aktiiviseksi toimijaksi. Osallisuus voi olla päätöksentekoon ja suunnitteluun keskittyvää poliittista osallisuutta tai sosiaalista osallisuutta, johon sisältyy myös kokijan voimaantumisen ja valtaantumisen kokemuksia.⁴²⁸ Tutkimuksen kohteena olevissa hankkeissa osallisuuteen tukeminen näkyy selvimmin lähiöhankeissa, joiden tavoitteena on kansalaisten kaikinpuolinen aktivointi alueellisen toiminnan organisoimisessa ja päätöksenteossa. Myös muihin hankkeisiin on sijoitettu osallisuuden elementtejä ja joissakin niitä on syntynyt spontaanisti.

Tiedotuksella on ollut merkittävä rooli kulttuuritoimintojen yhteisölähtöisen kehittämisen tehostamiseksi. Kuntalaiset ovat uskaltaneet tehdä rohkeammin ehdotuksia, kun hankkeen viestinnässä sen on kerrottu olevan sallittua, jopa toivottavaa. Tämä on havaittu esimerkiksi Petäjävedellä, jossa jo hankkeen alussa tehtiin selväksi, että toimintaa kehitetään kuntalaisten toiveiden pohjalta. Kun tietoisuus kuntataiteilijoista kasvoi kuntalaisten keskuudessa, madaltui samalla kynnys ottaa taiteilijoihin yhteyttä esim. vinkkien, ideoiden ja kritiikin antamiseksi.⁴²⁹

Myös Tampereen Tesoman neulegraffiti-tempaukseen liittyi asukaslähtöistä ideointia – koreihin sijoitettuihin vihkoihin pyydettiin kirjoittamaan alueen viihtyvyyteen liittyviä mielipiteitä sekä ideoita paikoista, joihin neuleteoksia voitaisiin sijoittaa. Ideoiden pohjalta ympäristöön sijoitetuista neulegraffiteista tehtiin näyttely Tesoman kirjastolle. Tällä haluttiin tukea osallistujien osallisuuden tunnetta ja välittää heille ja muille asukkaille ajatusta siitä, että

⁴²⁷Kurela 2016b

⁴²⁸Virolainen 2015, 96–97, kuvio 5

⁴²⁹Juvonen & Rosa 2015b

heillä on aidosti mahdollisuuksia vaikuttaa alueella tapahtuviin asioihin.⁴³⁰

Osallistujien voimaantumisen ja valtaistumisen tunteita ei ole hankkeissa varsinaisesti kartoitettu, mutta hankkeissa on havaittu kuitenkin merkkejä siitä, että taideprojektien kautta nähdyn tulemisella on merkitystä erityisesti nuorille. Se toisaalta myös määrittelee mukaan lähtemisen motivaatiota, sillä nuoret ovat tarkkoja siitä viestistä, mitä toiminnallaan lähettävät. Tästä syystä he haluavat olla mukana määrittelemässä sekä tekemisen ehtoja että sen lopputulosta.

Petäjäveden taidetalo Toinila on on kasvanut osaksi paikallista yhteisöä. Sen osallistava merkitys liittyy erityisesti siihen, että se koetaan yhteiseksi tilaksi, jossa kaikilla on yhtäläinen oikeus olla ja tehdä. Toiminta, joka tapahtuu pääosin pihamaalla, on julkista ja avointa. Työn tulokset jäävät näkyviin ja niistä muodostuva kokonaisuus elää ja muuttuu ajan kuluessa. Toiminta lisää erityisesti lasten näkyvyyttä ja siten heidän osallisuuttaan yhteisössä. Myöskään Toinilassa ei ole havaittu juurikaan ilkeiden merkkejä.⁴³¹

Merkkejä valtaistumisesta on ollut nähtävillä myös *Pohjois-Satakunnan Yhteisötaiteilija* -hankkeessa, sillä siellä julkiseen tilaan yhdessä tehtyjen veistosten tekeminen on selkeästi vaikuttanut tekijöidensä tunteeseen paikasta ja siihen kuulumisesta. Yhteisötaiteilija Saija Mustaniemen mukaan lapset ”ottivat” projektin myötä paikan itsellensä. Tämä oli nähtävissä esimerkiksi siitä, että teosten viimeistelyn aikaan ja niiden valmistuttua he pyöriivät paikalla, toivat sinne vanhempiaan, lisäilivät teokseen elementtejä, jne. Myös yhteisö on antanut teokselle arvoa, mikä näkyy siinä, että se on saanut olla rauhassa ilkeältä.⁴³²

Tampereen ja Jyväskylän kaupungit ovat kehittäneet hallintorakenteisiin asti ulottuvia rakenteellisia keinoja, joiden avulla halutaan edistää asukkaiden osallisuutta oman asuinalueensa kehittämiseen kulttuurin keinoin.

Tampereen Tesoman kehittämisessä sovelletaan osallistavan aluekehittämisen mallia. Tämän mukaisesti siellä kerättiin alueen asukkailta, erityisesti nuorilta, ehdotuksia toiminnasta jo hankehakemusvaiheessa. Jo aikaisemmissa hankkeissa Tesomalla on kokeiltu myös erilaisia asukkaita suoraan osallistavia toimintoja, mm. osallistavaa budjetointia.⁴³³ Tämän hankkeen myötä Tampereella osallistavaa budjetointia sovellettiin siten, että alueen asukkaille annettiin pieni kulttuuritoimintaan tarkoitettu määräraha (2000 €), jonka käytöstä he saivat itse päättää. Hankevetäjät keräsivät asukkailta kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä harrastus- ja tapahtumatoiveita ideakilpailulla ja laskivat ehdotetuille toiminnoille budjetit. Alueen 5.-10.-luokkalaiset nuoret saivat äänestää näistä parhaat. Tämän pohjalta valikoitui neljä ideaa,

⁴³⁰Tessun kulttuurihöntsyt 2016

⁴³¹Juvonen & Rosa 2015; 2015b

⁴³²Mustaniemi 2015

⁴³³Koivumäki 2015

jotka toteutettiin. Toiminnoissa taidetoiminta yhdistyy luontevalla tavalla liikuntaan ja urheiluun (valokuvasuunnistus ulkoilukohteissa), eläimiin (kaverikoiratoiminta ja siihen liittyvä croquis-työpaja), tietokonepeleihin (Unelmien Tesoman suunnittelu tietokoneohjelmalla) sekä kaupunkikulttuuriin (graffitimaalaus). Ideakilpailun pohjalta on toteutettu myös lyhytelokuvapahtuma 5.–6.-luokkalaisille.⁴³⁴

Osallistavan kaupunkitaiteen kautta asukkaat voivat vaikuttaa suoraan asuinalueensa viihtyisyyteen.

Jyväskylän hanke perustui siihen, että hankkeen alussa oli olemassa ai-noastaan väljä raami ja toimijoiden ryväs, joka ryhtyy paikallistasolla ke-hittämään toimintoja asukaslähtöisesti. Kaupunki pyrkii organisaationa tietoisesti irrottautumaan hankkeen sisällöllisestä ohjauksesta ja ”aukotto-man etukäteissuunnittelijan” roolistaan. Kaupunki halusi delegoida myös hankkeen taloushallinnointivastuun pois itseltään ja antaa sen JAPalle, joka on asukas-yhdistysten pohjalta syntynyt kestävä kehitystä ja asukasaktiivi-suutta edistävä yhdistys.⁴³⁵ Kävi kuitenkin ilmi, että tämä ei ollut hallinto-teknisistä syistä mahdollista⁴³⁶. Tästä otettiin opiksi ja seuraavaan hankkeen tekninen rakenne on suunniteltu siten, että myös taloushallinnon delegointi onnistuu.⁴³⁷

⁴³⁴Kurela 2016a; Tessun kulttuurihöntsyt 2016

⁴³⁵Jyväskylän kaupunki 2015, 3–5

⁴³⁶Aholainen 2015

⁴³⁷Ks. artikkeli *Hankevaikutuksia havainnoimassa* tässä julkaisussa

Kulttuurin käsite on laajennettu Jyväskylän hankkeessa mahdollisimman laajaksi eikä sitä ole haluttu sektoroida erilleen muusta arkipäivän toiminnasta. Ei ole myöskään haluttu lähteä arvottamaan sitä, mitä ihmiset alueilla tekevät.⁴³⁸ Toiminta onkin jollakin paikoilla laajentunut myös ympäristöhoidon ja liikuntatoiminnan pariin ja kaupungin kulttuuri- ja kehittämisspäälikkö Mari Aholaisen mukaan mahdollisesti *”maisemanhoitotyössä kylillä on henkilöitä, jotka eivät tiedä kulttuurityössä olleensakaan, kun ovat heiluneet risusavotassa”*. Tätä ei kuitenkaan pidetä ongelmallisena, sillä toiminnan kautta aktivoituneisiin paikallisyhteisöihin on helpompi lähteä kehittämään myös selkeämmin taide- ja kulttuurisisältöistä toimintaa. Hankkeen laajan kulttuurikäsitteen kautta kaupungin kulttuuri- ja ympäristötoimi ovat löytäneet aineksia tiiviimpään yhteistyöhön. Tätä kautta hankkeen osallistamismalli on laajentunut ympäristötoimen puolelle, jossa pyritään saamaan aikaiseksi julkinen ympäristölautakunnan kokous⁴³⁹.

Jyväskylän hankkeessa hyödynnetään toimijoiden vertaisosaamista – aktiivisesti jo pidemmän aikaa toiminut kyläyhdistys tuo kokemustietoa toiminnan organisoinnista ja hanketyöskentelystä asukas yhdistyksille, jotka toistaiseksi toimivat pienimuotoisemmin. Keskikaupungilla tapahtumia tuottava yhdistys puolestaan tuo osapuolille uusia ideoita ja tietotaitoa tapahtumien järjestämiseen. Lähiöiden asukas yhdistysten voimavarana on potentiaalisesti laaja vapaaehtoisten joukko ja mahdollisuus kehittää uusia kaupunkitapahtumia. Jotkut asukas yhdistykset ovat onnistuneet myös saamaan nuoria mukaan toimintaan, mikä puolestaan on useimmille yhdistyksille ollut toiminnan suurimpia haasteita.⁴⁴⁰ Jyväskylän tapauksessa toiminnan onnistumisen mahdollisuudet piilevätkin erityisesti juuri yhdistysten keskinäisessä vertaistoiminnassa ja sen fasilitoinnissa.

Myös Janakkalan hanke perustui asukkaiden ja yhdistysten aktivointiin. Vapaalla ideoinnilla, joukkoistamisella ja kansalaislähtöisellä toiminnalla haluttiin kehittää toimintaa, jonka avulla Harvialan kartano kehittyisi alueensa kulttuuritoiminnan keskuheksi. Kartanolla sijaitsee myös luovan alan yrityksiä ja taiteilijatoimintaa, joiden kumppanuusresurssilla alueen vetovoimaisuutta myös kehitettiin. Toiminta synnytti kiinnostusta ja tuotti paikoitellen hyvinkin rohkaisevia tuloksia mutta laajempien pysyvien rakenteiden syntyminen antaa vielä odottaa itseään.⁴⁴¹

Riihimäen Kulttuuriviritys-hankkeessa haluttiin niin ikään aktivoida asukkaita kehittämään omista tarpeistaan ja resursseistaan lähtöisin olevaa kerhotoimintaa. Toimintaa virisikin jonkin verran, esimerkiksi venäläisten keskustelu- ja kulttuurikerho. Toiminnan ylläpitämisen kannalta on olennaista,

⁴³⁸ Aholainen 2015

⁴³⁹ Kulttuuri- ja kehittämisspäälikkö Mari Aholaisen vastaus Kunta- ja aluetaitelijja- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

⁴⁴⁰ Heiskanen ym. 2016, 17, 23, haastatteluaineisto

⁴⁴¹ Tästä aiheesta kertoo tarkemmin Karoliina Hult tähän julkaisuun sisältyvässä artikkelissaan *Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna*

että kaupunki on pystynyt mahdollistamaan yhteisöllisen tilan säilymisen myös hankkeen jälkeen.⁴⁴²

Osallisuutta on mahdollistettu myös muissa hankkeissa joko niin, että aloitteellinen osapuoli on ollut hankejärjestäjä (Keski-Uudenmaan Teatteri), yleisö (Savonlinna) tai molemmat yhdessä (Hakunila):

Keski-Uudenmaan Teatteri on osallistanut asukkaita Taidebussin suunnitteluun erilaissa alueen tapahtumissa ja tapaamalla asukasyhdistysten edustajia. Myös kirjaston henkilökunta on ollut mukana bussin suunnittelussa. Streamauskokeiluihin osalta palvelutalojen henkilökunta on ollut mukana kehittämässä toimintaa ensimmäisen ja toisen streamauskokeilun välillä.

Savonlinnassa kyläaktiivit ottivat taiteilijaan yhteyttä ja pyysivät häntä suunnittelemaan taideprojektin, jonka avulla kylä voisi yhdessä käsitellä kyläkoulun lakkauttamisen herättämiä tunteita⁴⁴³. Tässä tapauksessa toiminnan tarve oli erittäin yhteisölähtöinen ja sen toteutuksella oli tärkeä merkitys asukkaille. Yhteisöllisellä toteutuksella otettiin myös kantaa kyläkoulujen merkitykseen alueen asukkaille ja siten sillä voi nähdä olevan välillistä merkitystä tästä aiheesta käytävään poliittiseen päätöksentekoon. Myös Maarianvaaran kyläkierueen jälkeen jotkut kylätoimijat ovat lähettäneet kuntansa kulttuuritoimelle viestiä siitä, miten tärkeää on se, että maaseudullakin tapahtuu⁴⁴⁴.

Hakunilan kansainvälinen yhdistys on toiminut jo 18 vuotta. Se on siten saavuttanut toiminta-alueellaan vakiintuneen aseman ja hyvät verkostot. Sen toiminta keskittyy monikulttuurisen toiminnan edistämiseen ja vieraiden kulttuurien tuntemuksen lisääntymiseen. Yhdistyksellä on lisäksi kulttuuri-toimintaa laajempia, kotoutumiseen ja rasismin ehkäisyyn liittyviä tavoitteita ja se toimii myös maahanmuuttajien neuvontapisteinä. Taide- ja kulttuuritoiminta on kuitenkin toiminnassa keskeisessä asemassa.⁴⁴⁵

Yhdistys tuottaa toimintaa myös itse, mutta yksi sen vakiintunut toimintatapa, kuukausittainen kulttuuri-iltojen järjestäminen, tapahtuu alueen asukkaiden kanssa yhteistyössä: Kulttuuri-illan tarkoitus on, että paikalliset – kantasuomalaiset ja maahanmuuttajat – voivat kokea lähiympäristössään kulttuuria. Konseptiin kuuluu, että paikalle kutsutaan kunakin kertana yksi asiantuntija, joka puhuu teemaksi valitusta kulttuurista ja historiasta. Tämän ohheen rakennetaan kokonaisuus, johon sisältyy esitelmän lisäksi teemaan liittyvää musiikkia, tanssia, ruoanmaistajaisia, jne. Alueen ihmiset ehdottavat kunkin illan teemoja ja sisältöjä ja järjestävät toiminnan suurimmaksi osaksi omin voimin, kuitenkin yhteistyössä yhdistyksen kanssa. Yhdistyksen

⁴⁴²Vesén 2016

⁴⁴³Liutu 2015; 2016, 15–18; Saarenpää 2015

⁴⁴⁴Toiminnanjohtaja Henry Räsänen vastaus Kunta- ja aluetaitelijajärjestöjen kyselyssä 2016

⁴⁴⁵Hamdon 2015; de Roberti 2015; Pajunen 2015

tehtävänä on lähinnä vain tarjota yhteisölle tila ja auttaa sitä löytämään kontakteja kulttuuri-illan sisällön tuottamiseksi.⁴⁴⁶

Kulttuuritoiminnan tavoitteena on lisätä kulttuurien välistä laajempaa yhteistyötä. Siksi toiminnalla halutaan tuottaa myös kulttuurien välisiä toiminnallisia vertaisverkostoja ja laajentaa toiminnan sisältöjä kulttuurista myös muihin elämän osa-alueisiin. Humakin opiskelijat kartoittivat alueen asukkaiden kiinnostusta vertaistoimintaan, jossa suomen kieltä paremmin osaavat ja kantasuomalaiset auttaisivat kieltä huonommin taitavia kouluasioissa tarvittavassa kommunikoinnissa. Kartoitukseen osoitti, että tarvetta on toistaiseksi niin vähän, ettei toimintaa aloitettu. Valmiudet tämän kaltaiseen yhteistyöhön ovat kuitenkin olemassa.⁴⁴⁷

Toinen Hakunilan kansainvälisen yhdistyksen taidetta ja kulttuuria tukeva toimintamuoto on maahanmuuttajataiteilijoiden näyttelyiden järjestäminen. Tällä toiminnalla pyritään tukemaan heidän näkyvyyttään ja siten osallisuuttaan suomalaiseen taidekenttään.⁴⁴⁸

Yhdistyksen rooliksi on siis muodostunut ensisijaisesti verkostotoiminta ja fyysisen ja sosiaalisen toiminta-alustan ylläpitäminen. Yhdistyksen vakiintunut status mahdollistaa toiminnan tehokkaan käytännön organisoinnin alueella ja sen avulla kehittämisohdotuksia saadaan tarvittaessa viestittyä myös kaupungin rakenteita pitkin suhteellisen nopeasti. Yhdistys on siis eräänlainen supersolmu alueensa vertikaalisissa ja horisontaalisissa verkostoissa. Toiminta saa myös sosiaalisen osallisuuden ulottuvuuksia, kun eri kulttuurien edustajat tulevat sen kautta näkyviksi.

Yhteistä julkishallintovetoisille hankkeille on se, että kansalaisten osallistumisaktiivisuus on jäänyt niissä alhaiseksi. Tilojen, organisointiresurssin sekä taloudellisen tuen tarjoamisesta ja innostamisesta huolimatta toiminta lähtee hitaasti käyntiin. Tämän kaltaisen toiminnan lanseeraamisen kannalta vuoden mittainen hanke on selvästi liian lyhyt aika. Kulttuurihankkeet ovatkin useimmiten osa kaupunkien pitkän tähtäimen kehitysohjelmia ja linkittyvät osaksi pidempää hankejatkumoa, joissa alueiden kehittäminen laajenee käsittämään myös esimerkiksi infrastruktuuria tai asukaspalveluja.⁴⁴⁹

Toimijoiden osallistumisintoa vähentää myös se, että aktiiviseen kansalais-toimintaan ei ole totuttu (nuoret), siihen ei löydy aikaa (lapsiperheet) tai aktiivisia toimijoita on liian vähän (yhdistykset). Taide- ja kulttuuritoiminta voidaan myös kokea epäkiinnostavaksi tai vaikeaksi (esimerkiksi tapahtumatuotanto ja siihen sisältyvien lupien ja turvallisuuden hallinta).

⁴⁴⁶Hamdon 2015; de Roberti 2015; Pajunen 2015

⁴⁴⁷Demina, Koivisto, Lehtimaa, Niska-Virta & Teittinen 2016

⁴⁴⁸de Roberti 2015

⁴⁴⁹Seitsonen 2015; Vesén 2015; Aholainen 2015; Koivumäki 2015

Osallistavan kulttuuritoiminnan juurruttamisen kannalta olennaista onkin se, että sitä rakennetaan pitkäkestoisesti ja laajalla säteellä. Siksi osallistamisprosessia tulee tukea yksittäistä toimintasektoria laajemmin, esimerkiksi kulttuuri-, ympäristönsuojelu-, aluesuunnittelu- ja liikuntatoiminnan kokonaisuuksina. Myös taide- ja kulttuuritoiminnan käsitettä tulee laajentaa perinteistä laajemmaksi ja mahdollistaa toiminnan kytkeytyminen niin asukkaiden arkielämään⁴⁵⁰ kuin tapahtumien kaltaisiin erityistilanteisiinkin. Tämän lisäksi hallintorakenteissa tarvitaan aitoa tahtotilaa perinteisen ylhäältä alas etenevät päätöksentekoprosessin muuttamiseksi. Osallistava kulttuuritoiminta kannattaa ankkuroida olemassa oleviin yhdistyksiin ja toiminnan kehittämisessä hyödyntää erityisesti yhdistysten vertaisverkostoja. On kuitenkin otettava huomioon, että yhdistykset tarvitsevat tästä huolimatta sekä taloudellista että muuta resurssitukea, jotta ne voivat laajentaa toimintaansa kattamaan niille kenties uusia osa-alueita.

11.1.5 Yhteisöllisyys

Yksinkertaisimmillaan yhteisöllisyys toteutuu toimintaan osallistuvien henkilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tätä on havaittu kaikissa työpajoissa. Erityisen tärkeäksi sosiaalisuuden lisääntyminen on koettu vanhusten kohdalla, sillä heidän vuorovaikutustaitonsa ja -halukkuutensa usein kuihtuvat iän ja muistisairauksien myötä. Taidetuokiot ovat tarjonneet asukkaille luontevan tavan tutustua toisiinsa ja yhteinen tekeminen on edesauttanut keskinäistä auttamista ja erityisesti yhteisötaidetta tehtäessä tuottanut jopa me-henkeä⁴⁵¹. Yhteisöllisyyttä syntyy myös niissä tilanteissa, kun vanhus on saanut huomiota tekemänsä kuvan kautta ja tullut kuulluksi ja kiitetyksi. Sen kautta vahvistuu tunne omasta osaamisesta, osallisuudesta ja siitä, että on tärkeä osa ryhmää⁴⁵². Asumispalvelujen johtaja Tarja Huttunen tiivistää Ylä-Savon hankkeen vaikutuksen palvelukeskuksissa lisääntyneeseen yhteisöllisyyteen sanoihin: *”Löydettiin toinen ihminen ja arkeen saatiin elämisen tuntua”*⁴⁵³.

Myös henkilökunnan ja asukkaiden välinen yhteisöllisyys on parantunut, kun hoitajat saavat lisää tietoa asukkaiden osaamisista ja mieltymyksistä. Epäkohtana yhteisöllisessä toiminnassa on kuitenkin edelleen se, että omaisille ei oikein tahdo löytyä luontevaa roolia laitosten seinien sisäpuolelle suuntautuvassa yhteisessä tekemisessä.⁴⁵⁴ Tätä voitaisiinkin tietoisesti ja systemaattisesti kehittää ja juuri siinä taidetoiminnalla voisi olla merkittävä rooli. Yhteisöllistä on kehitetty myös eri-ikäisiä asukkaita kohtaavalla. Päiväkotilasten ja nuorten kanssa työskentelyllä on tärkeä merkitys sekä lai-

⁴⁵⁰Ks. myös Mustaniemi 2016, 13

⁴⁵¹Mulari 2015b, 24–25, 27–28

⁴⁵²Kuvataiteilija Leena Mularin vastaus Kunta- ja aluetaitelijia- sekä lähiohjankekyselyssä 2016

⁴⁵³Kyselyvastaus Kunta- ja aluetaitelijia- sekä lähiohjankekyselyssä 2016

⁴⁵⁴Mulari 2015b, 30

toksissa asuvien vanhusten elämämpiiriin laajentamiseksi että eri-ikäpolvien toisiaan kohtaan tuntemien ennakkokäsitysten murtamiseksi.

Kaikille avoimet työpajat ja näyttelyiden avajaiset ovat mahdollistaneet yhteisöllisyyttä myös siten, että niiden kautta samanhenkiset ihmiset voivat löytää toisensa ja keskustella yhteisen kiinnostuksensa kohteesta⁴⁵⁵. Tämä on erityisen merkittävää paikkakunnilla, joissa mahdollisuuksia tähän on muuten hyvin vähän tai ei lainkaan. Karstulan hankkeessa pitkän tähtäimen tavoitteena on perustaa taideyhdistys tämän yhteisöllisyyden tukemiseksi⁴⁵⁶.

Taidetoiminta voi tuottaa yhteisöllisyyttä myös siten, että se koskettaa mahdollisimman suurta osaa asukkaista. Pienillä paikkakunnilla esimerkiksi kouluissa ja päiväkodeissa tehtävä työ mahdollistaa suoran kontaktin käytännössä lähes jokaiseen lapsiperheeseen. Siten taidetoiminta läpäisee useita ikäryhmiä niihin liittyvine sidosryhmineen ja muuttuu yhteisesti tunnistetuksi ja jaetuksi asiaksi melko nopeasti. Hyvin monilla on siihen henkilökohtainen side, ja kokemuksia voidaan jakaa vertaisten kesken. Tätä kautta myös juurtuminen luonnolliseksi osaksi yhteisöä on monessa suhteessa helpompaa kuin alueilla, jossa kilpailevia toimijoita ja tarjontaa on enemmän.

Taidetoiminta lisää yhteisöllisyyttä myös yhteisötaideteosten kautta. Yhteisötaide perustuu jaettuun taiteilijuuteen⁴⁵⁷. Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija Saija Mustaniemi kuvaa sen prosessia näin:

*Kokijalle siinä on osa taidetta, osa keskustelua, osa yhdessä olemista ja tekemistä, osa erehtymistä, osa onnistumista sekä erilaisia vivahteita ja käsin kosketeltavaa tunnelmaa. Useimmiten myös hyvää mieltä, erinomaisia yhteisiä lopputuloksia, sekä tärkeimpänä, kaipuuta jatkamiseen.*⁴⁵⁸

Tekovaiheessa teokset lisäävät yhteisöllisyyttä tekijöidensä välillä, mutta näkyvyytensä ja pysyvyytensä takia niillä on vaikutusta yhteisöön laajemminkin. Lasten ja nuorten alikulkukäytävään tekemä maalaus, katis-kaverkkoveistokset kaupungilla, yhteisötaideveistokset ulkoilualueella tai videoprojisointi ostoskeskuksen ikkunasta tekevät heistä näkyvän osan yhteisöä.

Yhteisölliset teokset kiinnostavat myös muuta yhteisöä, joka lisää niihin omia tulkintojaan - koulun lakkauttamisen yhteydessä tehty teos kokoa tekijöidensä tunteet ja muistot yhteen, mutta herättää vastaavia prosesseja myös muissa, joilla on kokemuspohjaa samaan historiaan. Kouluihin tehtyt, kasvamaan suunnitellut teokset, joissa jokaisen oppilaan merkitys tulee nä-

⁴⁵⁵Hurme ym. 2016, kyselyaineisto

⁴⁵⁶Karstulan kunta 2014

⁴⁵⁷Mustaniemi 2016, 16

⁴⁵⁸Mustaniemi 2016, 14

kyviin puureliefin lehtenä⁴⁵⁹ tai vuosirenkaan raitana⁴⁶⁰ tai kylätalolle tehty maalaus, jossa kylän raitti on kuvattu puun muotoon ja siihen on kiinnitetty valokuvia alueen taloista⁴⁶¹ herättävät yhteistä muistelua myös konkreettisesti. Vaikka työhön ei olisikaan osallistuttu itse, työ, jossa paikallisten tekijöiden merkitys näkyy vahvana, tuottaa kiinnostusta, ihailua ja ylpeyttä myös muissa kuin varsinaisissa tekijöissä.

Myös tila voi luoda yhteisöllisyyttä: Petäjävedellä on kunnan omistama Toinila-niminen talo, jossa järjestetään aika ajoin avoimia työpajoja ja näyttelyitä. Toimintaa on myös talon pihalla ja siihen voi kuka tahansa osallistua myös talon ollessa kiinni. Pihalla on Taidepolku, joka koostuu sinne lasten yhdessä taiteilijoiden kanssa tekemistä, kierrätysmateriaalista tehdyistä hahmoista. Toinilan toiminnan periaatteisiin kuuluu omaehtoiseen toimintaan kannustaminen. Päiväkodit käyttävätkin sitä usein päiväretkikohteena, samoin lastensa kanssa ulkoilevat vanhemmat ja isovanhemmat. Usein taideteoksia on siirrelty, mikä kertoo siitä, että niillä on leikitty ja ne ovat sitä kautta saaneet uusia merkityksiä.⁴⁶²

Yhteisö tukee Toinilaa ja kantaa siitä vastuuta: Yhteisön tuki näkyy esimerkiksi siinä, että kun paikallisten asukkaiden facebook-sivustoon ilmestyi toimintaa negatiivisesti arvosteleva kommentti, se sai pian osakseen taidetoimintaa puolustavia vastakommentteja. Asukkaat kommentoivat, että taideteosten tekeminen ympäristöön on päinvastoin erittäin hyvä ja tarpeellinen asia. Koettiin, että sillä tavoin lapset ymmärtävät eron luomisen ja sotkemisen välillä. Myös huomautettiin, että Toinila tarjoaa kuntalaisille ilmaisen mahdollisuuden saada taidekasvatusta.⁴⁶³

Ilkivaltaa ei Toinilassa ole juuri esiintynyt, sen sijaan lasten mukana tulevien aikuisten on toisinaan havaittu oma-aloitteisesti siistineen paikkoja ja keränneen roskia. Kerran kuitenkin pihan heinäpaalilukki-teoksesta vietiin yksi jalka. Yhteisö toimitti tästä taiteilijoille heti tiedon ja nostatti puhetta paikallisissa facebook-yhteisössä. Yhteisö reagoi tekoon vaatimalla, että Toinila pitää jättää rauhaan. Pian selvisi, että lukin jalka on viety läheiselle junaradalle ja se palautettiin kaikessa hiljaisuudessa paikoilleen. Taiteilija Johanna Juvosen mukaan Toinila saa olla rauhassa siksi, että kaikki tietävät, että jos sille tapahtuu jotain ikävää, *”äidit älähtävät ja lapsille tulee paha mieli”*.⁴⁶⁴

Harvialan kartanolla on haluttu kannustaa yhteisöjen syntyyn itseohjautuvasti. Joitakin ryhmiä onkin syntynyt ja näissä on havaittu projektipäällikkö Sirpa Haapaojan mukaan vallitsevan ”erityisen hyvä, kannustava ja vapaa henki”. Yhteisöllisyys on hänen mukaansa lisääntynyt myös kartanon alueel-

⁴⁵⁹ Juvonen & Rosa 2015b

⁴⁶⁰ Hurme ym. 2016, 21

⁴⁶¹ Sisä-Savon kansalaisopisto 2016a

⁴⁶² Juvonen & Rosa 2015b

⁴⁶³ Juvonen & Rosa 2015j

⁴⁶⁴ Juvonen & Rosa 2015b; Juvonen & Rosa 2015j

la olevien luovan alan yritysten välillä ja tätä hyödynnetään esimerkiksi tapahtumien tuottamisessa.⁴⁶⁵

Yhteisöllisyyden kokemuksia tapahtuu taiteilijoiden ja yleisöjen välillä esitysten aikana⁴⁶⁶ ja yhteistä teosta tehdessä⁴⁶⁷. Tärkeä osuus yhteisöjen ja taiteilijoiden välisellä vuorovaikutuksessa on myös sillä, että taiteilijoita tuodaan suoraan vuorovaikutukseen yhteisön kanssa jo opiskeluvaiheessa. Tämä on mahdollistettu Ylä-Savon Yhteisötaiteilija -hankkeessa, jossa taideopiskelijoilla on keskeinen rooli teosten toteuttamisessa yhdessä yhteisöjen kanssa.⁴⁶⁸ Taidetoiminta lisää myös yhteistyötä ja siten yhteisöllisyyttä eri ammattiryhmien sisällä. Tämän ovat havainneet esimerkiksi opettajat⁴⁶⁹.

Hankkeilla on ollut vaikutusta kylä- ja asukastoiminnan vireytymiseen. On kuitenkin myös havaittu, että yhdistysten toiminnassa varsinaisten aktiivitoimijoiden määrä on sangen vähäinen. Tavoitteena onkin, että kylien ja kaupunginosien lisääntynyt vireys johtaisi yhteisön laajempaan aktivoitumiseen, jotta kasvava työmäärä ei lisäisi jo entuudestaan aktiivisten taakkaa.

Haja-asutusalueen toimivien ja lakkautettujen kyläkoulujen verkko sekä kylä- ja nuorisoseuratilat toimijoinen tarjoavat haja-asutusalueen taidetoiminnalle infrastruktuuria⁴⁷⁰, verkostoja ja yleisöpohjaa. Vanhat yhteisölliset tilat voi ottaa uudestaan siihen käyttöön, johon ne on alun perinkin suunniteltu. Toiminnan aktivoituminen lisää rakennuksille uusia yhteisöllisiä käyttömahdollisuuksia ja houkuttelee jatkamaan toimintaa. Lisäksi esitystoiminta lisää yhdistysten oman varainkeruun mahdollisuuksia oheistoimintojen, kuten väliaikatarjoilun järjestämisen kautta⁴⁷¹. Yhdistykset voivat tarjota toisilleen vertaistukea ja jakaa osaamistaan sekä verkostojaan. Joissakin tapauksissa eri yhdistysten toimijat ovatkin ryhtyneet tekemään töitä yhdessä esim. tapahtumien järjestämisessä.

Parhaassa tapauksessa hankkeen tarjoama lisääntynyt kulttuuritoiminta ja kyläyhdistystoiminta aktivoivat toisiaan. Suonenjoen hankkeessa taide-toiminta integroitui kahden kylä- ja seurantalon kunnostamiseen ja tuotti niille sekä yhteisöllistä että konkreettista sisältöä aikuisten draamaprojektin, lavastepajan⁴⁷² sekä nuorten kanssa toteutetun seinä- ja verhomaalausprojektin⁴⁷³ myötä. Hankkeen tuottamalla avajaisohjelmalla ohjelmaa mahdollistettiin näytävä tapahtuma, joka osaltaan auttoi nostattamaan vahvaa kylähenkeä ja yhteisöllisyyttä. Sirkkamäen kylätalon tapahtumaan osallistunut Konneveden kunnanjohtaja Juha Jokitalo korostikin tämän kaltaisten tapahtumien merkitystä erityisesti kyläläisten vuorovaikutuksen määrän lisääjänä⁴⁷⁴. Myös kyläyhdistysaktiivit totesivat hanketoiminnan tuoneen

⁴⁶⁵Kunta- ja aluetaitelijat- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

⁴⁶⁶Munne 2015

⁴⁶⁷mm. Mulari 2015b, 31

⁴⁶⁸Mustaniemi 2015

⁴⁶⁹Hakala ym. 2016, kyselyaineisto

⁴⁷⁰Olemassa olevien tilaresurssien, kuten kylätalojen, auditorioiden ja elokuvateattereiden monikäyttöön

kannustetaan myös Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa 2009–2013 (Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2009)

⁴⁷¹Eskola & Lindell-Mäkelä 2016, kyselyaineisto

⁴⁷²Sisä-Savon kansalaisopisto 2016b

⁴⁷³Sisä-Savon kansalaisopisto 2016a

⁴⁷⁴Jokitalo 2015

tervetullutta lisää kyläyhdistyksen toiminnan uudelleen virittämiseen ja toiminnan sisällölliseen laajentamiseen⁴⁷⁵.

Samanlaista kulttuuritoiminnan edesauttamaa sosiaalisuutta on havaittu myös kylille viedyissä teatteriesityksissä. Siellä on ollut selvästi havaittavissa, että esityksiin tulevat esimerkiksi avioparit tai naapurit, joista kaikki eivät välttämättä tulisi mukaan ilman toisen pyyntöä, kannustusta tai suoranaista kyytiapua. Lisäksi jo tapahtumaan tulemisella, esitysten katsomisella ja väliaikojen rupattelulla on merkitystä sosiaalisena toimintana⁴⁷⁶. Myös yksin asuvien vanhusten tarvitsemien kyyditysten järjestäminen voi parhaimmillaan tutustuttaa kyläläisiä toisiinsa ja siten vahvistaa kylähenkeä ja -identiteettiä⁴⁷⁷. Taidetoimintalähtöisen yhteisen tekemisen tarpeellisuutta yhteisöllisyydelle korostaa kyläkoulun lopettamisen ympärille rakennetusta projektista saatu palaute:

Vaikka olemmekin aktiivista porukkaa, emme olisi ilman kuntataiteilijan työpanosta pystyneet toteuttamaan tällaista. Nyt, kun koulu on lakkautettu, olisi erityisen tärkeää, että vastaavia tilaisuuksia pystyttäisiin järjestämään ja sillä tavalla tukemaan yhteisöllisyyttä, joka kaikesta huolimatta on nykyisin kyliltä katoamassa.⁴⁷⁸

Yhteisöllisyyden lisääntymisen voi katsoa olevan kunta- ja aluetaiteilijatoiminnan tärkeimpiä saavutuksia. Yhteisöllisyyden väheneminen on nähtävissä niin maaseudulla, lähiöissä kuin laitoksissakin. Taidetoiminnalla voidaan parhaimmillaan yhdistää ihmisiä toisiinsa sekä yksilö- että ryhmätasolla, ikäryhmien sisällä ja niiden välillä, ammattiryhmien sisällä ja niiden yli.

11.2 Kunta- ja aluetaiteilijatyöskentely kokemuksena

Kunta- ja aluetaiteilijatyöskentelyn kokemuksia käsitellään tässä luvussa pääasiassa taitelijoiden ja jonkin verran hankehallinnoijien näkökulmasta. Hallinnoijina olivat useissa tapauksissa kunnat. Väliportaan asiakkaiden ja loppukäyttäjien näkökulmaa ei käsitellä tässä yhteydessä, sillä ne sisältyvät tämän julkaisun artikkeliin *Osallistavan taidetoiminnan toteutuksia ja tuloksia*.

⁴⁷⁵Jalkanen-Kangas 2015; Lehmonen 2015; Vauhkonen 2015

⁴⁷⁶Joensuu 2015

⁴⁷⁷Mulari 2015b, 19–20, 27

⁴⁷⁸Saarenpää 2015

11.2.1 Taiteilijoiden motivaatiot

Kyselyn perusteella (ks. Taulukko 1) hankkeessa työskennelleiden taiteilijoiden työskentelyn motivaatioista tärkein oli halu auttaa yksilöitä ja yhteisöjä ilmaisemaan itseään taiteen kautta. Muita korkealle sijoittuneita motivaatioita olivat taiteen sisältöjen ja merkitysten välittäminen sekä virkeyden ja hyvinvoinnin tuottaminen. Yhteisöllisyys- ja sosiaalisuusmotivaatiot vaihtelivat jonkin verran, mutta painottuivat kuitenkin selkeästi tärkeiksi.

Ammatillisessa mielessä oman osaamisen kehittäminen yhteisötaiteeseen päin koettiin melko merkittäväksi. Sen sijaan motivaatiot muun ammatillisen kehittymisen suhteen hajaantuivat: työllistymismahdollisuuksien parantamista pidettiin suurimmaksi osaksi tärkeänä, mutta uran uudelleen suuntaamiseen liittyvät mielipiteet vaihtelivat. Oman taiteellisen työn tunnettuuden lisääntymisen tärkeys hankkeen myötä jakoi myös mielipiteitä. Kukaan ei pitänyt kunta- tai aluetaiteilijatyötä välivuotena omasta taiteellisesta työstä.

Muut toimintaan hakeutumiseen vaikuttavat syyt liittyivät eritoten kiinnostukseen julkishallinnon laitosten toimintaan ja niiden prosesseihin ja yhteistyöverkostoihin sekä kulttuuritoiminnan ja taiteen vaikuttavuuden yleiseen kehittämiseen. Syiksi mainittiin lisäksi mahdollisuus kehittyä ohjaamisessa ja opettamisessa, kiinnostus ikäihmisten parissa toimimiseen ja maalaispaikkakuntaan toimintaympäristönä sekä katoavan kulttuuriperinnön ylläpitäminen.

Vastauksista voidaan päätellä, että hankkeissa työskennelleet taiteilijat kokivat ammatillisen identiteettinsä vahvaksi, mutta olivat halukkaita kehittämään sitä enemmän yhteisöllisen ja hyvinvointityön suuntaan. He kokivat itse saavansa työskentelystä jonkin verran ideoita työhönsä mutta suurin vaikutin oli ehdottomasti taiteellisen työn merkitysten ja mahdollisuuksien avaamisessa yleisöihin päin. Vaikka työskentelyn annin suunnan koettiin olevan jonkin verran enemmän taiteilijoilta yhteisöihin päin, oman taiteellisen työn koettiin olevan vahvasti läsnä myös kunta- tai aluetaiteilijatyössä eikä hankevuotta koettu sen suhteen välivuodeksi. Työllistymissyöt eivät olleet taiteilijoilla päällimmäisinä mielessä mutta niiden merkitys tunnistettiin jossain määrin. Taiteilijoilla oli lisäksi paljon kiinnostusta erityisesti julkishallinnon toimintamekanismeihin ja halu vaikuttaa taide- ja kulttuurielämään paikkakunnilla. Tiivistäen voidaan todeta, että taiteilijoiden tavoitteet ovat pitkälti samansuuntaiset kuin tässä erään taiteilijan Suonenjoen tapaamisessa antamassa kyselyvastauksessa:

*Pysyä taiteilijan roolissa, tuoda tunnetuksi uutta toimintatapaa ymmärrettävästi ja maanläheisesti. Synnyttää uusia toimintatapoja, joissa taiteellinen itseisarvo läpäisijänä.*⁴⁷⁹

⁴⁷⁹Taiteen edistämiskeskus 2015

	0	1	2	3	4	5	Keski- arvo
Ammatilliseen kehittymiseen liittyvät syyt							
Halu kehittää omaa osaamista sisällöllisesti, saada vaikutteita omaan taiteelliseen tekemiseen.	0	0	3	1	2	4	3,7
Halu tehdä itseä sekä omaa taiteellista työtä tunnetuksi	0	1	3	1	2	3	3,3
Halu kehittää omaa osaamista sisältämään myös yhteisötaiteen elementtejä	0	0	0	2	3	5	4,3
Toimeentuloon ja uraan liittyvät syyt							
Halu kehittää omaa osaamista siten, että pystyy jatkossa työllistymään paremmin	0	1	0	1	2	7	4,3
Halu saada säännöllinen palkkatyö hankekaudeksi	0	3	0	1	1	6	3,6
Halu pitää välivuotta henkilökohtaisesta taiteellisesta työskentelystä	10	1	0	0	0	0	0,1
Halu pohtia omaa uraa ja urakehityksen vaihtoehtoja	2	1	1	3	2	2	2,7
Vaikuttavuuteen liittyvät syyt							
Halu tuottaa virkeyttä ja hyvinvointia taiteen avulla	0	0	0	0	3	7	4,7
Halu vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin taiteen avulla, esim. ehkäistä syrjäytymistä	0	0	0	1	5	4	4,3
Halu rakentaa uusia yhteisöjä ja aktivoida jo olemassa olevia yhteisöjä toimimaan yhdessä	0	0	0	2	3	5	4,3
Taiteeseen liittyvät syyt							
Halu välittää taiteen sisältöjä ja merkityksiä	0	0	0	0	4	6	4,6
Halu opettaa taiteen tekniikoita ja taidelähtöisiä menetelmiä	1	0	0	2	0	7	4,1
Halu innostaa luovaan toimintaan	0	0	1	1	0	8	4,5
Halu auttaa yksilöitä ja yhteisöjä ilmaisemaan itseään taiteen kautta	0	0	1	0	0	9	4,7
Yhteisöllisyyteen liittyvät syyt							
Halu oppia kommunikoimaan muillakin kuin taidekentillä	0	0	1	5	1	3	3,6
Halu oppia yhteisöiltä uutta tapaa katsoa ja tulkita taidetta	0	0	1	4	2	3	3,7
Halu tarjota helposti lähestyttävää, samastuttava esimerkki taiteilijasta ja kertoa taiteilijan työstä	0	0	1	1	3	5	4,2
Halu tehdä töitä ihmisten ja yhteisöjen parissa vastakohtana taiteilijan usein yksinäiselle työlle	1	0	1	1	3	4	3,7

TAULUKKO 1: Taiteilijoiden syyt hakeutua taiteilijaksi hankkeeseen.

Skaala 0= ei lainkaan merkitystä, 5 = erittäin suuri merkitys. N=10–11

11.2.2 Taiteilijoiden näkökulma

Taiteilijan näkökulmasta toiminnan parhaita puolia olivat verkostoituminen, mahdollisuus kokeilla uusia toimintamalleja ja materiaaleja sekä saada uutta ajateltavaa taiteen sisältöihin. Näistä koettiin saadun virikkeitä omaan taiteeseen. Tärkeäksi koettiin myös hankkeessa avautunut mahdollisuus avata taiteellisia prosesseja kattavammin taiteen kuluttajille, saavuttaa uutta kokijakuntaa taiteelle ja korostaa taiteen kuulumista kaikille. Myös tunne oman työn eettisyydestä ja merkityksellisyydestä kohderyhmälle oli korkealla sijalla. Omien työskentelymahdollisuuksien paraneminen saavutetun julkisuuden kautta koettiin niin ikään merkittäväksi eduksi. Taiteilijat kokivat saavuttaneensa uskottavuutta ja näkyvyyttä omalle toiminnalleen entistä enemmän. Myös uusia verkostoja syntyi.

Ongelmiksi puolestaan koettiin se, että oman työn vaikutuksia ei aina pääse näkemään riittävästi, koska työ ei kestä kovin pitkään saman kohderyhmän kanssa. Haasteita koettiin myös organisoinnissa, delegoinnissa ja tiedottamisessa. Toiminta-alue oli laaja ja välillä priorisoinnin ja aikataulutuksen suhteen tuli ongelmia. Yhteistyöverkostojen luominen vei myös aikaa. Taidetoiminnan osittainen vieraus toiminnan kohderyhmälle ja henkilökunnalle oli myös haaste. Oli osattava selittää sen luonnetta ja samalla ohjata asiakkaita ja henkilökuntaa sekä pitää yllä taiteellista tasoa. Myös koettiin hankalaksi, ettei oman taiteellisen työn osuus kaikissa hankkeissa sisältynyt työaikaan. Työn koettiin pääosin vastanneen odotuksia. Taiteilijan asiantuntijuuteen luotettiin, mikä näkyi siinä, että ajatuksia ja ehdotuksia kysyttiin ja kuunneltiin ja taiteilijoille annettiin vapaat kädet. Toisaalta koettiin, että jossain hankkeessa oli otettu mukaan liian monia kohderyhmiä, minkä takia projektit jäivät lyhyiksi. Jatkossa toivottiinkin rajatumpia kohderyhmiä. Taiteilijat kokivat myös saaneensa osakseen sekä arvostusta että kiitosta asiakkailta ja henkilökunnalta.

Hankkeissa varsinainen taiteilijan tekemä ydintoiminta koostui toiminnasta kohderyhmän kanssa sekä sen suunnittelusta. Tähän käytettävissä olevasta työajasta oli kahta kokemusta: toiset käyttivät siihen noin 50 %, toiset noin 70 % työajasta. Ne, jotka käyttivät siihen noin puolet työajastaan, kokivat, että se jossain määrin riittää, mutta on jossain määrin riittämätön. Ne, jotka käyttivät reilun kaksi kolmasosaa, olivat sitä mieltä, että aika on riittävä.

Hankkeen hallinnointiin käytetty aika vaihteli 10 ja 20 %:n välillä, mutta yleisimmin se oli 10 %. Tämä koettiin joko täysin riittämättömäksi (2 vastaajaa), jossain määrin riittäväksi (1 vastaaja) tai täysin riittäväksi (2 vastaajaa).

Hankkeen verkoston luontiin käytettiin niin ikään noin 10 % työajasta. Tämä koettiin vaihtelevasti joko täysin riittämättömäksi, täysin riittäväksi tai johonkin siltä väliltä. Erot selittynevät sillä, että hankkeiden toimijoilla oli huo-

mattavan erikokoiset toiminta-alueet ja toisaalta työkenttä oli toisille entuudestaan tuttu ja toisille täysin uusi.

Toiminnasta tiedottamiseen käytetty aika vaihteli 10–20 %:n välillä. Ne toimijat, jotka käyttivät eniten aikaa, kokivat ajankäytön tästä huolimatta liian vähäiseksi tai korkeintaan tyydyttäväksi. Ne, jotka käyttivät siihen vähiten aikaa, kokivat sen riittäväksi tai tyydyttäväksi. Erot selittyivät hankkeiden erilaisuudella: joissain työryhmissä tekijöitä oli enemmän, joten yksittäisen taiteilijan työpanosta ei tarvittu niin paljon ja toisaalta vasta aloitetussa hankkeessa kohderyhmätiedotusta tarvitaan paljon eikä aika silti tunnu riittävän.

Kunta- ja aluetaiteilijoiden työajasta suuri osa kuluu muuhun kuin varsinaiseen ydintoimintaan.

11.2.3 Työn vaikutus taiteilijaidentiteettiin

Ammatillista tyydytystä taiteilijat kokivat saaneensa siitä, kun asiakkaat saivat iloa tekemästään työstä ja kun yhteisötaideteoksista tuli kiinnostavia. Yhteisten, näyttävien ja pysyvien teosten tekeminen oli yksi keino pitää yllä omaa taiteellista identiteettiä ja saada siitä tyydytystä. Oma taiteellinen työskentely saattoi myös saumattomasti sulautua yhteen asiakkaiden kanssa tehtävään toimintaan. Ylä-Savon hankkeen taiteilija Leena Mulari kuvaa tätä esimerkin avulla näin:

Ammattitaiteilijan identiteetti minun tapauksessani koostuu [--] yhtäältä omasta taideteoksien tuottamisesta, toisaalta tiedon jakamisesta ja kannustamisesta. Voidaan ohjaamisenkin katsoa olevan luomistyötä. Siinähan ollaan uuden, syntyvän tuotoksen äärellä yhdessä. Erään entisen hevosmiehen kanssa kävimme taiteellista vuoropuhelua vieretysten istuen. Apuna meillä oli värikynät ja paperi. Piirsin hevosen, että olisi jotain tuttua. Hän väritti hevosta, minä kirjasin ylös hänen puhettaan osaksi työtä, välittämättä väliamerkeistä tai lauserakenteista. Hän pysähtyi välillä kommentoimaan kiitellen kirjoitusnopeuttani. Piirrettiin samaa kuvaa yhtä aikaa ja vuorotellen. Rivien päältä ja alta myös väritettiin ja maalattiin. Tarina tuntui absurdilta, se katkesi ja vaihtoi suuntaa. Silti keskustelu nivoutui taiteen kielellä arvokkaaksi ja tallentui paperille taideteoksena, jota ei olisi syntynyt ilman näitä katkeavia muistoja. Lauseet eivät olleet välttämättä kovin rationaalisia, mutta kertomuksen logiikka ei olekaan taiteen lähtökohtana mikään välttämättömyys. Päinvastoin. Koin, että näin saattaa syntyä hyvin merkityksellistä taidetta. Oli luova olotila, täysin kiireetöntä ja rauhallista. Tätä intensiivistä tilaa kesti keskeytyksellä kolmatta tuntia. Kumpikaan ei tuntunut väsyvän, vaan tämä hetki oli hyvin voimaannuttava.⁴⁸⁰

Toiminnan koettiin myös tukeneen omaa taiteellista kehittymistä ja antaneen uusia näkökulmia ja ideoita työn kehittämiseen jatkossa. Sen koettiin myös vahvistaneen omaa taiteellista identiteettiä ja kirkastaneen sitä, mikä on oman toiminnan keskeisin tavoite.

Hankeessa [toimiminen] vahvisti identiteettiäni kiertueatterin tekijänä. Kyläkiertueella esiintyminen on taiteellisen työn ydintä. Siinä toteutuu ajatus teatterista ajan ja tilan taiteena.⁴⁸¹

Aina työn ei koettu tuottavan suoranaisesti mitään uutta ammatillisen kehittymisen kannalta, vaikka työn tuottaman virkeyden ja hyvän mielen aikaansaaminen sinänsä tuottikin tyydytystä. Toisaalta toisten työn seuraaminen saattoi tuottaa taiteilijalle mielenkiintoista tietoa esimerkiksi kuvan tuottamisen prosesseista.

Ehkäpä vapaamuotoinen äänimaiseman maalaus akvarelleilla muistisairaiden kanssa oli hedelmällisintä vanhustyötä - lopputulokset ja kuvantekemisen prosessi oli mielenkiintoista seurattavaa kun muisti saattoi tekijällä pätkiä ja kuva muodostui fragmenteista. Yllättävän monella kuva kuitenkin oli ehyt (mikä yllätti kun mitään muuta ei välttämättä muistettu 5 min päästä, mutta kuva saattoi painua mieleen seuraavallekin päivälle).⁴⁸²

Oman kiinnostuksen yhteisötaiteilijuutta kohtaan koettiin kasvaneen hankkeen myötä. Pidettiin mahdollisena, että työ jättää jälkiä omaan työhön siten, että se

⁴⁸⁰Mulari 2015b, 31

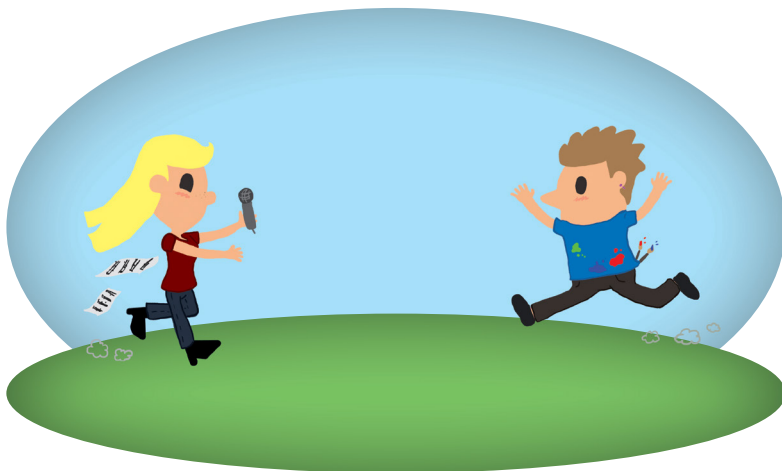
⁴⁸¹Toiminnanjohtaja Henry Räsäsen vastaus Kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

⁴⁸²Kuvataiteilija Jarkko Liutun vastaus Kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

painottuu jatkossa yhteisöllisempään suuntaan. Kaikki eivät olleet kuitenkaan varmoja siitä, tuleeko työ antamaan vaikutteita omaan työhön suoraan.

Joidenkin kokemuksen mukaan oma taiteellinen työskentely kärsi hieman, koska oma taiteellinen työskentely ei kuulunut työaikaan tai sille ei siitä huolimatta jäänyt aikaa. Pidettiin tärkeänä, että jatkossa oma taiteellinen työ sisältyisi osaksi hanketyöaikaa. Toivottiin myös enemmän näkyvyyttä omalle taiteelliselle työlle. Vaikka oma taiteellinen työ jäikin sivuosaan, todettiin silti, että taidetyöskentely kohderyhmien kanssa auttoi säilyttämään päivittäisen yhteyden taiteen tekemiseen.

Vertaistuen tarkeys nousi myös useassa vastauksessa esille. Sitä olikin haettu kollegoilta ja läänintaiteilijalta. Taiteilijat hyötyvät yhteistyöverkostoista vertaistuen lisäksi ammatillisesti ja se myös tuottaa yleisölle lisäarvoa toiminnan monipuolistumisen myötä. Erityisesti Suonenjoen hankkeessa eri taiteenlajien edustajien yhteistyö on koko hankkeen olennaisin elementti ja myös uutena toiminnallisena rakenteena sen tärkeimpiä saavutuksia.

Taiteilija tarvitsee toisen taiteilijan vertaistukea.

Myös säännöllistä mentorointia toivottiin, sekä työparia ”vastaanottavalta alalta” silloin, kun oma työ liittyy itselle vieraalla sektorilla toimimiseen. Mentorointia on aikaisemmin toteutettu ainakin Osaamispolku-hankkeessa Turussa sekä Taika-hankkeessa ja HelCre-hankkeessa Helsingissä hyvin tuloksin. Turussa mentorointitoimintaa koordinoi Taiteen edistämiskeskuksen Lounais-Suomen aluepisteen taidekoordinaattori, Helsingin Taika-hankkeessa Diakonia-ammattikorkeakoulu ja HelCre-hankkeessa hankkeessa työsken-

televä mentori itse. Turussa taiteilijan mentoreina oli sekä toinen taiteilija että sosiaali- ja terveystieteiden ammattilainen. Taiteilija-taiteilijaparin työskentely oli luonteeltaan perinteistä mentorointia ja taiteilija-sote-ammattilaisparin puolestaan läheneä tuutorointia ja työnohjausta. Helsingissä toiminta laajeni Taika-hankkeessa käsittämään myös seurakuntayhtymän työntekijöitä. Mentorointitoiminta oli vastavuoroista ja siinä mentoreina ja aktoreina olivat kolmen eri toimialan henkilöt vuorotellen. Mentorointitapaamisissa hyödynnettiin taidelähtöisiä menetelmiä. HelCre-hankkeessa puolestaan yksi taiteilija-mentor mentoroi useita taiteilija-aktoreita. Mentoroinnin tavoitteena oli nuorten taiteilijoiden työskentelyn tukeminen, mutta toimintaan kuului myös se, että mentor edisti toiminnan edellytyksiä toimimalla välittäjänä taiteilijoiden ja muiden sektoreiden välillä.⁴⁸³

11.2.4 Ammattitaiteilijuuden merkitys toiminnalle

Hankehallintojen vastausten perusteella ammattitaiteilijan nähtiin tuovan hankkeelle ja toiminnolle uskottavuutta sekä parantavan kunnan imagoa. Ammattitaiteilijoiden koettiin olevan ammattilaisia myös ohjaustehtävissä, koordinoinnissa ja ihmisten kohtaamisessa. Laitoksissa toimivien taiteilijoiden toiminta tunnustettiin hyväksi sekä asukkaiden että henkilökunnan kannalta: uusia näköaloja avautui ja uutta ajattelua välittyi. Vastaavia havaintoja on tehty myös muissa hankkeissa. Esimerkiksi Tukeva porras – kuvataiteesta hyvinvointia -hankkeessa on havaittu, että taiteilijan tapa tuoda oma persoonansa esiin työssään omaa ammattimaisuuttaan kadottamatta voi rohkaista myös hoivatyön tekijöitä toimimaan samoin.⁴⁸⁴

Ammattitaiteilijan nähtiin löytävän erilaisia tapoja tuoda esille luovuutta ja taidetta sellaisella tavalla, että kohderyhmän ihmisten on helppo osallistua. Hänen koettiin näkevän ja tuottavan teoksia toisella tavalla ja myös pystyvän analysoimaan tuotoksia syvällisemmin yhdessä kohderyhmän kanssa. Tämän otteen nähtiin vaikuttaneen siihen, että monessa kohteessa rohkaututtiin taidetoiminnan tekemiseen itsenäisesti ja luovan toiminnan jatkamista suunniteltiin muutamassa paikassa osana omia työtehtäviä hankkeen jälkeenkin. Yksiköt saivat lisäksi käyttöönsä sekä konkreettisia työkaluja taidetuokioiden pitämiseen että myös osaamista niiden tuottamiseen.

Taiteilijoiden näkökulmasta ammatillisuus näkyy myös siinä, että toiminta voitiin suunnitella lyhyessäkin aikataulussa yhdessä kohderyhmien kanssa heidän toiveitaan ja ideoitaan kuunnellen. Lisäksi kohderyhmien kanssa

⁴⁸³Rosenlöf 2013a, 29–37; Rosenlöf 2013b, 68–84; Nieminen 2013, 15–29; Sainio 2013, 7–14; HelCre-hanke s.a., 5, 11, 18

⁴⁸⁴Jokitalo 2016, 265

toteutetuista teoksista tuli ammattitaiteilijan osaamisen mahdollistamana sekä sisällöllisesti että teknisesti laadukkaita.

Yhteistyön kautta yleisöjen arvostuksen taiteeseen ja yhdessä toimimiseen koettiin kasvaneen. Suorassa vuorovaikutuksessa yhteisöjen kanssa taiteilijan oli myös mahdollista avata käsitystä ammattitaiteilijan työstä ja vaikuttaa mielikuvaan taiteilijasta.

Ammattitaiteilijan kokemuksen ja näkemyksen koettiin myös välittyvän prosessissa. Tämä hiljainen tieto vaikuttaa ja välittyy myös opetustilanteiden ulkopuolella ja lisää ymmärrystä ilmaisumahdollisuuksista, taiteesta ja yhteistyöstä. Lisäksi ammattitaiteilijan käytöllä viestitään arvostuksesta kohderyhmää kohtaan. Suonenjoen hankkeessa mukana olleen näyttämötaiteilija ja kouluttaja Jukka Virtala kuvaa asiaa näin:

Ammattilaisen läsnäolo on merkki arvostuksesta: ”sinä osallistujana olet tärkeä”. (Vertaa muihin aloihin: kokisitko sinua arvostettavan, jos sinut viedään ammattitai harrastajalääkäriille? jne.)⁴⁸⁵

11.2.5 Onnistumisia yhdistävät tekijät

Hankkeissa on tuotettu paljon erilaista toimintaa ja tavoitettu paljon kohderyhmiä. Niitä tapauksia, joissa on koettu onnistutun erityisen hyvin, luonnehtivat seuraavat tekijät:

Toiminta on ollut monipuolista. Monipuolisuus on syntynyt esimerkiksi siitä, että toiminnassa on ollut mukana useita eri alojen taiteilijoita ja mahdollisesti vielä opiskelijoita. Tällöin on saatu tuotettua laaja ja yleisöä hyvin palveleva kokonaisuus, joka on lisäksi tarjonnut taiteellisesti kiinnostavan sisällön. Useiden taiteilijoiden yhteistyö tarjoaa myös taiteilijoille tilaisuuden oppia toisiltaan ja tehdä yhdessä kiinnostavia, monitaiteellisia sisältöjä. Tätä mahdollisuutta taiteilijat kiittelivät – ja myös kaipasivat silloin, kuin sitä ei voinut toteuttaa. Taiteilijoiden välisen yhteistyön tärkeyden lisäksi koettiin hyvin toimivien monialaisten tiimien (esim. virikeohjaaja + taiteilija) olevan olennaisen tärkeitä menestyksellä toiminnalle.

Toiminta on tuottanut lisäarvoa toimijoille. Taiteellisesta työskentelystä koettiin syntyvän lisäarvoa siihen osallistuneille sinänsä, mutta varsinkin silloin, kun sen avulla saatiin luotua pysyviä taideteoksia. Näin työ voi

⁴⁸⁵ Jukka Virtalan kyselyvastaus Kunta- ja aluetaitelijat- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

tuottaa merkityksiä ja iloa myös muille kuin sen tekemiseen osallistuneille. Tämä tieto puolestaan tuottaa lisää mielihyvää työn tehneille. Hankkeet voivat tuottaa myös poliittista ja yhteisöllistä lisäarvoa: Jyväskylässä hankkeen katsottiin toimivan päänavauksena aloittaa keskustelu myös muilla sektoreilla (esim. kulttuuriperintöön liittyvä hanke auttaa keskustelunavaukseen ympäristöasioissa). Suonenjoella kyläjuhla houkutteli paikalle uuden kunnanjohtajan, joka halusi esittäytyä kyläläisille. Vieremän hankkeessa toteutetut palvelutalon yhteisötaideteokset ovat kiinnittäneet huomiota talon ulkopuolellakin ja madaltaneet ulkopuolisten kynnystä tulla tutustumaan paikkaan. Palvelutalot on myös alettu nähdä mahdollisina näyttely- ja esiintymistiloina.

Toiminta on taiteellisesti korkeatasoista. Tämä on ollut merkittävä seikka niin taiteilijoiden kuin osallistujienkin kannalta. Toiminta on myös mahdollistanut uudenlaisia ympäristöjä, joissa tehdä taidetta, mikä auttaa laajentamaan taiteellisen tekemisen ulottuvuuksia. Onnistuneet ja korkeatasoiset projektit tuottavat taiteilijalle ammatillista tyydytystä.

Toiminnan konsepti on onnistunut ja toimiva. Oppilaitoksiin ja laitoksiin viedyt toiminnot ovat olleet pääosin onnistuneita, vaikka käytettävissä oleva aikaresurssi on niissä usein arvioitu liian optimistisesti. Myös ikärajat ylittävän taidetoiminnan (pääasiassa vanhukset ja lapset sekä nuoret) on havaittu toimivan jopa odotettua paremmin. Joitakin toimintoja on saatu juurrutettua niin, että ne ovat jatkuneet omavetoisina. Näin on käynyt esimerkiksi Janakkalassa, jossa on hankkeessa tehtyjen kokeilujen jälkeen alkanut toimia musiikkiklubi, pelimanniryhmä ja digikuvausryhmä. Myös Tampereella, Jyväskylässä ja Riihimäellä on jatkettu osallistavaa toimintaa lähiöissä kunta- ja työryhmävetoisesti hankkeiden päättymisen jälkeenkin.

Niitä tapauksia, joissa on koettu onnistutun heikosti, yhdistää joko tuotannossa epäonnistuminen tai tarjotun sisällön ja kohderyhmän kohtaamattomuus. Tuotannossa yleisimmät ongelmat liittyvät puutteisiin viestinnässä ja markkinoinnissa. Toiminnan aikataulutus on myös voitu arvioida väärin tai projektin toteutuksessa on ilmennyt teknisiä ongelmia. Kohtaamattomuuden ongelmiin puolestaan liittyy se, että kohderyhmä ei ole kokenut toimintaa riittävän kiinnostavaksi tai kokenut sen liian vaikeaksi. Myös ajan priorisointi taidetoiminnalle on vaikeaa, erityisesti ruuhkavuosia elävien perheiden osalta. Toimintaan liittymisen kynnys vaikuttaa siis paikoin olevan edelleen liian korkealla. Haasteiden voittamiseen voidaan vaikuttaa tuotannollisia toimintoja tehostamalla ja toisaalta parantamalla kohderyhmän tarpeiden ja toimintamahdollisuuksien tuntemusta. Tässä, kuten muussakin palvelujen kehittämisessä, kohderyhmän kanssa tehtävä yhteistyö on avainasemassa.

11.3 Toiminnan rakenteet

Alue- ja lähiötaiteilijahankkeissa yhtenä tavoitteena on ollut tutkia ja kehittää edellytyksiä toiminnan jatkamiselle. Tässä luvussa käsitellään hankkeissa hyödynnettyjä ja luotuja yhteistyörakenteita sekä nostetaan esiin niihin liittyviä kehittämisohdotuksia.

Kuntavetoisissa hankkeissa yhteistyökumppaneita eri hallintokunnissa olivat pääosin kulttuuri- ja sivistystoimet, vain parissa oli mainittu suoraan sosiaalitoimi. Lisäksi kunnan markkinointi ja viestintä mainittiin yhteistyötahona yhdessä hankkeessa. Kaupunkien hallinnoimat lähiöhankkeet liittyivät osaksi alueiden monialaista ja pitkäkestoista kehittämistä sekä lukuisia muita hankkeita. Siksi niiden taustarakenne on kiinnittynyt kaupunkien konsernihallintoon sen koko laajuudelta. Samankaltainen rakenne on myös *Yhteiskuntataiteilija*-hankkeessa, jolle yhteistyö esimerkiksi kuntien teknisen toimen kanssa on keskeistä.

Kuntarajat ylittäviä yhteistyökumppaneita olivat kansalaisopistot, museot ja oppilaitokset (ammattikorkeakouluja, koulutuskuntayhtymä, lasten ja nuorten kuvataidekoulu), HHT-kasvukäytävä sekä yksi monikuntainen peruspalvelu-liikelaitoskuntayhtymä. Hankkeista Lastenkulttuuriagentuuri perustui jo itsessään monikuntaisen ja jopa usean maakunnan alueelle ulottuvan toimijaverkon rakentamiseen.

Kuntarajat ylittävä toiminta on erityisesti harvaanasutuilla alueilla tai marginaalisemman taiteenalan parissa työskenteleville kulttuuritoimijoille elinehto. Tämä näkyy esimerkiksi Kulttuuriosuuskunta Uulun sekä Maarianvaaran nuorisoseuran Ohjelmapajan esitystoiminnan suuntaamisessa maantieteellisesti laajalle alueelle. Myös Lastenkulttuuriagentuurin tavoite on tarjota lastenkulttuuritoimijoille paremmat toimeentulon mahdollisuudet markkinomalla ja myymällä toimintaa keskitetysti kolmen maakunnan alueella.

Kolmannen sektorin yhteistyökumppaneista mukana oli kylä- ja asukas yhdistyksiä, nuoriso- ja liikuntaseuroja, Marttayhdistyksiä, SPR:n ystävätoimintaa, kuvataideyhdistyksiä, 4H-yhdistyksiä, eläkeläisyhdistyksiä ja Settlementtiyhdistys sekä lukuisia muita yhdistyksiä.

Muina ryhminä mainittiin toiminnan kautta syntyneet järjestäytymättömät ryhmät ja tutkimuspainotteiset laitokset (yliopisto, LIKES) sekä asukasaktiivisuuden yleiseen edistämiseen keskittyvä yhdistys (JAPA). Muutamaa tapausta lukuun ottamatta yritysyhteistyötä ei vaikuta hankkeissa suoraan tehdyn.

Kyselyvastausten perusteella hanketoimijat kokivat hankkeiden yleisesti vahvistaneen toimijoiden yhteyttä ja luoneen tuttuutta ja luottamusta. Koettiin myös, että projektin ansiosta yhteisen jatkotoiminnan suunnittelu on selvästi

helpompaa, kun yhteyshenkilöt ja organisaatioiden toimintatapa ovat tulleet tutummaksi. Useassa tapauksessa hankkeen taustalla oli jo olemassa ollut yhteistyökuvio, joka oli nyt syventynyt. Suonenjoella yhteistyön syveneminen näkyi erityisesti siinä, että eri sisältöalueilla toimivat taiteilijat ja kansalaisopiston tuntiopettajat ryhmäytyivät hankkeen myötä tiiviimmin keskenään ja alkoivat omaehtoisesti mahdollistaa omaa toimeentuloaan yhdistystoiminnan ja hankerahoituksen avulla. Ulkoisen hankerahoituksen merkitys toiminnan mahdollistamiselle korostui hyvin monissa vastauksissa.

Pienten kuntien hankkeet olivat jo lähtökohtaisesti monikuntaisia, mikä oli tässä tapauksessa myös kannustin hankerahoituksen saamiselle⁴⁸⁶. Kuvaavaa on, että yhteistyökumppanuudet näissä oli muodostettu nimenomaan kuntien kulttuuritoimien välille. Lisäksi kahdessa hankkeessa kansalaisopistoverkostolla oli olennaista merkitystä yhteistyörakenteen muodostajana. Yhteistyökumppanien löytäminen vaikuttaakin olevan helpompaa kuntarajojen kuin hallintokuntien yli. Tämä todettiin haastatteluissa useaan kertaan ja erityisesti koettiin, että sosiaali- ja terveystalvelujen nykyinen monikuntainen hallinto jo itessään vaikeuttaa sen hahmottamista, kuka mistäkin asiasta vastaa ja kenen suuntaan yhteistyötä pitäisi alkaa viritellä. Sosiaalisektorin toimijat, tehtävänimikkeet ja toiminnan tasot eivät myöskään juuri hahmotu toimijakentän ulkopuolisille.⁴⁸⁷ Tähän verrattuna yhteistyö kunta-kohtaisten toimijoiden, kuten nuorisotyön, kanssa koettiin sangen helpoksi⁴⁸⁸. Sosiaalitoimi olisi hankkeen kohderyhmät huomioon ottaen olennaisen tärkeä kumppani, mutta sitä ei ole juurikaan saatu suunnittelupöytiin ja vain yhdessä tapauksessa sosiaalitoimen edustaja on hankkeen johtoryhmässä. Sosiaalitoimi ei ole suoraan myöskään rahoittajana hankkeissa. Sama koskee kouluja ja päiväkoteja – nekin ovat olleet palvelujen kohteena ja omalta osaltaan aktiivisesti mahdollistaneet toiminnan edellytyksiä kohteissa, mutta rahoitusta niiden kautta ei ole ollut mahdollista saada.

Kolmannen sektorin toimijoita on sen sijaan saatu hyvin mukaan hankkeisiin ja yhteistyöllä on ollut vaikutusta myös niiden tarjoamien toimintojen monipuolistumiseen ja toiminnan aktivoitumiseen. Tässä yhteistyössä tavoitteena on ollut lähinnä yhteisöjen aktivointi ja se, että yhdistykset alkaisivat omavetoisesti tuottaa kulttuuri- ja taidepitoista toimintaa jatkossakin. Pienituloisten yhdistysten mahdollisuudet ostaa esimerkiksi yhteisötaiteilijan palveluja ovat ilman hankerahoitusta hyvin vähäiset, mutta yhdistyksillä on olennaisen tärkeä merkitys esimerkiksi kiertue-esitysten järjestäjäkumppaneina. Samalla toiminta tarjoaa yhdistyksille mahdollisuuksia omaan varainhankintaan oheispalvelujen tarjoajina. Yhdistysten kautta taideprojekteille mahdollistuu myös laajempi kirjo hankerahoitusta.

⁴⁸⁶OKM 2016b

⁴⁸⁷mm. Huhtilainen 2015; Rantasuo 2015

⁴⁸⁸Huhtilainen 2015

Yritysyhteistyö on taidetoiminnan toistaiseksi hyödyntämätön voimavara. Avauksia yritysyhteistyön suuntaan on hankkeissa tehty, mutta kulttuuri- ja taidepitoinen toiminta ei kilpailluilla sponsorointi- ja yhteistyömarkkinoilla ole vielä laajemmalti herättänyt yritysten kiinnostusta. Tämä johtunee siitä, että yritykset eivät riittävän hyvin hahmota taidetoiminnan kytköksiä omaan brändikuvaansa eivätkä siten näe yhteistyöllä arvoa. Tässä tarvitaankin erityisen asiakaslähtöistä ajattelua taidetoimijoiden taholta.

Kuitenkin yritykset ovat kiinnostuneita toiminnasta silloin, kun se suoraan osuu heidän asiakasprofiiliinsa ja yrityskuvaansa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Maarianvaaran nuorisoseuran Ohjelmapaja on saanut iltamakonseptilleen taloudellisesti merkittävän ostajan metsäyhtiöstä. Vaikka kyseessä ei olekaan suora sponsorointi itse ohjelman tuottamiseen, metsäyhtiön asiakastilaisuuksiinsa ostamat tilaukset ovat tuoneet Ohjelmapajalle taloudellista turvaa, jonka avulla toiminnan kokonaiskannattavuus paranee.

Yritysyhteistyötä voidaan tehdä myös siitä näkökulmasta, että taidetoiminnan avulla rakennetaan esim. matkailu- ja elämyspalveluyritysten valikoimaan uusia palvelutuotteita. Suonenjoen hankkeessa on ollut avauksia myös tähän suuntaan. Vaikka paikallisten toimijoiden palveluja onkin näin kyetty täydentämään, palvelumuotoilua tarvittaisiin kokemusten⁴⁸⁹ perusteella vielä lisää.

11.3.1 Mahdollisuudet

Mahdollisuudet, joita hanketoimijat kyselyn perusteella toiminnalle löytävät, painottuvat jatkossakin kulttuuri- ja sivistystoimien sekä kirjastotoiminnan väliseen hyvään yhteistyöhön ja sen kehittämiseen. Myös kirjastoautotoiminnan ja taidetoiminnan väliseen yhteistyöhön uskottiin vahvasti⁴⁹⁰. Tätä ajatusta tukee se, että kirjastoalalla on ollut viime aikoina pyrkimystä kehittää toimintaansa laajemmaksi. Kirjastoautojen ja taidetoimijoiden yhteistyö ei ole vielä kovin laajaa, mutta siitä on saatu rohkaisevia kokemuksia⁴⁹¹. Sosiaalitoimen ja peruspalveluiden välisen yhteistyön kehittyminen mainittiin vain muutamassa tapauksessa ja ympäristölautakunta yhdessä tapauksessa. Tämän lisäksi taideasiantuntijuuden integroimisen aluesuunnitteluun nähtiin tarjoavan uusia mahdollisuuksia ammattitaiteilijoiden työllistymiselle. Kulttuuri- ja kehittämisspäällikkö Mari Aholainen kuvaa yhteistyön mahdollisuuksia yleisellä tasolla seuraavasti:

⁴⁸⁹Sisä-Savon kansalaisopisto 2016c

⁴⁹⁰Kirjastoautotoiminnan merkityksestä ks. myös Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2010, 44–45

⁴⁹¹Tämän julkaisun esimerkkien lisäksi mm. Kangas ym. 2014, 24–25; Kangas 2015, 20

Mahdollistava rakenne on aivojen avoin ajattelurakenne ja sen pitää lähteä ensin virkamiehen päässä rakentumaan. Sen jälkeen asiat ovat ongelmanratkaisua ja tavoitteisiin pääsemistä eri menetelmillä.⁴⁹²

Vanhuspalvelujen osalta nostettiin esiin tarve muodostaa sote-toimijoiden ja kuntien yhteinen toimintasuunnitelma taide- ja kulttuuritoiminnan toteuttamiseksi. Tällainen voisi sisältyä esimerkiksi vanhuspalvelulain 5 §:n edellyttämään suunnitelmaan ikääntyneen väestön tukemiseksi. Lain mukaan suunnitelmassa on määriteltävä toimenpiteet, joilla kunta vastaa ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumiskyvyn tukemisesta. Sen lisäksi suunnitelmassa määritellään eri toimialojen vastuut sekä se, miten kunta voi toteuttaa yhteistyötä näihin tavoitteisiin pääsemiseksi.⁴⁹³

Keskeisenä kuntayhteistyön mahdollisuutena pidettiin kulttuuritoimien yhteistyön ja nuorisotyön kehittämistä yli kuntarajojen sekä yhteisten kiertävien näyttelyiden tekemistä. Yhteistyö tarjoaa paitsi paremmat mahdollisuudet rahoituksen saamiseen myös tilaisuuden vertaisoppimiseen ja ammatilliseen vertaistukeen. Kuntien yhteistyön tiivistämistä myös organisoinnin ja konkreettisten tilojen osalta toivottiin. Joka kunnassa ei ole kaikille toiminnolle soveltuvia tiloja eikä myöskään yleisöpohjaa jokaiselle taiteenlajille. Rakentamalla toiminta selkeämmin yhteiseksi ja myös markkinoimalla sitä yhdessä voidaan saavuttaa yleisöjä myös kuntarajojen yli⁴⁹⁴. Monilla alueilla kansalaisopistot toimivat jo yli kuntarajojen, joten tässä asiassa kunta-taiteilijatoiminta voi helposti ottaa mallia lähitoimijoilta.

Aluerajoja ylittävistä rakenteista mainittiin erityisesti taiteilijoiden välinen vertaistuki ja Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilijat. Vastauksissa mainittiin paitsi Taiteen edistämiskeskuksen merkitys asiantuntija-apuna, myös se, että kunta- ja aluetaiteilijahankkeet voivat puolestaan tuottaa läänintaiteilijatoiminnalle lisää paikallisia verkostoja. Taiteilija nähtiin myös vuorovaikuttajana organisaatioiden ja kuntalaisten välissä. Koettiin, että tämän kaltaiset jalkauttavat hankkeet lisäävät tilaisuuksia dialogille. Kolmannen sektorin mahdollisuuksina mainittiin aktiivisten kyläyhdistysten yhteishenki sekä yhdistystoiminnan riittävän kevyt hallintorakenne ja talkoo-osaaminen, jotka mahdollistavat resurssien tehokkaamman ohjaamisen toimintaan ja asiakaslähtöisyyteen.

Hankkeista saadut konkreettiset pitkäkestoiset hyödyt liittyvät pääasiassa tila- ja rahakysymyksiin sekä näkyvyyden ja yhteistyön lisääntymiseen.

⁴⁹²Kyselyvastaus Kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

⁴⁹³Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012

⁴⁹⁴Hurme ym. 2016, 17–18

Keski-Uudenmaan teatterin hankkeen myötä kirjastoauto muuttuu toiminnallisemmaksi. Petäjäveden kunta on korvamerkinnyt vuosittaista rahaa Toinilan Taidepolun toimintaan kulttuurikattaus-viikolle taiteilijoiden palkkaamiseen. Karstulassa avoin työpajatoiminta jatkuu hankkeen jälkeen kansalaisopiston kurssina. Kankaanpäässä Vatajankosken sähkö on jatkanut yhteistyötä ala-asteen kanssa yhteisötaiteilijahankkeen toimintojen jälkeen. Uulun hankkeen jälkeen joissakin erityisnuorten luokissa haluttiin jatkaa soitinrakennuksen parissa. Eräissä Ylä-Savon maaseutukylissä vanhusten aktiivisuuden ympärille syntyneet ryhmät jatkavat toimintaansa vapaamuotoisina hankkeen jälkeen. Toinilan toimintakonsepti on vaikuttanut Keuruulle perustettavan Urpon ja Turpon taidepolun kehittämiseen. Suonenjoen hankkeessa uudet kontaktit loivat yhteistyöverkostoja, jotka ovat jo toiminnassa monimuotoisesti ja ovat saaneet hankerahoitusta uudelle hankkeelle. Jyväskylässä ja Janakkalassa joukkoistamisen hyödyntäminen kuntalaisten ajatusten kuulemisessa on lisännyt kuntalaisten mahdollisuutta vaikuttaa kulttuuripalveluihin. Jyväskylän hankkeessa tavoitteena on myös avata lautakuntien kokouksia julkisiksi hankkeen teemoihin liittyen.

Riihimäen kaupunki on päättänyt jatkaa asukkaiden Olohuone- ja Taideärrä-toimitilojen rahoittamista ja niihin tullaan jatkossa sijoittamaan kaupungin omia ja yhdistysten toimintoja. Tila mahdollistaa konkreettisesti myös asukkaiden aloittamien kerhotoimintojen jatkamisen. Tätä toimintaa koordinoimaan on tarjoutunut työryhmä, joka tuottaa kulttuurisia ja sosiaalisia sisältöjä alueelle osittain kaupungin pienellä tuella sekä hakemalla itse hankke- ja sponsorointirahoitusta toiminnalle. Toiminta tullaan mahdollisesti liittämään asukasyhdistyksen toimintaan.⁴⁹⁵

Jyväskylän hankkeessa aloitettu yhteistyö kolmannen sektorin ja kaupungin välille on jatkanut toimintaansa hankekauden jälkeenkin. Kulttuuri-kolmio-ryhmä toimii edelleen ja tutkii mahdollisuuksia uusille avauksille ja rahoitukselle. Kulttuuri- ja kehittämispäällikkö Mari Aholaisen mukaan hankkeen tärkeimpiä tuloksia oli toimintaa edesauttavan virkamiestyön löytäminen kaupungin sisältä.⁴⁹⁶

Hankkeiden aikana on syntynyt merkittävän paljon yhteyksiä myös eri hankkeissa toimivien taiteilijoiden ja hanketoimijoiden välille. Tätä ovat helpottaneet erityisesti toimijoiden yhteen tuominen OKM:n ja Taiteen edistämiskeskuksen koordinoimiin tapaamisiin. Näiden tuloksena on syntynyt käytännön yhteistyötä ja vertaisverkostoja: Uulun Taidebussi ja Pirfestin Lähiartisti yhdistivät voimansa kiertuetoiminnassa ja Karstulan ja Petäjäveden taiteilijat löysivät toisistaan vertaisverkoston. Myös lähiöhankeiden kesken on tehty vierailuja.

⁴⁹⁵Vesén 2016

⁴⁹⁶Aholainen 2016

Koettujen mahdollisuuksien joukossa sosiaali- ja terveyssektorin kanssa tehtävä yhteistyö on mainittu yllättävän harvoin. Näin siis siitä huolimatta, että sote-sektorin merkitys kuvastuu keskeisesti kunta- ja aluetaiteilijatoiminnan tulevaisuusvisioinneissa (jäljempänä). Myös perusopetuksen kanssa tehtävän yhteistyön mahdollisuudet puuttuvat listauksesta yhtä yleisen tason mainintaa lukuun ottamatta kokonaan. Yritysyhteistyön mahdollisuuksia sivutaan vain harvassa tapauksessa ja nekin keskittyvät enimmäkseen yhteistyön mahdollistamiin laite- ja tilaetuihin sekä tuotettavan toiminnan myyntiin yrityksille.

On mahdollista, että vastauksissa kuvastuu toimijoiden tämänhetkinen käsitys ja eräänlainen lannistunut ennakko-odotus siitä, että (taloudellisen) yhteistyön mahdollisuudet eivät toiveista huolimatta tule ainakaan merkittäväällä tavalla lisääntymään. Tässä yhteydessä on huomattava, että toimijoilla ei myöskään vielä kyselyyn vastaamisen ajankohtana ollut tarkempaa tietoa prosenttiperiaatteen laajentamisen yksityiskohdista. Mikäli he olisivat olleet tietoisia siitä, että niiden mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannuksista ehdotetaan varattavaksi osuus taide- ja kulttuuripalveluiden hankintaan tai taide- ja kulttuurilähtöisen hoito- ja asiakastyön kehittämiseen⁴⁹⁷, tämä olisi hyvin todennäköisesti tullut kyselyvastauksissa esille. Voi myös olla, että tässä kohtaa vastaajat ovat ajatelleet enemmän nykyisen toiminnan tuomia uusia mahdollisuuksia kuin toiminnan laajentumisen mahdollisuuksia ja siksi pohdinta on pitäytynyt olemassa olevissa rakenteissa. Kolmas tulkinta on se, että toimintasektoreiden välinen tieto toistensa tarpeista ja mahdollisuuksista sekä kontaktien puute estävät visioimasta yhteistyötä konkreettisemmin.

Vaikka konkretisoituja uusia avauksia monialaiseen yhteistyöhön ei juuri tullutkaan, monialaisten ja uusille sektoreille kurottavan verkoston merkitys heijasteli silti useiden vastauksien taustalla. Projektipäällikkö Sirpa Haapaoja tiivistä asian seuraavasti:

Verkosto yli kulttuuriuskovaisen väen on tarpeellinen ja suotava, jotta toiminnalla on mahdollisuus kasvaa ja kukoistaa⁴⁹⁸.

Samoja aiheita sivuttiin jo Suonenjoen tapaamisessa (25.3.2015) tehdyn kyselyn vastauksissa. Tuolloin eräs taiteilija heitti ilmoille joukon kuntien hyvinvointi- ja kulttuuritoiminnan rakenteisiin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia:

Mitä haasteita ja mahdollisuuksia kulttuurikentälle tarjoutuu kun tiedetään, että perusturvan hoivassa on noin 15 % ikäihmisistä, mutta mikä toimiala ottaa

⁴⁹⁷OKM 2016c

⁴⁹⁸Projektipäällikkö Sirpa Haapaojan kyselyvastaus Kunta- ja aluetaiteilija- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

*hoitaakseen muun ikääntyvän väestön hyvinvointipalveluiden tuottamisen, mukaan lukien kulttuurin? Miten tämä kunnissa organisoidaan, mikä hallintokunta ottaa vastuun? Onko täällä kulttuurityölle ja taiteilijoille uutta työskarkaa? Onko tässä paikka asettua myös liikunta- ja nuorisopalveluiden kylkeen ja hakea sieltä poikkihallinnollista vahvistusta organisaatio- ja lautakuntatasolla? Pitäisikö näiden palveluiden osalta häivyttää hallintorajat ja katsoa ihmisten hyvinvointia psyykkis-fyysisenä kokonaisuutena, kun tuo kulttuuri-sana niin monia pelottaa ja luo kapeaa, elitististä leimaa koko työlle?*⁴⁹⁹

11.3.2 Haasteet ja esteet

Toiminnan kohtaamat haasteet ja esteet liittyivät kyselyvastausten perusteella käytännön toiminnan, rakenteiden, sekä toimintakulttuureiden ja asenteiden ongelmiin. Lisäksi tuotannollista tehokkuutta koettiin tarvittavan lisää. Samaa aihepiiriä käsiteltiin myös Petäjävedellä 9.9.2015 järjestetyssä hanketoimijoiden, OKM:n, Taiteen edistämiskeskuksen ja Humakin yhteisessä tapaamisessa.

Käytännön ongelmina mainittiin pitkät etäisyydet, maaseutukylien vaikea tavoitettavuus, hajanaiset alueet ja julkisen liikenteen puute. Lisäksi koettiin, että streamauksen suhde tekijänoikeuksiin on vaatinut paljon selvittämistä ja sen on koettu aiheuttavan myös rajoitteita teatterin esittämiseen verkossa. Streamauspalvelun kaupallistamisessa tulee lisäksi olemaan haasteita, sillä palvelun tuottaminen on melko kallista.

Rakenteiden ongelmiksi luettiin erityisesti byrokratia, joka voitiin kokea joko liian hitaaksi tai puutteelliseksi. Oli myös havaittu, että vaikka kulttuuritoimien osalta päätöksenteko on joustavaa, laajoissa sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä päätöksentekoprosessi on uusien asioiden kohdalla hitaampi. Petäjäveden tapaamisen työpajoissa painotettiin lisäksi toiminnan oikea-aikaisuutta ja riittävää joustoa sen suhteen, mikä on milloinkin mahdollista ja realistista toteuttaa. Koettiin, että taiteilijoilta tarvitaan visioinnin lisäksi kykyä ennakoida, suunnitella ja neuvotella: *”ei pidä puristaa ja painaa väkisin läpi omia ajatuksia vaan luovia sen mukaan, mihin tilanne vie. Jos isossa linjassa päästään etenemään tavoitteiden mukaisesti, pienemmissä voidaan tinkiä”*.⁵⁰⁰

Toimintakulttuurien erojen ovat kyselyvastausten perusteella mittavat. Taidealan epähierarkkinen ja hoitoalan hierarkkinen toimintakulttuuri vaativat

⁴⁹⁹Taiteen edistämiskeskus 2015

⁵⁰⁰Kunta- ja aluetaiteilijatapaaminen Petäjävedellä 2015

toimijoilta molemminpuolista perehtymistä ja ymmärrystä. Toisen sektorin merkitysten ja tavoitteiden tunteminen koettiin tässä prosessissa niin ikään tärkeäksi.

Myös Petäjaveden tapaamisen työpajoissa⁵⁰¹ peräänkuulutettiin taiteilijoilta aktiivisuutta tutustua eri alojen ihmisiin hallinto-organisaatioiden rajoista välittämättä ja mennä rohkeasti alueille, josta heillä ei ole kokemusta. Tämän suhteen huomautettiin kuitenkin, että vaikka taiteilijat ovat verkottuneet hyvin moneen tilanteeseen, heidän tulee silti muistaa *”edetä taide edellä”* ja muistaa määritellä tämän suhteen omat rajansa, sillä niitä eivät ketkään muut hankkeessa pysty määrittelemään. Taiteen keskeisyydestä huolimatta koettiin tärkeäksi, että taiteilija aidosti ymmärtää toiminnan luonteen yhteisöllisissä projekteissa eikä lähde liiaksi toteuttamaan itseään.

Rutiinien rikkominen, toimintatapojen muutos ja toimintakulttuurien yhdistäminen tuottavat aina vaivaa. Vaivaamisen voi kuitenkin Petäjaveden työpajoihin osallistuneiden mukaan⁵⁰² nähdä myös positiivisena muokkaamisena, joka tuottaa lisäarvoa kaikille. Jotta hyödyt ja haasteet tulisivat selkeästi ja tasapuolisesti näkyviin, toimintaa tuleekin kehittää monialaisella yhteistyöllä sekä avoimuudella. Oman asenteen kriittistä tarkastelua tarvitaan kaikilta osapuolilta.

Kohderyhmien mukaan lähteminen on riippunut keskeisten toimijoiden asenteesta ja panoksesta hankkeeseen. Silloin, kun ydinhenkilöt olivat sitoutuneita, osallistuminen on ollut vilkasta. Esimerkiksi kylien toiminnassa tämä näkyy selvästi. Samoin nuorten innostumiseen vaikuttaa paljon oman nuoriso-ohjaajan asenne. Myös kouluissa ja laitoksissa toiminta on pääsääntöisesti otettu vastaan erittäin hyvin. Joissakin laitoksissa on kuitenkin ollut nähtävissä, että henkilökunta on kokenut kulttuurin normaalia päivärytmiä häiritseväksi toiminnaksi eikä ollut valmis vielä ottamaan taitelijaa osaksi viikoittaista arkea.

Silloin, kun yhteistyö on ollut vahvaa ja siihen on sitouduttu, taidetoiminnan merkityksiä on alettu nähdä uudella tavoin myös hoitotyössä. Ylä-Savon hankkeen ohjausryhmässä toiminut asumispalvelujen johtaja Tarja Huttunen kertoo hankkeen virittäneen uutta näkökulmaa vanhuspalvelujen puolella. Hänen näkemyksensä mukaan *”palveluissa tulee arvottaa entistä tärkeämpänä myös kulttuuripalveluja vanhusten hyvinvointia ja toimintakykyä lisäävänä ja ennalta tukevana asiana”*⁵⁰³.

Joidenkin kohderyhmien havaittiin lähteneen hitaasti mukaan, koska toiminta on ollut heille uutta. Esimerkiksi Janakkalassa läheisen asuinalueen

⁵⁰¹mt.

⁵⁰²mt.

⁵⁰³Kyselyvastaus Kunta- ja aluetaitelijajien ja lähiöhankekyselyssä 2016

ihmiset eivät löytäneet toimintaa niin nopeasti kuin oli ajateltu. Taide voi myös sanana olla liian jännittävä tai karkottava ja siten nostaa osallistumisen kynnystä. Joissakin tapauksissa myös kulttuuriset syyt ovat voineet muodostua osallistumisen esteeksi. On myös otettava huomioon, että passiivisen kohderyhmän mielenkiinto on hankala herättää eikä taide- ja kulttuuritoiminta silti tule koskaan kiinnostamaan kaikkia.

Toiminta oli monissa paikoissa annettu kokonaan taiteilijoiden vastuulle. Tätä pidettiin yhtäältä hyvänä toiminnallisen vapauden kannalta, mutta toisaalta siihen kaivattiin vetoapua. Tuotannollisten haasteiden voittamisen osalta koettiin, että menestyksellisen toiminnan varmistamiseksi tarvitaan nimenomaan soveltavaa taidetta tuntevaa tuotannollista osaamista. Toiminnan vetämiseen koettiin kaiken kaikkiaan tarvittavan henkilö, jolla on näkemystä ja osaamista sekä verkostoa, jotta yhdessä suunniteltu tekeminen koordinoitua onnistuneesti ja sopivat taiteen ammattilaiset saadaan ohjaajiksi.

Taidetoiminnan verkostomaiselle toiminnalle on tärkeää pysyä tietoisena muista toimijaverkostoista ja toimintakentän muutoksista. Kilpailu ei kannata ja siksi on tärkeää varmistaa oma mukanaolo verkostoissa tai profiloida oma toiminta selkeästi erottuvaksi. Esimerkiksi lastenkulttuuriagentuurin toiminnan kannalta on olennaisen tärkeää, että se pääsee mukaan alueelliseen lastenkulttuuriverkostoon, joka on muodostumassa⁵⁰⁴. Lähiartistitoiminta kouluissa puolestaan kilpailee osittain samoista yleisöistä kuin Konserttikeskuksen koulukonserttitoiminta. On kuitenkin havaittu, että Pirkanmaan alueella Konserttikeskuksen palveluja käytetään suhteellisesti ottaen vähän. Mahdollisesti tämä johtuu siitä, että Konserttikeskuksen taiteilijat ovat pääosin pääkaupunkiseudulta ja Pirkanmaan alueella haluttaisiin käyttää mieluummin paikallisia artisteja. Tällöin Lähiartistitoiminta paikallislähtöisenä toimintana voi olla nimenomaan sitä, mille on tilausta.⁵⁰⁵

11.3.3 Uudet ideat ja tarpeet

Uudet ideat ja tarpeet liittyvät pääasiassa taiteilijan työnkuvaan, vanhusten taidetoimintaan sekä taidetoiminnan totunnaisten toimintaympäristöjen monipuolistamiseen. Myös digitalisaation ja joukkoistamisen⁵⁰⁶ mahdollisuudet tunnistettiin ja näiden havaintojen pohjalta kehitettiin uusia tapoja toimia sekä tuotteistettiin streamauspalveluita⁵⁰⁷.

Kyselyn perusteella taiteilijat ovat kokeneet tarvitsevansa tukea työn tekemi-

⁵⁰⁴Laasonen 2015b

⁵⁰⁵Saarela 2015

⁵⁰⁶Ks. Karoliina Hultin artikkeli *Sosiaalinen media kulttuuritoiminnan joukkoistamisen työkaluna* tässä julkaisussa

⁵⁰⁷Ks. Veera Antikaisen ja Elina Ala-Nikkolan artikkeli *Kulttuurisia seniorikohtaamisia verkossa* tässä julkaisussa

seen ja työssäjaksamiseen. Ammattialojen väliseen vuoropuheluun, tiedon ja osaamisen välittämiseen ja käytännön organisointiin tarvitaan monialaisissa toimintaympäristöissä yhteisön tukea ja työpari. Laitoksissa tehtävässä työssä taiteilija joutuu työskennellessään kohtaamaan monenlaisia tunteita ja erityisesti vanhustyössä myös kuoleman mahdollisuus on läsnä. Taiteilijalla ei välttämättä ole keinoja näiden tilanteiden käsittelyyn ja purkuun. Myös näihin tilanteisiin hän tarvitsee monialaista työparia, jonka puoleen kääntyä.⁵⁰⁸

Tämän lisäksi on erittäin tärkeää, että taiteilija saa purkaa taiteen tekemiseen ja taiteilijuuteen liittyviä kysymyksiä vertaistuen avulla⁵⁰⁹. Vertaiskeskustelut tukevat mm. taiteilijan kykyä arvioida omaa työtään, mikä on tutkimuksen⁵¹⁰ mukaan taiteilijoiden keskeisin työhön liittyvä taito. Eri-tyisen tärkeäksi arviointikyvyn merkitys nousee silloin, kun taiteilija työskentelee itselleen vieraalla sektorilla ja soveltaa omaa osaamistaan uusiin toimintaympäristöihin. Taiteilijan tarvitseman tuen ehdotetaan perustuvan mentorointiin, mikä olisi myös tehokas tapa kasvattaa taiteen toimintamahdollisuuksia verkostoja laajentamalla.

Monessa vastauksessa korostettiin sitä, että usean taiteilijan yhteistyö olisi tärkeää myös toiminnan kehittämisen kannalta. Tämä lisäisi toiminnan monipuolisuutta ja avaisi monipuolisempia rahoitusmahdollisuuksia. Yhteistyöpareja ja -ryhmiä tulisi hakea myös monialaisista yhteyksistä, jolloin päästäisiin avaamaan uusia rajapintamahdollisuuksia.

Koettiin myös, että tulevaisuudessa palveluasumisen yksiköiden toiminnan pitäisi olla suunnitelmallisempaa. Tätä voitaisiin edistää esim. kirjaamalla toiminnot vuosikelloon. Kulttuuripalvelut tulisi saada osaksi ikäihmisten palvelusuunnitelmaa ja samassa yhteydessä myös omaisten osallisuutta tulisi kehittää. Kun omaisille tehtäisiin tilaa ja annettaisiin mahdollisuuksia toimia, heidän olisi helpompi tulla mukaan toimimaan ja osallistua aktiivisesti vaikuttaen. Nyt omaisilla ei ole juurikaan toimintamahdollisuuksia tai ”lupaa” tähän palveluasumisen yksiköissä, vaikka tämän voisi mahdollistaa. Omaisten mukaan ottaminen vapauttaisi hoitajien aikaa hoitotyöhön ja toisaalta tarjoaisi omaisille keinoja auttaa ikääntyvää omaistaan taidelähtöisiä menetelmiä käyttäen.

Riihimäen *Yhteiskuntataiteilija*-hankkeen ytimessä on taiteilijaosaamisen hyödyntäminen osana laajempaa aluekehittämistä. Siinä pyritään jatkuvaan alueelliseen ja poikkihallinnolliseen yhteistyöhön, jossa taiteilija toimii asiantuntijana monialaisissa suunnittelutyöryhmissä. Yhteiskuntataiteilija Marjukka Korhonen tiivistää yhteistyörakenteen ja taiteilijan työnkuvan seuraavasti:

⁵⁰⁸Taidekoordinaattori Anna-Mari Rosenlöfin kommentti teoksessa Lehko 2013, 33

⁵⁰⁹Ks. Laura-Kristiina Molanen artikkeli *Kuvataiteilijana kunta- ja aluetaitelijahankkeissa* tässä julkaisussa

⁵¹⁰Houni & Ansio 2014, 380

Usealla kunnalla voi olla yhteinen taideasiantuntija, joko palkkasuhteessa tai os-topalveluna hankittuna. Taideteosten suunnittelu ja toteutus kunnissa tehdään poikkihallinnollisena työnä taideasiantuntijan avulla julkiseen ympäristöön. Näin voi kohdata asiantuntijuus ja näkemys taideteosten sijoittamisesta ympäristöön, ympäristörakentamisen hankevastuut, päätöksenteko ja rahoitus. Avainasemassa on taideasiantuntijuus, jota ilman työ ei toteudu. [--] Osaamisen kehittämistä tarvitaan kaikille hankkeisiin osallistuville tahoille.⁵¹¹

Taiteellinen suunnittelu kannattaa integroida aluekehittämiseen jo alusta asti.

Tampereen Tesomalla jatketaan lähiön kulttuuritoiminnan kehittämistä Kulttuurikummi-toiminnalla. Uusilla kokeiluilla ja asukkaiden osallistumisella on tässä timinassa suuri painoarvo:

Kulttuurikummina toimii kulttuuriyhteisö, joka saa 7000 euron määrärahan kulttuuritoiminnan edistämiseksi alueella. Kulttuuriyhteisöjä haetaan avoimella haulla ja kaupungin asiantuntijaraati arvioi hakijat alustavasti sen perusteella, miten ne täyttävät hakuohjeen kriteerit. Lopullisen valinnan Kulttuurikummita tekee Tesoman asukkaista ja yhdistyksistä koostuva raati.⁵¹²

⁵¹¹Marjukka Korhosen kyselyvastaus Kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankekyselyssä 2016

⁵¹²Tampereen kaupunki 2016

Toimintamalli on lainattu Birminghamista ja sovellettu Tampereen oloihin. Kulttuurikummitoiminnan rahoitus on koottu kaupungin eri yksiköiden Tesoman kulttuuripalveluihin osoittamista määrärahoista. Toiminnan ensisijaisena tavoitteena on löytää uusia ratkaisuja kulttuuritoiminnan järjestämiseen. Toinen tavoite on toiminnan tehostaminen esimerkiksi tapahtumien kohderyhmien yhdistämisellä. Säästyneet varat käytetään toiminnan lisäämiseen.⁵¹³ Tesoman kulttuurikummi haki tällä ensimmäisellä kierroksella yhdeksän toimijaa, joten toiminta on selvästi herättänyt kiinnostusta kulttuuritoimijoiden parissa jo ensimmäisellä hakukierroksella⁵¹⁴.

11.3.4 Kunta- ja aluetaitelijatoiminnan tulevaisuus

Kunta- ja aluetaitelijatoiminnan tarpeellisuudesta kaikki kyselyyn vastanneet toimijat olivat yhtä mieltä, mutta sen jatkumista ilman hankerahoituksen tukea pidettiin tällä hetkellä melko epätodennäköisenä. Poikkeuksen tähän tosin muodosti yhteiskuntataiteilijatoiminta, jonka mahdollisuudet koettiin melko hyviksi. Todettiin myös, että lisäkokemuksia ja vahvistusta kunta- ja aluetaitelijatoiminnan tarpeellisuudesta kaivataan vielä, jotta julkisella sektorilla oltaisiin valmiita sijoittamaan siihen varoja. Kunta- tai aluetaitelijatoiminnan toiminnan tuotoksia on vaikea mitata yksiselitteisillä mittareilla, mikä myös vaikeuttaa lisäresurssien saamista tähän toimintaan. Nähtiin, että pidempikestoisella hankkeella (3 vuotta) saataisiin aikaan näkyvämpiä ja vaikuttavampia tuloksia, joilla perustella toiminnan tarvetta kuntapäätäjille. Tämän kautta toiminnan vakinaistaminen jossain muodossa saattaisi hyvinkin mahdollistua. Vastauksissa peräänkuulutettiin myös alueellista taide- tai kulttuuriohjelmaa, joka tekisi näkyväksi sekä kunnalle että alueen toimijoille ja taiteilijoille erilaiset kulttuuriin liittyvät yhteistyömahdollisuudet ja asukkaiden osallistamismahdollisuudet.

Yleisesti todettiin, että jatkossa tullaan tarvitsemaan vahvaa yhteistyötä soite-sektorin kanssa. Tähän tiedostettiin tarvittavan aluksi yhteistä tutustumista ja yhteisen tahtotilan virittämistä. Yhteydenpidon ja lähentymisen mahdollistamiseksi ehdotettiin esimerkiksi kulttuurin ja soite-sektorin edustajista koostuvan vapaan mutta säännöllisen ryhmän perustamista⁵¹⁵. Parissakin visiossa kunta- tai aluetaitelijamallia soviteltiin osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa, jolloin taiteilija olisi osa sen henkilöstörakennetta. Hän joko toimisi suoraan palveluyksiköissä taiteilijana tai kouluttaisi ja rohkaisisi henkilöstöä luovaan toimintaan. Lisäksi hän koordinoisi ja kouluttaisi myös vapaaehtoisia toimijoita luovaa toimintaa toteuttamaan.

⁵¹³Kurela 2016c

⁵¹⁴Kurela 2016d

⁵¹⁵Tällaisia ryhmiä on jo toiminnassa - esimerkiksi Kulttuurihyvinvointia Turussa -verkosto on toiminut vuodesta 2012 alkaen. Samoin Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeen pohjalle rakentuu valtakunnallinen toimijaverkosto, jonka tehtävänä on kehittää hyvinvoinnin ja kulttuurin välisiä konkreettisia yhteyksiä alueilla.

Toimijat kokivat ylipäättään tärkeämmäksi kiinnittyä ja sulautua olemassa oleviin rakenteisiin sen sijaan, että luotaisiin uusia. Parhaat toiminta- ja vaikutusmahdollisuudet nähtiin olevan toimintamalleilla, joka sisällytettäisiin ylikuntaisiin hallinto- ja palvelurakenteisiin. Esimerkiksi sote-alalla sopivan kokoiseksi kumppaniksi nähtiin sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän kaltainen, sote-uudistusten myötä täsmentyvä laajempi toimija.⁵¹⁶

Erityisesti kuntavetoiset alue- ja taiteilijahankkeet oli suunnattu laajalle käyttäjäryhmälle yli kunta- ja sektorirajojen. Tästä huolimatta niiden johtoryhmissä ja ydintoteuttajaryhmissä ei juurikaan ollut muita kuin taide- ja kulttuuritoimintaan jo valmiiksi liittyvien toimijoiden edustajia. Muut toimialat toki edistivät omilla päätöksillään toiminnan toteuttamista ja pääsääntöisesti suhtautuivat siihen erittäin positiivisesti, mutta syvällisempi, kaikkien toimijatahojen näkökulmista tapahtuva ja toimintatapoja uudistava yhteistyö ei ehtinyt lyhyen hankkeen aikana juurtua. Samaa juurtumisen problematiikkaa on tutkittu KUULTO-hankkeessa. Sen toimintakokeiluissa on havaittu, että onnistumisen mahdollisuuksia lisää toteuttamisen taakse perustettava erillinen asiantuntijaryhmä, jossa on jäseniä jokaiselta hankkeen toiminta-alueelta. Olennaista on myös, että mukana on eri sektoreiden johtohenkilöitä, joilla on todellinen mahdollisuus ja halu vaikuttaa muutosten tekemiseen omilla toimialoillaan ja jotka myös tuovat tämän julkisesti esiin.⁵¹⁷

Kansalaisopistot ovat tarjonneet hankkeille merkittävää vetoapua sekä hankerahoituksen hakijoina (Suonenjoki) että palkkaamalla osa-aikaisia hanketaiteilijoita kansalaisopiston tuntiopettajiksi (Karstula, aikaisemmin myös Petäjävesi). Kansalaisopistot tukevat paitsi taiteilijoiden toimeentuloa, tekevät taidekasvatusta ja opettavat taidetekniikoita. Lisäksi ne edistävät sivistyksellistä tasa-arvoa ja vahvistavat alueiden sosiaalisia verkostoja⁵¹⁸. Ne tarjoavat myös hyvän kanavan tutustua taiteilijoihin, mikä edelleen markkinoi heidän osaamistaan ja lisää osallistujien ja taiteen ostajien määrää. Kansalaisopistojen verkko on valtakunnallisesti kattava Suomessa ja se on yksi keino sitä kautta saada tuotua ammattitaiteilijoiden osaamista lähelle kansalaisia.

Kansalaisten osallistamisessa ehdotettiin käytettäväksi osallistavan osallistuvan budjetoinnin menetelmää. Kansalaiset voivat tällöin päästä vaikuttamaan suoraan toiminnan sisältöön. Kun he ovat vaikuttaneet tarjontaan ja saaneet, mitä toivovat, he osallistuvat innokkaammin toimintaan. Osallistuvan budjetoinnin siis nähdään lisäävän sekä vaikuttamismahdollisuuksia että kulttuurin ja yhteisöllisyyden kautta saatua hyvinvointia.

⁵¹⁶Kunta- ja aluetaitelijatapaaminen Petäjävedellä 2015

⁵¹⁷Kangas 2015, 20

⁵¹⁸Keto & Takamaa 2008, 1, 4; Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2010, 32

Yhteiskuntataiteilijatoiminnalla koettiin olevan mahdollisuuksia vakiintua. Siinä taiteen asiantuntijatyö voidaan hankkia ostopalveluina ja kustannukset voidaan jakaa usean kunnan kesken. Taideteosten hankita voidaan lisätä osaksi rakennusrahoitusta tai hyödyntää tontinluovutusehtoja ja kerrosneliömaksuja. Laajentamalla taidehankintoihin liittyvää toimintaa perinteisen taidesektorin ulkopuolelle voidaan löytää myös uusia monirahoituskäytäntöjä. Lisäksi tulisi mielipidetasolla ja poliittisesti vaikuttaa siihen, että kunnat alkaisivat edellyttää rakennusliikkeiltä ja suunnittelutoimistoilta yhteistyötä taiteilijoiden kanssa. Yhteiskuntataiteilijatoiminta onkin jo saavuttanut merkittäviä tuloksia tällä saralla, sillä Hämeenlinnan kaupunki on tehnyt päätöksen toiminnan jatkamisesta, monialaisen työryhmän perustamisesta ja kerrosneliömaksujen hyödyntämisestä taidesuunnittelun näkökulmasta pitkällä tähtäimellä⁵¹⁹.

Kunta- tai aluetaiteilijatyötä pysyvänä toimintana ei kyselyn perusteella siinänsä nähty mahdollisena toteuttaa siinäkään tapauksessa, että se tapahtuisikin suurimmalta osin hankerahalla. Verkostoituminen ja muu alueellisen yhteistyön kehittäminen nähtiin tässäkin voimavarana. Myös kolmatta sektoria kaivattiin kumppanuuspöytiin ja joukkorahoituksesta kaavailtiin apua alueellisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen. Rakenteellisesti toimivana organisoitumismuotona nähtiin esimerkiksi useamman taiteilijan ja käsityöläisen muodostama osuuskunta tai yhdistys⁵²⁰. Tämän nähtiin olevan hyödyllinen esimerkiksi rahoituksia hakiessa, jolloin hakijapohja – lisätyn kunnan tuella – olisi vakuuttava. Julkisen sektorin ja yksityisten toimijoiden yhteistyön on havaittu myös KUULTO-hankkeessa tuottavan onnistuneita kehittämishankkeita, joissa yksityiset toimijat ovat tuoneet kuntavetoiseen toimintaan uusia näkökulmia ja sisältöjä sekä saaneet aikaan muutosta ja aktivoitumista sekä toimintarakenteissa että kohderyhmien parissa⁵²¹.

Toimijoina osuuskunnat, yhdistykset - vai neljäs sektori?

Aikaisemman selvityksen⁵²² perusteella kulttuuritoimijoiden motivaatiot valita toimintamuodoksi osuuskunta liittyvät sekä käytännöllisiin että ideologisiin syihin: osuuskunta tarjoaa tyypillisesti patkatoista elävälle kulttuuritoimijalle tukiverkoston ja -palveluita sekä mahdollistaa palvelujen sujuvan myynnin ja ostamisen. Se tarjoaa myös taloudellista turvaa, sillä riittävän suurissa osuuskunnissa toimijan status rinnastuu työntekijään, jolloin hän on myös työttömyysturvan piirissä mahdollisten työttömyysjaksojen ajan.⁵²³

⁵¹⁹Hämeenlinnan kaupunki 2016, § 369; Korhonen 2016

⁵²⁰Vrt. von Brandenburg 2009, 67–68

⁵²¹Kangas 2015, 21–22

⁵²²Sivonen & Saukkonen 2014, 55–56

⁵²³mt

Osuuskunnan toimintamalli mahdollistaa omaehtoisuuden, vapauden ja joustavuuden työn tekemisessä. Sen tarjoaa myös sosiaalisia hyötyjä ja yhteisöllisyyttä. Kulttuurialan osuuskunnat ovat lisäksi useimmiten monialaisia ja moniammatillisia.⁵²⁴ Monialaisuus tukee innovatiivisuutta ja helpottaa tuotantojen tekemistä. Se saattaa sisältää myös erikoistumista esimerkiksi markkinointiin ja tuotteistamiseen, mikä tukee palvelutuotannon osaamista. Edellä kuvatuista syistä osuuskunnat soveltuvat hyvin myös välittäjäorganisaatioiksi.⁵²⁵ Tässä tutkimuksessa osuuskuntatoimintaa edustaa Kulttuuriosuuskunta Uulu. Kulttuuriosuuskunnille tyypillisesti sen ytimenä on eri taidealojen ammattilaisia ja ryhmiä, jotka toimivat erilaisissa kokoonpanoissa. Uulussa moniammatillisuutta on tarkoitettu lisätä entisestään. Samoin osuuskunta on havainnut tarpeen keskittää tuotannolliset toimet, erityisesti viestinnän ja markkinoinnin, aikaisempaa enemmän omaan hallintaansa.⁵²⁶

Kulttuuri-toimintaa järjestetään myös yhdistysten ja järjestöjen kautta. Yhteistyösopimusten solmiminen ja muu toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen liittyvä yhteistyö järjestöjen ja kunnan välillä vaikuttaa olevan nousussa⁵²⁷. Toiminnan ja sen tavoitteiden näkökulmasta kulttuurialan yhdistykset voidaan jakaa kahteen päähaaraan⁵²⁸:

1. Yhdistyksiin, joiden toiminta perustuu kokonaan tai pääosin vapaaehtois- ja talkootoimintaan ja harrastuneisuuteen.
2. Yhdistyksiin, joiden taide- ja kulttuuri-toiminta perustuu ammattimaisuuteen ja joissa elinkeinonharjoittaminen ja yleishyödyllinen toiminta on erotettu toisistaan.

Tämän tutkimuksen kohteena olleissa hankkeissa on aktiivisesti haettu kumppanuuksia ensin mainittujen, eli asukas- ja yhdistystoiminnan sekä harrastus- ja vapaaehtoistyön yhdistysten parista. Tällä yhteistyöllä onkin ollut ensiarvoisen tärkeä merkitys erityisesti kohderyhmän tavoittamisen, toimintaympäristön tuntemuksen ja toiminnan suunnittelun sekä tilakysymysten kannalta. Vapaaehtoistoimintaan perustuvien yhdistysten mahdollisuudet ostaa kulttuuripalveluja itse ovat sangen vähäiset, mutta ne voivat merkittävästi edistää maaseutualueiden kulttuuri-toiminnan toimintamahdollisuuksia esimerkiksi kiertue- tai tapahtumatuotantojen yhteisjärjestäjinä ja kumppaneina. Tämän synergian edut on havaittu vahvasti *Kulttuuri kuuluu maaseudulle* ja *Luovaa voimaa luonnosta* -hankkeissa. Muuhun ei ole näiden kumppanuuksien osalta pyrittykään, sillä vapaaehtoistoimintaan perustuvat, pienillä määrärahoilla toimintaansa pyörittävät yhdis-

⁵²⁴mt.

⁵²⁵von Brandenburg 2009, 68

⁵²⁶Leisiö 2015

⁵²⁷Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta, Kansalaisareena ry & Suomen kuntaliitto 2015, 7, Taulukko 1

⁵²⁸Jaottelu pohjautuu Diges ry:n (2010, 29-32) julkaisussa esitettyyn kuuteen tyyppiin

tykset eivät voisikaan – ainakaan ilman perinpohjaista yhdistyksen toimintatavan muutosta – ottaa vastuulleen taide- ja kulttuuripalvelujen järjestämistä.

Perinteinen yhdistystoiminta on aatepainotteista ja siihen liittyy myös vahva vapaaehtoistyön perinne. Tällaiselle perustalle syntyneen yhdistyksen muuttaessa toimintaansa ammattimaisen palvelutuotannon suuntaan sen toiminnan periaatteet olisi välttämätöntä pohtia uusiksi niin tavoitteiden kuin toimintamuotojenkin osalta.⁵²⁹ Tämä ei välttämättä enää puhuttelisi niitä jäseniä, joiden toimintaa ohjaavat motiivit ovat kevyempiä ja jotka haluavat toiminnalta toisenlaisia merkityksellisyyden kokemuksia. Toiminnan muutoksivaiheissa olisikin kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten yhdistystoimijoiden erilaiset motiivit tunnistetaan ja miten niiden pohjalta voitaisiin lähteä rakentamaan uudenlaista yhteistyötä.⁵³⁰

Toimintaa uudelleen suunnattaessa olisi myös määriteltävä vapaaehtoistyön ja palkallisen työn välinen suhde ja työnkuvaan kuuluvat toiminnot.⁵³¹ Ammattimaisuus lisää usein hierarkkisuutta ja byrokratiaa⁵³² ja liiketoiminta-ajatteluun siirtyminen voi tuntua aatteelliselle perustalle syntyneelle yhdistykselle jopa väärältä kehittämissuunnalta.⁵³³ Projektitoiminta voi etäännyttää jäseniä ja vapaaehtoisia siitä perustoiminnasta, jonka ympärille yhdistys on perustettu.⁵³⁴ Liiketoiminnan pyörittämiseen ei välttämättä ole myöskään osaamista, joten kehittämiseen tarvitaan tukea.⁵³⁵ Tämän suuntaisia havaintoja saatiin Jyväskylän hankkeessa. Siellä osa asukasyhdistyksistä koki, että pelkkä määrärahojen myöntäminen ei riitä, vaan tarvitaan lisää tukea hankkeen edellyttämän toiminnan hahmottamiseen ja suunnitteleamiseen.

Eräänlainen välimuoto yhdistyksestä, jossa asukastoimintalähtöinen ja aatteellinen lähtökohta yhdistyy ammattimaiseen toimintaan, on Jyväskylän kaupungin hankkeessa mukana ollut Jyväskylän kestävä kehitys ry (JAPA). Tämä yhdistys on asukasyhdistysten pohjalle syntynyt kestävää kehitystä edistävä yhdistys, jolla on toimintaansa Jyväskylän kaupungin antama valtuutus⁵³⁶. Kaupunki halusi delegoida hankehallinnoinnin yhdistykselle ja siten osoittaa, että kaupunki haluaa tässä hankkeessa osallistaa ja valtuuttaa asukkaat mukaan toimintaan kaikilla tasoilla. Delegointi ei tuolloin teknisistä syistä onnistunut. Kaupungin tavoitteena kuitenkin on jatkossa mahdollistaa tämän kaltaisten kehittämistoimenpiteiden vallan ja vastuiden jalkauttaminen ruohonjuuritasolle toiminnan kaikilla osa-alueilla.⁵³⁷

Toinen esimerkki yhtä yhdistystä laajemmasta alueellisesta toimijatahosta on samaan hankkeeseen kuulunut Pohjoisen Korpilahden Yhteistyöyhdistys ry (POKO). Se yhdistää useita alueen kyliä ja sillä on jo vakiintuneet

⁵²⁹Diges ry 2010, 35; Kangas 2015, 22

⁵³⁰Talvitie 2012, 136

⁵³¹Diges ry 2010, 35; Kangas 2015, 22

⁵³²Kangas 2015, 22

⁵³³Diges ry 2010, 35

⁵³⁴Kangas 2015, 22

⁵³⁵Diges ry 2010, 35

⁵³⁶Jyväskylän kestävä kehitys ry 2016

⁵³⁷Jyväskylän kaupunki 2015, 3–5; Aholainen 2015

yhteistyökäytännöt Jyväskylän eri palvelusektorien kanssa⁵³⁸. Toiminta pohjautuu vertais- ja vapaaehtoistoimintaan. Yhtä kylä- tai asukasyhdistystä laajemmat kolmannen sektorin toimijatahot tarjoavatkin hyvät mahdollisuudet kunnalliselle yhteistyölle, sillä niiden kautta on mahdollista aktivoida suurempi toimijajoukko toteutuksen taakse ja samalla tavoittaa laajempi kohde-ryhmä. Suuremman toimijajoukon kautta toteutettuna toiminnan ylläpito ei myöskään ole riippuvainen yksittäisten yhdistysten toimintaresursseista ja niissä tapahtuvista muutoksista.

Kulttuuriyhdistysten toiseen haaraan kuuluvat yleishyödylliset yhdistykset, joiden toiminnassa maksullisten kulttuuripalvelujen, esityksen ja muun taidetoiminnan tuottaminen on kiinteä osa perustoimintaa. Toimintaa ylläpidetään pääsilylputuloilla ja avustuksilla ja ammattilaisille maksetaan palkkaa. Tästä huolimatta jäsenet tekevät paljon myös vapaaehtoistyötä yhdistyksen hyväksi.⁵³⁹ Yhdistysten ammattimainen, mutta edelleen aatteellinen luonne mahdollistaa sen, että niillä on hyvät mahdollisuudet toimia verkostojen ylläpitäjänä, toiminnan yleisenä kehittäjänä ja työtilaisuuksien välittäjänä. Näin ne voivat myös tukea oman taiteenalan kehitystä ja alueellista taide- ja kulttuuritoiminnan suunnittelua.⁵⁴⁰

Tällaisten yhdistysten mahdollisuudet tuottaa kulttuuri- ja taidepalveluja ovat hyvät, mutta haasteita asettaa toiminnan saaminen taloudellisesti kannattavaksi. Myös nämä yhdistykset hyötyisivät talous- ja markkinointiosaimisen kehittämisestä.⁵⁴¹ Kriittinen piste näillä toimijoilla on kehittämistyö, jota ei yleensä yhdistyksen omin voimin voida rahoittaa, vaan siihen toi ulkopuolista rahoitusta⁵⁴². Tässä tutkimuksessa tätä toimijatyyppeä edustivat Maarianvaaran nuorisoseura ry ja Keski-Uudenmaan teatterin kannatusyhdistys ry. Maarianvaaralla kehitettiin kiertueteatterin tuotantoprosessia ja välitystoimintaa ja Keski-Uudellamaalla tutkittiin sitä, voiko streamaus-toiminnasta muotoilla palvelutuotetta. Hanke on synnyttänyt myös uutta ammattitaiteilijavetoista kolmannen sektorin toimintaa, kun Suomenjoen hankkeessa verkostoituneet taiteilijat päättivät hankkeen päätyttyä jatkaa yhteistyötään yhdistystoiminnan ja sen mahdollistaman hankerahoituksen avulla. Monialainen taiteilijayhdistys, jonka toiminta ulottuu laajalle alueelle Sisä-Savossa, saikin heti monivuotisen Leader-rahoituksen.

Kylä- ja asukasyhdistystoiminnan rinnalle on noussut myös matalahierarkisempia neljännen sektorin toimintaryhmiä. Aihioita tällaisten toimintaryhmien syntymiselle oli todettavissa Janakkalan hankkeessa. Tutkimuksen kohteena olleiden hankkeiden ulkopuolella esimerkiksi Järvenpäässä ja Keravalla tämän kaltainen toiminta on jo kasvanut Hyvä kasvaa -ryhmiksi,

⁵³⁸Pohjoisen Korpilahden Yhteistyöyhdistys ry 2016

⁵³⁹Diges ry, 2010, 30

⁵⁴⁰von Brandenburg 2009, 67–68

⁵⁴¹Diges ry, 2010, 30

⁵⁴²von Brandenburg 2009, 67–68

jotka luonnehtivat toimintaansa asukasliikkeeksi. Näillä asukasliikkeillä on yhdistyksen tapaan missio ja toimintaa organisoivat ydinryhmät, mutta organisaatioita ei ole haluttu virallistaa yhdistykseksi. Molempien toimijaryhmien missiona on hyvän tekeminen ja asuinalueiden viihtyvyyden lisääminen, tähän liittyen myös alueen imagon ja brändin parantaminen.⁵⁴³ Esimerkiksi Hyvä kasvaa Keravalla -liike ideoi Keravalle Seinäänpotkimisen MM-kilpailut, jolla haluttiin nostaa keravalaisten saama, television viihdeohjelmasta alkunsa saanut, maine seinäänpotkijoina positiivisella tavalla osaksi keravalaista brändiä⁵⁴⁴. Tempaus saavutti paljon paikallista ja alueellista kiinnostusta ja ylitti julkaisukynnyksen myös valtakunnallisessa mediassa⁵⁴⁵.

Kiinnostavaa on, että nämä verrattain nuoret ryhmät⁵⁴⁶ tekevät jo säännöllistä yhteistyötä kaupunkiensä kanssa.⁵⁴⁷ Esimerkiksi Keravalla kaupunki on nimennyt liikkeille koordinaattorin, joka opastaa ryhmää lupa-asioissa ja viestinnässä⁵⁴⁸. Tällaiset neljännen sektorin matalan kynnyksen toimintaryhmät voivatkin muodostua merkittäviksi julkishallinnon kumppaneiksi tulevaisuudessa erityisesti silloin, kun toiminnan tavoitteena on kansalaisten aktiivointi, yhteisöllisyyden lisääminen ja asuinalueiden yleinen hyvinvointi. Niiden matala organisoitumistaso kuitenkin voi osoittautua haasteelliseksi, mikäli niistä toivottaisiin kumppania säännölliseen palvelutuotantoon.

11.4 Lopuksi

Tämän julkaisun artikkeleissa on tarkasteltu taidelähtöistä ja taiteilijavetoista osallistavaa toimintaa eri näkökulmista. Tässä luvussa tiivistetään artikkeleissa esiin noussut kokemustieto, visiot ja ehdotukset kolmeen pääkohtaan, jotka pyrkivät vastaamaan siihen, onko toiminta saavuttanut tavoitteensa, mikä on taiteilijuuden merkitys toiminnalle, ja miten toimintaa voidaan kehittää.

11.4.1 Osallistuvatko ihmiset?

Tutkimuksen kohteina olleissa kuudessatoista hankkeessa on ollut hyvin erilaisia kohderyhmiä. Myös niiden tavoitteet ja toimintatavat ovat vaihdelleet suuresti. Jotkut kohderyhmät, kuten päiväkotilapset, koululaiset ja palvelukeskuksissa asuvat vanhukset, ovat olleet helposti saavutettavissa. Heidän osaltaan voidaan helposti arvioida määrällisesti, millä tavoin ja missä määrin osallistumista ainakin palvelujen vastaanottamisen tasolla tapahtuu. Joissain toiminnoissa kohderyhmä on koostunut yksittäisistä ihmisistä, joiden arkeen

⁵⁴³ HykKe - Hyvä kasvaa Keravalla -liike 2016; Hyvä kasvaa Järvenpäässä 2016

⁵⁴⁴ Lipponen 2016

⁵⁴⁵ Mm. Helsingin Sanomat, YLE1:n Puoli seitsemän, Iltalehti, Ilta-Sanomat, lukuisat alueelliset uutislehdet, blogit, ym.

⁵⁴⁶ Hyvä kasvaa Järvenpäässä -ryhmä on perustettu 2011 ja Hyvä kasvaa Keravalla -ryhmä vuonna 2014

⁵⁴⁷ HykKe - Hyvä kasvaa Keravalla -liike 2016; Hyvä kasvaa Järvenpäässä 2016

⁵⁴⁸ HykKe - Hyvä kasvaa Keravalla -liike 2016

kulttuuritoiminta ei ole syystä tai toisesta kuulunut tai joita kulttuuritoiminta ei ainakaan sen perinteisessä muodossa ole kiinnostanut. Useissa hankkeissa toiminnan kohderyhmiä oli kaksi – tilaaja-asiakkaat ja loppukäyttäjiasiakkaat. Palvelujen rakentamisen ja kehittämisen näkökulmasta kokemuksia on tiedusteltu molemmilta tahoilta. Kaikissa tapauksissa merkityksiä ei tosin ole pystytty kokijalta enää suoraan kysymään – esimerkiksi muistisairaiden vanhusten kohdalla joudutaan nojaamaan niihin tulkintoihin, joita omaiset ja henkilökunta vanhuksen mielialan ja toiminnan muutoksista tekevät.

Palvelutaloissa osallistuminen oli vaihtelevaa ja toiminnan virittäminen vaati taiteilijalta hyviä ihmissuhdetaitoja ja tilannetajua. Taiteilijat, hoitohenkilökunta ja omaiset ovat kuitenkin kertoneet merkittävistä positiivisista muutoksista asukkaiden tunnetilassa ja jopa motoriset ja kognitiiviset taidot ovat joillakin asukkailla parantuneet. Taidetoiminta ei kuitenkaan aina herätä vain positiivisia muistoja, joten myös negatiivisten tunteiden ilmenemiseen on ollut tarpeen varautua.

Yksi ehkä yllättäväkin seurannaisvaikutus on ollut palvelutalojen asukkaiden keskinäisen sosiaalisuuden lisääntyminen taidetoiminnan myötä. Tämä on joissakin tapauksissa johtanut jopa ryhmähengen syntymiseen ja ylpeyteen omasta ja yhteisestä tekemisestä. Tärkeä merkitys on ollut myös sillä, että hoitajat – erityisesti ne, jotka ovat osallistuneet toimintaan itse – ovat saaneet työskentelyn kautta kokonaisvaltaisempaa tietoa ja ymmärrystä asukkaista, mikä helpottaa asukkaan ja hoitajan vuorovaikutusta ja kommunikointia jatkossakin. Hoitohenkilökunnan osallistuminen taidetoimintaan ei kuitenkaan ole vielä tavanomaista, joten ammattikuntien välistä yhteistyötä toiminnan tavoitteiden ja merkitysten selventämiseksi on jatkettava puolin ja toisin.

Vaikka saavutettavuus ja osallistumisen mahdollistaminen on käytännössä helppoa laitosesolosuhteissa, kotona yksin asuvien vanhusten löytäminen ja palvelujen piiriin saaminen on edelleen vaikeaa. Tähän suuntaan tehtiin muutamia kokeiluja niin vapaaehtoistoiminnan, kyläyhdistysten kuin kotihoidon palvelujenkin kanssa, mutta koska toiminta itsessään vie erittäin paljon aikaa ja vaatii huolellista suunnittelua, hankkeissa ei vielä kyetty löytämään yleistettäviä ratkaisuja tämän asian selvittämiseen.

Kouluikäisten osallistava toiminta on keskittynyt koulutyön ohessa tapahtuviin työpajoihin, joiden tavoitteena on useimmiten ollut yhteisöllisten teosten tekeminen. Katukuvaan asetetut ja lasten itse toteuttamat työt ovat ilmentymä osallistumista syvempään yhteiskunnalliseen osallisuuteen tähtäävästä toiminnasta. Työn idean ja toteutuspaikan on kuitenkin useimmiten suunnitellut aikuistaho, joko taiteilija tai taiteilija ja opettaja yhdessä. Tästä huolimatta myös lapsilla on ollut töissä päätäntävaltaa yhteisötaideteosten lopullisen ulkoasun suhteen. Lapsille on voitu antaa päätäntävaltaa myös sen suhteen, millaisia tapahtumia kaupunki alueella järjestää. Peruskoulun uuden

opetussuunnitelman myötä kaikkalainen koulun ulkopuolisen yhteisön kanssa tehtävä työ tulee kouluissa lisääntymään, joten tämän kaltaiselle osallistavalle työlle on lähitulevaisuudessa entistä enemmän tarvetta ja mahdollisuuksia.

Koulujen kautta tapahtuvaa toimintaa lukuun ottamatta nuoriso on ollut hankkeissa vaikeimmin tavoitettava kohderyhmä. Nuoria on tavoiteltu pääasiassa koulujen, nuorisotalojen ja jo harrasteryhmien kautta. Janakkalan hankkeissa linkki nuorten ja kartanon välillä olivat nuorten vanhemmat, jotka olivat töissä kartanon tiloissa. Omien vanhempiansa ja hanketyöntekijöiden rohkaisemana nuoret uskaltautuivat ottamaan roolia toiminnan kehittämisessä ja pikku hiljaa toivat omia ystäviään mukaan kartanolle.⁵⁴⁹ Suonenjoen hankkeen taiteilijoiden saamassa Leader-jatkorahoituksessa nuorison osallisuutta on tuettu palkkaamalla heitä kesätyöntekijöiksi hankkeeseen⁵⁵⁰.

Nuorten kanssa on tehty mm. sukupolvirajat ylittäviä projekteja, joilla on ollut myös omaa ja toisten elinympäristöä elävöittävää merkitystä. He ovat mm. saaneet suunnitella vanhainkoteihin sisustuselementtejä sekä veistoksia ja videoprojisointeja kaupunkitilaan. Nuorille on siten pyritty tuottamaan osallistumisen lisäksi kokemuksia, joihin sisältyy mahdollisuus vaikuttaa ja valtaistua. Sukupolvirajat ylittävistä projekteista saatu nuorten ja heidän ohjaajiensa palaute kertoo nuorten avoimuudesta molemminpuolisen ymmärtämisen kasvattamiselle ja toisaalta kyvystä asettua toisen osapuolen asemaan. Nuoret myös miettivät paljon sitä, mitä he teoksilla viestivät, miten yhteisö ottaa ne vastaan ja mikä merkitys niillä on. Lisäksi he halusivat, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon teoksia suunniteltaessa.⁵⁵¹

Koulun kautta organisoitujen projektien ulkopuolella on tehty muutama kokeilu, jossa nuoria on pyydetty osallistumaan toimintaan vapaa-ajallaan. Näissä kokemuksissa osallistumisen kynnyks on vaikea saada ylittymään, mikäli ryhmä on liian hajanainen eikä yhdistävää tekijää, kuten valmista harrasteryhmää ole olemassa. Tästä huolimatta on saatu muutamia onnistumisia. Niille tyypillistä on se, että toimintaan liittymisen ja siitä poistumisen kynnyks on ollut matala⁵⁵², jolloin suurta painetta ryhmään kuulumiselle tai sitoutumiselle ei ainakaan toiminnan alussa ole ollut. Tekemisen on myös oltava riittävän helppoa, jotta osaamisen puute ei muodostu esteeksi.

Aikuisten tavoittaminen taide- ja kulttuuritoimintaan on paikoin ollut haasteellista, paikoin helpompaa. Suuremmissa taajamissa ja lähiöissä tarjontaa on paljon, jolloin toiminta kilpailee muiden harrastemahdollisuuksien kanssa. Toisaalta alueilla, joista tarjonta puuttuu kokonaan, määrällisesti

⁵⁴⁹Haapaoja 2016

⁵⁵⁰Sisä-Savon Sätelet ry 2016

⁵⁵¹Vrt. Lindholm 2015c, 146–147

⁵⁵²Vrt. Lindholm 2015c, 143

vähäinenkin toiminta täyttää monta tarvetta. Tämä on havaittu erityisen konkreettisesti Karstulan hankkeessa, jonka myötä kuvataidetoimintaa oli muutaman vuoden tauon jälkeen jälleen saatavilla. Yleisökyselyn perusteella toiminta on tarjonnut asukkaille ennen kaikkea sosiaalisen ympäristön, jossa on ollut mahdollisuus keskustella ja toimia yhdessä samanhenkisten kanssa. Tämä nousi kyselyssä tärkeämmäksi tekijäksi kuin seuraavaksi sijoittuneet luovuuden ja itseilmaisun harjoittaminen sekä hyvinvoinnin ja virkistymisen tukeminen. Vaikuttaakin siltä, että erityisesti harvaanasutulla maaseudulla taidetoiminnan merkitys sosiaalisena toimintaympäristönä korostuu.

Nuorten lailla myös aikuisten toiveissa korostuu tarve lyhytaikaiseen ja pii-pahdusluontoiseen toimintaan, jonka osallistumiskynnys on matala. Tähän soveltuvat hyvin hankkeissa tehdyt toiminnot, joissa taidetoimintaa on viety kirjaimellisesti kaduille, kahviloihin ja toreille sekä yhdistetty muihin sosiaalisiin ja yhteisöllisiin toimintoihin, kuten ravintolapäivään ja markkinatyypisiin tapahtumiin. Tällaisten yksittäisten pienten osallistumisten kokonaisuus voi kuitenkin tuottaa suuria ja pysyviä teoksia, joilla on merkitystä sekä yksilölle että yhteisölle.

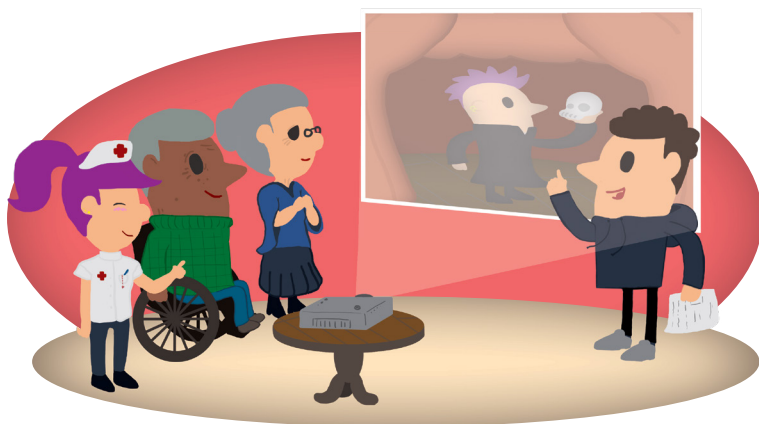
Kulttuuri- ja taidetoimintaa on hankkeissa sovellettu sekä terveys- ja hyvinvointialoilla ja sivistysaloilla, mutta sitä on erityisesti lähiöhankeissa yhdistetty luovasti myös muihin toimialoihin, kuten ympäristö- ja liikuntatoimintaan. Lähtökohtana on ollut asukkaiden kaikinpuolinen aktivointi oman alueensa kehittämiseksi. Tässä työssä kulttuuri ja taide on ollut vain yksi osa-alue. Toimialojen rajat ovat tarkoituksellisen sumeat. Näkökulman vaihdoksella on haluttu korostaa asukkaan arjen näkökulmaa, jossa toimialat lomittuvat toisiinsa hallintokunta-ajattelua kokonaisvaltaisemmin. Monialaisuudella on myös haluttu kannustaa toimialoja entistä luovempaan yhteistyöhön. Tavoitteena on ollut myös tehdä taidetta helpommin lähestyttäväksi yhdistämällä sitä muihin toimintoihin⁵⁵³.

Hankkeissa saavutettiin siis osin loistavia tuloksia, mikäli onnistumista mitataan palvelun saatavuuden lisääntymisellä. Kuntavetoisissa hankkeissa, joissa tavoitteena oli toiminnan jalkauttaminen tasa-arvoisesti kaikkiiin kunnan kouluihin, päiväkoteihin tai vanhuspalveluyksiköihin, kattavuustavoite myös saavutettiin lähes täydellisesti. Tasapuolisen saatavuuden varmistaminen onkin erityisesti kunnallisessa toiminnassa tärkeä näkökulma, mutta toisaalta se merkitsi useissa hankkeissa sitä, että kohteissa kyettiin käymään aiottua harvemmin ja taidetoiminnan syvempien tavoitteiden kannalta tärkeästä toistuvuudesta jouduttiin tinkimään.

⁵⁵³Vrt. Lindholm 2015c, 144–145

Kuntarakenne mahdollistaa kohderyhmän nopean tavoittamisen ja teknisesti sujuvan palvelun silloin, kun kaikki osalliset ovat tietoisia palvelusta ja sen tavoitteista. Tässä kohtaa palveluprosessissa kuitenkin on vielä kehitettävää, sillä toimijaketjut ja verkostot eivät olleet kaikkialla selkeät ja katvealueita löytyi runsaasti. Kunnallisessa palvelutuotannossa ulkopuolinen toimija jää helposti edelleen yksin, erityisesti mikäli hänen odotetaan itsenäisesti liikkuvan sektorirajojen yli.

Toiminnan ulottaminen kunnan kaikkiin kouluihin ja laitoksiin on lisännyt saatavuuden lisäksi myös saavutettavuutta. Konkreettisesti se on näkynyt esimerkiksi vuodepotilaille tarjoutuneena mahdollisuutena olla mukana videon avulla tapahtumassa, johon he eivät muuten enää huonon kuntonsa takia pystyisi osallistumaan. Streamauspalvelukokeilujen tärkeimpinä havaintoina on se, että kulttuuripalveluna streamaus yksin ei riitä, vaan palvelu rakentuu streamauksen ja fasilitoinnin yhdistelmästä. Palveluprosessi toimii parhaiten, mikäli siinä on mukana palvelukeskuksen toimijoita ja se integroituu luovasti ja luontevasti toiminnan arkeen.

Jotta virtuaalinen esitys todella välittyi, se vaatii inhimillisen kontaktin tuekseen.

Haja-asutusalueilla asuvien osallistumista kulttuuritoimintaan on pyritty mahdollistamaan tarjoamalla kuljetuksia tapahtumiin sekä tuomalla toimintaa kylille yhteistyössä kyläyhdistysten kanssa. Molemmat toiminnot ovat selvästi herättäneet positiivista vastakaikua ja parantaneet osallistumisen mahdollisuuksia. Alueellista saatavuutta ja palvelujen fyysistä saavutettavuutta on lisäksi mahdollistettu taidebussitoiminnan avulla.

Hankkeet ovat myös lisänneet sosiaalista ja taloudellista saavutettavuutta, sillä tarjonta on ollut lähes aina loppukäyttäjille ilmaista ja sen pariin ovat

päässeet nekin, jotka eivät ole pitäneet asiaa itselleen kuuluvana tai jotka ovat kokeneet sen tekemisen olevan kohdallaan jopa epäsuotavaa. Tämä on ollut erityisesti nähtävissä palvelutaloissa, joissa monet vanhukset ovat kokeilleet taidemenetelmiä ensimmäistä kertaa sitten kouluvuosien. Taiteen vieminen kouluihin ja päiväkoteihin on niin ikään tuonut taiteen kaikkien ulottuville ja näin mahdollistanut taiteeseen osallistumisen vaikka aktiivisen taidetoiminnan pariin ei muuten olisi mahdollisuutta omatoimisesti hankkiutuakaan. Sosiaalista saavutettavuutta on pyritty lisäämään myös tekemällä työpajoja päihdekuntoutujien, mielenterveyskuntoutujien sekä turvapaikanhakijoiden kanssa.

Osallisuuden näkökulmasta hankkeissa pystyttiin käytännössä sangen vai-vatta mahdollistamaan vastaanottamisen taso. Joissakin hankkeissa, erityisesti niissä, joissa tuotettiin yhteisötaideteoksia, toteutui myös osallistumisen teoksen suunnitteluun. Yhteisötaideteoksia tehtiin niin lasten, nuorten kuin vanhustenkin kanssa ja kaikissa niissä oli havaittavissa yhteisössä syntyvä tunne teoksen omistajuudesta⁵⁵⁴. Se näkyi mm. siinä, että tekijät halusivat päättää siitä, mihin teoksia sijoitetaan ja millaisen lopullisen muodon ne saavat. He myös tunsivat ylpeyttä teoksista.

Osallisuuden se taso, jossa osallisilla on laajempaa päätösvaltaa taide- ja kulttuuritoimintojen järjestämisen suhteen, saavutettiin lähinnä lähiö-hankkeissa. Tämä on ymmärrettävää, sillä näissä hankkeissa tähdättiinkin juuri asukasosallisuuden kasvattamiseen päätöksenteossa. Kiinnostavia uusia avauksia tässä suhteessa olivat osallistava budjetointi -periaate, tilaratkaisut, joissa kaupunki antaa tilan ja asukkaista koostuva työryhmä tuottaa toiminnan, kaupunki myöntää määrärahan taiteilija- tai muulle yhteisölle toiminnan järjestämiseksi, kulttuuritoiminnan järjestämisestä päätetään yhteisöllisesti ja hankkeet delegoidaan ruohonjuuritason toimijoiden toteutettavaksi.

11.4.2 Mikä on taiteilijan rooli?

Hankkeissa taide- ja kulttuuritoimintoja on yhdistelty ja järjestetty entistä monialaisemmin ja taidetoimintaa sovelletaan yhä moninaisempiin yhteyksiin. Taiteen ja kulttuurin määritelmä on useimmissa hankkeissa määritelty erittäin laueaksi ja monet toiminnasta on suunniteltu siten, että niiden toteutusta voidaan delegoida myös muille tahoille, kuten hoitohenkilöstölle, opettajille, nuorisotyöntekijöille tai järjestöille. Osan voivat kansalaiset teh-

⁵⁵⁴Vrt. Lindholm 2015c, 145

dä täysin omatoimisesti, ja tähän jopa kannustetaan. Kaikesta tästä voikin aiheellisesti herätä kysymys, tarvitaanko toiminnassa pian enää taiteilijaa lainkaan.

Kuitenkin, kun tarkastellaan loppukäyttäjiltä, tilaaja-asiakkaalta ja hankekumppaneilta saatua palautetta, voidaan vahvasti todeta, että taiteilijalla on edelleen vankka sija toiminnassa. Kommenttien mukaan taiteilijaa tarvitaan erityisesti taiteellisen toiminnan ideointiin ja luovan osaamisen soveltamiseen. Tässä nimenomaan koetaan tarvittavan toistuvaa syötettä, jotta toiminta pysyy yllä ja se voi kehittyä.

Taiteilijaa tarvitaan myös siksi, että hän tarjoaa taiteilijan mallin ja esikuvan. Tämä tuli esille erityisesti oppilaiden ja opettajien palautteessa, mutta myös yksittäisten aikuisten vastaajien palautteessa. Tästä syystä taiteilijoilta toivottiinkin erityisesti taiteilijuudesta ja taiteilijan työstä kertomista. Yksittäisellä taiteilijalla onkin tästä näkökulmasta paljon vaikutusta siihen, millaisena taide ja taiteilijat koetaan. Tarve taiteilijan kohtaamiseen oli ymmärrettävästi akuutti alueilla, joissa taiteilijoita oli erittäin vähän, mutta sama ilmiö toistui myös niillä alueilla, joissa taiteilijoita on runsaasti.

Saadun palautteen perusteella ammattitaiteilija pystyy keskustelemaan taiteesta monipuolisesti ja laajentamaan taidekäsitystä. Hän osaa myös avata taiteen merkityksiä kohderyhmälle ja analysoida kohderyhmän teoksia heidän kanssaan syvällisesti. Ammattitaiteilijan osaamiseen liittyy myös kyky löytää oikeat menetelmät kunkin kohderyhmän osallistamiseksi helpolla tavalla. Lisäksi hän välittää uusia lähestymistapoja ja uutta ajattelua myös toisten työhön esimerkiksi hoiva-alalla tai aluesuunnittelussa.

Taideteoksista tulee sekä sisällöllisesti että teknisesti laadukkaampia, kun teosprosessista vastaa ammattilainen. Ammattitaiteilijan käyttäminen on myös viesti panostuksesta laatuun, mikä vahvistaa niin tilaajan imagoarvoa kuin kohderyhmän kokemusta arvostetuksi tulemisesta.

Osallistavissa prosesseissa taiteilijan osuus usein integroituu osaksi muuta tekemistä. Tämä ei kuitenkaan merkitse taiteellisen työskentelyn häviämistä näkyvistä tai muuttumista tukiprosessiksi. Hyvä esimerkki tästä on Peltosaaren muraali, joka oli osa laajempaa Peltosaaren aktivointiprojektia: Asukasaktiivoinnin näkökulmasta prosessi alkoi valokuvien keräämisellä, jossa asukkaiden mielenkiinto aihetta kohtaan heräteltiin ja jolla yksilöllisiä Peltosaari-muistoja alettiin jakaa yhteisön jäsenten kanssa. Tämän jälkeen taiteilija suunnitteli projektin, jossa valokuvauksen teemaa ja oman itsen tuomista osaksi kokonaisuutta hyödynnettiin yhteisöllisessä taideteoksessa. Molemmat prosessit siis tukivat toisiaan, vaikka olivatkin toisistaan erillisiä. Teos ja valokuvaprojekti saattavat monen asukkaan mielessä sulautua yhteen, eikä tästä näkökulmasta ole mielekästäkään lähteä erottelemaan niitä

toisistaan. On silti selvää, että teoksen ideointiin ja toteuttamiseen tarvittiin nimenomaan taiteellista työtä. Yhtä lailla on selvää, että aiemmin tehty aktiivointityö edesauttoi teoksen syntymistä.

11.4.3 Miten toimintaa voidaan kehittää?

Osallistavan kulttuuri- ja taidetoiminnan onnistumisen näkökulmasta keskeisimmiksi tekijöiksi nousevat yhteistyö ja monialaisuus. Ne ovat tärkeitä toiminnan kaikilla tasoilla, aina käytännön toteutuksesta sitä mahdollistaviin rakenteisiin. Myös KUULTO-hankkeen tuloksista on havaittavissa, että monialaisuus ja sektorirajat ylittävä yhteistyö olivat olennaisia menestystekijöitä useimmissa toiminnoissa, jotka jatkuivat myös hankerahoituksen jälkeen⁵⁵⁷.

Sote- ja maakuntauudistus tuovat runsaasti muutoksia siihen, miten erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluja organisoidaan kuntien ja aluehallinnon välillä tulevaisuudessa. Sosiaali- ja terveyspalvelujen siirtyessä maakuntien hoidettavaksi kuntien tehtäväksi jää terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tätä varten tarvitaan pysyviä poikkihallinnollisia yhteistyö- ja toimeenpanorakenteita. Maakuntien tehtävänä on antaa kunnille asiantuntijatukea hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä ja myös järjestöistä toivotaan kunnille vahvaa kumppania. Kulttuuritoiminta on suunnitelmissa mainittu yhtenä hyvinvointiin liittyvänä osa-alueena.⁵⁵⁸ Taiteen ja kulttuurin hyvinvointia lisäävä merkitys olisikin juuri nyt tärkeää tuoda entistä voimallisemmin esille ja saada juurrutettua näihin kunnissa syntyviin poikkihallinnollisiin rakenteisiin.

Kunnille on suunniteltu taloudellinen kannustinjärjestelmä, joilla palkitaan terveyden ja hyvinvoinnin onnistuneesta edistämisestä⁵⁵⁹. Kannustinjärjestelmä perustuu vaikuttavuusindikaattoreihin ja niistä saatuihin tunnusteluihin. Taide- ja kulttuuritoiminnan vaikuttavuus ei suoranaisesti sisälly kaavailtuihin indikaattoreihin, mutta sen voi nähdä olevan osatekijä monissa hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämisen osa-alueissa⁵⁶⁰. Jotta taide- ja kulttuuritoiminnan merkitys hyvinvointitekijänä tulisi selkeästi tunnistetuksi ja näkyväksi, sen vaikuttavuuden mitattavuutta on kehitettävä ja toiminnan vaikutusten mittaaminen ja raportointi tulee sisällyttää säännölliseksi osaksi kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin seurantaa.

Sote-sektorin asema korostuu taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista puhuttaessa, sillä hyvinvointimerkitykset, työn tulokset ja toisaalta tarve tämän kaltaiselle työlle näkyvät niissä selkeimmin. Taide- ja kulttuuritoi-

⁵⁵⁷Kangas 2015, Liite 1

⁵⁵⁸Valtiovarainministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a; 2016b

⁵⁵⁹Valtiovarainministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a

⁵⁶⁰Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 9–14

minnan merkitys on kuitenkin suuri myös muilla osa-alueilla – sivistys- ja opetustoimessa, rakennus- ja kaavoitustoimessa, aluekehittämisessä sekä esimerkiksi työhyvinvoinnin, työkykyä ylläpitävien ja työelämään valmentavien toimintojen parissa. Tämän lisäksi taide- ja kulttuuritoiminnalla on merkitystä yhteisöllisyyden synnyttämisessä ja kansalaisten aktivoinnissa.

Seuraavassa esitetään joitakin toimenpide-ehdotuksia osallistavan taide- ja kulttuuritoiminnan kehittämiseksi. Ehdotukset on ryhmitelty väljästi neljän teeman ympärille. Näitä ovat kunnat, muut toimijat, taiteilijan työn tukeminen ja päätöksentekoon vaikuttaminen. Ehdotukset perustuvat hankkeista saatuihin tuloksiin, ellei toisin mainita.

KUNNAT

Monialaisesta hallintokunta- ja sektorirajat ylittävästä taide- ja kulttuuriyhteistyöstä tehdään vakiintunut toimintatapa.
Monialaista taide- ja kulttuuritoimintaa koordinoidaan toimintasektorit ja toimialat ylittävällä tavalla.
Kuntien ja yritysten tiloja osoitetaan taide- ja kulttuuritoimintakäyttöön.
Kolmannen ja neljännen sektorin kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään.
Kuntalaisten osallistamista suunnitteluun ja päätöksentekoon kehitetään.

Monialaisesta hallintokunta- ja sektorirajat ylittävästä taide- ja kulttuuriyhteistyöstä tehdään vakiintunut toimintatapa. Monialaisuus lisää teknisiä resursseja ja osaamista. Se myös auttaa tunnistamaan erilaisia tarpeita ja parantaa mahdollisuuksia vastata niihin. Erityisesti se auttaa havaitsemaan rajapinnoilla esiintyviä tarpeita ja sieltä esiin nousevia ilmiöitä. Monialaisuus myös mahdollistaa näihin tarpeisiin reagoimisen paremmin kuin yksialainen operointi. Moniammatillisuus sekä erilaiset verkostot ja työskentelytavat mahdollistavat erilaisen osaamisen ja toimintatapojen leviämisen, soveltamisen ja yhdistämisen. Asukkaan kannalta monialaisuus antaa taiteelle ja kulttuurille mahdollisuuksia olla uudella tavalla läsnä erilaisissa arjen toiminnoissa, mikä parantaa sen saavutettavuutta ja tekee siihen osallistumisen helpommaksi.

Taide- ja kulttuuriyhteistyön näkökulmasta monialaisuus tarkoittaa sitä, että kunnan eri toimialat tekevät taiteilijoiden ja kulttuurilaitosten sekä kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden kanssa monialaista yhteistyötä, joka konkretisoituu esimerkiksi erilaisina kehittämisprosesseina, tempauksina, teoksina, palveluina tai tapahtumina. Nämä voivat liittyä esimerkiksi alue-suunnitteluun, ympäristön tilaan ja ympäristön kunnostamiseen, liikuntaan,

eri ikäryhmiin, eri elämäntilanteessa oleviin ihmisiin, vähemmistöihin ja erityisryhmiin sekä taiteeseen ja kulttuuriin itseensä. Taide ja kulttuuritoiminta on prosessiin tiiviisti integroitunut osa suunnittelusta aina toteutukseen saakka, jolloin myös taiteilijoiden metataidot, kuten luova ajattelu, intuitiivisuus sekä merkitysten hahmottaminen ja kyseenalaistaminen koituvat prosessin hyödyksi.

Yhteistyö voi olla monialaista resurssien hyödyntämistä, jossa eri toimialat ja sektorit tuottavat prosessiin osioita. Tällainen tuotanto voisi olla esimerkiksi kunnan lähiön asukkaiden ja paikallisten yhdistysten kanssa toteuttama ympäristötaideprojekti, joka toimii samalla kierrätyspisteenä tai kaupunkiviljelykokeiluna. Monialaisuus voi myös tarkoittaa moniammatillista asiantuntijayhteistyötä esimerkiksi etsivän nuorisotyön kanssa tehtävissä taideprojekteissa. Taiteilijan työnkuvan kannalta monialaisissa ryhmissä työskentely voi tarkoittaa esimerkiksi toimimista palkkasuhteessa erilaisissa taideprojekteissa, taidepalvelujen tuottamista tilaajan tarpeisiin tai toimimista taiteen asiantuntijana erilaisissa työryhmissä. Se voi myös tarkoittaa työskentelyä erilaisissa kehittämis- ja innovaatiotyöryhmissä tai työyhteisöissä virittämässä uudenlaista ajattelua ja luovuutta.

Monialaisuus tarkoittaa myös eri hallintokuntien osallistumista rahoitukseen ja työnjakoon: Kun toiminto tai hanke suunnitellaan alusta asti monialaisessa työryhmässä, edellytykset sen monialaiselle toteutukselle paranevat⁵⁶¹. Eri hallintokuntien aito mukanaolo tulee vahvistaa toimintasuunnitelmassa eriteltyinä vastuina, nimettyinä vastuuhenkilöinä tai -tahoina ja toimintoina, jäsenyytenä mahdollisessa ohjausryhmässä sekä rahallisena osuutena budjetissa.

Monialainen yhteistyö on hedelmällistä myös aluesuunnittelun, kaavoituksen ja prosenttitaidesuunnittelun kaltaisissa pitkäkestoisissa prosesseissa. Kuntien tuleekin edellyttää rakennusliikkeiltä ja suunnittelutoimistoilta yhteistyötä taiteilijoiden kanssa ja taiteilijat sekä kulttuuri-, vapaa-aika- ja hyvinvointitoimialat tulee ottaa mukaan kaavoitukseen ja aluesuunnitteluun jo varhaisessa vaiheessa.

Julkaisussa esitellyn yhteiskuntataiteilijatoiminnan lisäksi kiinnostava esimerkki edellä kuvatun kaltaisesta yhdyskuntasuunnittelusta on Oulun kaupungissa jo pitkälle suunniteltu ympäristötaidemaksu, jonka avulla mahdollistettaisiin aluekohtaisesti sekä pysyvää että väliaikaista ympäristötaidetta, tapahtumia, ympäristöä elävöittäviä virikeympäristöjä ja toiminnallisia kohteita. Kiinnostavaa on myös ympäristötaidemaksun suunniteltu periaate:

⁵⁶¹Kangas 2015, 19

Ympäristötaidemaksu suoritettaisiin tontinluovutuksen yhteydessä ja se koskisi ainoastaan yhtiömuotoisia toimijoita. Maksu olisi rakennusoikeudesta ja tontin sijainnista riippuen suuruudeltaan 1–2 € / kerrosalaneliömetri.⁵⁶² Maksuista on arveltu kertyvän vuosittain noin 50 000 €. Raha ohjattaisiin sivistys- ja kulttuuripalvelujen hallinnoitavaksi ja sen käyttökohteita saisivat ehdottaa sekä kaupungin hallintokunnat että kuntalaiset.⁵⁶³ Rahoituksella toteutettaisiin ympäristötaidetta eri puolille Oulua, kuitenkin niin, että pääpaino olisi niillä alueilla joissa vuosittainen karttuma on suurin.⁵⁶⁴

Oulussa taide, kulttuuri ja tapahtumat on otettu muutenkin mukaan rakennetun ympäristön suunnitteluun: Elämysten kaava -prosessi toteutetaan yhdyskunta- ja ympäristöpalvelujen ja sivistys- ja kulttuuripalvelujen kiinteänä yhteistyönä ja se kattaa kaikki kaupunkisuunnittelun vaiheet suunnittelusta rakentamiseen ja ylläpitoon. Näin toteutettu kaava- ja aluesuunnittelutyö on yksi toimintamalli Oulun kaupungin kaupunkikulttuurin toimenpideohjelmassa, jonka tavoitteena on kulttuurin keinoin vahvistaa kaupungin elinvoimaa.⁵⁶⁵

Elämysten kaavassa taiteen ja kulttuurin integrointi alkaa yleiskaavasta, jonka teema Oulussa on kaupunkikulttuuri. Kaavaan sisältyy prosenttitaide ja muu taiteellinen suunnittelu aukoiden, puistojen ja valaistuksen toteuttamisessa. Asemakaavassa ja rakentamisessa otetaan huomioon tuleva käyttö, esimerkiksi tapahtumien järjestäminen. Ylläpidossa otetaan huomioon alueellinen kulttuuri ja tapahtumat sekä osallistaminen. Siihen liittyvät olennaisella tavalla yhteisötaide, katutaide, muut taidehankkeet ja matkailunäkökulma. Mukaan toimintaan halutaan alueen toimijoita, esimerkiksi yhteisöjä ja yhdistyksiä, asukasyhdistyksiä, taiteilijaseuroja, yhtyeitä ja kouluja.⁵⁶⁶ Kaavaa pilotoidaan Hiukkavaaran asuinalueella, jossa taiteen integrointi rakentamiseen ja alueen tuleva taidekäyttö otetaan huomioon mm. tilankäytön suunnittelussa ja materiaalien valinnassa. Esimerkiksi alueen keskeisen alikulun seinäpinta valitaan sitä silmälläpitäen, että siihen on tulevaisuudessa helppo tehdä graffiti ja alueen aukiota voitaisiin mahdollisesti käyttää asukkaiden oman taiteen esittämipaikkana. Graffitin tekemisestä on jo neuvoteltu paikallisen Katutaide ry:n kanssa.⁵⁶⁷ Myös yksi alueelle jo valituista taideteoksista on osallistava, sillä sen ulkopinta jätetään kaupungin asukkaiden ja graffitimaalareiden vapaasti maalattavaksi.⁵⁶⁸

Monialaista taide- ja kulttuuritoimintaa koordinoidaan toimintasektorit ja toimialat ylittävällä tavalla. Monialainen taide- ja kulttuuritoiminta tarvitsee tuekseen monialaisen toimijan, yhteistyörakenteen ja verkoston kunnan sisällä. Toiminnan fasilitaattorina voi toimia nykyinen kulttuuritoiminnasta vastaava työntekijä tai erikseen palkattu kulttuurikoor-

⁵⁶² Oulun kaupunki 2016

⁵⁶³ Oulun kaupunki 2015; Vasu 2015; Rantala 2016

⁵⁶⁴ Rantala 2016

⁵⁶⁵ Oulun kaupunki 2015; Vasu 2015

⁵⁶⁶ mt.

⁵⁶⁷ Vasu 2016

⁵⁶⁸ Kekäläinen 2016

dinaattori tai -tuottaja, jonka työnkuvaan kuuluu toimia perinteiset sektori-rajat ylittäen. Hänen tehtävänä on mahdollistaa taide- ja kulttuuritoiminnan resursseja ja toimintaedellytyksiä, hahmottaa eri toimialoilta nousevia tarpeita ja löytää tehtäviin parhaiten soveltuvat ja ammatillisesti osaava tekijät. Koordinaattori myös vahvistaa omalla asiantuntemuksellaan taiteen ja kulttuurin hankintaosaamista eri sektoreilla.

Esimerkiksi Tampereen kaupungilla toimii kaksikin koordinaattoria jotka järjestävät ikäihmisille kulttuuripalveluja. He ovat erikoistuneet kotona asuvien sekä laitoksissa ja avopalvelun piirissä olevien vanhusten kulttuuritarjonnan suunnitteluun. Toimintaa rahoitetaan testamenttivaroilla ja kaupungin myöntämällä budjetilla. Palvelut ostetaan kolmannen sektorin toimijoilta ostopalvelusopimuksilla. Melko samanlainen rakenne on Kuopion kaupungilla, jolla on sekä monialainen Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmä että ikäihmisten kulttuurisuunnittelija. Kaupungilla on oma määräraha, jonka turvin palkataan eri alojen taiteilijoita vanhustyön yksiköihin muutaman kuukauden mittaisiksi jaksoiksi kerrallaan. Helsingin kaupungilla toimii kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston yhteinen kulttuurisuunnittelija. Hän tekee työtään molempien virastojen nimissä. Molemmat myös maksavat hänen palkkansa yhdessä.⁵⁶⁹ Koordinaattorit ovat näissä tapauksissa erikoistuneet erityisesti vanhushpalvelujen tuottamiseen.

Asetelma näissäkin kunnissa muuttuneen merkittävästi sote-uudistuksen myötä. Monialaista koordinaatiota tarvitaan kuitenkin myös kuntien terveyttä ja hyvinvointia edistävään uuteen tehtävään. Nykyisellään tämän tehtävän hoitamiseksi on kaavailtu mallia, jossa moniammatilliset työryhmät edistävät kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä yhteistyössä toimialakohtaisten toimijoiden kanssa⁵⁷⁰. Taide- ja kulttuuritoiminnan monialainen koordinaattori kuuluu toimenkuvansa perusteella luonnollisesti tähän ryhmään. Hän voi myös toimia maakuntatasolla tiiviissä yhteydessä sote-palvelujen järjestäjän kanssa, samantyyppisessä palveluiden välittämisen asiantuntijatehtävässä. Koordinaattorin tehtäväkenttä ei rajoitu sote- ja kulttuurisektorin rajapinnassa toimimiseen, vaan ulottuu myös muiden hallinnonalojen kanssa tehtävän yhteistyön rakentamiseen.

Lisääntynyt monialainen koordinaatiotyö tarkoittaa kulttuuripalvelujen työ määrän lisääntymistä. Tässä yhteydessä onkin varmistettava, että toiminnalle osoitetaan vastaavasti lisää rahoitusta ja henkilöstöresurssia. Pienemmissä kunnissa koordinaattori voi toimia yksittäistä kuntaa laajemmalla alueella. Koordinointi voidaan myös hankkia ostopalveluina, esimerkiksi kulttuuri-alan yhdistykseltä, yritykseltä tai osuuskunnalta.

⁵⁶⁹Rosenlöf 2014, 40–41, 61–62

⁵⁷⁰Valtiovaraministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a

Peruskoulujen uusi ilmiöpohjaiseen oppimiseen perustuva opetussuunnitelma antaa aikaisempaa enemmän mahdollisuuksia taide- ja kulttuuritoiminnan integroimiseksi opetukseen. Kuntien tulee organisoida työryhmiä, joissa taiteilijat ja opettajat suunnittelevat yhdessä, miten taidetoiminnalla voidaan tukea uuden opetussuunnitelman tavoitteita. Suunnitelmat konkretisoidaan vuosikelloon. Tietoa ja esimerkkejä kokeiluista levitetään keskitetysti alueilla ja myös valtakunnallisesti.

Kunnan kulttuurikoordinaattorin yhteyshenkilöiksi eri toimipisteisiin (koulut, laitokset) tulee nimetä kulttuurivastaavia, joiden tehtävänä on huolehtia kulttuuritoiminnan toteutumisesta omassa yksikössään. Kulttuurivastaavien tehtävät tulee määritellä selkeästi ja heille tulee tarjota myös koulutusta. Kulttuurivastaavien yhteistyö mahdollistaa myös esimerkiksi ylisukupolvisen kohtaamisen ja eri kohderyhmille tarjottavien palvelujen yhdistämisen.⁵⁷¹

Kuntien ja yritysten tiloja osoitetaan taide- ja kulttuuritoimintakäyttöön. Kirjastot ovat jo nykyisellään monipalvelutiloja, jotka toimivat kirjastopalvelujen ohella kohtauspaikkoina ja tukevat yhteisöllisyyden ja osallisuuden syntymistä⁵⁷². Kirjastojen kanssa tehtävää näyttely- ja tapahtumatoimintaa onkin luontevaa lisätä ja kirjastoautotoimintaa voitaneen monin paikoin laajentaa kulttuuribussitoiminnaksi. Myös muihin monipalvelukeskuksiksi ja yhteisöllisiksi tiloiksi suunniteltuihin rakennuksiin tulee jo suunnitteluvaiheessa varata tilaa taidetoiminnalle ja muulle yhteisölliselle tekemiselle.

Tyhjiksi jääneitä tiloja tulee antaa taide- ja kulttuuritoimijoiden käyttöön korvauksetta vastineeksi siitä, että ne ylläpitävät niissä yleisöille suunnattua toimintaa joko omatoimisesti tai kunnan kanssa yhteistyössä. Kuntien lisäksi tiloja voivat antaa tilapäiskäyttöön rakennusliikkeet, jotka ovat purkamassa tyhjiä liikehuoneistoja uudisrakentamisen tieltä. Kunnat voivat toimia yhteistyössä rakennusliikkeiden kanssa ja auttaa järjestämään toimintaa vapautuneisiin tiloihin. Esimerkki tällaisesta on Keravan Purkutaide-projekti. Siinä kunta ja rakennusliike yhdessä mahdollistivat laajan monitaideprojektin, joka oli lähtöisin yksittäisen taiteilijan ideasta. Tyhjilleen jäänyt liikekiinteistö annettiin graffititaiteilijoiden käyttöön ja tiloja välitettiin korvauksetta myös muille toimijoille. Tilojen välittäjänä toimi Keravan kulttuuripalvelut. Toiminta sai myös yrityssponsoreita.⁵⁷³

Kunnat voivat houkutella taiteilijoita paikkakunnalle edullisilla työhuonemaksuilla. Näin on toimittu esimerkiksi Kankaanpäässä. Tavoitteena on helpottaa Kankaanpään taidekoulusta vastavalmistuneiden kuvataiteilijoiden

⁵⁷¹ Kulttuurivastaavien nimeäminen on yleinen käytäntö kouluissa, erityisesti niissä kunnissa, joissa on kulttuuripolkutoimintaa. Kulttuurivastaavia toimii myös kunnan muissa laitoksissa. Esimerkiksi Hankasalmen kunnassa vastuuhenkilöitä on kaikissa edellä mainituissa. (Hankasalmen kunta 2016)

⁵⁷² OPM 2009b, 16

⁵⁷³ Keravan kaupunki 2016a; 2016b; 2016c

pääsemistä alkuun urallaan, mutta toiminnasta hyöttyy myös kaupunki, sillä taiteilijoiden sijoittuminen alueelle rikastuttaa kaupunkia monipuolisen näyttelytoiminnan myötä ja mahdollistaa myös muita kohtaamisia yleisön ja taiteilijoiden välillä esimerkiksi avoimien työhuonepäivien järjestämisen kautta.⁵⁷⁴

Kunnat voivat myös antaa tyhjäksi jääneitä tiloja taiteilijoiden työhuoneiksi ja residenssitiloiksi korvauksetta tai nimellistä korvausta vastaan. Esimerkiksi lakkautettujen kyläkoulujen tai kuntaliitoksissa tyhjiilleen jääneet hallinnolliset tilat soveltuvat tähän käyttöön hyvin. Kunta voi myöntää residenssitaitelijalle lisäksi apurahaa. Yhteistyö voi saada myös muita muotoja; esimerkiksi Keuruun kaupungin Santun talo -residenssin vuokra maksetaan taiteella, eli residenssitaitelija luovuttaa yhden teoksensa kaupungin kokoelmiin. Vaihtoehtoisesti teos voi olla myös yleisölle järjestettävä työpaja.⁵⁷⁵ Residenssin toimintaperiaatteita määriteltäessä on kuitenkin otettava huomioon residenssitoiminnan luonteeseen kuuluva taiteellinen vapaus. Siksi residenssissä työskentelyä ei tule nähdä tavoitteellisena toimintana eikä residenssitaitelijalle voi osoittaa työtehtäviä tai vaatimuksia esimerkiksi taiteen sisältöjen suhteen.

Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö kuntien residenssitoiminta voisi olla osa suurempaa yhteistyökuviota, jossa taiteilijan työ on välillä yksityistä ja välillä yleisöjen kanssa tehtävää työtä: Taiteilijan kanssa voitaisiin tehdä sopimus esimerkiksi muutaman kuukauden residenssijaksosta, joka olisi rauhoitettu hänen omalle taiteelliselle työlleen. Sen jälkeen hän toimisi kuntataiteilijana palkkasuhteessa loppuvuoden ajan. Mikäli kuntataiteilijan työ ei olisi kokoaikaista, taiteilija voisi toimia sen lisäksi opettajana kansalais- tai työväenopistossa, taiteen perusopetusta tai muuta taidekoulutusta tarjoavassa oppilaitoksessa. Residenssijaksoon, kuntataiteilijana toimimiseen sekä opettamiseen perustuva kokonaisuus voisi olla yhden vuoden mittainen tai pidempi jakso.

Toiminnasta hyötyisivät sekä taiteilija, kunta että kuntalaiset: Taiteilija saa taloudellisesti turvatun työpaikan, jonka sisältö liittyy suoraan hänen ydinosaamiseensa. Samaan aikaan hän voi myös edistää taiteellista uraansa residenssiyhteistyön ja näyttelyiden tai esitysten avulla. Kuntalaiset saavat kokea taidetta näyttelyiden, esitysten, työpajojen, yhteisötaideprojektien ja taideopetuksen mahdollistamana. Kunnat ja oppilaitokset saavat pidempiaikaisen, mutta kuitenkin määräajoin vaihtuvan taiteilijan rikastuttamaan alueen taidetarjontaa, yleisötyötä ja taideopetusta.

⁵⁷⁴Mustaniemi 2016; Kuusimäki 2016

⁵⁷⁵Keuruun kaupunki 2016

Kuntalaisten osallistamista suunnitteluun ja päätöksentekoon kehitetään. Kunta voi osallistaa asukkaita kulttuuritoimintojen suunnitteluun ja päättämiseen esimerkiksi siten, että heiltä tiedustellaan toiveita joko suoraan tai välillisesti ja näistä toiveista päätetään asukkaiden kesken äänestämällä tai muulla demokraattisella ja yhteisöllisellä tavalla. Osa kulttuuribudjetista voidaan muodostaa osallistavan budjetoinnin perusteella. Asukkaiden osallistamista päätöksentekoon voidaan tukea myös avaamalla lautakuntien kokouksia julkisiksi.

Suoran asukasvaikuttamisen mahdollistavia kanavia ovat mm. asukkaille osoitetut kyselykampanjat, ideointitapahtumat, asiakasraadit jne. ja välillisii mm. yhdistysten, asukasliikkeiden, ja asukkaita edustavien neuvottelukuntien ja neuvostojen kuulemiset. Esimerkiksi Turussa lapset olivat lasten parlamentin ja erilaisten yleisölle avoimien työpajojen kautta vahvasti mukana päättämässä Kupittaa patsaspuistoon sijoitetusta, lasten käyttöön tarkoitettua toiminnallisesta taideteoksesta.⁵⁷⁶ Yhteissuunnittelun tuloksena taiteilijat sisällyttivätkin lapsilta saatuja ideoita runsaasti teoksen lopulliseen ulkoasuun.⁵⁷⁷ Kuopiossa Satamankulmassa järjestetyssä Lasten Oma Festarissa lapset olivat mukana tuottamassa koko konseptin – tuottajan asiantuntijatukena oli 3–12-vuotiaista lapsista koostuva 10-henkinen suunnitteluryhmä, joka suunnitteli tapahtuman sisällön ja toiminnot sekä osan viestinnästä⁵⁷⁸.

Nuorten kiinnostusta ja mahdollisuuksia päätöksentekoon voidaan lisätä myös nuorisovaltuustojen asemaa ja toimintamahdollisuuksia parantamalla. Nuorisovaltuustojen asemaa vahvistettiin vuoden 2015 kuntalaissa ja vuoteen 2017 mennessä nuorisovaltuustojen tulee toimia kaikissa kunnissa. Vaikka nuorisovaltuustojen tehtävänä onkin edustaa kunnan nuoria demokraattisessa päätöksenteossa, niiden tosiasialliset vaikuttamismahdollisuudet perustuvat kuitenkin parhaimmillaankin läsnäolo- ja puheoikeuteen lautakunnissa ja kunnanvaltuuston kokouksissa.⁵⁷⁹ Niiltä puuttuu kuntaorganisaatiossa kanava, jonka kautta ne voisivat saada kaikki esiin nostamansa asiat käsiteltyä virallisesti. Tähän puutteeseen on tartuttu Turussa, jossa on suunniteltu nuorisovaltuuston ja nuorisolautakunnan yhteistyön tiivistämistä. Käytännössä se tapahtuisi siten, että nuorisolautakunta ottaa nuorisovaltuuston aloitteet viralliseen käsittelyyn lautakunnassa ja vie ne sitä kautta eteenpäin. Nuorisolautakunta ja nuorisovaltuusto aloittavat myös säännölliset tapaamiset. Tavoitteena on nuorten innostaminen päätöksentekoon ja yhteisten asioiden hoitamiseen.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶Aaltonen 2015; Turun kaupunki 2015

⁵⁷⁷Tikkaoja 2015

⁵⁷⁸Lappi-Hautamäki 2016

⁵⁷⁹Nuva ry 2016

⁵⁸⁰Azizi 2016

Kunta voi tukea asukasosallisuutta myöntämällä tilat toiminnalle ja/tai tuke-
malla toimintaa taloudellisesti osallistumatta itse varsinaisesti sen toteutta-
miseen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi niin, että kunta myöntää määrärahan
taiteilijayhteisölle tai muulle yhteisölle ja tämä toimija suunnittelee ja toteuttaa
toiminnot yhdessä asukkaiden kanssa. Kunta voi myös antaa yhteisölle korva-
uksetta tilan ja myöntää toimintaan määrärahoja, mutta yhteisö tai muu toi-
mintaryhmä vastaa toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja osarahoituk-
sesta esimerkiksi hakemalla avustuksia ja sponsorirahoitusta. Kunnat voivat
edistää yhteisöjen omaehtoista kulttuurituotantoa kannustamalla ja auttamal-
la yhteisöjä hakemaan avustuksia. Kunta voi myös ottaa hankkeissa uuden-
laisen roolin yhdistysten ja kansalaisryhmien tasaveroisena kumppanina.

Kunta voi tukea osallisuutta myös luovuttamalla taideteoksen tai muistomer-
kin huoltamisen ja ylläpidon vastuun yhteisölle. Tällaista joukkoistamistyötä
tekee kulttuurihistoriallisten kohteiden osalta Pirkanmaan maakuntamuseo
Adoptoi monumentti⁵⁸¹-ohjelmallaan. Siinä museo valitsee sopivia muinais-
jäännöksiä ja historiallisia kohteita, jotka se luovuttaa adoption. Adoptoija
voi olla yhteisö, yhdistys, yritys tai julkisyhteisö, kuten koulu. Myös yhteisöt
itse voivat ehdottaa sopivaa kohdetta. Omistusoikeus kohteesta ei siirry adop-
toijalle, mutta hän sitoutuu hoitamaan sitä vastuullisesti saamiensa ohjeiden
mukaisesti. Vastineeksi adoptoija saa eräitä etuja alueen käyttöön nähden,
esimerkiksi oikeuden järjestää tapahtumia tai muuta toimintaa kohteella.
Adoptoijilla on tukenaan kulttuuriperinnön hoidon ammattilaisia, mutta
varsinaisista hoitotoimenpiteistä he vastaavat itse. Adoptointitoiminnassa
olennaista on museon roolin muuttuminen ylhäältä käsin neuvoja antavasta
sallijasta rinnalla kulkijaksi, kansalaisten palvelijaksi. Adoptiomahdollisuu-
den on havaittu innostavan toimintaan jopa siinä määrin, että adoptoijat ovat
perustaneet yhdistyksiä kohteidensa ympärille.⁵⁸² Jotkut ryhmät ovat myös
hakeneet joukkorahoitusta adoptoimiensa kohteiden kunnostamiseen.⁵⁸³

**Kolmannen ja neljännen sektorin kanssa tehtävää yhteistyötä ke-
hitetään.** Kunta vastaa palvelujen järjestämisestä mutta voi hankkia pal-
veluja ostopalveluina esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoilta. Kunnan
palkkaama tai ostopalveluna hankkima kulttuurikoordinaattori toimii tai-
teilijoiden ja kolmannen sekä neljännen sektorin (asukasliikkeet, taiteilija-
ryhmät, jne) yhteyshenkilönä. Hänen tehtävänä on selkeyttää kunnan toi-
mintamalleja näihin toimijoihin päin ja aktiivisesti kehittää yhdessä kunnan
eri viranomaisten kanssa toimintoja siihen suuntaan, että yhteistyön muodot
helpottuvat. Työhön kuuluu myös yhdistysten ja neljännen sektorin toimijoi-
den osaamisen tukeminen ja toimijoiden verkottaminen siten, että ne pysty-
vät tuottamaan palveluja entistä paremmin.

⁵⁸¹–Toimintatavan on alun perin kehittänyt Archaeology Scotland -järjestö (Archaeology Scotland 2016).

⁵⁸²–Pirkanmaan maakuntamuseo 2016; Hinnerichsen & Soininen 2016, 7–11

⁵⁸³–Mesenaatti 2016

Kuntien tulee kannustaa kylä-, asukas- ja harrastusyhdistyksiä, työryhmiä ja asukasliikkeitä omatoimiseen taide- ja kulttuuritoimintaan sekä aktiiviseen avustusten hakemiseen taide- ja kulttuuritoiminnan mahdollistamiseksi. Tämän mahdollistamiseksi avustuksenjakoprosessiin tulee kehittää kevyempiä ja joustavampia vaihtoehtoja. Yksi esimerkki tästä on Koneen säätiön mikroapurahakoikeilu, jossa hakijat saivat anoa pieniä, 50–500 euron suuruisia avustuksia suullisella hakumenettelyllä. Hakupäivänä hakijat kirjoittivat lyhyen hankekuvauksen lomakkeelle ja saivat sen jälkeen perustella hankkeen tarpeellisuutta rahoittajalle viiden minuutin mittaisella puheenvuorolla. Apurahapäätökset tehtiin saman päivän aikana, päätökset kerrottiin julkisesti ja myönnetty apurahat jaettiin paikan päällä. Hakijoiden antaman palautteen mukaan hakuprosessin etuja olivat joustavuus pienten apurahojen hakemisessa ja saamisessa sekä päätöksen saamisen nopeus.⁵⁸⁴ Tämän kaltainen menettely voisi toimia myös kunnissa ja sen avulla voitaisiin saada innostettua esimerkiksi nuoria ja erilaisia vapaamuotoisia toimintaryhmiä toimintaan.

Kunnan ja yhdistysten yhteistyön muodot tulee hioa sellaisiksi, etteivät ne kohtuuttomasti rasita pienten yhdistysten vapaaehtoistyöhön perustuvaa resurssia. Tällaisten yhdistysten toiminnan laajetessa kattamaan uusia toimintoja niille tulee muutosvaiheessa mahdollistaa taloudellista tukea sekä koulutusta. Tällaista tarjoavat mm. yhdistystoimintaa ja kumppanuuksia kehittävät ohjatut toimenpiteet⁵⁸⁵, ohjelmat⁵⁸⁶ ja verkostot⁵⁸⁷ sekä Leader-ryhmät. On myös tärkeää ottaa kolmannen sektorin toimijoita mukaan eritasoihin suunnitteluryhmiin ja toimielimiin⁵⁸⁸.

MUUT TOIMIJA

Sosiaali- ja terveyssektorin kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään.
Vapaan sivistystyön toimijoiden ja kulttuuriperintötoimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään.
Eri ammattialojen ja sektoreiden toimijoiden keskinäistä ymmärrystä, tietoa ja osaamista tuetaan koulutuksen avulla.
Yritysyhteistyötä kehitetään.
Rahoitusmalleja kehitetään.

⁵⁸⁴Sahamies 2016

⁵⁸⁵Mm. järjestöstrategioiden laatiminen

⁵⁸⁶Esimerkiksi Palvelut, elinkeinot ja demokratia (PED) -ohjelma (Kunnat.net 2016)

⁵⁸⁷Esimerkiksi Suomen Kylätoiminta ry, Suomen Kotiseutuliitto

⁵⁸⁸Mm. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 31

Sosiaali- ja terveyssektorin kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään. Maakuntien ja kuntien tulee laatia toimintasuunnitelmat taide- ja kulttuuritoiminnan toteuttamiseksi laitoksissa, avopalveluissa ja ennaltaehkäisevässä työssä. Nämä tulee sisällyttää kuntien hyvinvointiohjelmiin, maakuntien palvelustrategioihin ja palvelulupauksiin sekä vanhuspalvelulaissa⁵⁸⁹ mainittuun hyvinvointia ja toimintakykyä ylläpitävää tavoitteeseen. Taide- ja kulttuuritoiminta tulee integroida pysyväksi osaksi laitosten ja avopalveluiden arkea⁵⁹⁰. Alueellinen toimintasuunnitelma on tarpeen tehdä mahdollisimman konkreettiseksi ja kirjata vuosikelloon. Hoitohenkilökunta tulee ottaa mukaan työskentelyyn yhä tiiviimmin ja hoitajien omaehtoista työskentelyä tukea antamalla heille perehdytyksen lisäksi myös konkreettisia työskentelyohjeita ja -välineitä sekä koulutusta. Yhteyksien ja verkostojen ylläpitämiseksi sekä toiminnan kehittämiseksi on tarpeen muodostaa alueellisia yhteistyöryhmiä, joihin kuuluu kulttuuritoimijoiden ja sosiaali- ja terveyssektorin edustajia. Näiden alullepanijoina ja koollekutsujina voivat toimia kuntien kulttuurikoordinaattorit / kulttuurituottajat / kulttuurisihteerit tai Taiteen edistämiskeskuksen aluetoimipisteet.

Vapaan sivistystyön toimijoiden ja kulttuuriperintötoimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään. Vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa tulee tehdä tiivistä yhteistyötä taiteilijoiden työnkuvan koordinoinnissa siten, että taiteilija voi saada riittävän toimeentulon eri työtehtäviä yhdistelemällä. Osa-aikaisesti kunnassa työskentelevä taiteilija voisi esimerkiksi saada lisäksi osa-aikaista opetustyötä kansalais- tai työväenopistosta tai kansanopistosta. Kokoaikainen työ ja palkka helpottaisivat hänen mahdollisuuksiaan asettua paikkakunnalle asumaan. Paikallisuus puolestaan vähentäisi työmatkoihin liittyviä kustannuksia, mikä parantaisi työnantajan mahdollisuuksia palkkaamiseen. Lisäksi matkustamisesta säästyvä aika vapauttaisi taiteilijan työaikaan varsinaisen ydintehtävän suorittamiselle. Vapaan sivistystyön toimijat voivat tukea taiteilijoiden toimeentuloa myös palvelumuotoilemalla heidän osaamistaan myytäväiksi tuotteiksi, kuten yksityisopetuksesi ja tapahtumien sisällöntuotannoksi, tai ylläpitämällä esiintyjäpankkia⁵⁹¹.

Kansalais- ja työväenopistojen toiminta heijastelee niitä ylläpitävän omistajayhteisön tarpeita ja tavoitteita, joten niiden toiminnassa näkyy paljon samoja painotuksia kuin kuntien strategioissa. Vapaan sivistystyön toimijat reagoivat myös yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja saavutettavuuden lisäämiseen; esimerkiksi väestön ikääntyminen on luonut tarvetta ikäihmisiin liittyvän pedagogiikan kehittämiseen⁵⁹² ja koulutusta suunnataan myös esimerkiksi maahanmuuttajille sekä erilaisille oppijoille, mielenterveyskuntoutujille ja kehitysvammaisille⁵⁹³. Kansalais- ja työväenopistot tukevat jo nyt monialais-

⁵⁸⁹Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista, 5§

⁵⁹⁰Valtioneuvosto 2015; Tätä kehitetään parhaillaan prosenttitaitteen laajentamiseen liittyvässä kärkihankkeessa (Valtioneuvosto 2016)

⁵⁹¹Näin tehdään esimerkiksi Pirkan opistossa (Salokorpi 2016). Vastaavia suunnitelmia opettajina toimivien taiteilijoiden osaamisen tuotteistamisesta ja myymisestä on Oulu-opistossa (Lohi 2016)

⁵⁹²Nuottanen 2016

⁵⁹³Esim. Marjamäki 2016; Salokorpi 2016

ta yhteistyötä esimerkiksi viemällä toimintaa vanhusten laitoksiin⁵⁹⁴. Myös digitaalisten menetelmien kehittäminen on saavutettavuuden ja saatavuuden kannalta keskeistä⁵⁹⁵ ja esimerkiksi Pirkan opisto streamaa musiikkiopiston konsertteja ja matineoita vanhainkoteihin⁵⁹⁶. Nykyaajan tarpeita seuraten myös vapaan sivistystyön tarjonta on muuttunut – perinteisen pidempikeskisen kursssitarjonnan rinnalle on tullut myös lyhytkursseja, kaikille avointa ja maksutonta toimintaa sekä yhteisötaidetta ja tapahtumia⁵⁹⁷. Vapaan sivistystyön toimijoiden keskeisenä kohderyhmänä ovat työssäkäyvät aikuiset. Sama väestönosa on myös osallistavan taidetoiminnan kannalta keskeinen, joskin vaikeasti tavoitettava kohderyhmä. Toimijoiden yhteistyöllä voidaankin saavuttaa merkittäviä synergiaetuja.

Kulttuurimaisema- ja kulttuuriperintötyön toimijoiden kanssa voidaan tehdä yhteistyötä esimerkiksi ympäristötaideprojektien ja aineelliseen tai aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvien taideprojektien kautta. Museoiden kulttuuriperintötyön ja taidetoiminnan välisiä yhteyksiä voidaan vahvistaa ja laajentaa ennakkoluulottomilla projektikokeiluilla ja yhteisistä projekteista tehdä näyttelyitä museoon.

Eri ammattialojen ja sektoreiden toimijoiden keskinäistä ymmärrystä, tietoa ja osaamista tuetaan koulutuksen avulla. Eri ammattialojen ja toimintasektoreiden toimijoille tulee järjestää koulutusta, joka auttaa ymmärtämään toisilla sektoreilla ja toimialoilla työskentelevien näkökulmia sekä asiakasryhmien tarpeita. Tällaista koulutusta on järjestetty esimerkiksi Tampereella, jossa Tampereen seudun työväenopisto järjestää taide- ja kulttuurialan toimijoille koulutusta vanhuudesta ja vanhusten kohtaamisesta. Samoin hoitoalan ammattilaiset saavat koulutusta taide- ja kulttuurimenetelmien hyödyntämisestä osana hoitotyötä⁵⁹⁸. Koulutusta voidaan järjestää myös yhteistyössä alueen toisen ja kolmannen asteen oppilaitosten kanssa.

Yritysyhteistyötä kehitetään. Taide- ja kulttuuritoimijoiden tulee rakentaa toimintansa imagoa moniulotteisemmaksi ja kiinnostavammaksi, jotta se näyttäytyy myös yritysten näkökulmasta houkuttelevana. Tähän tarkoitukseen voidaan käyttää myös sponsori- ja yritysyhteistyöhankintaan erikoistuneiden yritysten palveluja. Yritysyhteistyötä tehtäessä taiteen tarkoitusta on perusteltava myös liiketoiminnan näkökulmasta, mikä haastaa kehittämään uusia tapoja tuoda esiin taiteen arvo⁵⁹⁹. Sponsorointiin ja muuhun yritysyhteistyöhön liittyvät toimenpiteet on suunniteltava huolellisesti, ja yhteistyön edut on avattava ja perusteltava sekä taidetoiminnan että yrityksen näkökulmasta. Hyvinvointia ja terveyttä lisäävien taide- ja kulttuuritoimintojen

⁵⁹⁴ Esim. Räsänen 2016

⁵⁹⁵ Esim. Kemppainen 2016

⁵⁹⁶ Salokorpi 2016

⁵⁹⁷ Esim. Lohi 2016; Junes-Kähkölä 2016

⁵⁹⁸ Rosenlöf 2014, 40

⁵⁹⁹ Rikkinen & Malmström 2014, 43–45

yrittäjäyhteistyökumppanuuksia etsittäessä tulee ottaa tarkasteluun myös yritysten yhteiskuntavastuuohjelmien tarjoamat mahdollisuudet.

Yrityksille myytävän taiteen myyntiprosessin on oltava sujuva ja asiakaslähtöinen.⁶⁰⁰ Tämä pätee myös yritysyritys- ja sponsoroituneuvotteluihin, joissa yrittäjät toivovat taide- ja kulttuuritoimijoilta selkeää kiteytystä siitä, mitä yhteistyöltä toivotaan ja millaisia vaihtoehtoja on käytettävissä.⁶⁰¹ Kiinnostava esimerkki taide- ja kulttuuripalvelujen yritysyrityksen tuoteistamisesta on toimintatapa, jossa yritykset voivat ostaa palveluja edelleen lahjoitettavaksi esimerkiksi ikäihmisille, lapsille tai jollekin muulle kohde-ryhmälle⁶⁰². Siinä palvelujen hankkiminen on tehty yritykselle mahdollisimman helpoksi ja niiden sisältö vastaa suoraan yhteiskuntavastuutoiminnan yleisiä tavoitteita.

Rahoitusmalleja kehitetään. Tuotantojen ja teosten rahoittamisessa tulee kehittää aktiivisesti uusia rahoitusmalleja, esimerkiksi joukkorahoitusta sekä yksityisen ja julkisen sektorin rahoitusten yhdistämistä. Esimerkiksi julkisten teosten rahoituksen osalta yksityisellä rahoituksella voisi olla nykyistä merkittävämpi osuus, mikäli rakennusrahoituksen, tontinluovutusehtojen ja kerrosneliömaksujen mahdollisuudet julkisen taiteen suunnittelussa tunnettaisiin paremmin.

Joukkorahoitus on yleistynyt rahoitusmuotona erityisesti yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Yleisiä rahoituskohteita ovat esitykset, tapahtumat, elokuvat, äänitteet ja muut julkaisut. Julkisella sektorilla joukkorahoitusta on hyödynnetty taide- ja kulttuuriprojekteissa vielä varsin vähän: Tampereella avataan vuoden 2017 alussa Suomen Pelimuseo museokeskus Vapriikin yhteyteen⁶⁰³ ja Riihimäen kaupunginmuseo on vastikään aloitettu joukkorahoitusprojekti museon kokoelmiin kuuluvan paloauton konservoimiseksi käyttökuntoon⁶⁰⁴. Kaikissa näissä projekteissa rahoitus on pääosin hankittu muista lähteistä, joista kunta on yksi, mutta joukkorahoituksen taloudellinen merkitys on kokonaisuuden kannalta sangen merkittävä. Lisäksi joukkorahoituskampanja toimii erinomaisena yleisötyön avauksena sekä markkinointivälineenä.

⁶⁰⁰mt., 55–59

⁶⁰¹Roine 2016, 48

⁶⁰²Taipale 2016

⁶⁰³Suomen pelimuseo 2016

⁶⁰⁴Yli-Karhula 2016

TAITEILIJAN TYÖN TUKEMINEN

Taiteilijan tehtävät ja vastuut määritellään selkeästi ja hänet perehdytetään tehtäväänsä hyvin.
Taiteilijan vertaistuen saaminen mahdollistetaan.
Taiteilijan ammatillista kehitystä tuetaan.
Taiteilijoiden koulutusta kehitetään.
Palvelumuotoilua ja tuotteistamista kehitetään.
Myyntiä ja markkinointia kehitetään.
Avustusten hakuprosessia kevennetään ja hankkeiden keskinäistä koordinointia ja verkostoitumista tuetaan.

Taide- ja kulttuuritoimintaa hankitaan kuntiin joko ostopalveluina tai työllistämällä taiteilijoita palkkasuhteeseen. Tässä osiossa ensimmäiset kolme kohtaa liittyvät työsuhteessa taiteilijana toimimiseen ja sen jälkeen tulevat kohdat liittyvät joko ostopalveluina hankittuihin palveluihin tai molempiin. Kunta- ja aluetaiteilijan työnkuva vaikuttaa nykyisellään laaditun hyvin laajaksi ja sekä työn tilaajan että taiteilijan ennakkokäsitys ajankäytöstä on monesti liian optimistinen. Toinen ongelma on se, että eri sektorien toimijat eivät ole tietoisia toistensa osaamisista ja tarpeista. Taiteilija työskentelee usein yksin, tai mikäli hänellä on työryhmä, hän on sen ainoa taiteilija. Työryhmät vaihtelevat kohteiden mukaan. Lisäksi yleisöjen parissa työskentelevät taiteilijat työskentelevät – yhteisötaiteilijoita lukuun ottamatta – alueella, jonka toimintatavat eivät ole heille entuudestaan tuttuja. Näistä syistä taiteilija tarvitsee tukea työnsä organisointiin ja työssä jaksamiseen. Toisin sanoen hän tarvitsee toimintaa tilanneen organisaation tukea, tuottamisapua ja moniammatillista työparia sekä lisäkoulutusta. Lisäksi hänen tarvitsee hyvän perehdytyksen sekä työkenttäänsä että yhteisötaiteen toimintamuotoihin ja vertaistukea oman ammattialansa piiristä. Ostopalveluna hankittavissa palveluissa työn mitoituksessa onnistuminen – ja näin ollen myös kehittämistarve – liittyy ennen kaikkea palvelumuotoiluun, markkinointiin ja hinnoitteluun.

Taiteilijan tehtävät ja vastuut määritellään selkeästi ja hänet perehdytetään tehtäväänsä hyvin. Yhteisöjen kanssa toimivan taiteilijan työnkuva tulee laatia selkeäksi ja realistiseksi sekä työmäärän että tehtäväkentän suhteen. Taiteilijan ydintehtävän, eli yhteisöjen kanssa tehtävän työn, tekemiseen tulee varata riittävästi aikaa. Tuotannollinen prosessi tulee antaa joko kokonaan tai osittain kunnan rakenteeseen jo valmiiksi kuuluva

tahon (kulttuurikoordinaattori, viestintä- ja markkinointiyksikkö, moniammatillinen työryhmä) tai tähän työhön osoitettu ulkoisen toimijan (tuottaja, yhdistys, osuuskunta) hoidettavaksi. Näiden tehtävänä on hoitaa viestintä, markkinointi, hallinto ja toiminnan käytännön järjestelyt sekä edistää verkostoitumista. Tehtävät eritellään selkeästi ja niihin nimetään vastuuhenkilöt. Ulkoinen tuottajataho voi vastata toiminnasta usean kunnan alueella.

Taiteilija tulee perehdyttää kunnan tai muun toiminta-alueen hallintoon, rakenteisiin, strategioihin sekä muihin toimintaa ohjaaviin periaatteisiin ja asiakirjoihin. Lisäksi taiteilijalle on tarpeen antaa erityisesti työskentelyn alussa selkeää moniammatillinen perehdytys. Toisten toimintasektoreiden tavoitteisiin ja työkaluun perehdyttämistä jatketaan työparitoiminnan avulla. Työparin tehtävänä on tuoda yhteistyöprosessiin oman ammattialansa tietämystä, välittää tietoa työskentelyn muodoista ja sen tavoitteista oman ammattialansa suuntaan, auttaa varsinaisessa työskentelyssä sekä edistää taidetyön soveltamista osaksi toisen alan työtä. Hän myös toimii tukena mahdollisesti haastavien tilanteiden käsittelyssä. Taiteilijan pääsyä eritasoisin ja eri aloja edustaviin verkostoihin tulee tehostaa hallinnonalat ylittävällä yhteistyöllä.

Taiteilijan vertaistuen saaminen mahdollistetaan sisällyttämällä työnsuunnitelmaan mahdollisuus tavata toisia taiteilijoita esimerkiksi hanketapaamisissa ja seminaareissa sekä muissa ryhmissä. Vertaisverkostoissa voidaan muodostaa myös mentorointipareja tai -ryhmiä. Taiteilijoille tulee mahdollistaa tarvittaessa myös työhohausta. Vertaisryhmien, vertaisverkostojen ja mentorintisuhteiden syntyminen voivat edesauttaa esimerkiksi Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilijat yhteistyössä muiden taidealan verkostojen kanssa.

Taiteilijan ammatillista kehitystä tuetaan. Pitääkseen yllä taiteilijaidentiteettiään ja kehittyäkseen oman alansa taiteilijana kunta- ja aluetaiteilijan tulisi saada sisällyttää työaikaansa myös oman taiteellisen työn osuus ja saada näkyvyyttä taiteilijana. Näkyvyydestä hyötyvät myös kunta ja/tai taiteilijan palveluita käyttävä laitos. Kunta- ja aluetaiteilijoiden ammatillista näkyvyyttä voidaan tehostaa koostamalla heidän teoksiaan (kiertäviksi) näyttelyiksi ja mahdollistamalla esittävän taiteen teosten esittäminen yhteistyökunnissa. Lisäksi kunnat ja yksityiset voivat tilata kunta- ja aluetaiteilijoidensa töitä kunnallisiin laitoksiin ja julkisiin tiloihin.

Taiteilijoiden koulutusta kehitetään. Taiteilijoille tulee järjestää täydennyskoulutusta yhteisötaiteen menetelmistä, eri toimintaympäristöjen tuntemuksesta ja sektorienvälisestä toiminnasta, taiteen soveltavasta käytöstä sekä taiteellisesta aluesuunnittelusta yhdessä suunnittelijoiden, arkkitehtien, rakentajien ja kaavoittajien kanssa. Nämä aihepiirit tulee ottaa vahvemmin mukaan myös tutkintoon johtavaan koulutukseen.

Palvelumuotoilua ja tuotteistamista kehitetään. Tuotteen tai palvelun menestyksen edellytyksenä on se, että sille on olemassa tarve ja kiinnostus. Taide- ja kulttuuripalveluja muotoiltaessa tulisikin ensisijaisesti pohtia, miten kiinnostus herätetään ja markkina synnytetään.⁶⁰⁵ Palveluja tulee suunnitella tietoisesti ja osaavasti, palvelumuotoilun periaatteet ja menetelmät tuntien ja niitä hyödyntäen. Palvelumuotoilun tehtävä on tuoda sisällöt palveluprosessin kautta helposti saavutettavaksi ja asiakaskokemusta tukeviksi. On tärkeää erottaa palveluprosessin muotoilu taiteellisen sisällön tuottamisesta. Muotoiltu palvelu mahdollistaa tällöin myös taiteen vapaan ilmaisun. Tarvittaessa palvelumuotoilun menetelmiä voidaan hyödyntää myös taidesisällön muodostamisessa, mutta se ei ole palvelumuotoilun ensisijainen tarkoitus.⁶⁰⁶

Taiteilijan ei itse tarvitse välttämättä olla palvelumuotoilun asiantuntija, vaan hän voi hankkia osaamista kulttuurin välittäjäportaasta osaajilta – tuottajilta, agenteilta ja managereilta. Taiteen henkilökohtaisen ja dynaamisen luonteen huomioon ottaen on kuitenkin tärkeää varmistaa, ettei taiteilija koe palveluiden tuotteistamisen ja myynnin olevan ristiriidassa taiteilijaidentiteettinsä kanssa, ja että palvelut ja tuotteet ovat sellaisia, joiden tekemiseen hän kokee olevansa valmis sitoutumaan tarvittaessa myös pidemmällä tähtäimellä.

Taidetoimintaa välittävien palvelujen muotoilussa on olennaista mieltää palveluprosessi monensuuntaiseksi; asiakkaita ovat niin ostaja-asiakkaat, mahdolliset muut loppukäyttäjäasiakkaat kuin ne taiteilijatkin, joiden palveluja välitetään. Palveluprosessin on oltava helposti hahmotettava ja sujuva kaikkiin suuntiin ja jokaisen asiakasryhmän on koettava saavansa selkeästi muotoiltua vastinetta. Taidepalvelujen osalta esimerkiksi yrityksille voidaan tarjota vastineeksi tiivistelmä tehdystä työstä ja siitä saadusta palautteesta ja mitatuista vaikutuksista. Tätä he voivat käyttää sellaisenaan omiin tarkoituksiinsa esimerkiksi vuosikertomuksessaan tai markkinoinnissaan. Asiakkuus taiteilijaan päin sisältää selkeästi mitattavan taloudellisen vastineen mutta myös muita tekijöitä – esimerkiksi välittäjän toiminnan arvojen täytyy olla sellaisia, että taiteilijat voivat ne hyväksyä.⁶⁰⁷

Myyntiä ja markkinointia kehitetään. Myynti ja markkinointi ovat taide- ja kulttuuripalveluiden kannattavuuden osalta kriittinen tekijä. Hankkeissa tehtiin havaintoja ja kokeiluja sen suhteen, miten palvelujen tehokkaammalla myynnillä voitaisiin lisätä sekä oman toiminnan tuottoa että tuottaa lisää työmahdollisuuksia myös muille toimijoille toimimalla palvelujen välittäjänä. Vaikka lyhyiden hankkeiden aikana ei ehditty saada laajoja tuloksia, on jo pienenkin kokeilun myötä selvää, että myyntiin keskittymisen tehostaa palvelua, parantaa sen laatua ja tuottaa lisäarvoa toimijoille.

⁶⁰⁵Hohtokari 2016

⁶⁰⁶Janhila 2016; Tikkaaja 2016c; Majabacka 2016b

⁶⁰⁷Tikkaaja 2016; Majabacka 2016

Suomessa taide- ja kulttuuripalveluja tarjotaan monenlaisten verkostojen, osaamiskeskien ja ohjelmatoimistojen välityksellä. Myös yhdistykset ja yritykset ovat tuotteistaneet toimintaansa ja myyvät niitä suoraan ostajille. Erilaisten hankkeiden pohjalta on syntynyt pitkälle tuotteistettuja katalogeja⁶⁰⁸ ja taidelainaamot välittävät taidetta koteihin ja yrityksiin. Kaupallisia, pelkästään taide- ja kulttuuritoiminnan välittämiseen erikoistuneita toimijoita on Suomessa musiikki- ja estraditaiteen sekä viihdealan yrityksiä ja gallerioita lukuun ottamatta vielä vähän⁶⁰⁹. Muiden taiteenalojen osaamista välittävät esim. Luovan talouden agentit ja managerit -yhdistyksen (AGMA) jäsenyritykset, jotka edustavat mm. muotoilun, audiovisuaalisen, graafisen suunnittelun ja kirjallisuuden alan toimijoita⁶¹⁰ sekä kuvataiteilijoita edustava Finnish Art Agency⁶¹¹. Ammatillisesti ja kaupallisesti toimivien välittäjäorganisaatioiden syntymistä kannattaa edistää, sillä ne nopeuttavat ja tehostavat markkinoiden syntymistä.⁶¹²

Hyvän välittäjän ominaisuudet ovat pitkälti samat kuin hyvän tuottajan ominaisuudet: hänen tulee nähdä mahdollisuuksia, tuntea tarpeeksi verkostoja ja alan sisältöjä, ymmärtää taloudelliset realiteetit ja osata organisoida toimintaa.⁶¹³ Myynnin kannalta olennaista on, että on olemassa riittävästi erilaisia ja erilaisiin tarpeisiin mitoitettuja palveluita, joita myydä. Kun taidetuotteita on tarpeeksi, niistä voidaan koostaa erilaisia palvelukombinaatioita eri asiakasryhmille ja tehdä näin ostamisesta helppoa. Vahva sisällön ja palvelun laatuun perustuva brändi tekee ostamisesta turvallista. Brändi ja palveluiden helppo ostettavuus houkuttavat ensisijaisesti yritys yhteistyö- ja henkilöasiakkaita, mutta esimerkiksi sote-toimijoiden kaltaisiin laajoihin rakenteisiin päin toimittaessa tarvitaan lisäksi hyviä verkostoja ja sote-toimintakentän tuntemusta.⁶¹⁴

On myös tunnistettava ne tarpeet, joita ostajilla on ja vastattava niihin. Esimerkiksi sote-sektorilla on ostohalukkuutta, mutta yksittäisten palvelujen joukosta valitseminen on hankalaa ja aikaa vievää työtä. Tarvitaan siis konsultoivaa palvelua ja pidempiä sopimuksia. Tällaisessa palvelussa palveluita välittävä toimija perehtyy asiakkaaseen ja tämän tarpeisiin ja rakentaa tuotteista tai palveluista asiakkaalle parhaiten soveltuvan palvelukokonaisuuden.⁶¹⁵ Samantyyppinen palvelu soveltuisi myös esimerkiksi yrityksille tarjottavaksi palvelukonseptiksi. Asiakkaan tarpeet on ymmärrettävä laajasti ja nämä on osattava sanallistaa myyntiargumenteissa. Esimerkiksi, mikäli työterveyspalveluita tuottavalle yritykselle myydään taidepalveluita, joita he myyvät asiakkailleen, on myynti ajateltava myös siitä näkökulmasta, miten ostava yritys voi markkinoida niitä eteenpäin. Tässä tapauksessa esimerkiksi siten, että on pystyttävä luomaan käsitys ja mielikuva siitä, kuinka paljon

⁶⁰⁸Esim. Rosenlöf 2013c

⁶⁰⁹Hohtokari 2016

⁶¹⁰AGMA ry 2016

⁶¹¹Finnish Art Agency 2016

⁶¹²Hohtokari 2016

⁶¹³mt.

⁶¹⁴Tikkaoja 2016a; 2016b; Majabacka 2016a

⁶¹⁵Tikkaoja 2016a; 2016b; Majabacka 2016a

ostaja-asiakkaan omat asiakasyritykset tulevat säästämään työvoimakustannuksissa tämän palvelun myötä.⁶¹⁶

Yksi taloudellisesti merkittävä taiteelliseen tuottamiseen liittyvä tekijä on lisensointitoiminta ja siihen liittyvä kaupallinen hyödyntäminen, joka voi tuottaa taiteelle runsaastikin taloudellista lisäarvoa.⁶¹⁷ Toinen resurssi, jossa on runsaasti kasvupotentiaalia, on taidelainaamotoiminta. Vaikka taidelainaamotoiminta tarjoaa hyvän ja valtakunnallisesti kattavan myyntikanavan ja hyvät maksuehdot, sen tunnettuus myyntiorganisaationa on edelleen vähäinen⁶¹⁸. Taidelainaamotoiminta tarvitsisikin brändin kirkastamista ja markkinoinnin kehittämistä.

Avustusten hakuprosessia kevennetään ja hankkeiden keskinäistä koordinoitua ja verkostoitumista tuetaan. Avustusten haussa voidaan ottaa laajemmin käyttöön kaksivaiheinen hakumenettely, jossa ensimmäinen karsinta tehdään hakuun lähetettyjen hankeideoiden perusteella. Karsinnasta jatkoon päässeet jatkavat saamansa palautteen perusteella idean kehittämistä ja täydentävät hakemuksen toiselle hakukierrokselle. Varsinaiset rahoituspäätökset tehdään toisen hakukierroksen hakemusten perusteella.

Tällaista kaksivaiheista menettelyä on kokeiltu mm. Euroopan aluekehitysrahaston Etelä-Suomen rahoitushaussa⁶¹⁹ sekä Suomen Kulttuurirahaston Taide2-apurahahaussa⁶²⁰. Molemmissa haussa kaksivaiheisen prosessin tavoitteena on ollut parantaa hakemusten laatua. Suomen Kulttuurirahaston kokemuksen mukaan kaksivaiheinen hakuprosessi on hakijalle kevyempi, mutta hakemusten useamman käsittelyn ja siihen liittyvän palautteenannon myötä käsittelijöiden työmäärä vastaavasti lisääntyy. Hankaluutena ideation hankekuvauksissa voi olla niiden tulkinnanvaraisuus, mikä vaikeuttaa päätöksentekoa. Hakuohjeissa ilmaistujen hakukriteerien täsmälliseen ja hakijalle avautuvaan muotoiluun onkin tärkeää kiinnittää huomiota. Havaintojen perusteella hakemukset kehittyivät kaksivaiheisen haun myötä ja menettelyä on tarkoitettu jatkamaan.⁶²²

Positiivisen rahoituspäätöksen saaneille hankkeille tulee järjestää yhteisiä tapaamisia, joissa kehitetään jo käynnissä olevia hankkeita ja saadaan mahdollisuus tiedon jakamiseen ja vertaistukeen. Näissä koordinoivana tahona voisivat toimia rahoittajien lisäksi Taiteen edistämiskeskuksen toimipisteet ja koordinaatiohankkeet.

⁶¹⁶Hohtokari 2016

⁶¹⁸Uudenmaan liitto 2015

⁶²⁰Suomen Kulttuurirahasto 2016

⁶²¹Uudenmaan liitto 2015; Ruohonen 2016

⁶²²Ruohonen 2016

PÄÄTÖKSENTEKOON VAIKUTTAMINEN

Taide- ja kulttuurityön näkyvyyttä ja asemaa vahvistetaan.
Taidetoiminnan merkitys opetus- ja kasvatustyössä tehdään näkyväksi.
Kulttuuritoiminta sisällytetään kiinteäksi osaksi iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluja.
Taide- ja kulttuuritoiminnan vaikuttavuutta tutkitaan ja seurantatapoja kehitetään.

Päätöksenteon takana on jo nyt olemassa lakeja ja toimintaa ohjaavia asiakirjoja, jotka määrittelevät kuntien kulttuuritoimintaa tai joihin kulttuuri- ja taidetyön voi nähdä sisältyvän: Kuntien kulttuuritoimintaa määrittelee laki kuntien kulttuuritoiminnasta⁶²³. Ehdotus tämän lain uudistamisesta sisältyy uuteen kulttuuripolitiikan strategiaan. Peruskoulun uudessa opetussuunnitelmassa⁶²⁴ taidetta ja kulttuuria voi soveltaa monipuolisesti. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista⁶²⁵ pitää sisällään vanhusten hyvinvointia ja toimintakykyä ylläpitävän tavoitteen, jota taide- ja kulttuuritoiminta osaltaan tukee. Näitä periaatetason päätöksiä on pyrittävä tuomaan konkretian asteelle ja tässä työssä näkyvyys- ja vaikutuskampanjoilla on merkittävä osuus. Toimintakenttää kehitetään olemalla aktiivisesti mukana taiteen soveltavan käytön verkostoissa ja yhdistyksissä⁶²⁶ ja vaikuttamalla sitä kautta.

Taide- ja kulttuurityön näkyvyyttä ja asemaa vahvistetaan. Maakuntien tulee sisällyttää taiteen ja kulttuurin kehittämisen laatimaansa maakuntastrategiaan ja -ohjelmaan sekä maakuntakaavoitukseen. Maakuntien ja kuntien tulee laatia alueellisia taide- tai kulttuuriohjelmia- ja suunnitelmia, jotka konkretisoivat taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät toimenpiteet, yhteistyö- ja toimintamahdollisuudet ja tekevät ne näkyviksi sekä kunnalle että alueen toimijoille ja taiteilijoille. Suunnitelmien pohjalta tulee myös suunnata rahoitusta toimintaan. Suunnitelmien tulee kattaa koko Suomi ja edistää taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta eri kohderyhmissä. Taiteen edistämiskeskus voi omalta osaltaan edistää ohjelmien laatimista.

Taidetoiminnan merkitys opetus- ja kasvatustyössä tehdään näkyväksi. Taide- ja kulttuuritoimijoiden, kasvatustieteilijöiden ja tutkijoiden tulee levittää tietoisuutta taidetoiminnan merkityksestä yksilön

⁶²³Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 728/1992

⁶²⁴Opetushallitus 2016

⁶²⁵Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012, 5§

⁶²⁶Mm. Terveystaiteen verkosto, Pro Soveltavan taiteen tila ry., Hyvinvoinnin välitystoimisto ja Taiku-sydän

kasvulle ja luovuudelle sekä sen mahdollisuuksista opettaa itsetuntemuksen lisäksi myös ryhmädynamiikkaa, ongelmanratkaisua, osallisuutta yhteiskuntaan, jne. Paikallistasolla tulee vaikuttaa kulttuuripolkutoiminnan käynnistämiseen ja olemassa olevien kulttuuripolkutoimintojen jatkamiseen. Kulttuuripolkutoimintoja on myös päivitettävä ja kehitettävä uuden opetussuunnitelman myötä. Tulee käydä valtakunnallista keskustelua opetussuunnitelman tavoitteista ja niistä keinoista, joilla taide- ja kulttuuritoiminta voi niitä tukea. Keskustelua voidaan virittää esimerkiksi opetusalan messuilla asiantuntijapuheenvuorojen ja paneelien avulla. Kaikissa tavoitteissa pyritään vaikuttamiseen myös medianäkyvyyden avulla.

Kulttuuritoiminta sisällytetään kiinteäksi osaksi iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluja. Kulttuuri- ja taidetoimijoiden, tutkijoiden sekä hyvinvointialan asiantuntijoiden tulee ottaa alueellisesti ja valtakunnallisesti näkyvästi kantaa siihen, että kulttuuri- ja taidetoiminta selkeästi sisällytettäisiin vanhuspalvelulaissa mainittuun hyvinvointia ja toimintakykyä ylläpitävää tavoitteeseen. Kannanottajina voisivat olla soveltavan taiteen ympärille syntyneet yhteistyöryhmät ja yhdistykset. Taiteen hyvinvointivaikutuksiin liittyvällä tutkimustiedolla on tässä työssä suuri painoarvo.

Taide- ja kulttuuritoiminnan vaikuttavuutta tutkitaan ja seuranta-tapoja kehitetään. Taide- ja kulttuuritoiminnan vaikuttavuuden arvioinnissa toimivien mittareiden muodostaminen on ollut haasteellista⁶²⁷: Kulttuuri- ja taidetoimintaan sisältyvä kokemuksellisuus on subjektiivista ja siten vaikeasti mitattavaa. Taiteellisen toiminnan kaikkia vaikutuksia on lisäksi vaikea ennakoida ja osa niistä tapahtuu pitkällä viiveellä. Myös tutkimuksissa käytetty käsitteistö vaihtelee sangen paljon.⁶²⁸ Onkin tarpeen kehittää ja selkeyttää sekä käsitteistöä että tutkimusasetelmia.⁶²⁹

Toiminnan vaikutuksia ja vaikuttavuutta voidaan mitata laadullisen tutkimuksen lisäksi myös muilla tavoin, esimerkiksi käyttämällä kvantitatiivisia ja fysiologiseen mittaamiseen perustuvia menetelmiä sekä taloudellisia ja muita määrällisillä mittareita.⁶³⁰ Jotta taide- ja kulttuuritoiminnan merkitys saadaan vakuuttavasti mukaan päätöksentekoon, sen vaikuttavuus tulee pystyä konkretisoimaan sekä laadullisesti että määrällisesti. Siksi sen vaikuttavuutta tulee tutkia ja sen seurantatapoja kehittää monialaisella tutkimushankkeella, jonka tuloksena saadaan selkeitä ja helposti käyttöön otettavia mittareita.

⁶²⁷OPM 2009c, 10

⁶²⁸OPM 2009c, 10; Jansson 2014, 15–16

⁶²⁹Jansson 2014, 15–16

⁶³⁰Esimerkiksi Sipoon vanhustenhuollossa on jo todettu, että taidetoiminta on parantanut hoitajien työhyvinvointia, mikä näkyy mm. hoitajien sairauspoissaolojen vähenemisenä. Samoin asukkaiden uni- ja rauhoittavista lääkkeistä on kyetty luopumaan kokonaan niissä yksiköissä, joissa on paljon taide- ja kulttuuritoimintaa (Räsänen 2016; Rosenlöf 2014, 15)

Loppusanat

Osallistavan taide- ja kulttuuritoiminnan kehittämisen kannalta keskeistä on se, että sen merkitys ja hyödyt tunnistetaan monialaisesti. Yleisöille suunnattu taidetyö ei tämän näkökulman mukaan ole enää yksinomaan taide- tai kulttuuripalvelua vaan monialaista asukkaiden hyvinvoinnin ja vireyden edistämiseen tähtäävää palvelua. Yhteisöjen kanssa tehdyt taideprojektit eivät ole irrallisia projekteja tai erillisiä taideteoksia, vaan menetelmiä oman itsen ja ympäristön tutkimiseen ja osallisuuden vahvistamiseen. Aluekehitystyössä taiteellinen suunnittelutyö ei ole erillinen lisäpalvelu, vaan osa perustoimintaa. Siksi näitä asioita tulee myös kehittää monialaisissa työryhmissä.

Osallistamisen näkökulmasta taide- ja kulttuuritoiminta on nähtävä osana laajempaa kokonaisuutta ja tarvetta. Laaja-alaiseen yhteiskunnalliseen osallistamiseen pyrittäessä taide- ja kulttuuritoiminta ovat tärkeitä, mutta siitä huolimatta vain yksittäisiä kanavia. Jotta ne eivät jäisi yksin, myös niiden on siksi liu'uttava sektorirajojen yli ja etsiydyttävä ennakkoluulottomasti uusien kumppaneiden pariin.

Taidetoiminnan näkökulman muuttuminen yhä monialaisemmaksi ei tarkoita sitä, että sen olisi luovuttava ytimestään. Päinvastoin – taiteen ytimen kirkastamiseen ja sen perimmäisten arvojen merkitysten avaamiseen on juuri siksi kohdistettava erityistä ja tietoista huomiota. Kyky katsoa toisin, esittää avoimia kysymyksiä, etsiä merkityksiä ja sietää epävarmuutta ovat niitä voimavaroja, josta taidetyö, myös osallistava taidetyö, yhä tunnetaan ja jonka vuoksi sitä halutaan.

LÄHTEET

Aaltonen, Satu 2015. Kupittaa uusi patsaspuisto rakentuu Ötökän ympärille – viisi taiteilijaa käärii hihansa. Yle Uutiset 18.3.2015. <http://yle.fi/uutiset/3-7875984>

Abendstein, Emma & Lahtinen, Mona 2016. Liikettä Lähiöön – Peltosaari. Passiivisen lähiön asukkaiden osallistaminen katu- ja yhteisötaiteen keinoin. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.10.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201604295539>

AGMA ry 2016. Our members. Viitattu 12.11.2016. <http://www.agma.fi/members>

Aholainen, Mari 2016. VS: Kysymys/Kyllä. Email minna.hautio@humak.fi 13.9.2016.

Ala-Nikkola, Elina 2015. Tanssia verkon välityksellä senioreille – teatterin streamauspalvelun kehittäminen palvelutaloihin. Artikkel. Ei julkaistu.

Ala-Nikkola, Elina 2016. Havainnointimuistiinpanot Tuuskodon streamauksesta 10.4.2016. Ei julkaistu.

Ala-Nikkola, Elina & Juutilainen, Niina & Pahkinen, Metsälintu 2016. Väliraportti Culture on the Move -hankkeen toiminnasta. Keski-Uudenmaan teatterin kannatusyhdistys ry. Ei julkaistu.

Antikainen, Veera 2016. Kulttuurin saavutettavuuden ja osallisuuden lisääminen uusien menetelmien avulla – Tapauksena streamauspalvelun kehittäminen palvelutaloihin. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.10.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201604295565>

Archaeology Scotland 2016. Adopt-a-monument. Viitattu 30.10.2016. <http://www.archaeologyscotland.org.uk/our-projects/adopt-monument>

Ateneumin taidemuseo 2013. Taidepakka. 60 korttia ja ideavihko. Viitattu 16.6.2016 http://www.ateneum.fi/wp-content/uploads/2015/10/Ateneum_vihko_suom_nettti.pdf

Azizi, Muhis 2016. Rakenne- ja toimintasuunnitelma Turun nuorisotoimen kehittämiseksi. Ei julkaistu.

von Brandenburg, Cecilia 2009. Siltoja taiteilijoiden ja alueellisen kehittämisen välillä hyvinvoinnin edistämiseksi. Teoksessa Opetusministeriö (toim.) Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30, 62–70.

Cantell, Timo 2013. Lyhyesti helsinkiläisistä, alueellisesta erilaistumisesta ja taloudesta. Helsingin tila ja kehitys 2013. Helsingin kaupungin tietokeskus, 9–20.

Cantell, Timo & Linko, Maaria & Silvanto, Satu 2005. Alueelliset kulttuurikeskukset: kulttuuridemokratian perilliset. Teoksessa Satu Silvanto (toim.) Kaupunkilaisten kulttuurikeskus: tarkastelussa Stoa, Malmitalo ja Kanneltalo. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 8–21.

Demina, Veronika & Koivisto, Pia & Lehtimaa, Maija & Niska-Virta, Jaakko & Teittinen, Veera 2016. Hakunilan Verkkosilta -hanke. Kyselyn tuloksia. Ei julkaistu.

Dhalmann, Hanna 2011. Yhden uhka, toisen toive? Somali- ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregaatiokehityksen valossa. 106 s. Geotieteiden ja maantieteen laitoksen julkaisuja A10. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Diges ry. (toim.) 2010. Kulttuurialan kolmas sektori. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:24.

Eskola, Marjut & Lindell-Mäkelä, Suvi 2016. Loppuraportointi OKM:n hankkeesta. Kulttuuri kuuluu maaseudulle -hanke. Raportti. Ei julkaistu.

Finnish Art Agency 2016. Art can make a difference. Viitattu 12.11.2016. <http://www.finnishartagency.com/>

Haapaoja, Sirpa 2015. Janakkalan kartano luovan toimialan keskuksiksi. Raportti. Ei julkaistu.

Haapaoja Sirpa 2016. VS: Yksityiskohtakysymys hankkeesta. Email minna.hautio@humak.fi 24.10.2016.

Hakunilan kansainvälinen yhdistys 2015. Taidetta Itä-Vantaan lähiöihin. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Halosten museosäätiö 2014. Ylä-Savon museot. Viitattu 16.6.2016. <http://ylasavon-paikallismuseot.blogspot.fi/2014/11/museosalkut-tulevat.html>

Hankasalmen kunta 2016. Kulttuurivastaavat. Viitattu 4.10.2016. <http://www.hankasalmi.fi/kulttuurivastaaville/kulttuuritoimi/kulttuurivastaaville>

Harvialan kartano 2016. Harvialan kartano. Viitattu 19.8.2016. <https://harvialankartano.net/>

Heikkilä, Riie 2015. Suomalainen maku ja kulttuurin kuluttamisen valikoituneisuus. Teoksessa Arto Lindholm (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi - Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 31–52.

Heiskanen, Riikka & Id, Essi & Järvinen, Mikko 2016. Kulttuurikolmio-hanke. Raportti. Ei julkaistu.

HelCre-hanke s.a HelCre - Helsinki Creates Works. Hankeraportti.

Helsingin kaupungin tietokeskus 2013. Helsinki alueittain. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Helsingin kulttuurikeskus 2016. Taiteen perusopetuksen tila ja kehittämistarpeet Helsingissä. Helsinki: Helsingin kulttuurikeskus. Viitattu 4.9.2016. http://www.hel.fi/static/kulke/TPOselvitys_2016/index.html#/1/

Herranen, Kaisa & Houni, Pia & Karttunen, Sari 2013. ”Pitäisi laajentaa työalaansa”. Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä. Cupore Julkaisuja 21/2013.

Hinnerichsen, Miia & Soininen, Tuija-Liisa 2016. Adoptoi monumentti. Parhaita käytäntöjä. Tampereen museoiden julkaisuja 140. Viitattu 30.10.2016. https://issuu.com/vapriikki/docs/adoptoi_monumentti_iso

Hohtokari, Marit 2016. Suullinen tiedonanto 1.11.2016.

Hokkanen, Elli & Hakala, Saara & Leisalo, Teemu 2016. Savonlinnan kuntataiteilija-pilottihanke. Raportti. Ei julkaistu.

Houni, Pia & Ansio, Heli 2014. Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja. Yhteiskuntapolitiikka 79, 4/2014, 375–387.

HS (Helsingin Sanomat) 2013a. Eriytyminen kiihtyy kaupunkien lähiöissä. Pääkirjoitus 27.11.2013.

Huhtinen-Hildén, Laura, 2014. Perspectives on professional use of arts and artsbased methods in elderly care. Arts & Health. An International Journal for Research, Policy and Practice. Viitattu 10.6.2016. <http://dx.doi.org/10.1080/17533015.2014.880726>

Huhtinen-Hilden, Laura 2013. Kohti luovaa arkea – kulttuurisen vanhustyön mahdollisuuksista ja haasteista. Teoksessa Katri Leppisaari (toim.) Tahtoa, toimintaa ja teoriaa, kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy, 8–22. Viitattu 10.6.2016. http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/11/25/tahtoa_toimintaa_osaattori.pdf

Humak (Humanistinen ammattikorkeakoulu) 2016. Tutkimus Helsingin mallin pilottialueiden asukkaiden suhtautumisesta kulttuuriin ja omaan asuinalueeseen. Ei julkaistu.

Hurme, Johanna & Kantonen, Asta & Tainio, Anniina 2016. Aluetaiteilija hyvinvoinnin edistäjänä. Kävijäkokemusten kartoitusta ja hankkeen onnistumisen havainnointi. Raportti. Ei julkaistu.

HykKe - Hyvä kasvaa Keravalla -liike 2016. HykKe-faktat. Viitattu 24.9.2016. http://hyvakasvaakeravalla.blogspot.fi/p/blog-page_21.html

Hyvä kasvaa Järvenpäässä 2016. Mikä on Hyvä kasvaa Järvenpäässä? Viitattu 24.9.2016. <http://www.hyvakasvaajarvenpaassa.fi/me--kumppanit.html>

Hyypä, Markku T. 2013. Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Duodecim.

Hyypä, Markku T. & Liikanen, Hanna-Liisa 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.

Hämeenlinnan kaupunki 2016. Kaupunginhallituksen kokouspöytäkirja 26.9.2016.

Hänninen, Jyri 2014. Maahanmuutto keskittyy Helsingissä – kantasuomalaiset välttävät alueita. Helsingin Sanomat 27.10.2014.

Hänninen, Oona & Lundberg, Heidi & Maarajärvi, Krista 2015. Toimintasuunnitelma. Peltosaaren kehittämishanke / Tapahtuma: Ravintolapäivä 21.11.2015. Ei julkaistu.

Häyrynen, Simo 2007. Onko kulttuuri saavutettavissa? Teoksessa Teija Nuutinen (toim.) Elämänilon välähdyksiä – taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Jyväskylä: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 83–94.

Ikonen, Elli 2016. Muotokuvamaalaamisen metataidot työelämän kehittämisessä. Teoksessa Kai Pärssinen & Anne Pässilä & Mari Martin & Maiju Pulkki (toim.) Taiteilija kehittäjänä. Taiteelliset interventiot työssä. Kokos-julkaisuja 1/2016, 185–203.

Ikonen, Laura 2016. Havainnointimuistiinpanot Hoivaosasto Helmiinan streamauksesta 10.4.2016. Ei julkaistu.

Innilä, Julia & Toskala, Maaria 2016a. Pohois-Satakunnan Yhteisötaiteilijahanke. Raportti. Ei julkaistu.

Innilä, Julia & Toskala, Maaria 2016b. Kehittämistyöpajan muistio Kankaanpää. Ei julkaistu.

Jalkanen-Kangas, Arja 2015. Sirkkamäen kyläyhdistyksen hallituksen jäsen. Viitattu 20.8.2016. <https://youtu.be/QXhCNIXAq7w>

Janakkalan kunta 2014. Harvialan kartano luovan toimialan kulttuurikeskukseksi. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Janhila, Leena 2016. Suullinen tiedonanto 16.11.2016.

Jansson, Satu-Mari 2014. Mittaamattoman arvokasta? Kokos-julkaisusarja 2/2014.

Jokitalo, Juha 2015. Konneveden kunnanjohtaja. Viitattu 20.8.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=ay5dHILsdek>

Jokitalo, Marja-Liisa 2016. Monet roolini taiteilijana palvelutalossa. Teoksessa Kai Pärssinen & Anne Pässilä & Mari Martin & Maiju Pulkki (toim.) Taiteilija kehittäjänä. Taiteelliset interventiot työssä. Kokos-julkaisuja 1/2016, 253–271.

Junes-Kähkölä, Anu 2016. VS: Kysymys kansalaisopiston osallistavasta taidetoiminnasta ja siihen liittyvistä suunnitelmista. Email minna.hautio@humak.fi 4.11.2016.

Juvonen, Johanna 2016. Vs: vielä muutama kysymys. Email laurakristiina.moila-nen@gmail.com 15.2.2016.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015d. Kuntataiteilijat-raportti. 4. Yhteenveto. Ei julkaistu.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015e. Kirjallinen raportti. Kuntataiteilijat-raportti. Ei julkaistu.

Juvonen, Johanna & Rosa Biagio 2015f. Kuntataiteilijat-raportti 3. Keuruu. Ei julkaistu.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015g. Kuntataiteilijat-raportti. 3. Multia. Ei julkaistu.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015h. Kuntataiteilijat-raportti. 3. Petäjävesi. Ei julkaistu.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015i, Suullinen tiedonanto. Petäjävesi 14.10.2015.

Jyväskylän kaupunki 2015. Kulttuurikolmio. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Jyväskylän kestävä kehitys ry (JAPA) 2016. Japa ry. Viitattu 24.9.2016. <http://www.japary.fi/>

Jääski, Aino & Parviainen, Riikka 2016. Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille. Ylä-Savon aluetaiteilija -hankkeen tutkiminen. Raportti. Ei julkaistu.

Kallion kulma 2016. Kallion kulma -blogi. Viitattu 3.9.2016. <http://kallionkulma.blogspot.fi/2016/02/maikki-rantala-maalaa-ankeutta-piiloon.html>.

Kangas, Anneli & Kivistö, Kalevi 2011. Kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämispolitiikka. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:12.

Kangas, Anita & Jakonen, Olli & Havimäki, Sari-Minna 2014. Osallistumista ja aktivointia. KUULTO-toimintakokeilun matkassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:11.

Kangas, Anita 2015. Koetellut kulttuuritoiminnot. KUULTO-toimintatutkimuksen tulokset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:21.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta & Kansalaisareena ry & Suomen kuntaliitto 2015. Kuntakysely yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa. Viitattu 4.10.2016. http://www.oikeusministerio.fi/kane/material/attachments/kane/uusikansio_3/jQ6XDNbsP/Kuntien_ja_kolmannen_sektorin_kumppanuus.pdf

Karstulan kunta 2014. Aluetaiteilija hyvinvoinnin edistäjänä. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Keravan kaupunki 2016a. Purkutaiteesta piristystä katukuvaan. Viitattu 24.9.2016. <http://www.kerava.fi/ajankohtaista/uutiset/purkutaiteesta-piristyst%C3%A4-katukuvaan>

Keravan kaupunki 2016b. Petterissä toimintaa elokuvateatterista MM-kisoihin elokuussa! Viitattu 24.9.2016. <http://www.kerava.fi/ajankohtaista/uutiset/petterissa-toimintaa-elokuvateatterista-mm-kisoihin-elokuussa-1>

Keravan kaupunki 2016c. Varaa Petterin tiloja maksutta! Viitattu 27.9.2016. <http://www.kerava.fi/ajankohtaista/uutiset/hae-petterin-tilojen-k%C3%A4ytt%C3%B6lu-paa-kulttuuripalveluilta>

Kekäläinen, Tarja 2016. VS: Elämysten kaavasta kysymys. Email minna.hautio@humak.fi 1.11.2016.

Keski-Uudenmaan teatterin kannatusyhdistys ry 2014. LÄHELLÄ-hanke. Kulttuurista yhteistyötä ja saavutettavuutta kunnissa. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Keto, Leea & Takamaa, Mari 2008. Kansalaisopiston aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa - Selvitys kansalaisopistoista alueensa kulttuuritoiminnan kehittäjinä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2008. Viitattu 2.8.2016. http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/521/YTR_1_08.pdf

Keuruun kaupunki 2016. Hakeminen. Viitattu 30.10.2016. <http://keuruunmuseo.fi/2014-02-18-18-22-20/hakeminen>

Kiiski Kataja Elina 2013. Sitran trendit: Länsimaisen työn radikaali murros. Viitattu 16.8.2016

<http://www.sitra.fi/artikkelit/sitran-trendit-lansimaisen-tyon-radikaali-murros>

Kirjastot.fi 2013. Kulttuuribussi Kyrönmaalle. Viitattu 20.8.2016. <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/kulttuuribussi-kyr%C3%B6nmaalle>

Kopomaa, Timo 2011. Lähiö 2.0 – utopiaa ja totta. Helsinki: Kirja kerrallaan.

Korhonen, Marjukka 2016. VS: korjaukset ja kommentit. Email minna.hautio@humak.fi 21.10.2016.

Kulttuuria kaikille 2016a. Etusivu. Viitattu 21.8.2016. <http://www.kulttuuriakaikille.info/etusivu>

Kulttuuria kaikille 2016b. Hinnoittelu. Viitattu 21.8.2016. http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus_hinnoittelun_saavutettavuus

Kulttuuria kaikille 2016c. Sosiaalinen saavutettavuus. Viitattu 21.8.2016. <http://www.kulttuuriakaikille.fi/index.php?k=12557>

Kulttuuriosuuskunta Uulu 2014. Taidebussi. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Kunnat.net 2016. Palvelut, elinkeinot ja demokratia (PED). Viitattu 4.10.2016. <http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/projektit/ped-verkosto/Sivut/default.aspx>

Kunta- ja aluetaiteilijatapaaminen Petäjävedellä 2015. Muistiinpanot työpajojen keskusteluista. Petäjävesi 9.9.2015. Minna Hautio.

Kuokkanen, Katja 2013. Sosiaaliset ongelmat ajavat väkeä karkuun lähiöistä. Helsingin Sanomat 25.10.2013.

Kurela, Johanna 2016a. VS: Pari yksityiskohtaa. Email minna.hautio@humak.fi 23.6.2016.

Kurela, Johanna 2016b. VS: Pari yksityiskohtaa. Email minna.hautio@humak.fi 30.8.2016.

Kurela, Johanna 2016c. VS: Tesoman kulttuurikummi 2017. Email minna.hautio@humak.fi 28.9.2016.

Kurela, Johanna 2016d. VS: Tesoman kulttuurikummi 2017. Email minna.hautio@humak.fi 4.10.2016.

Kuula, Arja 2006. 5.4 Toimintatutkimus. Teoksessa Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka (toim.) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere:

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 3.8.2016. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_4.html

Kuusimäki, Tomi 2016. Johdanto. Teoksessa Tomi Kuusimäki Tomi & Saija Mustaniemi (toim.) Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija. Taiteen kehä. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja D, Muut julkaisut 5/2016, 9–11. Viitattu 23.6.2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-633-205-8>

Kynnys ry 2016. Kynnys ry. Viitattu 21.8.2016. <http://kynnys.fi/>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 728/1992.

Lehmonen, Olavi 2015. Sirkkamäen kyläyhdistyksen hallituksen jäsen. Viitattu 20.8.2016. Viitattu 26.6.2016. <https://youtu.be/QXhCNIXAq7w>

Lehko, Tuike 2013, Taidetta tunteen vuoksi – Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisesta. Helsinki: Osaattori ja Lasipalatsin Mediaakeskus oy.

Leisiö, Henna 2016. Raportti. Taidebussi 2015. Ei julkaistu.

Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Katsaus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

Liikanen, Hanna-Liisa 2013. Taidetta ja työn iloa! Kulta-tutkimus 2012–2013. Mikke-li: Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahasto.

Lindholm, Arto 2011. Ei-kävijyystutkimukset. Teoksessa Arto Lindholm & Jyrki Simovaara & Timo Cantell & Helena Mielonen. Yleisötutkimus kulttuurialan opinnäytetyönä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 27, 49–60.

Lindholm, Arto 2015a. Johdanto. Teoksessa Arto Lindholm (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 13–31.

Lindholm, Arto 2015b. Ei-kävijät yleisötutkimusten läpivalaisussa. Teoksessa Arto Lindholm (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 63–72.

Lindholm, Arto 2015c. Johtopäätökset: voiko ei-kävijöitä osallistaa? Teoksessa Arto Lindholm (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 136–150.

Lindholm, Arto (toim.) 2015d. Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Lindroos, Elina & Huova, Kaisa & Vakker, Ada & Pitkäniemi, Camilla 2016. Tessu-Crew. Raportti. Ei julkaistu.

Linnapuomi, Aura & Paqvalen, Rita & Salovaara, Sari & Turpeinen, Iida 2014. Teatteria kaikille! Opas teattereille saavutettavaan toimintaan. Kulttuuria kaikille -palvelu, Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry & Suomen Teatterit Ry. Viitattu 10.6.2016. http://www.cultureforall.info/doc/tietopaketit_ja_oppaat/teatteria_kaikille_opas_2_painos.pdf

Lipponen, Sonja 2016. Haastattelu. Puoli seitsemän, kohdassa 10:37–11:05. YLE Areena. Viitattu 25.9.2016. <https://areena.yle.fi/1-3260052>

Liutu, Jarkko 2016. Savonlinnan kuntataiteilija-hanke. Savonlinnan kaupunki/pilot-tihanke. Ei julkaistu.

Lohi, Outi 2016. VS: Kysymys kansalaisopiston osallistavasta taidetoiminnasta ja siihen liittyvistä suunnitelmista. Email minna.hautio@humak.fi 27.10.2016.

Maarianvaaran nuorisoseura ry 2014. Kulttuuri kuuluu maaseudulle. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2009–2013. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2010. Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2010.

Majabacka, Benny 2016a. VS: Hyvinvoinnin välitystojen välittäjämekanismeista. Email minna.hautio@humak.fi 28.10.2016.

Majabacka 2016b. Suullinen tiedonanto 16.11.2016.

Marjamäki, Hannu 2016. VS: Kysymys kansalaisopiston osallistavasta taidetoiminnasta ja siihen liittyvistä suunnitelmista. Email minna.hautio@humak.fi 2.11.2016.

Mesenaatti 2016. Pelasta Olgan kellari. Viitattu 30.10.2016. <https://mesenaatti.me/pelasta-olgan-kellari/>

Moilanen, Laura-Kristiina 2016. Kuvataiteilijana aluetaitelijahankkeessa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitat-

tu 13.6.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201604295591>

MTV3 2016. Kuvat: Lahden lähiötalon väritempaus ilahdutti – taiteilijat tuoneet valoa muuallekin Suomeen. Viitattu 3.9.2016. <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/kuvat-lahden-lahiotalon-varitempaus-ilahdutti-taiteilijat-tuoneet-valoa-muuallekin-suomeen/5738204>

Mulari, Leena 2015b. Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille. Ylä-Savon aluetaiteilija-hanke 2.2.–31.12.2015. Ei julkaistu.

Mustaniemi, Saija 2016. Osallistumisia, tulkintoja ja hyvät jatkot. Teoksessa Tomi Kuusimäki Tomi & Saija Mustaniemi (toim.) Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija. Taiteen kehä. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja D, Muut julkaisut 5/2016, 13–52. Viitattu 23.6.2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-633-205-8>

Myllärinen, Ida & Sutinen, Emma-Liina 2016. Kyselyiden vastausten analysointi. Ei julkaistu.

Mäenpää, Panu 2015. Viisi askelta aitoon osallistumiseen kulttuurialalla. Teoksessa Arto Lindholm (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi - Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 87–96.

Nieminen, Kirsti 2013. Vertaismentoroinnista uusia ideoita ryhmätoimintaan. Teoksessa Kirsti Nieminen ja Eila Sainio (toim.) ”Ei tarvittukaan parasetamoliala” – Kuvauksia mentoroinnista ja taidetoiminnasta hoivassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 15–29.

Nuuttila, Sakari 2016. Maailman ensimmäiset seinään potkimisen MM-kisat Keravalle. Keski-Uusimaa 2.8.2016. Viitattu 24.9.2016. http://www.keski-uusimaa.fi/artikkeli/418506-maailman-ensimmaiset-seinaan-potkimisen-mm-kisat-keravalle?_ga=1.169328481.1990632219.1474717276

Nuottanen, Jaana 2016. VS: Kysymys kansalaisopistojen osallistavasta taidetoiminnasta ja siihen liittyvistä suunnitelmista. Email minna.hautio@humak.fi 26.10.2016.

Nuva ry 2016. Mikä nuorisovaltuusto? Viitattu 30.10.2016. <http://www.nuva.fi/mika-nuorisovaltuusto/>

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö) 2012. Kulttuuria kartalla - Valtion osarahoittamien kulttuuripalvelujen sijainti ja kulttuurin kustannukset Suomen kunnissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:32. Viitattu 18.8.2016. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM32.pdf?lang=fi>

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö) 2014. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15.

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö) 2016a. Taiteen prosenttiperiaatetta laajennetaan. Viitattu 3.6.2016 <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2016/02/prosenttiperiaate.html>

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016b. Taiteen ja kulttuurin kehittämis- ja kokeilutoiminta kunnissa ja alueilla. Viitattu 14.8.2016 http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/Taiteen_ja_kulttuurin_kehittamishankkeet_kunnissa_ja_alueilla.html?lang=fi

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö) 2016c. Prosenttitaiteen periaatetta laajennetaan. Tiedote 23.2.2016. Viitattu 15.8.2016. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2016/02/prosenttiperiaate.html?lang=fi>

Opetushallitus 2016. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 (4. painos). Määräykset ja ohjeet 2014:96.

OPM (Opetusministeriö) 2009a. Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12.

OPM (Opetusministeriö) 2009b. Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015. Yleiset kirjastot. Kansalliset strategiset painoalueet. Opetusministeriön julkaisuja 2009:32.

OPM (Opetusministeriö) 2009c. Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajana. Opetusministeriön julkaisuja 2009:57.

Oulun kaupunki 2015. Integroivan kaupunkikehittämisen elinkaarimalli. INURDECO Integrative Urban Development Concept. Hiukkavaaran keskus. Kestävä pohjoinen talvikaupunki. Oulun kaupunkisuunnittelu. Sarja A 217. Viitattu 10.10.2016. https://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=bb67d1ed-3d4b-494b-b409-ee-783cb4cf80&groupId=139863

Oulun kaupunki 2016. Ympäristötaidemaksun käyttöönotto tontinluovutuksessa.

Pöytäkirja Dno OUKA/5249/10.00.02.02/2015

Petäjäveden kunta 2014. Kuntataiteilija (Petäjävesi-Keuruu-Multia). Hankehakemus. Ei julkaistu.

Pieviläinen, Henna, Pyykkönen, Anne & Saukkonen, Tanja 2014. Asiakkaan äänellä – menetelmäopas asiakaspalautteen keräämiseen sosiaalityössä. Joensuu: Pohjois-Karjalan sosiaalityö- ja nuorisoyhdistys ry.10.6.2016. Viitattu <http://www.jelli.fi/lataukset/2011/04/Asiakkaan-%C3%A4%C3%A4nell%C3%A4-menetelm%C3%A4opas.pdf>

Pirkanmaan festivaalit ry 2015. Lähi(ö)artisti. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Pirkanmaan maakuntamuseo 2016. Adoptoi monumentti. Viitattu 28.10.2016. <http://adoptoimonumentti.fi/>

Pirnes & Tiihonen 2010, Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. Kasvatus & Aika 4 (2) 2010, 203–235.

Pohjoisen Korpilahden Yhteistyöyhdistys ry 2016. Iloa yhdessä toimimisesta! Viitattu 25.9.2016 <http://www.pokokorpilahti.fi/>

Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva 2012: Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+-kulttuuribarometrin tuloksia. Cuporen julkaisuja 20.

Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 12–35.

Rantala, Olli 2016. Re: VS: Elämysten kaavasta kysymys. Email minna.hautio@humak.fi 7.11.2016.

Riihimäen kaupunki 2014. Yhteiskuntataiteilija. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Riihimäen kaupunki 2015. Kulttuuriviritys. Lähiöasukkaiden ja maahanmuuttajien osallistaminen kulttuurisen toiminnan avulla Hankehakemus. Ei julkaistu.

Riihimäen kaupunki 2016. Kulttuuriviritys -hankkeen loppuraportti. Ei julkaistu.

Rikkinen, Anna & Malmström, Tatu 2014. Taiteen markkinatutkimus. Raportti kuvataiteen ja taidekäsitön markkinoista Suomessa 2014. Helsinki: Teollisuustaiteen liitto Ornamo. Viitattu 9.10.2016. https://www.ornamo.fi/app/uploads/2015/10/ornamo_taideen_markkinatutkimus_pitka.pdf

Roine, Nina 2016. Yritysten ja kulttuuritoimijoiden yhteistyömahdollisuudet Tampereella. Käytännön odotukset ja vastikkeet. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Rosenlöf, Anna-Mari 2013a. Osaamispolku - kohtaamisia vanhustyössä 2012–2013. Loppuraportti. Turku: Taiteen edistämiskeskus, Lounais-Suomen aluetoimipiste. Viitattu 17.8.2016 <http://www.taike.fi/documents/11580/172089/osaamispolkuloppuraportti.pdf>

Rosenlöf, Anna-Mari 2013b. Mentorointi osana taiteilijan osaamisen syventämistä Osaamispolku-hankkeessa. Teoksessa Kirsti Nieminen ja Eila Sainio (toim.) ”Ei tarvittukaan parasetamolia” – Kuvauksia mentoroinnista ja taidetoiminnasta hoivassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 68–84.

Rosenlöf 2013c. Tilaa taiteilija taloosi! Taidepalveluita ikäihmisille Varsinais-Suomessa. Turku: Taiteen edistämiskeskus. Lounais-Suomen toimipiste. Viitattu 13.10.2016. http://www.taike.fi/documents/11580/172089/osaamispolku.julkaisu.lopullinen_netit2.pdf

Rosenlöf, Anna-Mari 2014. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus. Viitattu 29.3.2016. http://issuu.com/rakenteitaratkomassa/docs/rakenteitaratkomassa_2ee04e26e63a58

Ruohonen, Johanna 2016. VS: Kysymys kaksivaiheisen Taide toiseen -haun kokemuksista. Email minna.hautio@humak.fi 11.10.2016.

Ruutiainen, Päivi & Suomela, Kaisa 2015. Cascoland – julkinen tila kuuluu kaikille. Teoksessa Arto Lindholm (toim.) Ei-kävijästä osalliseksi, 84–87.

Räsänen, Petteri 2014. Taide keskittyy keskustaan. Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunnan avustusten alueellinen jakautuminen vuonna 2013. Helsinki: Helsingin kulttuurikeskus.

Räsänen, Helena 2016. Kulttuuritoiminta julkisissakin yksiköissä on mahdollista, jos vain tahtoa riittää -luento. Mikä on kulttuurihyvinvoinnin tulevaisuus?-seminaari. Taiteen edistämiskeskus ja Kulttuurihyvinvointia Turussa -verkosto. Turun yliopisto 6.3.2014. Viitattu 27.9.2016. https://youtu.be/oJ2fXj6mz_4

Saarenpää, Ulla 2015. Palautetta yhteisöllisen teoksen suunnittelusta ja toteuttamisesta Kumpurannassa toukokuussa 2015. Ei julkaistu.

Sahamies, Laura 2016. RE: VL: Kysymys apurahahausta. Email minna.hautio@humak.fi 13.10.2016.

Sainio, Eila 2013. Mentoroinnin nelikenttä Taika-hankkeen yhteistyöprojekteissa. Teoksessa Kirsti Nieminen ja Eila Sainio (toim.) ”Ei tarvittukaan parasetamolialia” – Kuvauksia mentoroinnista ja taidetoiminnasta hoivassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 7–14. Viitattu 17.8.2016 http://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/files/2009/02/Ei_tarvittukaan_parasetamolialia.pdf

Salokorpi, Anna-Leena 2016. VS: Kysymys kansalaisopiston osallistavasta taide-toiminnasta ja siihen liittyvistä suunnitelmista. Email minna.hautio@humak.fi 1.11.2016.

Satakunnan ammattikorkeakoulu 2014. Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Savonlinnan kaupunki 2014. Kuntataiteilijapilotti. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Siivonen, Katriina & Kotilainen, Sirkku & Suoninen, Annikka 2011. Iloa ja voimaa elämään – Nuorten taiteen tekemisen merkitykset Myrsky-hankkeessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 44. Viitattu 18.8.2016. <https://skr.fi/sites/default/files/myrsky2011.pdf>

Sirén, Kenneth 2016. Havainnointimuistiinpanot Tuuskodon palvelutalon streamauksesta 10.4.2016. Ei julkaistu.

Sisä-Savon kansalaisopisto 2016a. Sirkkamäen kyläjuhla. Viitattu 18.6.2016. <https://peda.net/suonenjoki/kansalaisopisto/hankkeet/lvlh2/sk>

Sisä-Savon kansalaisopisto 2016b. Kerkonkosken teatterityöpajat. Viitattu 18.6.2016. <https://peda.net/suonenjoki/kansalaisopisto/hankkeet/lvlh2/kt>

Sisä-Savon kansalaisopisto 2016c. Majaniemen karhunpeijaiset. Viitattu 18.6.2016. <https://peda.net/suonenjoki/kansalaisopisto/hankkeet/lvlh2/mk>

Sisä-Savon kansalaisopisto 2016d. Miten ammennamme luovaa voimaa luonnosta? Viitattu 15.8.2016. <https://peda.net/suonenjoki/kansalaisopisto/hankkeet/lvlh2/>

Sisä-Savon Sävelet ry 2016. Kulttuuri kylässä. Viitattu 24.10.2016. <http://www.savelet.info/kulttuuri-kylaessae>

Sivonen, Outi & Saukkonen, Pasi 2014. Taide- ja kulttuurialan osuuskunnat Suomessa. Cuporen verkkojulkaisuja 22. Viitattu 29.3.2016. <http://www.cupore.fi/documents/OsuuskuntaRaportti-3.pdf>

Sokka, Sakarias & Kangas, Anita & Itkonen, Hannu & Matilainen, Pertti & Räisänen, Petteri 2014. Hyvinvointia myös kulttuuri- ja liikuntapalveluista. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu 77.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sote-uudistuksessa. Viitattu 10.11.2016. <http://alueuudistus.fi/documents/1271139/1979378/Hyvinvoinnin+ja+terveyden+edist%C3%A4minen+sote-uudistuksessa+29.6.2016.pdf/1dc5faa8-d912-4947-be73-42e7ebc15a1e>

Strandman-Suontausta Pia 2013. Vapautta vai vaikuttavuutta? Kuvataiteeseen perustuva palvelu hoitolaitosyhteisölle. Helsinki: Aalto yliopisto.

Stjernberg, Mats 2015. Suomalaisten 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonomisen kehitys ja alueellinen eriytyminen. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):6, 547–561.

Suomen Kulttuurirahasto 2016. Taide². Viitattu 12.10.2016. <https://skr.fi/fi/taidetoiseen>

Suomen pelimuseo 2016. Tervetuloa Suomen pelimuseoon! Viitattu 23.10.2016. <http://suomenpelimuseo.fi/>

Suomen perustuslaki 731/1999,

Suonenjoen kaupunki 2014. Luovaa voimaa luonnosta. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Tampereen kaupunki 2015. Otetta elämään kulttuurin keinoin – Tessun kulttuurihöntsyt. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Tampereen kaupunki 2016. Haku: Tesomalle kulttuurikummi. Viitattu 25.9.2016. <http://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/tesoman-kulttuurikummi.html>

Tamminen, Anna Marika 2016. Havainnointimuistiinpanot Riihikodin palvelutalon streamauksesta 10.4.2016. Ei julkaistu.

Taipale, Minna 2016. Osta ja tee hyvää! Viitattu 9.10.2016. <http://hvv.t.humak.fi/2016/10/07/osta-tee-hyvaa/>

Taiteen edistämiskeskus 2015. Kuntataiteilija-hankkeen aloitusseminaari 25.3.2015/ Tiedonkeruu. Ei julkaistu.

Talvitie, Heli 2012. Kulttuurinnälkää täytyy ruokkia. Teoksessa Mari Kattilakoski & Arja Kilpeläinen & Pirja Peltomäki (toim.) Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012, 135–137.

Tessun kulttuurihöntsyt 2016. Väliraportti kevät 2016. Ei julkaistu.

Tikkaoja, Oona 2016a. VS: Hyvinvoinnin välitystoimiston välittäjämekanismeista. Email minna.hautio@humak.fi 28.10.2016.

Tikkaoja, Oona 2016b. Kiteytyneitä asioita. Email minna.hautio@humak.fi 2.11.2016.

Tikkaoja, Oona 2016c. Suullinen tiedonanto 16.11.2016.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Turun kaupunki 2015. Uuden patsaspuiston videopäiväkirja – Lasten parlamentti. Viitattu 10.11.2016. <https://youtu.be/wJXMI3OccL4>

Turvallinen kaupunki 2016. Monipuolista asumista. Viitattu 25.5.2016. www.turvallinenkaupunki.fi/turvallisuusteemat/sosiaalisesti-turvallinen-elinymparisto/suunnittelun-suuntaviivoja/asumisen-turvaaminen/monipuolista-asumista.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 9/2014.

Uudenmaan liitto 2015. Seuraava EAKR-haku kaksivaiheinen; ideat vireille marraskuussa. Tiedote. Viitattu 12.10.2016. http://www.uudenmaanliitto.fi/uudenmaan_liitto/uutishuone/tiedotteet/seuraava_eakr-haku_kaksivaiheinen_ideat_vireille_marraskuussa.20694.news

Vaattovaara, Mari & Schulman Harry & Kortteinen, Matti 2011. A Nordic welfare model at a turning point?: Social housing and segregation in Finland. Teoksessa Jean-Claude Driant, Noemie Houard (toim.) Social housing across Europe. Pariisi: Documentation française.

Valtioneuvosto 2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Valtioneuvosto 2016. Osaaminen ja koulutus. Viitattu 3.8.2016. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen/karkihanke4>

Valtiovarainministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a. Kunnat hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä sote-uudistuksessa. Faktalehti 9/2016. Viitattu 27.9.2016. http://alueuudistus.fi/documents/1271139/2979291/Faktalehti_Kunnat+hyvinvoinnin+ja+terveyden+edista%CC%88jina%CC%88_FIN_9_2016.pdf/86b2e16d-b166-4bb9-bd42-76036e5bdb48

Valtiovarainministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b. Itsehallintoalueet ja kunnat edistävät hyvinvointia ja terveyttä. Viitattu 27.9.2016. <http://alueuudistus.fi/soteuudistus/hyvinvoinnin-edistaminen>

Vasu, Eini 2015. Elämysten kaava. Kaupunkikulttuuri, taide, tapahtumat ja elämykset osana vuorovaikutteista kaupunkikehittämisprosessia. Pilotina Hiukkavaara. Kuntatekniikan päivät 22.5.2015. Viitattu 5.10.2016. http://kuntatekniikka.fi/wp-content/uploads/sites/2/2015/06/SKTY_El%C3%A4mysten_kaava_EiniVasu_Turku2015.pdf

Vasu, Eini 2016. VS: Elämysten kaavasta kysymys. Email minna.hautio@humak.fi 1.11.2016.

Vauhkonen, Minna 2015. Urheiluseura Kerkonkosken Ketterän puheenjohtaja. Viitattu 20.8.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=pRgz5rzCzrU>

Vesén, Anna 2016. VS: Loppuraportti. Email minna.hautio@humak.fi 23.6.2016.

Vieremän kunta 2014. Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille – Ylä-Savon aluetaiteilija. Hankehakemus. Ei julkaistu.

Vilkama, Katja 2011. Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat. Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pää-

kaupunkiseudulla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2011:2.

YK (Yhdistyneet kansakunnat) 1948. Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus.

YK (Yhdistyneet kansakunnat) 1966. YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus.

YLE (Yleisradio) 2016. Syyrialaista ruokaa, irakilainen parturi ja imut vesipiipusta – Kontulan ostoskeskus elää monikulttuurista nousukautta. Viitattu 3.9.2016. http://yle.fi/uutiset/syyrialaista_ruokaa_irakilainen_parturi_ja_imut_vesipiipusta_kontulan_ostoskeskus_elaa_monikulttuurista_nousukautta/9068570.

Yli-Karhula Päivi 2016. Riihimäen Sussex kuntoon joukkorahoituksen avulla. Power Point -esitys Yhteiskuntataiteilijahankkeen verkostoitumistilaisuudessa Riihimäellä 13.10.2016. Ei julkaistu.

HAASTATTELUT

Aholainen, Mari 2015. Kulttuuri- ja kehittämispäällikkö, Jyväskylän kaupunki. Jyväskylä, 13.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Asp, Virva 2016. Vapaa-aikasihteeri, Keuruun kaupunki. Puhelinhaastattelu 21.1.2016. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

Haapaoja, Sirpa 2015. Projektipäällikkö, Janakkalan kunta. Harvialan kartano 30.7.2015. Haastattelija Karoliina Hult.

Hamdon, Burhan 2015. Toiminnanjohtaja, Hakunilan kansainvälinen yhdistys ry. Hakunila, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

Hetemäki, Laura 2015a. Kuvataiteilija. Karstula, 20.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Hetemäki, Laura 2015b. Kuvataiteilija. Karstula, 22.10.2015. Haastattelijat: Asta Kantonen & Anniina Tainio.

Hetemäki, Laura 2016. Kuvataiteilija. Puhelinhaastattelu 4.2.2016. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

Huhtilainen, Heidi 2015. Kulttuurisihteeri, Kiuruveden kunta. Vieremä, 17.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Joensuu, Juhani 2015. Ohjaaja, Höpelöhumut-kylägaala. Sähköpostihaastattelu 25.11.2015. Haastattelija: Marjut Eskola.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015a. Kuvataiteilijoita. Petäjävesi, 9.7.2015. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015b. Kuvataiteilijoita. Petäjävesi, 19.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015c. Kuvataiteilijoita. Jyväskylä, 11.12.2015. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen

Juvonen, Johanna & Rosa, Biagio 2015j. Kuvataiteilijoita. Skype-haastattelu 20.11.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Kemppainen, Maija-Liisa 2016, Kansalaisopiston rehtori, Vieremä. Puhelinhaastattelu 2.2.2016. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

Kenttä, Tiina 2015. Tsemppari-hankkeen hankevastaava, Vantaan kaupunki. Hakunila, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

Koponen, Olli 2016. Kulttuuriohjaaja, Petäjäveden kunta. Puhelinhaastattelu 25.1.2016. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

Laasonen, Teemu 2015a. Lastenkulttuuriagentti. Maarianvaaran nuorisoseuran Lastenkulttuuriagenttuuri. Outokumpu, 16.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Laasonen, Teemu 2015b. Lastenkulttuuriagentti. Maarianvaaran nuorisoseuran Lastenkulttuuriagenttuuri. Skype-haastattelu 13.11.2015. Haastattelija: Marjut Eskola.

Lappi-Hautamäki, Anja 2016. Luova johtaja, Anya Productions. Kuopio, 12.10.2016. Haastattelija: Nina Venäläinen.

Leinonen, Ville 2015. Muusikko. Valkeakoski, 18.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Leisiö, Henna 2015. Koulutuspalveluiden johtaja. Kulttuuriosuuskunta Uulu. Akaa, 20.8.2015. Haastattelija: Karoliina Hult.

Koivumäki, Tanja 2015. Projektijohtaja. Tampere, 2.9.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Liutu, Jarkko 2015. Kuvataiteilija. Savonlinna, 7.9.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Martikainen Hanna 2015. Muusikko. Harvialan kartano, 30.7.2015. Haastattelija: Karoliina Hult.

Moisio, Laura 2015. Tiedottaja, Pirkanmaan festivaalit ry. Tampere, 2.9.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Mulari, Leena 2015a. Kuvataiteilija. Vieremä, 17.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Mulari, Leena 2016. Kuvataiteilija. Puhelinhaastattelu 16.2.2016. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

Munne, Timoi 2015. Näyttelijä, tuotantoassistentti, Höpelöhumut-kylägaala. Skype-haastattelu. 17.11.2015. Haastattelija: Marjut Eskola.

Mustaniemi, Saija 2015. Yhteisötaiteilija. Kankaanpää, 27.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Oinonen Pirkko 2015. Kirjastonhoitaja, Kivijärven kunta. Karstula, 22.10.2015. Haastattelijat: Asta Kantonen & Anniina Tainio.

Pajunen, Eila 2015. Rahastonhoitaja, Hakunilan kansainvälinen yhdistys ry. Hakunila, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

Patamaa, Hannu 2015. Kansalaisopiston rehtori, Karstulan kunta. Karstula, 20.8.2015 Haastattelija: Minna Hautio.

Patamaa, Hannu 2016, Kansalaisopiston rehtori, Karstulan kunta. Puhelinhaastattelu 12.2.2016. Haastattelija: Laura-Kristiina Moilanen.

de Roberti, Larissa 2015. Hallituksen jäsen. Hakunilan kansainvälinen yhdistys ry. Hakunila, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

Räsänen, Henry 2015a. Toiminnanjohtaja. Maarianvaaran Kesäteatteri ja Ohjelmapaja. Outokumpu, 15.8.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Räsänen, Henry 2015b. Toiminnanjohtaja. Maarianvaaran nuorisoseuran Kesäteatteri ja Ohjelmapaja. Skype-haastattelu 9.11.2015. Haastattelija: Marjut Eskola.

Saarela, Annamaija 2015. Toiminnanjohtaja. Pirkanmaan festivaalit ry. Tampere, 2.9.2015. Haastattelija: Minna Hautio.

Seitsonen, Ilari 2015. Projektipäällikkö, Peltosaari-projekti. Riihimäki, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

Tikkaoja, Oona 2015. Kuvataiteilija. Turku, 28.9.2015. Haastattelijat: Ada Vakker ja Maaria Toskala.

Vekki, Eeva 2015. Projektityöntekijä, Kulttuuriviritys-hanke. Riihimäki, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

Vesén, Anna 2015. Kulttuurituottaja, Riihimäen kaupunki. Riihimäki, 11.8.2015. Haastattelijat: Minna Hautio & Arto Lindholm.

KIRJOITTAJAESITTELYT

Emma Abendstein, kulttuurituottaja (AMK), työskentelee freelancerina eri tapahtumatuotannoissa. Kulttuurin kentällä häntä kiinnostavat erityisesti esittävät taiteet, yhteisöllisyys, osallistaminen ja kaupunkikulttuuri sen monissa eri muodoissa.

Elina Ala-Nikkola, kulttuurituottaja (YAMK), työskentelee kehittämiss-hankkeissa tuottajana Metropolia ammattikorkeakoulussa sekä freelancerina. Kulttuurin ja muiden alojen kohtaamisten mahdollistaminen ja kehittäminen ovat hänen asiantuntijuutensa ytimessä.

Veera Antikainen on ohjaustoiminnan arthenomi (AMK) ja kulttuurituottaja (AMK), joka tutki opinnäytetyössään, miten teatteriesityksen streamaus vanhainkoteihin edisti kulttuurin saavutettavuutta ja osallisuutta kulttuurisen vanhustyön näkökulmasta.

Minna Hautio, FM, on kulttuurituotannon lehtori Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Hän on kiinnostunut erityisesti taiteen soveltavaan käyttöön, yleisötyöhön, saavutettavuuteen ja osallistamiseen liittyvistä kysymyksistä.

Jari Hoffrén, YTT, toimii kulttuurituotannon lehtorina Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Hänen kiinnostuksen kohteitaan ovat erityisesti kulttuurituotannon asemoituminen yhteiskuntaan, kulttuuripolitiikka ja luova talous.

Karoliina Hult, journalisti (AMK) ja kulttuurituottajaopiskelija (AMK) on työskennellyt monipuolisesti kulttuurin ja viestinnän kentällä. Hänen kiinnostuksen kohteitaan ovat erityisesti kulttuurituotannon rajapinnat, taiteen monialaisuus sekä erilaisten ammattialojen kohtaamismahdollisuudet.

Mona Lahtinen, kulttuurituotannon opiskelija (AMK), työskentelee aluekehityshankkeissa ja on kiinnostunut kaupunkikehittämisen eri mahdollisuuksista.

Arto Lindholm, VTT, on Humanistisen ammattikorkeakoulun lehtori. Hän on tutkinut muun muassa kansalaisaktivismia ja osallisuutta yhteiskuntaan sekä toiminut taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta edistävässä hankkeissa.

Laura-Kristiina Moilanen, FT, kulttuurituottaja (AMK), on työskennellyt tapahtumatuotannoissa, freelancer-taiteilijana ja tuottajana ja on kiinnostunut taiteen saatavuuden ja saavutettavuuden parantamisesta erityisesti kasvukeskusten ulkopuolella.

Mira Mykkänen, kulttuurituottaja (AMK), on tuottanut yhteisöllisiä ja osallistavia kulttuuritapahtumia erilaisten kohderyhmien kanssa. Hänen erityisiä kiinnostuksen kohteitaan ovat taiteen hyvinvointivaikutukset ja soveltaminen eri alojen rajapinnoilla sekä yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen kulttuurituotannon avulla.

Niila Tamminen, MA, on Humanistisen ammattikorkeakoulun talousaineiden lehtori. Hän on toiminut taiteilijana ja luovien alojen yrittäjänä. Hänen erityinen kiinnostuksen kohteensa on luovuudessa, kauneudessa ja näiden yhdistämisessä liiketoimintaan.

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

Kysely kunta- ja aluetaitelijahankkeiden toimijoille

Tämä kysely on tarkoitettu kunta- ja aluetaitelija- sekä lähiöhankeiden **taitelijoiden ja projektien vastuuhenkilöiden** vastattavaksi. Kyselyllä kerätään tietoa hankkeissa kehitetyistä yhteistyömuodoista ja hankkeiden vaikutuksista erityisesti siitä näkökulmasta, miten niissä on saatu aktivoitua kuntalaisia osallistumaan. Kyselyn lopussa on pieni osio, joka on suunnattu pelkästään hankkeesta työskennelleille taitelijoille.

Kaikki tieto, kokemukset ja havainnot hankkeiden onnistumisesta ovat tärkeitä ja tervetulleita – ne auttavat kehittämään kuntalaisten osallistumiseen tähtäävää taidevetoista toimintaa kunnissa myös jatkossa. Tutkimuksen kannalta on tärkeää saada tietoa myös niistä kokeiluista, joiden toteuttamiseen liittyi haasteita tai jotka eivät onnistuneet suunnitellulla tavalla. Kannattaa siis rohkeasti nostaa näitäkin kokemuksia esiin.

Kyselyyn vastaaminen on mahdollista keskeyttää jokaisen sivun jälkeen ja sitä voi jatkaa myöhemmin. Suuri osa kysymyksistä perustuu vapaasanaisiin vastauksiin. Erityisesti toivotaan kuvattujen asioiden havainnollistamista tapausesimerkein. Kyselyvastauksia ei anonymisoida lukuun ottamatta osiota 4 (kysymykset 22–29), jossa tiedustellaan aluetaitelijatyöskentelyn vaikutusta taitelijaidentiteettiin ja ammatilliseen kehittymiseen.

Kyselyn toimeenpanosta ja vastausten analysoinnista vastaa Humanistinen ammattikorkeakoulu ja sen tulokset tullaan toimittamaan opetus- ja kulttuuriministeriölle sekä Taiteen edistämiskeskuslle. Kyselyn tuloksia hyödynnetään myös julkaisussa, joka ilmestyy vuoden 2016 aikana.

Lisätietoja kyselystä saa lehtori Minna Hautiolta
(minna.hautio@humak.fi, 020-7621227).

I Hankkeen perustiedot

1. Vastaajan nimi ja titteli

2. Mitä hanketta olet ollut mukana toteuttamassa?

- Aluetaitelija hyvinvoinnin edistäjänä
- Harvialan kartano luovan toimialan kulttuurikeskukseksi
- Hyvinvointia ja elinvoimaa ikäihmisille, Ylä-Savon aluetaitelija
- Kulttuurikolmio
- Kulttuuri kuuluu maaseudulle
- Kulttuuriviritys
- Kuntataiteilija (Petäjävesi-Keuruu-Multia)
- Kuntataiteilijapilotti
- Luovaa voimaa luonnosta
- LÄHELLÄ - Kulttuurista yhteistyötä ja saavutettavuutta kunnissa
- Pirkanmaan lähi(ö)artisti
- Pohjois-Satakunnan yhteisötaitelijat
- Otetta elämään kulttuurin keinoin - Tessun kulttuurihöntsyt
- Taidebussi
- Taidetta Itä-Vantaan lähiöihin
- Yhteiskuntataiteilija

3. Missä tehtävässä toimit hankkeessa?

Mikäli et ole toiminut hankkeen päävastuutahona tai sekä taiteilijana että hallinnollisena vastuutahona, etenet tämän kysymyksen jälkeen suoraan kysymykseen 7. Muiden osalta kysely jatkuu numerojärjestyksessä.

- Olen hankkeen päävastuutahon (päähakijan) edustaja ja vastaan mm. hankkeen loppuraportin tekemisestä rahoittajalle.
- Olen hankkeen muun vastuutahon (hakijakumppanin) edustaja, en vastaa hankkeen loppuraportin tekemisestä.
- Olen hankkeessa työskentelevä taiteilija.
- Toimin hankkeessa sekä taiteilijana että hallinnollisena päävastuutahona ja vastaan mm. hankkeen loppuraportin tekemisestä rahoittajalle.
- Toimin muussa tehtävässä. Missä?

4. Mikäli olet jo tehnyt loppuraportin hankkeestasi, liitä se tähän.

Voit lisätä vastaukseesi yhden tai useamman tiedoston pääteeltäsi. Lisätäksesi tiedoston, klikkaa Selaa (Browse) ja valitse tiedosto halutusta sijainnista ja klikkaa Avaa (Open). Poistaaksesi tiedoston, klikkaa lomakkeella näkyvää roskakorikuvaketta.

5. Mitkä tahot ovat olleet mukana toteuttamassa hanketta?

Toteuttamisella tarkoitetaan aktiivisia hankkeen toimeenpanoon ja sen suunnitteluun liittyviä toimenpiteitä ja/tai rahoittamista. Esimerkiksi pelkkä tapahtumiin osallistuminen kohderyhmän edustajana ei tarkoita toiminnon toteuttamista. Rastita ne kohdat, jotka ovat hankkeesi kohdalla relevantteja. Kirjoitusruutu aktivoituu, kun laitat merkinnän asteikkoon.

- Päätöksentekotahot (kunnat). Mitkä?
- Hallinnonalat. Mitkä?
- Kuntarajat ylittävät toimijat. Mitkä?
- Yritykset. Mitkä?
- Kolmannen sektorin toimijat. Mitkä?
- Yksittäiset kansalaiset tai kansalaisten järjestäytymättömät ryhmät. Millä tavoin?
- Jokin muu taho. Mikä?

6. Madalsiko tämä kokemus kynnystä ryhtyä kumppanuuteen ja perinteisten toimintamallien ”tuulettamiseen”?

Jos, niin millä tavoin. Vai oliko näin toimittu, tai olisiko näin toimittu ilman tätä rahoitusta?

7. Mitkä ovat olleet hankkeen kohderyhmät ja niille suunnatut toiminnot? Miten ne ovat mielestäsi toteutuneet suhteessa niille annettuun tavoitteeseen?

Toiminnoilla tarkoitetaan esimerkiksi erilaisia työpajoja, tapahtumia, jne. Täsmennä oheisiin tyhjiin kohtiin, mistä kohderyhmästä on kyse ja millaisia toiminnot tarkemmin ottaen ovat olleet. Esimerkiksi maalaustyöpajoja kaikenikäisille.

Arvioi onnistuneisuutta asteikolla 0-3. 0=ei toteutettu lainkaan; 1=toteutui alle odotusten; 2=toteutui odotetusti; 3=toteutui yli odotusten. Odotusten ylittyminen voi tarkoittaa laadullista tai määrällistä ylittymistä tai molempia. Kirjoitusruutu aktivoituu, kun laitat merkinnän asteikkoon.

• Toiminto ja kohderyhmä 1. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 2. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 3. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 4. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 5. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 6. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 7. Mikä?	1	2	3
• Toiminto ja kohderyhmä 8. Mikä?	1	2	3

Kohdissa 7 ja 8 tarkoitettu onnistuminen voi tarkoittaa joko määrällistä tai laadullista onnistumista tai molempia. Syyt voivat liittyä esim. teknisiin tai sisällöllisiin seikkoihin, kohderyhmän osallistumisen intensiteettiin, viestinnän ja markkinoinnin toteutumiseen, jne. Kehittämisen kannalta on erittäin tärkeää saada tietoa myös niistä kokeiluista, joissa havaittiin haasteita tai jotka eivät onnistuneet suunnitellulla tavalla.

8. Mikäli mainitsit jonkun toiminnon onnistuneen yli odotusten, täsmennä tähän, mikä toiminto oli kyseessä ja miksi se onnistui odotettua paremmin.

9. Mikäli mainitsit jonkun toiminnon onnistuneen alle odotusten, täsmennä tähän, mikä toiminto oli kyseessä ja miksi se mielestäsi onnistui odotettua huonommin.

II Osallistaminen ja osallisuus

10. Millä tavoin hankkeessa on edistetty kuntalaisten mahdollisuuksia saada taide- ja kulttuuripalveluja?

Tällä tarkoitetaan palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta. Saatavuudella tarkoitetaan erityisesti tarjonnan riittävää määrää ja alueellista kattavuutta. Saavutettavuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä erityisesti taloudellista, asenteellista ja sosiaalista saavutettavuutta sekä viestinnällistä saavutettavuutta. Saavutettavuuden eri lajeista löytyy lisää tietoa Kulttuuria kaikille -sivustolta http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus

11. Millä tavoin hankkeessa on edistetty kuntalaisten mahdollisuutta osallistua palvelujen suunnitteluun?

Tällä tarkoitetaan esimerkiksi palautteen keräämistä ja sitä, miten palautetta on käsitelty ja miten se on vaikuttanut toimintojen kehittämiseen. Se voi tarkoittaa myös muita tapoja, joilla kohderyhmän edustajat ovat mukana olemassaolevien palvelujen kehittämisessä - esimerkiksi yhteisötaideteoksiin osallistujina, asiakaspaneelina tms. neuvoa-antavana viiteryhmänä.

12. Millä tavoin hankkeessa on edistetty kuntalaisten mahdollisuutta kulttuuri-toimintojen yhteisölähtöiseen kehittämiseen ja niistä päättämiseen?

Tällä tarkoitetaan sitä, että yhteisöllä on merkittävää päätäntävaltaa toimintojen kehittämisen, suunnittelun ja toimeenpanon suhteen ja toiminnalla on potentiaalisesti yksilöitä tai yhteisöä valtauttavaa ja/tai voimauttavaa merkitystä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kuntalaisista lähtöisin olevaa ideointia toimintojen lajeista ja sellaista toimintojen yhteiskehittelyä, jossa kuntalaisilla on keskeinen rooli.

13. Ovatko hankkeessa kehitetyt toiminnot lisänneet hyvinvointia kohderyhmässä? Jos, niin millä tavoin.

Kuvaile mahdollisimman konkreettisesti ja esimerkkien avulla.

14. Missä määrin ja millä tavoin hankkeessa on saatu osallistujiksi niitäkin, jotka eivät aikaisemmin ole olleet taiteen ja kulttuurin harrastajia?

15. Ovatko hankkeessa kehitetyt toiminnot lisänneet kohdealueiden yhteisöllisyyttä ja yhteisöllistä toimintaa? Jos, niin millä tavoin ja millaisia tuloksia on syntynyt.

Kuvaile mahdollisimman konkreettisesti ja esimerkkien avulla.

III Rakenteelliset ratkaisut

16. Millaisia toimintaa edistäviä mahdollisuuksia olette löytäneet seuraavista toimintaan vaikuttavista tekijöistä?

Kuvaile mahdollisimman konkreettisesti.

- Hallintokuntien välisen yhteistyön mahdollisuudet, mitkä?
- Kuntarajat ylittävien alueellisten rakenteiden tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?
- Yritysyhteistyön tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?
- Kolmannen sektorin tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?
- Viestintä- ja markkinointikanavien tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?
- Digitaalisen teknologian tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?

- Asiantuntijaverkostojen tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?
- Muiden yhteistyöverkostojen tarjoamat mahdollisuudet, mitkä?
- Kuntalaisten mahdollisuudet vaikuttaa toiminnan kehittämiseen, mitkä?
- Muut mahdollisuudet, mitkä?

17. Millaisia haasteita tai suoranaisia esteitä hankkeenne on kohdannut seuraavien toimintaan vaikuttavien tekijöiden kohdalla?

Arvioi haasteen/esteen merkitys arvosanalla 0-5. 0= ei lainkaan merkitystä, 5 = erittäin suuri merkitys. Kirjoitusruutu aktivoituu, kun laitat merkinnän asteikkoon.

Hallinto

- Hallintokuntien välinen yhteistyö. Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Kuntia laajempien alueellisten rakenteiden toiminta. 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Minkä? Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Päätöksenteko hallintorakenteissa. Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Laki tai vastaava toimintaa tiukasti määrittelevä säännöstö. 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Mikä? Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme

Käytännön toteutus

- Rahoituksen saaminen. Miltä taholta? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Alueelliset / maantieteelliset esteet. Millaiset? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Asenteet. Millaiset? Minkä tahon? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Käytännön toimintakulttuurit eri sektoreilla. 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Minkä sektoreiden? Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Toiminnan organisointi. Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme

Kohderyhmätyöskentely

- Toiminnan markkinointi kohderyhmälle. Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Kohderyhmän lähteminen mukaan toimintaan. Minkä? Miksi? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Kuntalaisten mahdollisuudet vaikuttaa palvelujen kehittämiseen. 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme
- Millä tavoin? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme

Muut haasteet

- Mitkä? 1 2 3 4 5 ei relevantti hankkeessamme

18. Onko hankkeenne kautta syntynyt uusia ideoita seudullisista, alueellisista, poikkialinnollisista tai muista yhteistyöratkaisuksista taide- ja kulttuuripalveluiden tuottamisessa?

Jos, niin millaisia. Mikäli näitä on jo kokeiltu, millaisia tuloksia niistä on saatu? Mitkä ovat toiminneet/mitkä eivät?

19. Onko hankkeellanne saatu aikaan pysyviä muutoksia kunnan kulttuuripalvelujen tuotannossa ja/tai tarjonnassa?

Jos, niin millaisia.

- Henkilöstöresursointi, mikä?
- Taloudellinen resursointi, mikä?
- Tilaratkaisut, mikä?
- Hallinnolliset käytänteet, mikä?
- Yhteistyön muodot, mikä?
- Viestintä- ja markkinointikäytännöt, mikä?
- Kuntalaisten osallisuus päätöksenteossa, mikä?
- Jokin muu muutos, mikä?

20. Mitä muuta haluaisit kertoa hankkeestanne osallistamisen tai toimintaa mahdollistavien/estävien rakenteiden näkökulmasta?

21. Seuraavaksi kysely jatkuu hankkeessa toimineille taiteilijoille tarkoitettuun osioon.

Muut vastaajat ohjautuvat suoraan kyselyn päätössivulle. Valitse itseäsi koskeva vaihtoehto.

- Olen toiminut hankkeessa taiteilijana / käsityöläisenä
- En ole toiminut hankkeessa taiteilijana / käsityöläisenä

IV Taiteilijuus aluetaiteilijatyössä

22. Mitkä syyt saivat sinut hakeutumaan taiteilijaksi hankkeeseen?

Arvioi syy'n merkitys kohdallasi arvosanalla 0-5. 0= ei lainkaan merkitystä, 5 = erittäin suuri merkitys. Kirjoitusruutu aktivoituu, kun laitat merkinnän asteikkoon

Ammatilliseen kehittymiseen liittyvät syyt

- Halu kehittää omaa osaamista sisällöllisesti, saada vaikutteita omaan taiteelliseen tekemiseen. 0 1 2 3 4 5
- Halu tehdä itseä sekä omaa taiteellista työtä tunnetuksi 0 1 2 3 4 5
- Halu kehittää omaa osaamista sisältämään myös yhteisötaiteen elementtejä 0 1 2 3 4 5
- Jokin muu ammatilliseen kehittymiseen liittyvä syy. Mikä? 0 1 2 3 4 5

Toimeentuloon ja uraan liittyvät syyt

- Halu kehittää omaa osaamista siten, että pystyy jatkossa työllistymään paremmin 0 1 2 3 4 5
- Halu saada säännöllinen palkkatyö hankekaudeksi 0 1 2 3 4 5
- Halu pitää välivuotta henkilökohtaisesta taiteellisesta työskentelystä 0 1 2 3 4 5
- Halu pohtia omaa uraa ja urakehityksen vaihtoehtoja 0 1 2 3 4 5
- Jokin muu toimeentuloon ja uraan liittyvä syy. Mikä? 0 1 2 3 4 5

Vaikuttavuuteen liittyvät syyt

- Halu tuottaa virkeyttä ja hyvinvointia taiteen avulla 0 1 2 3 4 5
- Halu vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin taiteen avulla, esim. ehkäistä syrjäytymistä 0 1 2 3 4 5
- Halu rakentaa uusia yhteisöjä ja aktivoida jo olemassa olevia yhteisöjä toimimaan yhdessä 0 1 2 3 4 5
- Jokin muu vaikuttavuuteen liittyvä syy. Mikä? 0 1 2 3 4 5

Taiteeseen liittyvät syyt

- Halu välittää taiteen sisältöjä ja merkityksiä 0 1 2 3 4 5
- Halu opettaa taiteen tekniikoita ja taidelähtöisiä menetelmiä 0 1 2 3 4 5
- Halu innostaa luovaan toimintaan 0 1 2 3 4 5
- Halu auttaa yksilöitä ja yhteisöjä ilmaisemaan itseään taiteen kautta 0 1 2 3 4 5
- Jokin muu taiteellisiin tavoitteisiin liittyvä syy. Mikä? 0 1 2 3 4 5

Yhteisöllisyyteen liittyvät syyt

- Halu oppia kommunikoidaan muillakin kuin taidekentillä 0 1 2 3 4 5
- Halu oppia yhteisöiltä uutta tapaa katsoa ja tulkita taidetta 0 1 2 3 4 5
- Halu tarjota helposti lähestyttävä, samastuttava esimerkki 0 1 2 3 4 5
- taiteilijasta ja kertoa taiteilijan työstä 0 1 2 3 4 5
- Halu tehdä töitä ihmisten ja yhteisöjen parissa vastakohtana taiteilijan usein yksinäiselle työlle 0 1 2 3 4 5
- Jokin muu yhteisöllisyyteen liittyvä syy. Mikä? 0 1 2 3 4 5

Muu syy

- Mikä? 0 1 2 3 4 5

23. Millä tavoin työ on vastannut odotuksiasi ja/tai poikennut niistä? Miten taiteilijan asiantuntijuuteen ja osaamiseen mielestäsi luotettiin ja miten se näkyi?

24. Arvioi, kuinka suuri osa hankkeeseen käyttämästäsi työajasta on kulunut seuraaviin toimintoihin. Arvioi myös, miten riittäväksi olet kokenut sen suhteessa hankkeessa mainittuihin tavoitteisiin.

Arvioi onnistuneisuutta asteikolla 0-3. 0=ei kuulunut työtehtäviini lainkaan; 1=osoittautui täysin riittämättömäksi; 2=osoittautui melko riittäväksi mutta jossain määrin riittämättömäksi; 3=osoittautui täysin riittäväksi. Kirjoita prosenttiluku tekstin perässä olevaan laatikkoon. Kirjoitusruutu aktivoituu, kun laitat merkinnän asteikkoon.

- Konkreettinen työskentely kohderyhmän kanssa, (sisältää varsinaisen työn suunnittelun ja toteutuksen), prosentteja työajasta 0 1 2 3
- Hankkeen hallinnointi (kokoukset, raportointi, yms.), prosentteja työajasta 0 1 2 3
- Toimintaverkoston luonti (kohderyhmä, hallintoviranomaiset, yms.) prosentteja työajasta 0 1 2 3
- Toiminnasta tiedottaminen ja markkinointi, prosentteja työajasta 0 1 2 3
- Oma taiteellinen työskentely (muu kuin kohderyhmän kanssa tehty), prosentteja työajasta 0 1 2 3
- Jokin muu. Mikä? Prosentteja työajasta 0 1 2 3

25. Mikäli olet pitänyt hankkeen aikana havaintopäiväkirjaa tai vastaavaa, liitä se tähän. Voit lisätä vastaukseesi yhden tai useamman tiedoston päätteeltäsi. Lisätäksesi tiedoston, klikkaa Selaa (Browse) ja valitse tiedosto halutusta sijainnista ja klikkaa Avaa (Open). Poistaaksesi tiedoston, klikkaa lomakkeella näkyvää roskakorikuvaketta.

26. Miten koet hankkeen vaikuttaneen työhösi taiteilijana ja omaan taiteilijaidentiteettiisi? Missä määrin sait toteuttaa omaa taiteilijuuttasi hankkeessa tavalla, joka tuotti ammatillista tyydytystä?

27. Miten toivoisit taiteilijuutta ja taiteilijaidentiteettiä tuettavan aluetaiteilijatyössä? Millaista tukea olet itse saanut?

28. Mitä hyvää aluetaiteilijahankkeessa oli taiteilijan näkökulmasta?

29. Mitä ongelmia aluetaiteilijahankkeessa oli taiteilijan näkökulmasta?

V Toiminnan seuraukset

30. Miten toteutukseen ja kokemuksiin on vaikuttanut se, että toimijana on ollut nimenomaan ammattitaiteilija?

Muuttuiko mikään taiteilijan työskennellessä yhteisössä (tällä tarkoitetaan sekä työyhteisöä hankeorganisaatiossa sekä yhteisöä, joissa taiteilija toimi)? Vastasiko toiminta odotuksia? Oliko kunnille (tai muille organisaatioille) minkäänlaista laajempaa hyötyä ja lisäarvoa siitä, että työyhteisössä toimi ammattitaiteilija? Syntyikö taiteellisen toiminnan kautta muutakin kuin aluksi ajateltu lopputulos? Millaisia olivat tämän yhteistyön kokemukseen mahdolliset seuraukset? Tai onko sellaisia?

31. Voiko alue- ja kuntataiteilijatoiminnasta ja/tai kansalaisten osallistumista kulttuurin avulla lisäävästä toiminnasta kehittää pysyvän? Millä edellytyksillä?

Tässä voit kertoa esimerkiksi näistä asioista: Minkälaisista kumppanuuksista uskoisit olevan paras hyöty kunnille (tai muille organisaatioille)? Mistä toteutustavasta, kumppanuuksista ja verkostoista taiteilija kokisi saavansa parhaan hyödyn? Millaisia rahoitusyhteistyökuvioita voisi mahdollistua ja millaisin vastikkein ja ehdoin?

32. Millaista kiinnostusta hankkeissa mukana olevilla organisaatioilla on jatkossa toimia kumppanipohjalta jakaen ammattitaiteilijan panosta ja palkata taiteilija esim. kuntien yhteisenä?

Jos, niin millä ehdoilla? Mitä konkreettisia toimia tarvittaisiin, jotta tällaiseen yhteistyöhön voitaisiin sitoutua jatkuvana tai ainakin pidempiaikaisena toimintana jatkossa? Miten työ resursoitaisiin ja millaiseksi taiteilijan työnkuva ajateltaisiin?

33. Miten taidetoiminnan sisältöjä ja muotoja voisi kehittää? Miten kansalaisten osallistamista voisi taidetoiminnan avulla edistää entistä paremmin?

34. Muut terveiset ja yleiset huomiot

Tässä voit kertoa ja kommentoida muita aiheeseen liittyviä asioita, joihin ei ollut tilaa ja tilaisuutta muualla kyselyssä.

Vahvista vastausten lähetyks

Lähetä

Kiitos vastauksistasi!

Tämä teos kuvaa kuudentoista hankkeen kokemusten kautta sitä, miten taidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää yhteisöjen aktivoinnissa, lähiöiden kehittämisessä, hyvinvointia tukevassa työssä sekä aluesuunnittelussa. Se myös avaa ammattitaiteilijoiden moninaisia työnkuvia näissä tehtävissä ja valottaa toiminnan merkityksiä niin taiteilijoiden, kuntien kuin yleisöjenkin näkökulmista.

Teoksessa pohditaan lisäksi, miten osallistavaa taide- ja kulttuuri-toimintaa voitaisiin juurruttaa osaksi kuntien ja muiden toimijoiden rakenteita. Keskeisenä näkökulmana tässä on monialaisuus ja siihen liittyvä sektori-, hallintokunta- ja toimialarajat ylittävä yhteistyö.

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland